

RÜZGARIN SESLENİŞİ

«AL FARABİ»

Nurfer Tercan

TOO «SHA» Tercümanlık bürocu
tarafından çevrilmiştir

Almatı
«Kazak Üniversitesi»
2020

TOO «SHA» Tercümanlık bürocu
tarafından çevrilmiştir»

RÜZGARIN SESLENİŞİ «AL FARABİ». Nurfer Tercan. –
Almatı: Kazak Üniversitesi, 2020. – 204 s.
ISBN 978-601-04-4545-1

TEŞEKKÜR SUNUMU

Bu eser üzerindeki tüm araştırma, yönlendirme, değerlendirme ve çalışmalarda desteğini esirgemenen, bana Erdemli şehrin Kapılarını açan, Al Farabi Milli Kazak Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Arslan'a teşekkür ederim.

Mavi gezegendeki ilk sözüm, ilk nefesim, yaşam öğretmenim ve halen daha kendimi bilme, bulma yolunda nefesi ile bana yol göstermeye devam ettiği için Sevgili Annem Nurhan Ünal'a teşekkür ederim.

Hakikat yolunda birlikte aynı adımlar ile yürüyebildiğimiz için, elimde, kalbimde, ruhumda eş olan ve bu eserin çalışma sürecinde düzenlemiş olduğu huzurlu yaşamı, araştırma, iletişim ve diğer tüm olanaklarını sağlayan Sevgili Eşim Tansel Tercan'a teşekkür ederim.

"Yaşam Nedir?" sorusunda, birlikte deneyim kazanabildiğim, mavi gezegenin bize sunmuş olduğu aynı hikayeyi paylaştığım kızkardeşim Nilay Ünal'a teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Mavi gezegen “Dünyamıza” geliş amacımız nedir? Tüm filozof, düşünür, düşünen beyinlerin, doğa bilimlerini sorgulayan bilim insanının buldukları ortak bir nokta, “Yaşam nedir?”

Yaşamımızın biçimlenişine teslim olmuş edilgin kişiler olarak, ilk temel duygularımızın gücü ile varoluşumuzu hissederiz. Hayata gözlerimizi, haz, acı ve istem gibi duyular düzeyinde açarız. Edilgen kimliklerimize yüklenmiş bilgi yani kader ağlarını ilmek ilmek yaşamak ile dünyamızı tanımaya başlarız. Kişiliğimizi biçimlendiren bilgi paketleri ve temel duygularımız ile nasıl yaşayabileceğimiz beklentisinde gerçeklik yer alamaz. Temel duyguların olgunlaştırdığı bilgiler üzerinden yaşamı değerlendiririz, dünyadan beklentilerimiz oluşur. Bu beklentilerimiz arasında, yaşamın gerçekliği sorgulaması, merakı ve hakikat bilgisi ne yazık ki kendisine yer bulamaz.

Yaşadığımız dijital çağda, zaman, mekân ve yaşayış biçiminin temel duygularla birlikte değişime uğradığı görülmektedir.

Her şeyin anlaşılabilir olduğunu savunan, farkın en açıkça görüldüğü nokta düşünce biçimleridir. Bu dijital çağın yeni ve çok az insani ilişkiler dünyasını yeniden değerlendirerek, “Yaşam nedir? Ve Amacı?” sorusu ile, 21.yüzyıl ve diğer gelecek için sorgulanması gerekir. Modern yaşam, her ne kadar bireysellik ve toplumsallık olan arasında hızlı iletişim sağlamış olsa da; ileri teknoloji, hızlı toplumsal ve kültürel değişimler, gerçek dünyanın sanal alana kayması gibi etkenler, bireylerin uyum mekanizmalarını yok etmektedir. Bireylerin, topluma ve kendi doğalarına karşı uyumsuz yaşamları, sadece bireysel çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlamalarına neden olmaktadır. İyi ve kötü, doğru ve yanlış gibi kurgulanmış mutluluk yaşam senaryolarının yerine zihinleri örten farklı sanal sistemler oluşmaya başladı. Belki de kontrol

edilemeyecek sistemler, transhumanizm, robot çağı dediğimiz daha da karanlık bir çağ... Kadim uygarlığımızın şehirleri ile birlikte erdeminin yok oluşuna izin veremeyiz. Modern teknolojinin sanal-karanlık dünyasındaki yaşam çok güçlü, her şeye kadırmış gibi görünüyor. Çaresiz değiliz! Erdemli şehrin güneşi yüzyıllar boyu yolumuzu aydınlatmıştır ve gelecek nesiller için de aydınlatmaya devam edecek çok güçlü bir rehber “O” !

Erdemli şehre

GİRİŞ

“Hiçbir şey kendi kendinin nedeni olamaz,
çünkü nedenin kendisi oluşandan öncedir.”

Muallim-i Sani AL FARABI

Rüzgârlı Şehrin Mavisine doğuş

Hayatımın her anını; tek başıma düşünebileceğime, karar verebileceğime ve bunun böyle olması gerektiğine inanarak yaşıyordum. “Sadece kendim, ben bana yeterim” düşüncesi ile... Tüm “Benliğim” ile gelecek planlarımı yine bir başıma oluşturduğumu, kendi kendime yön verdiğimi düşünür, bu anı ile tüm beklentilerimi kurgulardım, yanılmışım...

Böyle bir bilinç programımın var olduğu sanısı ile yaşıyordum. Ve bir ömrün yarıdan fazlasını doludizgin yaşadktan sonra bir gün karşıma hiç bana ait olmayan bir yaşam süreci çıkıverdi... Hiçbir şekilde taviz verilmeden, planlanmış olan yaşamımın diğer bir sürecine yani yeniden doğuş çığıklarına, bir bozkır sessizliğinde kaybolduğumda şahit oldum. Öyle derin bir sessizlikte kayboluş ki, bir anda içsesimi duyarak irkildim ve halâ yaşıyordum. Gözlerimi açtığimde ise yalnızca rüzgârın fısıltısı vardı; “Hayat, siz planlar yaparken olanlardır” diyerek ılık bir esinti ile yaklaşmıştı, John Lennon’un gülümsemesi ile...

Yaşamın tüm dizginlerine sahip olmayı, bağımsızlık zannedersiniz. Aslında gerçek özgürlük, zihnimizin oluşturmuş olduğu zamanın büküldüğü anda saklı imiş meğer... Sonsuzluğu ise; rüzgârın en sert hızı ile bir bozkır özgürlüğünde kanat çırpışına tanıklık ettiğinizde öğreniyorsunuz. Engin kelimesini; kurguladığınız yaşamınızın yansması olan en iyi tanımlama olduğunu düşünüyorsunuz. Lâkin yine bozkır gerçekliği ile karşı karşıya geldiğinizde, meğer onunla da

hiç tanışmadığınızı fark ediyorsunuz. O güne kadar, hep ezberlerim ile yaşamış olduğumu nasıl bilebilirdim ki? Ezberden sunulan metinlerin, sizden bir önceki yaşamların kıyıya bıraktığı ve bunlar ile birlikte toplumsal şartlanmalara ait olduğunu nasıl anlayabilirdim?

Hep ikinci el hikâyelerden kopyaladığım “HAYAT” sanısı içerisinde... En uzakları, ufkun sınırlarını kartal keskinliğinde görebilen gözlerinizle, hayatınızın yani “kaderinizin” tüm yönlendirme gücünün size ait olduğunun yanılığını fark edemiyorsunuz. İtiraf ediyorum! Rüzgârlı şehrin Mavisine Yeniden Doğuşuma kadar, inandığım gerçeklik böyle idi. Yaşamımın en ileri yıllarını görebilen, bilinç programımın tüm seçim ağlarını en iyi kullanabildiğimi ve ona göre hayatımı şekillendirdiğimi düşünürdüm. Bozkır Rüzgârında savrulup, Uzak Asya’nın kıyısına konana dek, yani yeniden “kendime” doğana kadar... Enginliğin ve ufkun hiç bir şekilde sınırlanmadığına, bozkırın rüzgârlı mavisinde öğrendim. Hayat, ellerim ile inşa ettiklerimin beraberinde, bambaşka oluş gücünü gösteriverdi. “Hiçliğimi...” !

Artık Asya’nın kalp atışları uçsuz bucaksız bozkırında başlamış idi. Bozkırın verdiği o müthiş mekân duygusunu, büyük Sariarka’nın doğan ilk güneşini gördüğümde sarsılarak hissetmişim. Pasparlak, açık ve yeryüzü ile BİR’liği temsilen masmavi gökyüzünü ilk defa burada görüyordum.

Gün Nur-Sultan’a, Ben ise Nur-Sultan’da kendime, rüzgârlı şehrin mavisinde yeniden doğmuş idim... Hiçbir düşünce ile sınırlanmadığım bu şehirde, bir an evvel yollara düşmeliydim. Nereye gittiğini bilmediğim yollara...

Rüzgârlı Mavide O gün

Âdeta gökyüzüne doğru yürüyordum. Sonu ve sınırı olmayan bir atlas yolcuğu. Bozkırın gökyüzü; sanki bir fanus ve çıkırkçı ustasının bayram sevincinde pamuklarını Mavi atlasın yüzeyine serpiştirmişcesine, bulutların eşliğinde dans ediyordu. Zamanın, mekânın büküldüğü; sonsuz, sınırsız, mekânsızlığın en ihtişamlı yansıması sanırım böyle olmalı idi.

Bu ihtişam karşısında, yeni bir ülkenin başkentinde yeni bir yaşama doğmuş olmanın şaşkınlığı ve kendi varlığını yeniden, bambaşka bir bilinçte bulmanın acemiliği ile bir an kayboldum. Hem kendimde, hem de yeni kentin kollarında. Rüzgârın sarsıntısı ile göz kudretime, bilinç hissedişime kavuştum. Bir nehrin kenarında olduğumun fark edişi ile

hissettiğim huzur, konakladığım yerden ne kadar uzaklaştığımı dahi düşündürmedi.

Rüzgâr, Güneş, Mavi Atlas, Sarı bozkır ve Nehir'den başka kimseler yoktu... Sarı bozkırın sohbet mekânı eşliğinde, rüzgâr konuşuyor, güneş anlatılanları bir bir mas-mavi yansıtıyor ancak nehir tüm suskunluğu ile dinlemeyi tercih ediyordu. Öyle gizemli bir duruşu vardı ki, hatta seyredilebilir bir nehir akışından çok farklı, süzül­düğü yönünü dahi göstermiyordu. Ve hâlen yine öyle, bir sır. Rüzgârın coşkulu sözleri ile anlattığı hikâyenin derinliği ve heyecanına kapılmış olsam da, Esil nehrinin gizemli suskunluğundan da kendimi alamıyordum.

Rüzgâr; “işte böyle” diyerek, bana kendi hikâyemi kısaca anlatmış idi. Öze dönüş yolculuğumun seçimini hatırlattı. Yıllardır bunun için çaba gösterdiğimi biliyordu. Kendimi, hakikatimi bulmak, tanımak, içsel yolculuğumun, özümdeki yaşadığım yol hikâyelerimden haberdar olduğunu ve bu kentte olmam gerekliliğini anlatmış idi. Rüzgâr, Güneş, Sarı arka Bozkırı ve hatta pek belli etmese de Esil (nehri) dâhil, hepsi “Ben”i tanıyordu. Bu dünyaya geliş amacımı, bilinç programımı biliyorlardı. Hayrette kalmıştım, ancak o anki yaşadığım huzur yani OL’uş hâlîm ile daha önce “hiç” karşılaşmamış idim.

Kendime Yeniden Doğuşuma dek, içsel yolculuğumda hep yalnızdım. Ancak yenedünyamda artık yalnız değilim. Hissettiklerimi bilen, sonsuz aydınlık yolumda bana güç verecek, sınırsız gerçek bilginin kaynağında, düşlerimde rehberlik edecek çok güzel dostlarım var, yol dostlarım. Rüzgâr ve Evrenin Sesi, Sarıarka ve Güneşi, Esil’in gizemli Yeşili ve Mavisî. Yıllar öncesinde, Baba’Aziz’in bana düşümde müjdeliği dostlarım.

Sarıarka’nın sonsuz hazinesinde, nice hakikat bilgisi varmış. Rüzgâr bana hepsini anlatacağına söz verdi. Ancak bir şartı var; derinliğini anlamam, en geniş kapsamda algılayıp, içselleştirerek, yaşamıma geçirmem koşulu ile! Ve söz verdim rüzgâra, sözüm ile birlikte aklım halen Esil’de... Neden bu kadar gizemli ve suskun?

Asya’nın ortasında'yım Esil nehri kıyısında,
Esil’in yeşilinde kayboluş, Rüzgârlı şehrin Mavisine doğuş...
Bir Sır var, elbet bu sır Esil’de,
Kendisinde...
Belli ki bu sır ÖZ’de!

Özden Öze, Özümden özüme
Senden Sana, kendimden kendime....

Rüzgârlı Şehrin Mavisindeki Gizem

Rüzgâr; “Biz de seni bekliyorduk, tam vaktinde geldin” dedi. Yine gözlerimi Esil’in yanında açmış idim. Esil’in gizemli yeşilinde, kendimi seyrediyordum, tüm yaşamımı Esil bana bir film gibi gösteriyordu. Aslında epey çarpıcı video klipler de diyebiliriz. O sırada Rüzgâr bana, beklediğim ama hiç ulaşamadığım “Mutluluk” belgelerimi hatırlattı. “Sorma Rüzgâr, çok zaman geçti üzerinden, yıllar önce kabullendim, o belgeyi hiç alamayacağımı öğrendim artık.” Rüzgâr hafif bir alaylı esintisi ile “Öğrendiğinden emin misin? Yoksa sadece bu umutsuz bir vazgeçiş mi?”

Mavi gezegene, dünyaya doğdum gün itibari ile savrula savrula yaşam sınavlarından geçerken, hep puanlamalarımın sonucunda “Mutluluk” belgesi bekledim. Ve beklediğim o belgeye hiç ulaşamadım. En sonunda “Kabullenebilme” bayrağını göndere çektim ve ben “Mutluluk” ile ilgili tüm bildiklerimi unuttum. Ancak sorgulamaktan hiç vazgeçmedim. “Eğer “Mutluluk” bu değil ise gerçekliği nedir? Toplumun büyük bir kesimi benim unuttuğum “Mutluluk” kavramı ile yaşıyor olsa da, bunun bir yanılsama olduğundan emindim. ”

Yeniden yollara düştüm, çünkü yaşadığım bu süreç içerisinde, elimde en değerli kazanımım vardı, “Yol”. Henüz “Mutluluğun” gerçekliğini öğrenememiş olsam da; vazgeçmemeliydim. Öyle söylemiş idi Baba Aziz. Ve ben O’nun bu tavsiyesini hiç unutmadım. Hakikati aramaktan vazgeçmeyi hiç düşünmedim, bu yoldan asla dönmedim. O yıllarda, yani bundan 14 yıl öncesinde bir rüya görmüştüm sanki! Baba Aziz ile tanışmış idim, düşümde... “Aslında bu dünyada zaten rüyadasın” demiş idi, kendi yol hikâyesini anlatırken. Bu karşılaşmamda öğrendiğim değerli bilgi ise; “İman sahibi olan bir kimse yolundan asla vazgeçmez, çünkü deneyimlerin sonucundaki gerçek kazanımlar hakikat bilgisine aittir ve yolun sonunda gerçekliğin huzuru vardır”. En iyi öğretmenimin, mürşidimin, rehberimin ise; yolun kendisi olduğunu biliyordum. Baba Aziz’den aldığım bir diğer tespit niteliğindeki tavsiyesi de, elimde kalan yine diğer değerli kazanımım idi. Düşümde, fisiltı ile dinlediğim o eşsiz sözler:

“Yürümek yeterli, davet edilenler yolu bulacaktır. Gideceğin yolu bilemeyebilirsin ve hatta şuan kaybolma korkusu yaşıyorsun. Bırak

kendinde kaybol, inancı olan kişi asla yolda kaybolmaz. Herkes yolunu bulmak için en değerli armağanını sunar, yani yeteneğini kullanır, bu yeteneğin ile gideceğin hedef Sana ulaştırılır. Yürümek yeterli, davet edildin. Seni çok uzaklarda bekleyen dostların var, sen onları henüz bilmiyorsun, sabırlı ol. Allah’a giden yolun sayısı nefisler addedince. Ötelerin ötesinde sakın bir tanrının var olduğunu düşünme, yanılırsın. Özünde! Yalnızca kendi özündeki Allâh’a kavuşmalısın. O zaman cennet yaşantısı Sana tüm kemâliyle, mükemmelliği, erdemi ile açılacak” Dedi ve kendi yoluna devam etti; Mavi gökyüzünü süzen, görmeyen, fakat O aşkla bakan gözleriyle...

Rüzgârlı Maviden Bir “Güz Mevsimi”

Rüzgârlı şehrin mavisine doğuş hikâyemin kahramanları olan, yenedünyanın dostları ile sonsuz aydınlık yol hikâyelerimiz devam ediyordu. Dönüşüm mevsimi olan Güz, müjdelemiş idi kendisini tüm keskinliği ile... Bir süreliğine yalnızca Rüzgâr ile birlikte olacaktık artık. Sariarka ve Esil’in kendisi bu buluşmada bulanamadılar. Neden mi? Orta Asya’nın uçsuz bucaksız bozkırı Sariarka ve Esil nehri ile Yeni Bahara kadar tekrar buluşmak üzere vedalaşmış idik. Çünkü her iki dostumuz da; Nisan ayının sonuna dek, her kış olduğu gibi, üzerlerine kar örtülerini alırlar, uzun süreliğine içsel yaşamlarındaki sonsuz kaynağa yönelirler.

Öze yolculuk! Bitmek tükenmek bilmeyen soruları ile Hakikat...

Sariarka tüm anne şevketi ile kucaklayarak; “Endişe etme sakın, Güneş hep seninle, Esil’in Mavi’si ise gökyüzünden seni kuşatmaya devam edecek. Karın beyazlığı gökyüzüne yansıdığına ne Güneş kardan perdelenir ne de Mavi yok olur.” dedi ve iç selliğine büründü.

“Hakikat, iki kişiye muhtaçtır; biri, onu dillendiren, diğeri onu anlayan...”

Halil Cibran

Peki, aradığımız ve “Hakikat” diye duyduğumuz bu bilgi nedir? Bir sürü araştırmalar yaparak, kitap kitap dolaşıp, satır satır okuyarak öğrenebileceğimiz, ezber kalıplarına sığdırdığımız bir “BİLGİ”midir? Ya da gerçekliğine gönülden inandığımız bir kişinin seslendirdiği her bir kelimeyi dinleyerek, öğrenmek midir? Yani kısacası hakikat, sadece zihinde bir veri okyanusu oluşturmak için; zihnimizi her an şekillendiren, oradan buradan yüklenen küfe küfe enformasyon koleksiyonu mudur?

“Hakikat bilgisinin, bir yerlerde bizi bekleyen, alınası ve yüklenesi bir bilgi olmadığına inandığım için buradayım”. Dedim Rüzgar’a... Yani akıl mekanizmam buradan bir sonuç alamıyor. “Bilgi’nin” akıl mekanizmasının işlevselliği ile ancak içsel yolculuğumuzda değerlendirebileceğimiz işaret levhaları ve anahtar olarak çözümleyebileceğimiz, ara duraklar olabileceğini düşünüyorum. “İşte buldum, anladım” kararlılığımıza vardığımız anda, hakikatin yolundan düşerek ayrılacağımızı hissediyorum. Aslında hakikat bilgisi, varlık âleminde gömülmüş bir sır değil, ehlinin bu sırrı dua yaşamasıdır. Akıl ile bilgi anlaşılabilir ve anladığımız kadarı ile O bilgiyi kavrayabilirsiniz. Ancak, içselliğiniz yani “gönül” ile kalbinizden “benliğinizi sıyrarak”, koşulsuz severek, hakikat bilgisini algılayabilir, yaşayabilirsiniz. Ve bilinir ki, bütün yollar aynı yere çıkmaz. Kimileri, Hikmet yurdunda bilgece dolaşırken, Hakikatin gerçek yolcusu, bilgiciliğinden geçmiş, varlığın kendisine ait tüm özellikleri özümsemiştir.

Hikmet yurdunun yanılısamaya açık, aldatıcı, bilge sembollerinden yani bilgi kozasından çıkmaya niyetli olanın içselliğidir “Hakikat”. “Benlik içre Benlik” duvarlarının var olmadığını yaşamak, özgürlük kanatları ile özüne uçabilmektir, içselliğinde... Ve mutlak “TEK olan” gerçekliğin ilâhî oluş güzelliğinin, varlık âleminde algılayabildiğimiz veya algılayamadığımız tüm sonsuz özellikleri ile açığa çıkandır ama bu özellikleri ile asla sınırlı ve mevcut olamayacağıdır.

Sonsuz evrensel sistem, yaratılış özellikleri; mutlak hakikat yolunda tekâmülü ile var oluşudur, zamansız ve mekânızdır. Beşerin yani beş duyunun vücut bulmuş özellikleri ile asla bilinemez, orası pek çok yanılısına içerir. Beş duyu frekansı ile form almış hiçbir bilgi bize bu gerçekliği yaşatamaz. Ancak, eğer Mutlak “TEK” olan varlığın bir kısım özelliklerine ayna olmak üzere var edilmiş bir birim iseniz; aynada, O Mutlak varlık, kendindeki hangi özellikleriyle seyretmeyi dilemiş ise, buna uygun bir programı, Sizin için meydana getirmiştir. Siz bu programın gereği olarak; Sizi bireysellikten, bedensellikten, kendinizi beden olarak kabul etmenize dönük hâllerden kurtarılmanızın veya kendi kendinizi kurtarmak için, bilemediğiniz olayların içerisine düşersiniz... Çünkü Sizin için böyle bir program murat edilmiştir. Bir kentte, tüm benliğinizden sıyrılarak, zirvedeki egonuzu yerle bir ederek, “kendinize doğma, kendinizi bilme, kendinizi gerçekleştirme ve sınırlarınızı aşabilme” gibi bir bilinç programı ile yaratılmış iseniz; bu programının gereği olarak, bedeninin istek ve arzularının

farkındalığına varıp, sadece hayat enerjisi olduklarını bilerek, hakikat bilgisine yoğunlaşırsınız. Mutluluğun kazanılabilecek bir belge olmadığı bilgisini anlamaya, gerçekliğini sorgulamaya başlırsınız.

Rüzgârlı Şehrin Mavisinin “Sözü”

Mavi gezegende, beş duyunun bitmek bilmeyen talepleri üzerine yaşayan bizler, varoluş programımız ile sınırlı olduğumuzu düşünüyoruz. Kim olduğumuzu, neden burada olduğumuzu ve nereye gittiğimizi bir nefes zamanlamada dahi düşünmüyor, sorgulamıyoruz. Pek çok kişi, toplumsal yaşayış sisteminin “vortexine” kapılıp gitmektedir. Bu girdabın içerisinde, hiçbir zaman kendisini, hakikat olarak işaret edilen “TEK” olan Mutlak gerçekliğe, yani varoluşun temel bilgisine teslim olamamaktadır. İsim, etiketler, biçimler ve onlarla ile birlikte oluşan önyargılarımızın ötesine geçemeyen zihin zindanımızda yaşadığımızın dahi farkına varamadık. Üç boyutlu mavi gezegene doğduk, ancak iki boyutlu sınırlı zihin dünyamızdan bu gerçekliğe henüz geçiş yapamadık. Sonuç olarak, tüm varoluşumuzu sınırlı bedenlerimizden ibaret olduğuna inanıyoruz. Sahte, yanılsama yaşamın, gerçek olduğunun sanısı ile işte en can alıcı soru da burada. Gerçek olan ile sahte, sanı, illüzyon olarak tanımlanan bilgiyi, zihin dünyamızda nasıl ayır edebileceğiz, farkını nasıl kavrayabileceğiz? Mutsuz topluluklar her gün daha fazlalaşiyor. 2020 yılı ve sonraki gelecek yıllar için çok endişe verici. Dijital dünyanın insanı; giderek içine kapanmakta, giderek kendine ve başkalarına da yabancılaşmaktadır. Özellikle öz güven kaybına bağlı, gerçeklik ve “söz”ün varlığı giderek azalmaktadır. İnsanlar birbirleri ile doğrudan iletişim kuramadığı için, çekingen, ürkek, öz saygısı düşük, kin duygusunu giderek yükseltmektedir. Sayıları azda olsa farkındalık sahibi kişiler ise, geri çekilerek, hayata karşı bazıları küskünlükle, bazıları da Hakikat bilgisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Aslında bu kişiler “Nebavit” ayrık bir yaşamı kabullendiler. Anlamakta güçlük çektiğim bir başkalaşım sürecine girdik. İletişim çağının bir hayli yüksek ivme yaptığı noktadayız, ancak insanların birbiri ile iletişimi tamamı ile gerçeklik dışında.

İnternet’in son 15 yıl içerisinde milyarlarca insana yayılması, ağlar oluşturarak hayatın her alanında kullanılması, mobil iletişimin internet ile birlikte yaşama yön verip, yeniden şekillendirmesi giderek hız kazanıyor. Bu dönem içerisinde, sosyal ağların popülaritesinin artması, her türlü iletişimin bu ağlar üzerinden gerçekleştirilmeye

başlanması, yeni çağın sosyalleşme süreci olarak görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler bireylerin ilişkilerini, iletişimlerini, sosyalleşme süreçlerini, yaşam biçimlerini çevreyle olan etkileşimlerini pek çok yönü ile sarmış durumda. Olumlu ve olumsuz yönlerini oranlamak zorlu bir hâl almaya başladı.

Teknoloji - dijital sistemlerin, toplumlar üzerinde sosyal ve toplumsal başkalaşımalar meydana getirmektedir. Özellikle iletişim teknolojileri, toplumların alışkanlıklarında, kültürlerinde, iş yaşamlarında, eğitim sistemlerinde ve siyasi yönetim sistemlerinin karar ve işleyiş mekanizmalarında değişimler yaratmaktadır. Mutsuz insan, mutsuz toplumlar, mutsuz ülkeler ve mutsuz ama küreselleşen dünya...

Modernleşmeyle birlikte yenilenen yaşam tarzları ve seçimleri, geleneksel toplumsal düzenin tamamen ortadan kaybolmasına yol açmaktadır. Çünkü felsefeden uzak ve mutsuzluğa doğru yol alan sistemler oluşturuldu. Felsefe; tüm toplumsal kategorileri inceleyen alandır. Bu alanı inceleyen bilimin kendisidir. Mutlak var olan “TEK”, yaradılış, insan sistematigi, vücudun temel sistemlerini, bilinç, zihin, maddi dünya-evren ve toplumsal yaşamın gerçekliğini; ne olup-olmadığını, nereden gelip nereye doğru evirildiğinin ve nasıl gitmekte olduğunun, tüm bu sorgulamaların tamamını içeren, Hakikat bilgisidir. Düşünce bilimi felsefenin kendisidir. Ancak 2020 yılına geldiğimiz şu günlerde; felsefe, toplumdan uzaklaşan bir eğitim ve algılanması zor bir alan olarak tanımlanan tarihsel bilgi konumundadır. Sanki, yüzyıllar boyu çözümlene çalışması yapılmış, metaforlar bütünü olarak bilinen, uzak bir noktaya sabitlenen ve az sayıda ayrıcalıklı bir grup akademisyenin özelliği olarak kalması sağlanmış gibi...

Felsefe bilimi ile ilgili; Antik Çağa yönelmemiz yeterli olacaktır. İlk filozof ve ilk bilim insanı olarak kabul edilen Thales’e ulaşmak gerekir. Thales’in hem bir filozof hem de bir bilim insanı olarak anılması ile ilgili örtülmüş bilgiyi iyi anlamak gerekir. Böylelikle Antik Çağ içerisinde felsefe ve bilimde ayrımın olmadığına ikna edilebiliriz. Felsefe ve bilim birdir, bütündür, evrensel bilginin içeriğidir. Felsefe dışında bir bilimsel sistem, bilim dışında felsefi alanda araştırma ve sorgulama mümkün değildir. Antik Çağ olarak işaret ettiğimiz, o zamanın kuşattığı filozofların ve felsefe sistemlerinin başında Platon ve Aristoteles felsefesi gelir. Sokrates’ten önce henüz açığa çıkamamış olan bilim, Aristoteles ile birlikte dünyasına kavuştu. Aristoteles,

özellikle kozmoloji alanının yansira, fizik, biyoloji - zooloji, metafizik, psikoloji, mantık, siyaset gibi konularda, dönemini bu çağlara kadar çok iyi yansıtabilmiştir. Bugün modern anlamda işaret edilen bütün bilimlerin kurucusu Aristoteles'tir. İnsan aklının sınırlarını zorlayan filozof ve düşünür olduğuna inanıyorum. Ayrıca doğu ve batı gibi yönü bulunmayan, zaman üstü, mekânı olmayan, bilgi kaynağı olduğunu da düşünüyorum.

Rüzgâr ile sohbetlerimiz derinlemesine bir hayli ilerliyordu, akıp giden zamanı hiç fark etmemiştim. Rüzgârın yüzündeki şaşkınlık ile mutluluk ifadesine karışmış, tebessümünü anlamaya çalışırken; o an sorduğu soruya nasıl cevap vereceğimi bilemedim. “Şu ana kadar, yaşadıklarını ve yaşamının anlam arayışına yönelik sorduğun sorular ile zihin dünyanı çok açık yansıttın. Ve dünyan, gerçekten Hakikat bilgisinin sevgisi, arayışı ile dolu ve güzel. Sanırım iyi bir felsefe okuyucusu olmalısın. Az önce Aristoteles Felsefesinin bilgisinden bahsederken gözlerin parlıyordu. Ve diğer dikkatimi çeken; kullandığın bir kavram –Nebavit-. Anlaşılan o ki; Hace-i Evvel (Birinci Üstad-Magister Primus) / Muallim-i Evvel (Birinci Öğretmen) Aristoteles ve Hace-i Sâni (İkinci Üstad / Magister secundus) / Muallim-i Sani (İkinci Öğretmen) Al Farabi okulundansın sen de, öyle mi?” diyerek sordu.

Mahcubiyet duygusunun verdiği baskı ile Rüzgâr'ın sorularına, şu açıklamalar ile cevap verebildim: “Aslında... Zihin dünyamın bu kadar netlikte yansımaya sevindim. Evet, felsefe ve kapsadığı alanlardan öncelikle; psikoloji, zihin felsefesi, sinir bilim, kozmos ve müzik, genellikle okuduğum kitaplarım. Ancak okuduğum, henüz okuyamadığım. Yani kitabın sayfalarından okuyorum, tam manası ile kavramaya ve algılamaya da gayret gösteriyorum. Çok isterdim, bu yüce bilge şahsiyetlerin okulunda olabilmeyi. Ne yazık ki değilim. Öncelik ile Birinci Öğretmen'in evrensel, zaman üstü olan bilgi içerikli eserlerini okuyabilirsem, sonrasında İkinci Öğretmen'in öğretileri ve evrensel bilgi kaynağında olabilirim, diye düşündüm. Ne zaman Aristoteles'in değerli eserlerinden birisini okuyamaya gayret göstersem, felsefe biliminin kavramları, kelimeleri ile oluşan cümlelerin içerisinde dağılıp gidiyorum. Aslında bu cümlelerin örtüsünü kaldırıp çözümlmek çok zor değil belki, ama işte... Belki bir rehber ihtiyacım var. Az önce bahsettiğim gibi; felsefe, Hakikat bilgisi ile ilgili danışabileceğim çevremde çok kimse olmadı. Dijital

sistemlerle çevrili bir iş yaşamım, onun ile birlikte gelişen yeni Plaza Dili ve içerdiği İngilizce kavramlar ile kişisel gelişimi öğrenebildik. Ancak, içsellikim bana sonsuz okyanusu ve derinlerindeki “Sır Deryasından” inciyi hep fısıldadı.”

Rüzgâr, tüm bu anlattıklarımı dinlerken, yine yüzünde parlayan bir tebessüm oluştu, anlayamadığım... “Dünya bilimler tarihinde, birçok bilim dalının kuruculuğuna sahip olan, Tıbbın Sultanı, Bilim İnsanı hatırlattın. Aristoteles’in eseri olan Metafizik kitabını 40 kez okuyup anlayamadığı için ümitsizliğe kapıldığı anda, bir Dellal ve açık artırmada satılmasına gayret gösterdiği bir kitap ile karşılaşır. Dellal bu kitabı ısrar ile O’nun almasını ister. Bu değerli Bilim İnsanı, işe yaramayacağını düşünerek kitabı almak istemez. Fakat Dellal, sahibinin paraya ihtiyacı olduğundan, kitabın ücretinin fazlası ile indirimli olduğunu söyler. Ve O “Bilim İnsanı” kitabı satın alır. Evine döner hemen okumaya başlar. Bu kitap ise; kendisinin metafizik konusunda anlamakta güçlük çektiği bilgileri içeren, Al Farabi’nin eşsiz eseridir. O zamana kadar, Aristoteles’den bir türlü anlayamadığı metafiziği tamamı ile bu eserle kavramıştır. Eşsiz bir kaynağa ulaşmanın coşkusunu yaşayan, bu değerli Şahsiyetin İsmi...” diyerek, bir anda neşeli neşeli esmeye başladı.

Rüzgâr’a yine tüm çekimserliğim ile: Bu değerli bilgi pınarında coşkusunu gizleyemeyen yüce şahsiyetin İbn-i Sina olabileceğini soramadım... “Elmasın, pırlantanın değerini ancak bir mücevher ustası anlayabilir, farklı bir meslekle uğraşan birisi değerlendiremez, bu değerli taşları...” diyerek, tahmin edebildiğim İsmi söyleyebilecek cesareti kendimde bulamadım.

Rüzgâr: “Hava kararmadan eve dönmelisin, yarın yine aynı saatte birlikteyiz, sohbete devam edeceğiz. Ve söz veriyorum sana, yarın bilgi kaynağındaki yaşanan bu sevinci aynı hisler ile daha derinlemesine anlatacağım.” Dedi ve Rüzgâr: “Önce doğruyu bilmek gerekir. Doğru bilinirse yanlış da bilinir ama önce yanlış bilinirse doğruya ulaşamaz.” Muallim el sani - Al Farabi’nin Hakikat bilgisini, yine fısıldayarak ve O’nun ışığını usulca avuçlarıma bırakarak, hızla uzaklaştı.

Birkaç yıl belki de düşündüğümüzden daha fazlasını yaşayabileceğimiz, bu yeni Erdemli Şehrin, nuru ile tanışmıştım artık. Ayrıca bu “Nur” sanki ellerime emanet edilmiş idi, algılayabilmem ve Hakikatini yaşayabilmem için.

Konukevimizin giriş bölümünde bir toplantı salonu olduğunu duymuştum. O günün sabahında kalan, kendi içselliğimdeki kayıp dünyanın algısı ile görememişim besbelli. Rüzgârı, en derin şükranlarım ile uğurlar iken; ellerimin titremesi, Rüzgâr'ın bıraktığı bu ışığı sımsıkı tutabilme, tutunabilme kuvvetinden idi. Bir anda, titremediğimi ve hatta vücudumun kaskatı kesildiğini fark ettim. Avuçlarımdan yansıyan ışık ile salonun ismi, görkemli kapısının yanında parlayan tablo karşısında hayrette idim. Muallim El Sani idi karşımda duran “O” tablo, altın sarısı harflerin en ihtişamı ile taçlanmış “AL FARABİ” ...

Rüzgârlı Şehrin Mavisinde “Aydınlığa Açılan Gün”

Uyku girememiş gözlerim ve avucumda parlayan Rüzgâr'ın armağanının heyecanı ile günün doğmasını bekledim. Ve güneş tüm ihtişamı ile kenti kucaklamak üzere, yavaş yavaş görünmeye başlamıştı. Rüzgâr'ın “yarın sabah görüşeceğiz sözü” üzerine; kalp çarpıntımın yükselişine destek veren telaşım ile hazırlandım. Rüzgâr “Şimdi seni bir yere götüreceğim, orada yakın bir dostum seni bekliyor olacak. Bugün Bayan Möldir'in konuğusun, Möldir Tolepbay. Gideceğimiz yer, Kazakistan Cumhuriyeti Milli Akademik Kütüphanesi Bayan Möldir, kütüphanenin kalbi olan, en değerli bölümünde, “Kitap Müzesi'nin” yöneticisidir. Orada paha biçilmez eserlerin tarihine tanık olacaksın, Köktürk (Kültigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk adına dikilen, dil bakımından önemli bilgileri içeren) ve Uygur Metinleri ile karşılaşacaksın. Günümüze kadar varlığını koruyan, tarihe tanıklık eden; filozof, bilim insanları, edebiyat ve eğitim üzerine yazılmış en değerli, orijinal eserlerin kokusunu alabileceksin. İşte burası” diyerek ve Rüzgâr hızla yanımdan ayrıldı. “Merak etme, her an Seninleyim” Rüzgâr'ın uzaklaşan sesi ile o an sayısını tahmin edemediğim, yüksek merdivenleri çıkmaya başladım. Bilginin yüceliği ve Bilgeliğin ihtişamı, binanın mimarisine yansıtılmış, fakat sıcak bir kucaklama enerjisi ile kuşatılmıştı. Binanın içerisinde, ikinci ihtişamlı merdivenleri de çıktım. Ve karşımda büyük gizemli bir kapı vardı, üzerinde “Kitap Müzesi” yazıyordu. Bayan Möldir “Günaydın, hoş geldiniz. Sizi karşılamak üzere buradayım” diyerek, öncelikle müzeyi gezdirmek istediğini söyledi. Parlayan bakışları, müzenin epeyce loş karartılmışlığında gözlerimi alıyordu. Bayan Möldir, bilgi deryasından akan sözleri ile orada bulanana tarihi eserleri ve eserlerin söz sahiplerinin biyografilerini, müze ve kütüphane sessizliğinde aktarmaya başladı.

Pek çok eser sahiplerinin portreleri, çizim ve fotoğraf şeklinde cam kapaklı dolaplar içerisinde sergilenmiş. Sergilenen her eserin önüne geldiğinizde küçük bir spot ışığı yanıyor, eseri incelemenize yardımcı olabiliyor. Bayan Möldir'in, her bir eseri anlatırken, eser sahiplerinin portresinin önündeki saygı ile duruşunu, nezâketini, anlatımındaki itinasını hayranlık ile izliyordum. Rüzgar'ın söylediği gibi, içerideki tarih, kitap, kâğıt, mürekkep ve yaşayan bilgi kokusunu da doyasıya içime çekiyordum.

Müzenin tanıtımını bitiren son cümlesi ile bana bir köşe gösterdi. Müzenin en kuytu köşesi, küçük bir masa ve üzerinde sadece bir kitap büyüklüğüne ışık verebilen yeşil bir aydınlatma vardı. “Bundan sonra, tüm araştırmalarını burada yapabilirsin. Her gün seni bu köşe bekliyor olacak, senin talep ettiğin süre kadar burada çalışabilirsin, bu sana bağlı” dedi, masaya usulca ipek kumaş ile kaplanmış bir kitap bıraktı ve O da birinci bölümde bulunan kendi çalışma masasına geçti. Müze iki bölümden oluşuyordu, ben ikinci bölümde idim. Müzenin genel mekânından ikinci bir bölüme fazla yüksek ve geniş olmayan bir kapı ile geçilen yerdi burası. Tariflenemez bir hayret içerisinde, öylece kalakalmış bir şekilde otuyordum. Aklım sanki usulca beni terk etmiş, kaderimle beni baş başa bırakmıştı. İpek kaplı kitabın üzerinde yalnızca Arapça Al Farabi yazıyordu, yine altın sarısı harfler ile... (Arapça harfleri okuyabildiğim için şükür etmiştim.) Karağımı açar açmaz Rusça; “Al-Farabi Sosyal Etik yolları” (Аль-Фараби Социально-Этические Трактаты) başlığı altında kitabı tanımaya başladım. Zaman rüzgâr gibi esip geçmiş olacak ki; kuşatılmış bilginin sevgisi ve parlayan gözler ile yanıma yaklaşan Bayan Möldir, “Günün sonuna geldik, Kütüphanemiz kapanmak üzere, yarın yine gelirsin, Seni bekliyor olacağım” dedi. Kütüphanede geçirdiğim ilk günün sonuna gelmiştim. Kendisinin sözleri, sesi bana inanılmaz güven vermişti. Bayan Möldir'in Hakikate olan sevgisi ve özeni ile hazırlanmış olduğu, kütüphanenin en değerli köşesinde olabilmenin hayreti, elimdeki eserin ve mucizesinin heyecanını halen atlatamamış idim.

Rüzgâr kapıda bekliyordu, konukevimize kadar eşlik edecek ve yaşadıklarımı ona anlatacaktım. Oysa O hep benim ile birlikte idi. “Bir gün, Hakikat bilgisi yolundaki kazanımları özümsemişinde, alginın O düzeye gelebildiğinde okumaya karar verdiğin, yüce şahsiyet ile karşı karşıyasın değil mi?” diyerek, yine o gülümsemesi ile söze başladı Rüzgâr. Mucizelerin vadisi hayrette kala kalmışlığın titrekliliği

ile “Evet, hep hazır olmayı bekledim. Kendisini, bu yola çıktığım günlerde tanıdım.” Diyebilirdim sadece...

Rüzgâr, günün verdiği meczupluğu üzerimden atabilmem ve sindirebilmem için beni konuk evindeki yalnızlığıma bıraktı.

Ertesi gün koşarak Bayan Möldir’in yanına, müzeye gittim. Sessizce günaydın diyerek, bana yine köşedeki masayı gösterdi. Masanın üzerinde 10 adet Al Farabi eseri bulunuyordu. Eserlerin her birine tek tek dokunmaya çalışırken bir an başımı kaldırdım, masanın önünde büyük bir portre ile göz göze geldim. Bu portre ile hazırlanmış köşe, Muallim El Sani Al Farabi’ye ait idi.

Ne masa, ne duvarlar, etrafımda hiç bir şey kalmamış idi. Bulduğum yer, karşımda duran portre ile yerçekimi olmayan başka bir alana dönüştü. Madde dünyasının ötesi olarak tanımlanabilecek bir boşluk... Sanki zaman durmuş gibi, yavaş yavaş tuhaf bir genişleme hissinde idim. Düşünce mekanizmam tamamı ile işleyemediği, dışımda ya da dışarı olarak tanımlanabilecek, her ne var ise önemini yitirdiği bir andı bu... Hızlı bir çekim gücü ile derinlere doğru yoğun bir mutluluk hissinin içerisine doğru çekiliyordum. Anlam yüklenmiş tüm kelimeler parça parça harflere bölünüyor, dağılıyor, harflerin uçarak yok olduklarını görüyordum. Sanırım O an, derinlere çekildiğim gerçeklik noktası idi. Burası sonsuz “Mutluluk” denilen oluş hali ile kuşatılmış idi. Ve tekrar hızlı bir çekim gücü ile dışarıya fırlatılmışım. Güneşin parlaklığı, sapsarı bir çölde idim sanki... Ilık, tertemiz bir hava ve esintisi ile biraz daha kendime geldim. Rüzgâra seslendim “Neredesin bana neler oluyor, az önce kütüphanede idim, şimdi bana ne oldu?” Mutluluk ile bulduğum mekânın tuhaflığı iç içe idi. Ve derin bir merakın yanı sıra, hiç korkmuyordum, bedenimi nerede ise hissedemeyecek kadar hafıftım. “İşte aradığın mutluluk” diyerek Rüzgâr etrafımda dönmeye başladı. Rüzgâr’a eşlik eden müzik ve nefes, beni her zaman en derinlere çeken, o notaların yoğun titreşimi idi. Baba ’Aziz ile beni buluşturan, Armand Amar’ın bestesi ve Hamza Shakur’un sesindeki “Maryam” eşliğinde Rüzgâr sürekli dönüyordu. Yaşadığım o an; rüya mı yoksa gerçek mi şekli ile dahi sorgulama gereği duymuyordum.

Daha önce hiç deneyimlemediğim, bir çeşit manyetik bir alanda yürüyordum, Rüzgâr’ın Mevlevi Sema seremonisi ile... “Rüzgâr, peki biz neredeyiz?” seslenişime birkaç kez tekrarladıktan sonra cevap verebildi. “Sır Deryası burası, hani Esil sularında gördüğün

gizem vardı, bir sır var elbet bu Esil'de diyordun ve kış geldi Esil incisine kavuştu diye eklemiştin. İşte O Sırrın deryası burası. Has İnci Nehri olarak da bilinir. Biliyorum şuan bunları ilk defa duyuyorsun.” Yürümeye devam ediyorduk, aslında yol yoktu, biz yürüdükçe yol oluyordu.

Rüya mı, gerçeklik mi bilemediğim bu süreci sadece yaşamayı seçmiş olsam da, meraklı sorgulamalarım devam ediyordu. Tabii ki Rüzgâr aklımdan geçen tüm soruları biliyor ve hemen cevaplıyordu. “Biz yürüdükçe nasıl yol oluyor?” sorumu hemen yanıtladı, Rüzgâr. “Düşünce ile... Aslında Sen az önce de bana seslendiğini zannettin, lâkin sadece düşüncen ile yani Sizin telepati olarak isimlendirdiğiniz yöntem ile iletişim kuruyordun. Şimdi de biz dünyada değil isek, neredeyiz peki? Diye soruyorsun. Evet, senin ile farklı bir boyuttayız. Düşüncelerimizin yeterli olduğu, Mavi gezegen dediğin, dünyanın fizik kurallarının pek geçerli olamadığı bir alan burası. Bu boyutta yaşayanlar düşünsel yaratıcılıklarını fark ederek yaşarlar. Aslında Mavi gezegen Dünya boyutundaki bedensel deneyimlerini tamamlamış, içsel farkındalığı ile öz, yüksek frekansın madde boyutunu aşan daha yüksek titreşime ulaşabilme seviyesidir bu alan. Yani uzay zaman niteliğinde tanımlanabilen madde frekansının üzerinde bir titreşimden bahsedebiliriz.” Rüzgâr'dan bütün bunları dinlerken, Prof. Stephen Hawking'in sicimlerle ilgili çok sayıda hesaplama yaptıktan sonra bir sonuca ulaşan makalesini hatırladım.

“11. Boyut” başlıklı, Focus dergisinin kozmoloji bölümünde okuduğumu hatırlıyorum. (<http://www.focusdersisi.com.tr/bilim/00151/>) “Evreni üç veya dört boyutlu kabul ettiğimiz sürece, geliştirilen “Kütle Çekiminin Kuantum Teorisi” bizi tek bir evren formülüne götürmüyor. Dolayısıyla çözümü, çok boyutlu alanlarda aradı. Bu nedenle de sicimde takılıp kalmadı ve hesaplar yaparak, sicimlerden çok boyutlu kuantlar elde etti. Bunlara “membran” adını verdi ve daha da kısaltarak “bran” olarak kullandı. Bu bran'lar, birden fazla boyutta varlık gösteriyorlardı. Hesaplamalarına devam ederek bir sınıra ulaştı: Evrende on bir boyut vardı. Stephan Hawking'in geliştirdiği evren teorisi, hesaplamalara dayalı yepyeni bir açıklama getiriyor. Hawking, mantıksal olarak, beynimizde hiçbir şeyin bir bütünden bağımsız gerçekleşmediğini ileri sürüyor. Peki, bütün o boyutları neden algılayamıyoruz? Hawking nedenini şöyle açıklıyor: Büyük Patlama'nın ardından, zaman boyutu ile üç tane uzaysal

(uzunluk, genişlik, yükseklik) boyut açılarak kozmik büyüklüğe dönüştü. Kalan yedi boyut, konumlarını değiştirmeden, yani sicim kadar bir alanı kaplayacak büyüklükte, bir gonca gibi sarılı olarak kaldılar. Bilim insanına göre, böyle yedi boyutlu bir yumak, evrenin her noktasında mevcut.

M. Teorisi'ne göre, evren iki boyutlu bran'larla kaplı. Bu branlar için üçüncü boyut, bran'ların frizbi plakları gibi, içinde oradan oraya uçtukları ve hiç birbirlerine çarpmayacakları büyüklükte bir "Hiper uzay". "Üç boyutlu kütlecekler" hiç fark edilmeden dört boyutlu bir uzaya, "dört boyutlu kütlecekler" beş boyutlu bir uzaya vb. giriyorlar. Hawking, bu noktada kendi kendine şu soruyu sormuş: "Üstünde yaşadığımız Dünya nasıl yorumlanmalı?" Yanıtını ise şöyle vermiş: "Bizim gözlemleyebildiğimiz evren, belki de hiper uzayda süzülen üç boyutlu bir bran'dan öte bir şey değil. Ve evrenimiz bu uzayın içinde yalnız değil. Çünkü sürekli yeni evrenler, yeni bran'lar doğuyor. Fizikçiler, bu olaylara "kuantum fluktuasyonu (Kuantum Dalgalanma veya Kuantum Çalkalanma, Quantum Fluctuation)" adı veriyorlar. Hawking, böyle bir kuant oluşumunu, kaynayan sudaki hava kabarcığı oluşumuna benzetiyor. Bu kabarcıklardan bazıları patlıyor, bazıları da içinde bulunduğumuz evren gibi esneyerek genişliyor. Bilim adamı, sürekli bir üst boyuta geçen branlar'la ilgili, insanın başını döndüren bu varsayımı biraz daha somutlaştırabilmek için, hologram örneğini veriyor: Hologramlarda, doğru açıdan bakıldığında, iki boyutlu bir yüzeyde, üç boyutlu bir nesnenin görüntüsü fark ediliyor. Başka bir deyişle, daha yüksek boyuttaki bilgiler, daha düşük boyuttaki bir oluşumun içine kodlanıyor. Öyleyse, üç boyutlu dünyamızda gerçekleşen her şey, aslında daha yüksek boyutlu bir dünya tarafından üretilmiş olabilir mi? Ya da bir paralel dünyanın sadece yansıması olabilir miyiz?

Hawking'e göre bu soruların yanıtı evet!"

Aslında, Prof. Stefan Hawking'in bu teorisini, İngiliz Yazar Edwin Abbott'un, 1884 yılında yazdığı Düz Ülke (Flatland) isimli kült bir eseri ile daha iyi anlayabildiğimi söyleyebilirim. Kendisi çok tanınmış bir öğretmendi. Yüzlerce öğrencisini pek çok konuda eğitim almaları için teşvik etmiştir. Sanskritçeden, kimyaya kadar, hayatını din bilimi, Latin ve Eski Yunan edebiyatına adanmış, aynı zamanda tanınmış bir yazardı. Kurguladığı öyküsünde, Düz Ülke' deki insanların iki boyutta hayatlarının nasıl olduğu vardı. Ve bu insanların,

kendi mağaralarında zincirlenmiş yani zihin dünyalarında bedensel duygular ile yoğuşmuş bir halde nasıl yaşadıklarını anlatıyordu. Kendi sınırları içerisinde, üçüncü boyutu algılamaya programlı bilinçte olmadıkları için, üçgenleri, kareleri veya daireleri göremiyorlardı. Düz Ülke halkı, düz bir yüzey üzerinde yaşamaya programlanmış, bu varoluş programları gereği yüksekliği (derinliği) olmayan bir yaşama mahkûm edilmişlerdi. Dahası dünyalarına tepeden de bakamazlardı çünkü onların dünyasının “yukarısı” yoktu. Bu kitap, Kraliçe Victoria dönemine eleştiri maksadıyla yazılmış. Bize böyle bir açıklama ile kitabın yorumu ulaşmış olsa dahi; aslında yaratılış özelliklerinin farkına varamayan insanlardan bahsetmekteydi. Kitap; dünyamız olan mavi gezegende adeta zihnimizin duvarına zincirlenmiş, bir mağara içerisindeki yaşayışı anlatmaktadır. Yani yüzyıllar geçmiş olsa dahi, kitap halen daha güncelliğini koruyabilmektedir. Ne hazin bir durum aslında! Buradaki bilgiyi yalnızca Victoria dönemine atıfta olduğu sanısı ile okumak... Bu kitaptaki tasavvur, bizler gibi 3 boyutlu Evren’de yaşadığı kanaatine hâkim olan insanoğlu için sorgulama noktasına getirebiliyor, aslında!

Düz Ülkenin dünyası, bir kâğıt sayfası gibi yassı ve düz, yani iki boyutludur. Kare ve Daire olan beyefendiler bu dünyanın bireyleridir. Bu dünyanın yassı fertlerinin hareketleri, görmeleri, tasavvurları hep bu iki boyutlu dünyaları ile sınırlıdır. Örneğin Bay Kare, Daire’nin içini hiç görmemiş. Çünkü görebilmesi için, Daire’yi çevreleyen çemberin bir yerinde açılma olması gerekir. Günlerden bir gün, bu yassı şekilli bedene sahip Bay Kare; yani iki boyutlu dünyanın bireyi, kendi dünyası dışından üç boyutlu bir Küre ile karşılaşır. Bay Kare ile Küre sohbete başlar. Küre, Kare’ye üç boyutlu uzayı anlatmaya çalışır; fakat bir türlü anlatamaz. Sonra Kare’ye bir fikir vermesi için, Küre en sakinliği ile Kare’nin iki boyutlu dünyasının bir tarafından girip öbür tarafına geçmeyi başarır. Tıpkı suya batan bir top gibi! Küre, iki boyutlu bu düz dünyada önce bir nokta şeklinde görülür ve daha sonra gittikçe büyümeye başlar, bir daire oluverir. Sonra tekrar küçülmeye başlar ve bir noktaya oluverir, sonra kaybolur. Bay Kare, hayretler içinde kalsa da, üç boyutun nasıl bir şey olduğunu tahayyül edemez. Ancak yaşadığı bu deneyimi de unutamaz.

Daha sonra küreyi gözlemleyerek dinlediği, bu bilgiyi sorgulamaya başlar. Sorgular iken, akıl mekanizmasından pek bir cevap alamayınca, kalbi ile bu gerçekliğe inanır, gözlerini kapatır ve tam bir yönelişe

geçer. Akıl mekanizmasından alamamasının nedeni ise; kendisinin veri tabanında böyle bir bilginin olmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak bilinç dünyasına, küre sayesinde zihninde bir bilgi, veri var olur, sorgulanacak niteliğe ulaşır. Bu yeni Hakikat bilgisinin, beyninde işlem görebilmesi, biliş noktasına varabilmesi için, daha çok okuması, araştırması gerekliliğine kanaat getirir, Bay Kare. Ve inancı Bay Kare'ye tüm gerçekliği gösterir, yani iki boyutlu dünyanın yukarisına çıkıp o dünyanın bütün bireylerini (tüm koşullanmış hareketler ile çizime muhtaç bırakılmış, tek bir düzlemde şekil almış çizgileri) yukarıdan görür. Sadece ön ve arka, sağ ve sol ile sınırlı, iki boyutlu dünyanın, yukarı ve aşağının olmadığını görür. İki boyutlu dünyanın bireylerini nasıl evrenin sonsuz boyutlarından habersiz yaşadıklarını ve hatta bu evrende yalnızca kendileri varmış gibi büyüklene böbürlene, zihin mağaralarında zincirlerine sınımsız bağlı olarak yaşadıklarını izler. Tıpkı bir önceki kendisi gibi. İki boyutlu mağaralarında yaşayan o boyutun canlıları; küpler, küreler, tetrahedralar ya da İNSAN ve gerçekliği, bu öz yapı - Hakikat bilgisi hakkında hiçbir fikre sahip değildirler. İki boyutun uzunluk ve genişliği (boyu ve eni) yanı sıra, üç boyutta ek olarak var olan derinlik, sanırım iki boyutlu zihin dünyasının konfor alanında yaşayanlar için en korkutucu bakış açısı olsa gerek, diye düşünür Bay Kare.

Yıl 2020, halen iki boyutlu zihin dünyamızdan çıkamadığımız, sınırlarımızı aşamadığımız mağaramızdayız, Hakikat bilgisinden habersiz.

Bilim insanların keşifleri ile bize ulaşan evren bilgisi 11 boyut olarak tanımlayabiliyor. Ve bilim, evrendeki her şeyin TEK BİR büyük yapıdan açığa sonsuz özellikleri ile bağlantısal sistemi ve hatta var olan tek bir büyük yapının sonsuz özelliklerinin yansımaları ile iç içe geçmiş evren ve parçacıklarının bağlantısal bir bütünlük oluşturduğunun gerçeklerini anlatabiliyor. Şimdi burada durup, biraz düşünelim... İç içe geçmiş birbirini şekillendiren ve hatta paralel olan çok sayıdaki evrenler ve bu çok sayıdaki evrenler dahi “sonsuzluk” okyanusunda bir damla niteliğinde ise; mavi gezegende gerçekliğine doğamamış bizler kimiz, neredeyiz veya nasıl yaşam zannı içerisindeyiz, sahtelik tadında, illüzyon renginde nasıl bir dünyada yaşıyoruz? Ya da; yukarıdaki iki boyut içine sıkışıp kalmış zihin dünyamızda, bizler de üç boyutlu mavi gezegende ve hatta bir üst boyut olan “zaman” çarkının dişlileri arasında hapis ve bu üç boyutlu dünyamızda illüzyon olan

tüm sahteliği, Hakikat olarak kabul etmişiz. En önemlisi düşünmenin, sorgulamanın yaygın olmadığı bir toplum içinde yaşarken, sonsuzluk skalasında bir nokta hükmünde olan bu 11 boyutu nasıl algılayabiliriz acaba?

Rüzgâr bir anda tüm coşkusu ile esmeğe başladı. Bulduğumuz alan, sarımsı akşamüstü güneşi parlaklığında iken, her yer göz kamaştırıcı bir parlaklık ile kuşatıldı.

“İşte bu! Okumak, öğrenmek, Hakikat bilgisini sevenlerin âleminde olabilmek, işte böyle bir durum” diyerek Rüzgâr artan coşkusu ile söze devam etti... “Gerçeklik tamamı ile Hakikat (Varlık) bilgisi üzerine düşünme biçimidir. Bu düşünme, temaşa-teori, bir hatırlama, altta olanı çekip yukarı çıkarma anlamında bir hatırlayıştır. Kendi içindeki bilgiyi çekip yukarı çıkarabilmek; var olan özdeki bilgiyi, (bilinç programındaki gerçekliği), özündeki yüksek titreşimli gerçekliği hatırlamaktır, açığa çıkarabilmektir. Bundan dolayı, her “İnsanda” özünü genişletme ve yayma yatkınlığı mevcuttur. Hatırlamak bu yatkınlığa tabi olmaktan başka bir şey değildir. Her varlık kendi oluş Hakikat bilgisi dâhilinde, hatırlayış durumsallığı ile yaşamını sürdürmektedir. İnsan insanlığını hatırladığı ölçüde bilgi ve erdeme sahip olacaktır. Çekip çıkarılan bu bilginin doğruluğunun ölçüsü, kavramlar ve sayılarla düşünebilmektir, Hakikat bilgisinin yani felsefenin kuşattığı, bilim ve matematik ile. Bu yüzden alışkanlıklara dayalı bir yaşayış biçimi olsa bile bir gün kişi temelinde var olan erdem bilgisine ulaşabilir.”

“Aslında buradaki anlamaya çalıştığımız, kendi gerçekliğimize ulaşabilmek için zihin mağaramızdan çıkış, Platon’un Devlet kitabında bulunan mağara alegorisii bilgisi bize daha fazla açıklık getirebilir sanki... değil mi Rüzgâr?”

“Evet kesinlik ile tam izahım bu! İnsanlar dışarıdaki üç boyutlu gerçek hayatı görememekte, kendi illüzyon dünyalarının sahteliğini, ancak mağara duvarına yansıyan gölgeler ile algılamaktadırlar. Ve kendi sınırlı zihin dünyalarını ve mavi gezegeni bu gölgelerden ibaret zannetmektedirler. Bu konuya biraz Hologram bilgisi ile açıklık getirelim. Üç boyutlu evren, aslında daha gerçek olan iki boyutlu evrenin yansımasıdır. Bu bilgi ışığında; evreni üç boyutlu olarak algıladığımızda, fiziksel olaylar, tıpkı holografik bir resimde gördüklerimizin çevreleyen iki boyutlu bir objenin, lazer ışınlarını kullanılarak, objeye ışık düştüğünde üç boyutlu olarak görünmesinin

sağlanmasıdır. Söz konusu cisimden gelecek olan ışık dalgaları belirli bir yöntemle depolandığı için, tekrar ortaya çıkması durumunda “bilginin” kayda geçmesidir. Evren içre evrenlerde tüm bu sistem ile bilgi işleyişi, yaşam gerçekliği ise; aslında yaşamımız, iç içe geçmiş boyutlar olarak tanımlanan, iki boyutlu yüzeyde kayıtlanan bilgiden ibarettir. Kısacası zihin dünyamız iki boyutlu bir evren gerçekliğidir. Bizim üç boyutlu olarak yaşadıklarımız ise; var olan kayıtlı bilginin yansımalarıdır. Yani beyin, nöron, veri tabanımızdaki var olan bilginin işleyişi, yeni gelen bir bilginin ise veri tabanındaki bilgiye göre işlem görmesi. Son yılların bilim insanlarının açıklamaları ile mağara alegorisi ve hologram açıklamasının birlikte izahının bu şekil olabileceğini düşünmekteyim.”

Evreni tanıma noktasında yeni kavramlarla karşılaşıyoruz. Anlayabildiğimiz kadarı ile yeni kavramların ilk sırasında bulunan “hologram” tanımlaması ve diğer açılımları, toplum bilincine uzun zamandır yerleşmiş bulunmaktadır. Hızına yetişmekte güçlük çektiğimiz, toplumsal bilince yerleşmekte olan ancak henüz daha toplum yeterliliğinin çok alt seviyelerde olduğu konu “Hologram, Mikro kozmos, Makro kozmos ve Bütüncül (Halistik) Evren Algılayış” bilgisi. Toplumsal bilinçte, bölgesel kültürel temel bilgi hareketine ilişkin oluşumlar, giderek yerlerini küreselleşen dünyanın bir lisansı olarak holografik gerçekliğine bırakmış durumdadır. Tüm düşünce, evrensel bilgiye yönelik sistemlerini açıklayabilmek ve anlatabilmek için; 21.yüzyılda en iyi yöntem, dönüşüm hızının yetkinliğine erebileceğimiz, evrensel bilginin fazlası ile netlik kazandığı bu evrede, hologram kavramının, bir felsefe ve kendisini sürekli yenileyen bir eğitim, işleyiş modeli olduğunu iyi anlamamız gerekiyor.

“Hologram, köken olarak Yunanca “holos” (bütün, tam) ve “gramma” (harf, yazı) kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş, tam kayıt, tam haber ya da eksiksiz mesaj anlamlarına gelen bir sözcüktür.”¹

İlk olarak “Hologram” kelimesini, Macar kökenli İngiliz bilim insanı Dennis Gabor kullanmıştır. Kökeni Yunanca “Holos” (Bütün) kelimesidir. Anlayabileceğimiz en yalın açıklaması ise; iki boyutlu bir objenin, lazer ışınlarını kullanılarak, objeye ışık düştüğünde üç

¹ Işık, Vildan; Holografik Sanat, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz-2013 Cilt:12 Sayı:47 (212-231), s.213.

boyutlu olarak görünmesinin sağlanmasıdır. Söz konusu cisimden gelecek olan ışık dalgaları belirli bir yöntemle “bilgiyi” depolandığı için, tekrar ortaya çıkması durumunda “bilgi” kaybı olmamaktadır.

Dünya ve toplumsal yaşam algımızın belli bir yetkinliğine ulaşmadan yani erdemli bir bilinç programına dönüşmeden, günümüz bilim insanlarının bu açıklamasını anlayabilmemiz çok zor. Neden mi? İllüzyon tadındaki, sahtelik rengindeki, korku ve endişe dolu alışkanlıkları ile bir yaşam sürecine sahip, sınırlı ve sonu olan, mutsuzluk duvarları ile örülmüş ve zincirlenmiş iki boyutlu zihin dünyamızda “ mağarada” yaşıyor olamamızdan dolayı. Mağara (zihin duvarlarımıza) düşen gölgeler; düz ülkenin dünyası, bir kâğıt sayfası gibi yassı ve düz, yani iki boyutlu yapıları nedeniyle ancak daha düşük boyutlu yüzeylerde hayat bulan gerçeklik sanısı...

Yunan filozof Platon’un kullandığı birçok imge ve benzetmenin arasından muhtemelen en ünlüsü olan Mağara Alegorisi, filozofun idealar kuramı çerçevesinde anlattığı ideal devlet biçimini ve bu devletin ideal yöneticisi olan filozof kralı tanımladığı “Devlet” isimli yapınının 7. kitabında yer alır. Platon’un mağarasının nasıl yorumlanması gerektiğinin ayrıntıları çok tartışılmışsa da genel anlamı açıktır, “Aydınlanma ve Hakikat”. Mağara, “değişim âlemini temsil eder. Bu âlemde her şey kusurludur ve sürekli olarak değişir. Sıradan insanları simgeleyen zincire vurulmuş tutsaklar, sanı ve yanılsamalardan oluşan bir dünyanın baş aktörleridir. Mağaranın dışında bulunan dünya ise “varlık âlemini temsil eder. Kusursuz, ebedi ve değişmez olan şeyler, bu Hakikat evreninde yer alır. Platon’a göre bilinen şeyler sadece gerçek olmakla kalmayıp aynı zamanda kusursuz ve de değişmez olmalıdır. Ne var ki mağaranın içindeki dünyada bulunan hiçbir şey bu tanıma uymaz. Çünkü görünen dünyadaki hiçbir şey bir bilgi nesnesi ve gerçeklik olamaz. Bu nedenle Platon’un “idealar” diye tanımladığı kusursuz ve değişmez varlıkların yer aldığı başka bir evren daha söz konusu olmalıdır. Buranın adı da “İdealar dünyasıdır”. İdealar dünyasında, örneğin, bir Adalet İdeası vardır. Görünen evrendeki herhangi bir adil eylem, sadece idealar evrenindeki bu adalet ideasının bir kopyası ya da taklidi olarak var olabilir. Mağara alegorisinde, idealar arasında hiyerarşik bir yapı mevcuttur. Bu yapının en üstünde, İyilik İdeası ve onun temsilcisi olan Güneş vardır.

(Rüzgârlı Şehrin Mavisinde bulduğum, “Rüzgâr ve Güneş”)

Bu dünyaya biyolojik koşullarımızın yapısına göre, genetik bilgi geçişi ve programlanış çerçevesinde öz-farkındalığımızın yetkinliği olmadan doğarız. Küçük bir çocuğun gözlerine baktığımızda, sonsuz parlak boşluk görürüz. Ve daha sonra o küçük çocuk büyüdükçe bu parlaklık kaybolur, derin bir korku karanlığına dönüşür. Artık isimler, etiketler, şartlanmalar, çevresel faktörler, bulunduğu ülkenin kültürü ile pek çok sahte bilginin örmüş olduğu endişeli duvarlar, dünyasını yani gözlerindeki parlaklığı gölgeleyecektir. İnsanın içine büyüdüğü kişi, bilincinin üzerine giydirilen bir örtü, bir maskedir. Oysaki felsefe bilimi, şu mavi gezegen üzerinde nerelere ulaşmadı ki? Maddi dünyaya derinlemesine gittik, hatta sözde Tanrı parçacığını bulduk, ama kim olduğumuzu, nasıl yaşadığımızı ve nasıl yaşayacağımızı anlayamadığımızdan daha da sınırlı bir sanal beden boyutunda hapis kaldık. Muallim El Sani, evrenin 2. Öğretmeni olan Al Farabi'nin bize yüzyıllar boyu satır satır işlediği, “ERDEM”e henüz ulaşamadık. (Farkındalığımızı, yetkinliğimize yani bilincimizin Kâmil noktasına ulaşamadık.) Sadece acı çekiyoruz. Karanlık düaliste içerisinde kaybolmuş, iyi - kötü yargı niteliğinde, zihnimizin sanal tercihlerinin oluşturduğu, egonun şahsi çıkarlarının içerisinde sancılı nefes alışverişimize, yaşam diyoruz. Yaşam tecrübe ile değişen fenomenlere bağlı değildir. Eğer, Pisagor teoremi, Metatron küpüyle bir benzetme yapar isek; burada şeklin iki boyuttaki yansımaları, derinlik programına sahip olan bilinç programımızın yansımaları ile küpü üç boyutlu olarak gördüğümüzün farkına varırız. Aslında, küpü gördüğümüzde, şekilde hiçbir şey değişmez, ancak zihnimiz görmemiz için yeni bir boyut kazanmış olur. Boyutluluk veya birimin perspektifi, dünyayı algılamanın yeni bir yoluna alışma gereğidir. İnsan Hakikatinin farkına vardıktan sonra perspektiften kurtulur veya yeni derinlikli bakış açıları yaratmakta özgür olmaya başlar, çünkü belirli bir bakış açısına eklenen bir oluşum içerisinde yaşamıyordu artık, yani sınırlarının var olmadığının gerçekliğine doğmuştur.

Eğer kendi gerçekliğimizi, İnsanın varoluş Hakikatini, özümüzü anlamak istiyor isek, koşullanmış düşünce yapısını yıkarak, iyi - kötü gibi, isim, şekil, etiketlenmiş, sadece yargı mekanizması ile işleyen zihin dünyamızın kıyametini koparmamız gerekir. Ve sonrasında ilk karşılaşacağımız gerçeklik, “kim” olduğumuz olacaktır. Yani evrensel aklın vücut bulmuş, sonsuz varoluş gerçekliği ile...

Al Farabi, Kitâbu'l-Hurûf eserinde toplumların dillerinin ve sanatların doğal yollarla ortaya çıkışını şu şekilde özetlemiştir. “İnsanlık düşünce ve bilgi birikiminin aktarımını her zaman insanlığın ortak bir mekân ve zaman tasavvuruna yönelmiş bir ihtiyacı ve bir Hakikat arayışı olarak görmüşlerdir.” Aydınlanma ve Hakikat üzerine altı çizilmesi gereken derin bir bilgi.

“Bir kişinin hayatı ve düşünceleri hakkında bilgi edinmek istiyor isen, okuduğu kitaplar ve onların izinde koşulsuz aradığı Hakikat bilgisine bakmak gerekiyor. Şu an kütüphanede Bayan Möldir’in senin için hazırladığı köşe ve kitapları düşünüyorsun. Yıllardır ulaşmaya çalıştığın “Erdem Bilgisi” ve bu bilginin içeriğinde bulunan “Mutluluğun Kazanılması”. Rüzgâr yine düşüncelerimi tüm dikkati ile takip ediyordu. Beni bu şekilde anlaması, hatta düşüncelerime ayna olmasının verdiği sonsuz huzuru yaşıyordum. Ve o an Rüzgâr, Güneş’e “Erdemli Şehre” geldik, güzel parlaklığın ile girelim biz de, öyle değil mi?” Güneş’in parlaklığı ile gerçekten bir kentin kapısında bulduk kendimizi. Erdemli Şehrin görkemli kapısında, ilk karşılaştığımız O kişi, Prof. Dr. Mehmet Arslan idi. Hayrette kaldığım bu durumun sorusunu güçlük ile sorabildim. Kendisi Almatı’da bulunan Al Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi Rektör Yardımcısı. “Fakat burası Almatı değil ve biz halen daha Dünya boyutunda değiliz. Tüm gerçeklik, dünya kavramları, her şey birbirine karıştı. Matrix denilen iç içe geçmiş bir yer mi burası?” diyebildim Rüzgâr’a ve sonrasında kendimi tamamı ile akışa teslim ettim.

Prof. Dr. Mehmet bey, tüm konukseverliliği ile gideceğimiz yere “Erdemli Şehrin Kalbine” kadar eşlik edeceğini söyledi. Şehrin Erdem ile inşaa edilmiş yapısını en temelinden anlatmaya başladı. Prof. Mehmet Bey bu şehrin erdemi ile öylesine bütünleşmiş ki, kendisini dinler iken, hem anlattıklarını kaçırmamaya gayret gösteriyordum hem de “Erdem” manasını yaşayan bir “İnsan” ile tanışmanın mutluluğu içerisindeydim.

Prof. Mehmet Bey tüm nezaketi ile: “Burası neresidir? Yani şehrin bulunduğu coğrafyayı halen merak ediyorsunuz, biliyorum...” diyerek söze girdiği o an farkına varabildim. Prof. Mehmet Bey ile de düşüncemizde iletişim kurabiliyorduk. Biz zaten düşünce boyutunda iletişim kurabildiğimiz başka bir alan, boyutta idik. Matrix, düş, gerçeklik, halüsinasyon veya her ne yaşıyor isem...

Sonuç olarak, talibi olduğum bir yolda idim ve bu yolun yani talibi olduğum Hakikat bilgisini öğrenebileceğim en doğru “Rehber” ile tanışmış idim.

“Burası Maveraünnehir. Sır Derya havzası, Orta Asya’nın büyük nehirlerinden birisi olan Sır Derya nehrinin bulunduğu alan ve aynı zamanda insanoğlunun yaşadığı en eski mekânlardan ve medeniyetlerin ortaya çıktığı merkezlerden birisidir. Güneyde Tanrı Dağları’ndan topladığı suları Aral’a taşıyan Sır Derya’nın (Seyhun), kuzey doğusunda İrtiş ve kuzeyinde onun kardeşi İşim (Esil), en batıda da Yayık nehri yer alır. Ortaçağ müelliflerinin eserlerinde “Maveraünnehir” olarak ifade edilen bölge; Amuderya (Ceyhun) ile Sır Derya (Seyhun) arasındaki bölgedir. Bu iki nehir sahilinde insanlığın en görkemli sanat eserleri ile donatılan ve adlarından tarihi-coğrafi eserlerde bahsedilen o meşhur şehirler ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu bölgede, Türk tarihinin önemli olayları vuku bulmuş, Türk devletleri ve Hanlıkları kurulmuş, cihan hükümdarları dünyaya gelmiş ve Ulu düşünürler ölümsüz eserlerini buralarda yazmışlardır. Amuderya boyunda Buhara ve Semerkant gibi ortaçağın şaheserleri ortaya çıkarken, Sır Derya boyunda da Otrar, Sıganak, İsficab, Yesi, Savran (Sauran), Barçınlıgkent, Yenikent, Süt kent gibi birçok şehirler kurulmuştur. Kent Türklerinin eski mekânlarından olan Sır Derya ve ötesinin eskiden beri bir Türk yurdu (Turan) olduğu ve buralarda ortaya çıkan ve gelişen şehirlerin de onların eserleri olduğu bir gerçektir. Ortaçağlarda gelişerek, Ulu İpek Yolu’nun Orta

Asya’daki önemli güzergâhı haline gelen bu şehirler hakkında araştırmalar yapılmış ve bizlere kadar ulaşan bazı bilgiler bulunmaktadır. Fakat bu bölgenin eski tarihine dair araştırmalar, halen daha istediğimiz ölçüde yeterli değildir. Bu yönde, tüm akademik çalışmalarımızı en geniş çerçevede ve büyük bir titizlik ile devam ettirmekteyiz. Tarihin kökeninin, en eski devirlerde gizli olduğu gerçeği ile biz de Sır Derya havzasının kadim tarihine ait kısa bir belgesel hazırlıyoruz. Suriye topraklarını da dâhil ederek, gelecek nesillere değerli bir miras bırakmak gayretindeyiz.”

Rüzgâr, Güneş, eşliğinde Prof. Mehmet Bey’in anlattığı hiç bir detayı kaçırmamaya gayret gösteriyordum. Rüzgâr bana “Bir SIR var bu Esil’de” dediğim dizelerimi tekrar hatırlattı ve Esil’in bir diğer isminin İşim olduğunu, bu sırrın kaynağında olduğumuzu söyledi.

Prof. Mehmet beye, tüm heyecanım ile O soruyu sorabilmiştim: “Burası Otrar Bozkırı yani Farab bölgesindeyiz, öyle mi?” Kendisinin yüzündeki gülümseme, artık beklediğim bölüme geldiğimizi ifade ediyordu. Tüm dikkatim ile yine kendisini dinlemeye karar verdim ve Prof. Mehmet Bey’in rehberliğinde aklımda hiç bir soru kalmayacak idi, biliyordum.

EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE BİRİNCİ DERSİMİZ

ERDEMLİ ŞEHİRİN ÜSTADI

MUALLİM EL SANİ
“AL FARABİ”

Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ Al-Farabi et-Türki Farab/Ottrar şehri yakınlarında (bugünkü Kazakistan sınırları içinde Türkistan/Güney Kazakistan civarında) 870 yılında dünyaya geldiği kabul edilmektedir. 870-950 yılları arasında yaşamıştır.

Eskiden bu yana Kazakistan topraklarında binlerce yıllık şehir kültürü ve temelinde bulunan güçlü eğitim, felsefe, sanat, edebiyat ile birlikte tarım tarihi mevcuttur. Örneğin, Güney Kazakistan bugünkü Türkistan eyaleti topraklarında kadim zamanlar dilimi içerisinde şehirler ve sulı tarımın işlevselliği olduğu bilinmektedir. Arapların işgalinden sonra ise, Ottrar bozkırı Farab bölgesi olarak adlandırılmaya başlar.

Ebu Nasr Al-Farabi o civardaki küçük bir şehir merkezine bağlı olan Vesiç (Oksus kenti) kalesinde doğar ve çocukluk dönemini orada geçirir. Babası kale komutanlarından Uzluğ oğlu Turhan idi. Oksus kenti, Sır Derya'nın sol kıyısındaki Akcar yerleşiminde, yani Ottrar şehrinin 25 km uzaklıkta yer almaktadır. Vesiç kalesi üzerine yapılan arkeoloji araştırma çalışmasının sonuçları Oksus kentinin daha VII-VIII. yüzyıllarda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Kent Al-Farabi'nin yaşadığı sırada el sanatlarının gelişmiş olduğu bir yerleşim noktası olarak bilinmektedir. Aynı zamanda Orta Asya'dan Sır Derya'nın alt bölgelerine kadar ulaşan kervan güzergâhlarında da yer alması bakımından Ottrar yerleşimi ve tüm Kazak topraklarının güney kesimleri için önem taşımaktadır.

Kazak bozkırlarının kıtalar arası bir köprü niteliği ile varlığını sürdüren, mal taşıyan kervanların dolaşımı sırasında, göçebe tarzda yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan Kazaklar, kültürel değer alışverişinde ve arabuluculuk hizmetlerinde aktif olarak yer almaktadır. Sıganak, Savran, Taraz, Yesi, Balasagun, Ottrar gibi kervanların geçtiği bozkırlarda yer alan şehirler, her geçen gün daha da gelişip yüksek kültürleriyle tüm dünya tarafından tanınmaya başlamış, farkındalığını

en iyi derecede yükseltmeye devam etmektedir. Bu şehirlerin, dünya çapında yüksek dereceli bilinme değerine sahip olabilme nedeni ise; felsefe, bilim, tıp, sanat, edebiyatın en yüksek Şahsiyetlerinin ve onların Şah-Eserlerinin doğduğu, yaşadığı bir coğrafyada olmasıdır. Bu değerli coğrafyanın kadim bilgeliğine doğan değerli Şahsiyetler; Al-Farabi, Dulati, Hoca Ahmed Yesevi, Yusuf Balasagunlu/Yusuf Has Hacip gibi önemli isimlerdir. Örneğin, Al-Farabi'nin hemşerisi Abbas Cevheri, bir gökbilimci ve matematikçidir. Aynı zamanda El-Harezmi ile birlikte meşhur astronomik grafiklerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu sırayı Kazakistan topraklarında yaşamış olan İsmail Cevheri'yi söylemek mümkündür.

Divânü'l-Edeb adlı Arapça sözlüğün müellifi İshâk b. İbrâhîm Al-Farabi (ö. 350/961'e doğru) ile yeğeni ünlü dilci el-Cevherî (ö. 400/1010'a doğru) de Fârâb menşelidir. Bilindiği üzere, el-Cevherî'nin es-Sihâh adlı Arapça sözlüğü İslâm dünyasında büyük bir şöhret kazanmış, 40.000 Arapça kelime içeren bu sözlüğü o günün koşullarında ilerletebilmiştir. Eserlerini Arapça yazan coğrafi uzmanı ve siyaset bilim yazarı Canak ibn Hakan el-Kimaki'nin de Kazak topraklarında dünyaya geldiğini söyleyebiliriz. O devirde ilimlerin yayılması ve öğretilmesi için (toplumun) büyüğü de küçüğü de, aynı yolda yürümekte idiler. Bu dönemlerde yetişen, Sarf ve Nahiv ustaları ile lügatçiler, şairler ve edebiyat yazarlarının isimlerini saymakla bitiremeyiz.

M. Ali Ayni'nin "Muallim-İ Sani Farabi" isimli eserinde, bu coğrafyaya ait belirttiği bir diğer güzel özelliğe de burada yer verelim. Marius Fontan bakınız tarihinde ne diyor. "Göçebeler rivayet ederler ki, bir zamanlar Seyhun'un aşağı tarafları pek kalabalık idi. O zamanda bir kedi yere düşmeksizin damdan dama atlayarak Türkistan'dan Aral denizine kadar gidebilirdi.' Fakat bize Marius Fontan'ın şahitliğine gerek var mı? Türkistan'ın o zamanki gösterişli medeniyet ve mamuriyetine, eserleri bu gün kütüphaneleri dolduran binlerce ulema (bilim adamı) ve fudala (bilge) yetiştirmesi her şeyden açık ve ibretli birer şahit değil midir?" Dünyanın en büyük dilaver ve kahramanları da Turan'dan çıkmıştır, denebilir. Al Farabi de işte o mübarek yerden yetişmiştir."

XIX. yüzyılda ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlayan Kazak yazılı edebiyatının kurucusu sayılan Bir Devrin Aynası Abay Kunanbay modern Kazak edebiyatının en önemli temsilcisidir. Hem edebiyat hem

sosyal hayatla ilgili yenilikçi düşünceleriyle kendinden sonraki Kazak aydınlarının örnek aldığı bir kişi olmuştur. Üslup ve konu bakımından pek çok yenilik getiren Abay'ın eserleri Kazak edebiyatının klasikleri arasına girmiştir. Sovyetler Birliği devrinde birçok yazar ve şairin eserleri yasaklandığı halde Abay yasaklamanın dışında tutulmuş, bu sayede XX. yüzyıl Kazak edebiyatında önemli bir yere sahip olarak hakkında en çok araştırma yapılan edebiyatçılar arasına girmiştir.

Ebu Nasr Al Farabi bilimsel bilginin temelleri ile dünyanın en zengin kütüphanelerinden biri olan Otrar Kütüphanesi'nin zenginliği sayesinde, felsefi ve bilimsel çalışmalar ile tanışmış olur. İlköğrenimini Farab'ta tamamladıktan sonra, babasının da desteği ile daha üst seviyede eğitim alabilmesi Bağdat'a gitmiştir. IX-X. Yüzyıllarında Otrar şehri büyük bir siyasi ve kültürel merkez halindedir. Şehirde; Şamanizm, Zerdüştlük, Nestorianizm, Manihaizm, Budizm gibi farklı inançlar yaygındı.

VIII. yüzyıl Güney Kazakistan toprakları Arap Halifeliği yönetimine girdiğinden itibaren, bu bölgede yaşayan insanların manevi kültür varlığını önemli ölçüde değiştiren İslam Dini yayılmaya başladı.

İşte bu kısımda Al-Farabi, Türk kültürünü temsil eden ve bu kültürün manevi değerlerine sahip çıkan biri olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla her insanın bakış açısının yansımaları olarak; bilgi ve inançları, ahlaki idealler ve çevrelerindeki dünya hakkında psikolojik ve estetik bir dizi görüşü de dâhil olmak üzere, gerçeği öğrenmenin manevi-pratik bir sisteminin mevcudiyeti sergilenmektedir. Bazı Farabi araştırmacıları tarafından; Al-Farabi'nin görüşlerinde Türk kültürünün etkilerini eserlerinin ve kendi yaşam biçiminin yansımaları ile kabul görülmektedir. Bu kabulü, düşünürün çalışmalarının bütününe çok detaylı okuyarak böyle bir çıkarsamayı yapabiliriz. Belki beklentimiz olan Türk kültürünü direkt kapsama almış olduğu esere henüz ulaşamamış da olabiliriz. Genel olarak Al-Farabi'nin temsil ettiği Türk kültürünün dünya görüşü ve kategorileri konusundaki vizyonunu, varoluş pozisyonları ile bilinçli şekilde edinilen yaşamının üzerine yansıyan dünya değerlerini sistemli bir şekilde oluşturduğu bilinmektedir. Bu değerlerin ilk aşamada Al Farabi'nin kişilik gelişimi üzerinde etkisi olmuştur.

Bilgi arayışı (merakı) (Hakikat Bilgisi Sevgisi) Al-Farabi'nin halifeliliğin kültürel yaşam merkezlerine doğru yolculuk yapmasına

neden olur. Bu esnada yolculuğu üzerinde Bağdat şehrinin yeri ayrı bir mahiyet taşımaktadır. Al-Farabi'nin manevi mirasının en büyük araştırmacılarından biri olan M.M. Hayrullayev: Al-Farabi'nin Orta Asya'dan ayrılmadan evvel Şaş(Taşkent) ve Semerkant'ı ziyaret ettiğine, bir süre Buhara'da tahsil gördüğüne ve çalıştığına ilişkin kaynaklarda belgelerin olduğunu yazar. Araştırmacı, Farabi'nin Bağdat yolunda birçok İran İsfahan, Hamadan, Rey (Tahran) ve diğer kentinde bulunduğunu anlatır. Ancak verilerde Farabi'nin Bağdat'a gitme tarihi bilinemediğini de belirtiyor. Bazı kaynaklarda ise Halif el-Mustakir (908-932) döneminde Bağdat'a geldiği söyleniyor.

Al-Farabi, Bağdat'ta eğitim almaya, bilimsel ve eğitimsel faaliyetlerde aktif olarak yer almış ve Farsça, Yunanca, Süryani ve benzeri çeşitli dilleri yaşamına dâhil ederek incelemiştir. Fakat öncelikle daha önce bilmediği Arapça'yı öğrenmeye odaklanır. Teorik olarak bilinen bilimlerden hukuk, felsefe, mantık, ahlak, psikoloji, müzik, metot, usul, dil bilgisi, edebiyat, fizik, kimya, matematik, geometri, tıp, astronomi (kozmozoloji), sosyoloji, siyaset, askerlik, din, tasavvuf gibi alanlarda kendisini yetiştirmiş, bugüne kadar tespit edilebilen 117 (yüz on yedi) eseri kaleme almıştır. Onun öğretmenleri antik Yunan felsefesinin uzman kişileri Yuhanna bin Haylan ve Ebu Bışr Metta olmuştur.

Medrese öğrenimini Rey ve Bağdat'ta gördükten sonra, Harran'da felsefe araştırmaları yaptığı yıllarda tanıştığı Yuhanna bin Haylan'la birlikte Aristoteles'in yapıtlarını okuyarak Gezimeciler Okulunun (Peripatetik) ilkelerini öğrendi. Halep'te Hemedani hükümdarı Seyfuddevle'nin konuğu oldu. İlk yıllarında, bir Kadı (Hakim) idi, fakat sonrasında bu dünyanın son ışığı sönene dek Hâce-i Sâni (İkinci Üstad / Magister secundus) / Muallim-i Sani (İkinci Öğretmen) olarak yaşamayı seçti.

Arap ülkelerinde yaşamış, Türk kimliğini ve Türk törelerini ölünceye kadar bırakmamış olan Al Farabi'yi anlatan kitaplar; İslam âleminde Ebul Hasan el-Beyhaki, İbn-el-Kıfti, İbn Ebu Useybiye, İbn el-Hallikan adlı yazarlar tarafından Farabi'nin ölümünden birkaç yüzyıl sonra gerçekleştirilebilmiştir. Bu yapıtlar, birer araştırma olmaktan çok, Farabi'yle ilgili söylenceleri derliyor, bir felsefe araştırmacısını değil, bir ermişin düşüncelerini açıklıyor, anlatıyordu.

Aristoteles'in ortaya attığı madde ve suret kavramını hiçbir değişiklik yapmadan benimseyen, eşyanın oluşumunda, yani

yaradılıŖta madde ve sureti iki temel ilke olarak gören Al Farabi'nin fiziği de, metafiziğe (kozoloji) bağlıdır. Buna göre, evrenin ve eŖyanın özünü oluŖturan dört öğe (toprak, hava, ateŖ, su) ilk madde olan el-akll-faalden ıkmıŖtır. Söz konusu dört öğe, birbirleriyle belli ölçülerde kaynaŖır, ayrırır ve içinde bulunduğumuz evreni (el-âlem) oluŖtururlar.

Farabi, ilimleri sınıflandırdı. Ona gelinceye kadar ilimler trivium (zl) ve quadrivium (drdzl) diye iki kısımda toplanıyordu. Nahiv, mantık, beyan zl ilimlere; matematik, geometri, musiki ve astronomi ise drdzl ilimler kısmına dhildi. Farabi ilimleri; fizik, matematik, metafizik ilimler diye e ayırdı. Onun bu metodu, Avrupalı bilginler tarafından kabul edildi.

Hava titreŖimlerinden ibaret olan ses olayının ilk sistemli ve mantık üzerine izahını Al Farabi yaptı. O, titreŖimlerin dalga uzunluğuna göre azalıp çoğaldığını deneyler yaparak tespit etti. Bu keŖfiyle musiki aletlerinin yapımında gerekli olan kaideleri bulmuŖtur.

Al Farabi insanı tanımlarken "lem büyük insandır; insan küçük âlemdir." Diyerek bu iki kavramı birleŖtirmiŖtir. İnsan ahlakının temeli, ona göre bilgidir; akıl iyiyi kötüden ancak bilgi ile ayırır. İnsan için en yüksek en yüksek erdem olan bilgi, insan beyninin alıŖması sonucu elde edilemez; çünkü tanrısaldır, doęuŖtandır (Vehbi). Bilimin ise  kaynağı vardır: Duyu; akıl; Nazari Bilimler ikiye ayrılırlar: Kuramsal (nazari) bilimler; uygulamalı (ameli) bilimler. Ahlâk, siyaset, müzik, matematik uygulamalı bilimlere girer. Toplumlarda z bakımından ikiye ayrılırlar: Erdemli toplumlar ve erdemsiz toplumlar. Bu toplumları yönetecek en kusursuz devlet ise, bütün insanlığı kapsayan dünya devletidir.

Al-Farabi'nin manevi mirası yaŖamı boyunca ŖekillenmiŖ ve onun dünya grŖ, durumlar ile ideolojik kaynaklar açısından bakıldığında onun üzerinde Türklük, özellikle klasik antik Yunan, Hint ve İran kültürlerinin tesiri bir çığır amıŖtır. Ortaçağ'da kalıplaŖan eŖitli kültürel iliŖkilerin karmaŖık kompleksi, İslam dünyası çerçevesinde yeniden inŖa edilmiŖ ve maneviyat kazanmıŖtır. Günümüze dek insanoğlunu hayrete dŖren büyüleyici kültürel ilerlemeyi meydana getirmiŖ. El-Farabi aslen Türk'tür, Arapça eğitimi olan bir dahi ve aynı zamanda bir filozof; Türk-Arap dŖncesi ile Yunan bilgeliğinin en üstün baŖarılarını özel felsefi kiŖilik sisteminde birleŖtirebilmiŖ bir aydındır.

Al-Farabi'nin anavatanı Arap Halifeliği 'ne ait olan Güney Kazakistan bölgesi, esas olarak Orta Asya'daki çiftçi/köylü ve yerleşik halkın yaşadığı ve özellikle göçebe hayvancılıkla ilgilenen ve merkez Kazakistan bozkırlarını mekan tutan kültürel ve ekonomik bölgelerin bulunduğu yerde bulunmaktadır. Göçebe yaşam tarzını sürdüren ve çiftçi kabilelerin kesiştiği bir bölgesi olarak değerlendirdiğimiz zaman, Güney Kazakistan kültürlerin karşılıklı olarak geliştirilmesini, ekonomik becerilerin bütünleşmesinin olumlu etkilerini, yanı sıra sosyal ve politik gelişimdeki yeni ilerici süreçleri de barındırmıştır. Ancak dönemine göre bu durum sıra dışı özellik değildi. Al-Farabi'nin yaratıcı etkinliği döneminde; halifeliğin, sosyo-ekonomik ve kültürel hayatına çeşitli kültürel gelenekler, çağdaş olaylara dolu siyasi yaşam, etnik mensubiyet yapısı ve dini çeşitlilik hüküm sürmekteydi.

Jeopolitik, ekonomik ve askeri gibi, yine bu sıfattaki etmenler Ortaçağ İslam medeniyetinin kültürel gelişimine katkıda bulunmuştur. Onlar Orta Doğu'nun yeni tarihi topluluğunun öz bilincini uyandırdılar. İşgal sırasında Araplar topraklarına Orta Doğu, İran ve Orta Asya'daki en büyük kültür merkezlerinin bulunduğu geniş bir coğrafi alanı dâhil ettiler. Ticaretin ve el sanatlarının gelişmesi bu dönemin en önemli özellik taşıyan hususlarındandır.

Dönemin ayrı bir yanı olan el sanatları üretimi ve ticaretinin hızlı gelişimi ile birlikte, kentleşme süreci de hızla geliyordu. Dolayısıyla Arap Halifeliğinin manevi hayatının gelişiminde şehirlerin yükselişi ve gelişmesi etkili olmuştur. Şehirler askeri-idari, ekonomik ve kültürel merkezleri konumunda ehemmiyet taşıyordu. "IX. yüzyılda yani, Türklerin işgalinden itibaren, Bağdat'ın düşmesine (1258) kadar, Müslüman Doğu'nun tarihi, Türk askeri çiftçi aristokrasisinin çiftçi aristokrasisine/hanedanına galip gelme tarihi olarak bilinir. Ayrıca Arap aristokrasisini ve sivil yönetimde de önemli yere sahip olan Araplaştırılmış aristokratları yenilgiye uğratma tarihidir. Ancak bu iki sınıf, İslam dünyasındaki bütün egemen veya iktidar sınıflar gibi, şehir sakinlerinden oluşmaktaydı " diye bahsediyor G.E. von Grunebaum.

Aslında Ortaçağ'da İslam kültürü bir şehir kültürüydü. Bu hususun dile getirilmesi çok önemlidir. Doğu Peripatetik ekolünün ilk politik teorisini yapan Al-Farabi de dâhil olmak üzere, Ortaçağ Müslüman filozoflarının şehre her şeyden önce sosyo-politik teorilerle bağlanması tesadüf değildir. Oysa ki, Bağdat şehri, uluslararası ticaret ve el sanatları merkezi olan Halifeliğin en büyük şehridir.

W. Barthold bu şehir kurulduğunda “Medinat al-Salam”, yani “Barış Şehri” veya “Bereketli Şehir” olarak resmi adını sahiplendiğini dile getiriyor. Daha sonra Halifeler tarafından çıkartılan para birimi de şehrin adıyla yazılarak basıldığı bilinmektedir. Ancak Farsça Bağdat olarak bilinen bu meşhur şehrin bulunduğu yerde tekrar meydana gelen şehir, sadece 1258 yılında Moğolların zaptından sonra kazanmıştır. Şehir Arapça konuşan zeki insanların toplandığı ve halifelikte yayılmaya başlayan tüm manevi akımları dünyaya getiren bir kültür merkezi halindeydi. Aynı zamanda birbirlerini daha da zenginleştiren çeşitli kültürel geleneklerin, yani putperest inançların, Yahudilik, Hristiyanlık (Nesturilik ve Monofizitizm) ve İslam’ın kavuştuğu net bir manzara bulunmaktadır. Ve bu durumda farklı halkların kültürleri entelektüel çarpışmalarında keskinleşmiş ve etnik kültürler perspektifinden daha yüksek durmaya ideolojik bir temel oluşturulmuştur. ”.

Farabi’nin hayatında Bağdat şehri özel bir öneme sahipti. Çünkü o, bu şehirde Arapça ve pek çok yabancı dil öğrendi, çeşitli bilimsel bilgi alanlarıyla ilgilendi. “Sadece Bağdat’ta değil, aynı zamanda Arap Halifeliğinin kültür merkezlerinde Aristoteles’in en büyük yorumcusu” olan Ebu Bişr Metta b. Yunus’un öğrencisi oldu.

Ortaçağ İslam şehirlerinde dünyaya gelen kültür, eski topraklarda Araplara tabi olmuş birçok kültürün bir karışımıydı. Araplar, Akdeniz ve Hint-İran dünyasını iktidarı içerisinde birleştirdiğinde gelişmiş medeniyetlere/uygarlıklara karşılaştılar. Diğer yandan yabancı halkların kazanımlarına hâkim olduklarında onların hukuki düzenini, dilsel statüsünü, halkların geleneklerini ve inançlarını, din ve dillerini tanıdılar ve bu özümsemenin sayesinde Araplar asimile edilmeksizin din ve dilini bu milletlere aktarabildiler.

VII. yüzyılın ilk yarısında Arabistan’da İslam’ın ortaya çıkışı, Arap kabilelerinin birleşmesine, feodal devlet yönetiminin kuruluşuna, geniş çaptaki fetihlere ve nihayetinde Arap Halifeliğinin ortaya çıkmasına neden olan sosyal-politik hareketin ideolojik gerekçesi olarak tezahür buldu.

Peygamberimiz Hazreti Muhammed’in (S.A.V.) İslam dinine yönelik algıyı genişletmesi, Arap kabilelerinin sosyal yaşamı ile uyumlu idi. Efendimiz, ortak etik ilkeleri, dinin halkın etnik kökeninden bağımsız olduğunu ilan etti ve evrensel insani değer ile kuşatılan, herkesin erişebileceği, yaşayabileceği bir sistemi oluşturdu.

İslam'ın açığa çıkışı, kabile-aşiret ve toplumsal (köle sahipliği) ilişkilerin çöküşü ve yeni bir feodal kamusal yaşam inşasının oluşturulmaya başlaması eş zamanlıdır. Bu durumun tekâmülü ve yayılması dine aykırı değildi, aksine dinin önkoşul olduğu bir devletin oluşumuyla yakından bağlantılı aslında evrensel temel bilgi olduğu fark ettirildi. Dini ve laik güçlerin sarsılmaz bütünlüğü, ekseriyetle kuruluşunun ilk döneminde Arap Halifeliğinin temel özelliğiydi. Bu konuda İslam, devletin dünyevi, laik hedefleri ile dinin en yüksek “Ebedi” hedefleri arasındaki farkı tanımadı.

İslam, kapsamlı bir dünya görüşü sistemi olarak tanımlanır. Bu sistem; insanın devlet ve topluma, siyaset ve kültüre vb. karşı duyulan görüşleri belirleyecek “Egemenlik” kurabilen bir evrensel sistemi kapsamaktadır. İslam, sosyal ve politik dönüşümün önemli bir faktörüdür. Çünkü bu yalnızca dini bir doktrin değil aynı zamanda sosyo-ekonomik kurumların, politik ideolojinin, devlet hukuki sisteminin, felsefi teorilerin ayrılmaz bir parçası, tarihi gelenekler ve ahlaki ilkelerin, sosyal davranış ve yaşam tarzının temelidir. ” Diğer bir deyişle İslam, evrensel sistemi anlayabilmenin ve yüksek algı ile bu sistemde yaşam biçimidir. Davranış kuralları olarak sadece bir insanın manevi ihtiyacı nedeniyle değil, onun bütün yaşam biçimini/fani dünyasını yöneten tüm ahlaki değerlerin bağlantısal bütünlüğüdür.

Din insanları birleştirdi ve devamında Şeriatın yasaları da yeniden yapılanma süreci geçirdi. Müslüman hukukunun en sert koşullarından bazılarına rağmen (aile hukuku, ceza hukuku) şeriat bütün insanları, zengin ve fakiri, iyi ve kötüyü de bütünüyle ayırabilen, mükemmel hukukun oluşum çabasında idi. Doğal olarak, Ebu Nasr Al-Farabi'ye hem kendi hayatının hem de insanların ve şehirlerin hayatının önemli bir parçası ve hatta bazıları için yaşamın özü olan İslam'a, dine karşı tutumlarını ifade etmemek imkânsızdı. Kendisine göre; “bu sonsuz fani yaşam ve bağlılık, hayat ve ölüm, insanlık, felsefe ve din meselesidir. Kişinin hayatında Kur'an ve felsefenin, Hakikat bilgisi temelini oluşum sistemi nasıl belirlenebilir?” Sorusuna karşılık, tüm çabasını eserleri ile bizlere ulaştırmıştır.

Al Farabi; “Altın” olarak ifade edilen yüzyılda İslam, Arap Halifeliğinde yaşayan halklarının tüm manevi ve maddi kazanımlarını içeren kültürün gelişimine katkıda bulundu. Kendisinin, temel bir sistem kurma tutumu, İslam'ın karmaşık çetin bir süreçten geçiyor olmasını iyi analiz etmiş ve değerlendirebilmiş idi. Müslümanların/

İslam'ın kutsal kitabı “Kur'an-ı Kerimin” Mesajı (Kur'an – Arapça “kara'e” fiilinden türemektedir ve “oku, okumak” anlamına gelir). Al Farabi mucizeyi, evrensel bir sistem oluşturacak kadar iyi anlamıştır. “İkra”, sadece “okumak” olarak çevrildiğinde gerçek anlamını yitirmektedir. Türkçede sadece üzerinden okumak olarak algılanan şey Arapça 'da tilavet kelimesi ile karşılanmaktadır. Oysa ikra, “karea” kökünden gelir ve yapısında anlayarak -düşünerek okuma anlamı vardır. Kıraat en kısa tanımla okuduğunu manalandırmaktır.

Al Farabi, insanları okumaya, yazıldığı şeyin manasını anlamaya, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim içeriğinin yalnızca “Allah'ın emrini okuma çağrısı değildir” olarak yansıtmaktadır. İnsanı karanlıktan kaçınmayı, hapsediği zihin mağarasından çıkabilmeyi, uyuyan bilinçli kişiyi uyandırmayı amaçlayan bir çağrıdır, “Aydınlanma Yoludur”. Farabi'nin bu konu üzerinde önem ile değinmiş, işaret etmiş olduğu nokta, tüm zamanlarda anlaşılması gereken gerçekliğidir.

Birçok ülkenin temsilcileri, tüm Arap-Müslüman kültürlerinin birleştirici bir faktörü olarak yer almıştır. Arapça 'ya ilmin, bilim, eğitim ve uluslararası iletişim dili olarak hizmet veren bu temsilciler, gelişim çalışmalarına yönelik bazı eleştirilere maruz kalmışlardır. Bazı kaynaklarda, ortaçağ döneminde gerçekleşen kültürün karmaşık bir süreçte bulunduğundan bahseder. Dolayısıyla, bilimsel ve felsefi terminolojinin oluşumunu amaçlayan Arapça sözlükler aktif olarak geliştirilmiş, böylece Arapçanın kullanım kapsamı genişletilerek derinleştirilmiştir. Üstelik Arapça, kültürün her alanında: Bilim, felsefe, hukuk, politika, vb. önde gelen ve ana dil olarak İslam dünyasının kültürel gelişiminde önemli bir faktör olmuştur. Farklı kültürler arasında bilginin yayılmasında bir vasıta olarak bağlantı görevi üstlenmiştir. Arap şiir geleneğinde filoloji ile ilgilenilmesi, Ortaçağ İslam kültürünün temel bir özelliğine dönüşmesi söz konusudur, diyebiliriz.

Bu sırada geniş bir alanda yaygın, yani ortak bir dilin kullanılması için çeviri/tercüme hizmetlerinin gelişmesine yol açılmıştır. Dönemin “Bait al-Hikma/Beytu'l Hikme”(Bilgelik Evi) olarak bilinen, ünlü mütercimler okulunu inşa eden Halife el-Mamun yönetimi yıllarında yoğun bir ilgi gösterilmiştir. Bu okulun önde gelen mütercimi ve daha sonra aynı kuruluşun bir lideri konumuna gelen Huneyn b. İshak (ö.t.887), tıp literatürünün çevirisinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Onun oğlu İshak b. Huneyn de felsefi edebiyatı çeviri faaliyetlerine

pek meyilli bir şahıstı. Dolayısıyla Ali b. Rabben et-Taberi, Ebu Zeyd Huneyn b. İshak el-İbadi, İsa b. Yahya ve diğer bilgin büyük çevirmenlerin heyeti/grubu oluşturulur.

Onlar, erken çağlardaki ve diğer halkların fen bilimleri ve felsefi eserlerini inceleyerek Arap-İslam dünyasının manevi kültürüne intikali için çalışmalar yapmışlardır. Örneğin, Yuhanna b. Maseveyh “Sıtma/malarya hastalığı tedavisi” üzerine kaleme aldığı tıbbi tezi uzun süre Orta Doğu ülkelerine yayılmıştır. Sait b. Bitrik, Platon ve Aristoteles’in önde gelen çevirmenlerinden biridir. Kusta b. Luka el-Balebekki ise “Düşünürlerin Davranışları”, “Fiziki ve Manevi Canlar Arasındaki Farklılıklar Kitabı”, “Ölümler Kitabı”, “Gökbilimi Kitabı”, “Geometriye Giriş” eserlerinin yazarıdır. Bu bağlamda çeviri faaliyeti, kültürlerin karşılıklı zenginleşmesinde, hatta büyük bir fenomen haline gelmesinde büyük etki sağlamıştır. Hint, Yunan/Grek ve Süryani dillerinde çeşitli edebi ve bilimsel anıtlardan/metinlerden yapılan çeviriler önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, Doğu Peripatetiğin kuruluşunu etkileyen, Yunan/Grek felsefesi Arapça ‘ya Süryanice ve Farsça aracılığıyla intikal etmiştir. Çeviri hareketinin yaygın olması, Arapların antik fen bilimleri ve felsefi miras ile tanışmalarını sağlamıştır. Süryani mütercimler, Araplara, eski Yunan âlimler tarafından yazılan tıbbi, fen ve felsefi eserlerini aktardılar. A. Sagadeyev’e göre, “Her şeyden önce, çok emek sarf etme ihtiyacını gerektiren Süryanice’ye ve oradan da Arapçaya çifte çeviri için tıp ve fen bilimleri içeren metinler elde edildi. Ama daha sonra okurların ve çevirmenlerin felsefi literatürde de dikkatini çekmeye başarmıştır.

Bu durum; eski Yunan düşüncesinin bir sentezi niteliği ile hızla gelişen ticaret ve zanaat gerektiren ve gerçekleri saf bir dini dünya görüşünden daha doğru bir şekilde temsil etmeleri gerektiğine dayanan, matematik, mekanik, optik, kimya, astronomi, coğrafya, tıp vb. teorik ve uygulamalı bilimlerin geliştiği sırada, Doğu Halifeliğinin entelektüel talebi tarafından da belirlenen yasal bir süreçti.

İkinci Öğretmen “Muallim El Sani”

İslam coğrafyası ve İslam Dünyasında ilk filozof Kindi kabul edilir. Ancak felsefe tarihi araştırmacılarının eline ulaşabilen, Kindi’nin eserlerinin yetersizliği nedeni ile kendisi fazla değerlendirilememiştir. Yine Kindi’nin eserlerinin; kelâm etkisindeki felsefi yaklaşımı, buna ek olarak henüz felsefenin yeni oluşumundan kaynaklanan etkenler, kendisinin yaşadığı dönemin coğrafyasındaki temel algı yapısından

dolayı olabileceğini düşünmekteyiz. O dönemin coğrafyasında yaşayan topluluğun bilgi talebi ölçüsünde, yine o dönemin temel algı yapısı olarak değerlendirilebiliriz.

İslam coğrafyası ve dünyasında felsefenin, toplum tarafından daha özümsebilir, anlaşılır sistemde açığa çıkan bilgi niteliği Al Farabi'ye nasip olmuştur.

İlgili ve güvenilir bütün kaynaklarda Al Farabi'nin, İslam coğrafyası ve dünyasındaki ilk sistematik felsefe ve bilimi eserlerini yazan Üstat olduğu kabul edilir. Ve bu alandaki tüm yapılanma; terminolojinin kullanılıp, yerleşmesinden, İslam felsefesinin ilgilendiği temel problemlerin ortaya konulup çözümü dâhil olmak üzere, Al Farabi'nin çalışmalarına aittir. Felsefe bilimi alt yapısında büyük bir rol oynadığı, kendisinden sonraki İslam coğrafyasındaki ve dünyasındaki düşüncenin yanı sıra batı ortaçağı skolastik yapısını en derinlerden etkilediği son derece netlik kazanmıştır. Kendisinin bu değerli çalışmaları; mantık, siyaset ve diğer tüm felsefe biliminin geniş kapsamı ile İslam Dünyasında yer almıştır. Al Farabi'nin inşa ettiği bu yolu ve üzerinde işlevsellik kazandırmış olduğu tüm metotları ile; başta İbn Sina ve İbn-i Rüşd'ün çalışmalarında devamlılığını sağlamıştır. Ve onların kuşatıcılığı ile batı ve doğunun pek çok filozof, bilim insanının yüksek değerlendirmelerinde yer almıştır.

Al Farabi'nin Türk-İslam düşünce dünyasındaki önemine ilişkin en önemli kanıt, Kendisinin batıda ve doğuda “Muallim El Sani - tüm insanlığın ikinci öğretmeni” olarak kabul edilerek anılmasıdır. Al Farabi için böyle bir değerlendirmenin yapılma nedeni son derece açıktır. Aristoteles'i kendisinin hocası olarak benimsemiş olması, O'nu İslam coğrafyası ve dünyasında en üst noktada tanıtmasıdır. Aristoteles'in eserlerinin günümüzde dahi en iyi anlaşılabilir çözümleme çalışmalarını yapmış olması, en üstün yorumcularından birisi olarak bilinmesini sağlamıştır. Al Farabi'nin tüm felsefe tarihi sürecinde “İkinci Öğretmen” olarak kabul görmesinin nedenini şu şekilde açıklayabiliriz: Aristo felsefesinin “et-Ta'limii's-sani” isimli ilk felsefi ansiklopedisi üzerinde yaptığı çalışmaların esere dönüşmesi ve mantık ilminin içeriğindeki başarılı katkısı, Aristoteles'i takip eden ve devamlılığını sağlayan olmasıdır.

İlk Müslüman felsefe okulunun kurucusu ve Yunan felsefesinin öğretmeni olduğu için bu isimle anılmasının değerlendirmesini ise; bugüne kadar, dünyadaki insanlığın geçirdiği evreleri ile tüm bilinç

düzeylerinin bakış açılarını incelememiz gerekecektir. Eğer gerçek anlamda, IX. Yüzyıl ve XXI. yüzyıl arasındaki derin değerlendirme ile yaklaşır isek; hayret ve hayranlık dışında yorumlayabileceğimiz hiçbir şey kalmaz geriye...

Batı düşüncesi ile doğuya ve yine doğu İslam coğrafyası ve dünyasının düşüncesi ile batıya baktığımızda, XXI. yüzyılda dahi batı ve doğu arasındaki köprü kurmuş olan tek Üstat olduğunu anlayabiliriz. Daha açık bir dil ile ifade etmek gerekir ise; Yunan Felsefesinin İslam Düşünce dünyasında yer alarak, özgün bir bakış açısı kazandırılmış olmasıdır. İslam Felsefesinin zaman üstü kuruculuğunu gerçekleştirmesi, batı ve doğu düşünce yapısı gibi sınırları kaldırarak ve hatta tüm şartlanma duvarlarını yıkarak “Öz Bilgi” yi felsefe bilimi olarak devamlılığını sağlaması nedeni ile Muallim El Sani “İkinci Öğretmen”dir. Evrensel sesleniştir...

AL FARABİ FELSEFİ DÜŞÜNCESİNİN TEMELLERİ

XXI. yüzyıla kadar tüm düşünce sistemlerini incelediğimizde; Farabi felsefesinin ve onun sisteminin izlerini fark edebiliriz. Platon, Aristoteles ve Yeni Platonculuk gibi felsefi temellerin yanı sıra kendisinin Müslüman düşüncesi yapısı ile İslam Dünyasının Risalet bilgisinin dâhilinde, hepsini birleyerek, bir arada değerlendirerek, İslam felsefesi çatısının altında, sistemli, uyumlu bir sentez oluşturmuştur. Sonuç olarak, Platon’un, Aristoteles’in, Plotinus’un ve İslam Düşüncesini “Var olan – Tek - Mutlak” bilgisi olarak bir öğreti açığa çıkarabilmiştir. İslam coğrafyası ve düşüncesinin o tarihlerde anlayış, kalıplara çivilenmiş algı, keskin bakış açılarına rağmen, aynı şekilde Batı’nın da bu coğrafyaya olan düşünce yapısını dâhil ederek, böyle bir öğretiyi asırlar boyu tüm nesiller için sistemleştirmiştir. Onun eklektik düşüncesinin yansımalarını, Erdemli Şehir teorisi içerikli eserinde bulabiliriz.

Al Farabi’nin felsefesi sistemini iki temelde inceleyebiliriz. Birincisi, Al Farabi’nin Müslüman Felsefe Bilim İnsanı olması, yaşam, inanç bilgisi bilinç temelinde İslam Dinine bağlı olması. İkincisi ise; Yunan Felsefe geleneği ve içinde barındırdığı Platon, Aristoteles felsefe bilimi ve Yeni Platon bilgilerini konumlandırmasıdır. Kendisi batı ve doğu felsefesinin “Bir” sentezini oluşturarak, dünya algısında yeni evrensel bir öğretiye hayat vermeyi başarmıştır. Evrensel bakış

açısı ile Al Farabi'nin felsefe ve dinin birleşme sisteminde uzlaşma bulunur. Ancak, sistemler içerisinde kalıplaşmış, sınırlı bakış açılarının çatışma noktasında da, Hakikat bilgisi zemininde açıklama getirerek, buluşturabilmiştir.

Al Farabi'nin Türk İslam düşünce geleneğindeki yeri ve önemi bu noktadan başlamaktadır. Kendisi, din ile felsefeyi Akıl ile Vahyi "Bir'leyen" tek temel yapı ile uzlaştırmış, aslında Akıl ile Vahyi bir zeminde var olduğunu, "Evrensel Akıl" bakış açısı ile yakalamış olmasıdır. Akıl ile Vahiy ve felsefe ile dinin metot farkına rağmen aynı, var olan "Tek Hakikat Bilgisinin" açığa çıkışı sistemleri olduğunu dile getirmiştir. Bu neden ile Al Farabi Türk İslam Dünyasının ilk Filozofu olarak kabul görmüştür. Kendisinin din ve felsefenin Hakikat bilgisi bağı ile hem doğu İslam Coğrafyasında hem de batının Latin Skolastik yapısında derin etkiler bırakmıştır.

Al Farabi'nin din ile felsefe arasında kurduğu bu sentezi, felsefe ile dini bir arada değerlendirdiği sentezi, eklektizm olarak anlamak doğru bir düşünce değildir. Türk İslam Dünyasında din-felsefe, akıl-vahiy ilişkisini, tam anlamı ile Hakikat bilgisi dengesinde kurmuştur. Tüm gerçekliği ile filozof adının hakkını kazanan ilk düşünürdür, çünkü Hakikat bilgisi, sevgisi, evrensel akıl yaklaşımı ile felsefe bilimini daha ön planda yansıtmış olmasından dolayı yaşamın kendisi bu hakkı Farabi'ye teslim etmiştir. Kendisi, din ile felsefenin konumunu, felsefi-akli bilgi ile dini-vahiy bilginin değerini ve evrensel nitelikte işlevselliğini açığa çıkararak, zaman üstü bir öğretisi sistemini kurmuştur.

Al Farabi'nin felsefe bilimini temel alan ve bu evrensel bilgi ile Dini Hakikat bilgisi zemininde konumlandırması, Türk İslam dünyasında "Din Felsefesi" başlığı altında bir alan açmıştır. Farabi'nin, din ve felsefeyi konumlandırma çalışmalarında, o dönemin zihin algısı, yaşadığı coğrafyanın kültürel bakış açısı, olumlu ve olumsuz pek çok çatışma ile karşı karşıya kaldığının etkilerini de okuyabiliriz.

Al Farabi'nin yaşadığı IX.-X. Yüzyılları arasındaki süreç; özellikle ile Kendisinin entelektüel faaliyetinin yoğunlaştığı X. yüzyılın başlarında, İslam Medeniyetinin de zirveye ulaştığı, medeniyet ve entelektüel yaşam faaliyetleri bakımından en üst düzeyde olduğu dönemdir. Bu dönemde yaşanan diğer etki ise; İslam dünyası, farklı dil, kültür ve yaşam biçimlerinin tercümelerinden oluşan metodolojiler ve felsefi bilgilerle karşı karşıya kaldığı bir dönemdedir. Yunan felsefesinin

İslam Dünyasında yer alması ile dini ilimler ve felsefi ilimler, akla ve nakle dayanan ilimler arasında etkileşim başlamıştır. Bu etkileşimlerin sonucunda düzensizlikler ve fikir ayrılıklarının olumsuzlukları yaşanmıştır. Aritoteles felsefesinin tüm ilimleri kuşatıcılığı, o dönemde farklılaşan İslam dünyasına ait ilimlerde şiddetli ayrımcılığa neden olmuştur. Al Farabi, bu dönemde İslam coğrafyasında yaşanan fikir çatışmalarına karşı, Hakikat bilgisi zemininde uzlaştırmacı öğretinin sistemini başarılı bir şekilde oluşturmuştur.

HAKİKAT DÜŞÜNCESİ

Farabi'nin düşünce yapısına göre, felsefe-ilim-hikmet anlayışı aynı Hakikatın açılımıdır. Bu açıdan Hakikat ve Hakikatın ilmi "Mutlak Tek"tir. Bir önceki anlatımlarımızda da işaret etmeye çalıştığımız gibi, kendisinden önce Kindi ve Amiri'de ve daha sonra Gazzali'de de karşılaştığımız şekilde, din ile felsefi ilimler arasında ayırım yapılmaz, ayrı alanlar olarak görülmez. Farabi'nin dünyasını Kindi'den farklılaştıran ve gerçek anlamda filozof, Muallim-i Sani olmasına neden olan felsefeye olan evrensel yaklaşımdır. Aslında Farabi ilimlerin ilmi, ilimlerin anası, hikmetlerin hikmeti, sanatların sanatı olarak tanımladığı felsefi gelenek ile gelen bilgiyi, sadece Yunanlılara ait olarak düşünmemektedir. Bu bilginin evrensel düşüncenin temeli olduğuna inanmaktadır. Ve bunun bir sistematik düzen içerisinde, birbirini kuşatarak insanlık tarihi içerisinde çeşitli coğrafyalarda, çeşitli milletlere aktarıldığını düşünmektedir. Dolayısı ile ona göre Yunanlılar felsefenin yaratıcıları değil, felsefe geleneğinin önemli bir halkasıdır. Nitekim Farabi'ye göre bu bilgi (Hakikat Bilgisi) önce Irak halkı Kaldeli'lerde ortaya çıkmış, onlardan Mısır'a ve daha sonra Yunanlılara intikal etmiş, oradan da Süryanilere geçmiş ve sonunda Araplara ulaşmıştır. Yunanlıların bu ilmi değerlendirmelerinin sonucunda; Hikmet ve en yüksek hikmet, Hakikat Bilgisi Sevgisi, arayışı olarak anlamlandırmışlardır. Hikmeti kazanmaya ilim, zihindeki meleke durumunu ise felsefe olarak tanımlamışlardır. Yunanlılar bunun ile en üst seviyede hikmeti sevme ve etkilenmeyi kasteder. En yüksek hikmetin kuvve halinde bütün erdemleri içermekte olduğunu savunmuşlardır. Bu ilime; ilimlerin ilmi, ilimlerin anası, hikmetlerin hikmeti, sanatların sanatı olarak tanımlar kullanmışlardır. Dolayısı ile hikmet ile sanatta kullandıkları

bütün sanatları, erdemde kullandıkları bütün erdemleri ve hikmette kullandıkları bütün hikmetleri kastederlerdi. Farabi bu bilgi ışığında, felsefi geleneğini düşünce dünyasına almakta ve kullanmakta hiçbir sakınca görmemiştir. Bu gelenekten gelen bilginin, tüm Kutsal Kitaplarda hikmet ifadesi ile Hakikat Bilgisine işaret edildiğini düşünmüştür, hatta tespitinde bulunmuştur da diyebiliriz.

Hakikatin “Mutlak / Tek” birlik düşüncesi, felsefenin tek Hakikatin ifadesi olduğu görüşünü kazandırır. Bundan dolayı Farabi, öncelik ile Platon ile Aristoteles’in felsefeleri arasında görüş farklılığı olmadığını ispatlama yönünde de çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu araştırma ve incelemelerinin sonucunda, din ile felsefeyi yeniden yapılandırma özelliğini içeren ve din ile felsefesinin tek Hakikatin farklı boyutlarda açığa çıkış bilgisini uzlaştırıcı biçimde eserlerini yazmıştır. Çünkü Öncelikle din ve felsefenin kendi alanlarında Hakikati tek başına ifade ettiğinin gösterilmesi gerekmektedir. Din-felsefe çatışmasının ortadan kaldırılabilmesi ve onların tek Hakikatin farklı boyutlardaki ifadeleri olduğunun ispatlanabilmesi için bu değerlendirmelerin gerekli olduğuna inanmıştır. Din, zaten bu iddia ile yola çıkmaktadır. Dinin karşısında yer alan felsefenin de tek bir Hakikatin ifadesi olması, birbirinden farklı görüşler ortaya koymadan değişmez bir sistem meydana getirmiş olması gerekir. Farabi’nin din ve felsefe arasında kurduğu uzlaşma zemininin ilk basamağını oluşturan bu çabasının ürünü Kitabı’l-Cem’ beyne Rey’yeyil-Hakimeyn adlı eseridir. Farabi, bu eserin en başında Platon ile Aristoteles’in kitapları inceleyen insanları kuşkuya düşüren ve aralarında ihtilaf değil, ittifak olduğunu göstermek istediğini belirtir. Farabi’nin düşüncesine göre; Platon ve Aristoteles sadece Yunanlılardan İslam coğrafyasına felsefenin akışını sağlayan kişiler olarak düşünülmemelidir. Aynı zamanda, Platon ve Aristoteles’te felsefe algısına nasıl ulaşılabilceğinin temel bilgisi bulunmaktadır. Günümüzde felsefe bilgisinin yok olma noktasında yeniden bu alanın nasıl inşa edilebileceğinin gerçekliğine işaret eden, sistemin doğru yolunu gösteren düşünürler olduğu kabul edilmelidir.

Al Farabi’nin yönelişi, felsefeyi bütün halinde ‘Hakikat Bilgisi’ olarak açıkladıktan sonra, din ile felsefe arasındaki görünür ayırma da anlaşılır şekli ile açıklama getirmiştir. Aslında, felsefe ve din bilgisinin, var olan Tek Hakikatin farklı metotlar ile yansıması olarak açığı çıkışını anlamamız için kolaylaştırmıştır. Bir başka ifade ile her bir birimin algı boyutuna göre, Hakikatin bilgisi olarak açığa çıkması,

kendi boyutsallığının yansıması ve çözümlenebilme biçimidir. Platon ve Aristoteles'in birliğini savunan Farabi düşüncesi; bir ve aynı kaynaktan beslenen bu iki disiplin, filozof ile peygamber, özleri gereği bir ve aynı yapıdadırlar. Varlığın bilgisini bir ve aynı kaynaktan elde etmeleri bakımından ortak olan bu kişiler; yalnızca bilgiye ulaşmak, toplum sosyolojisi temelini oluşması için yansıtma veya aktarım yöntemleri açısından farklılaşırlar.

Al Farabi eserlerinde, felsefe ve din konularının çözümlenmesi ile aynı şekilde yansıması ve arasındaki uzlaşma gerekliliğinin ifade edilmesinin nedenselliğini, ilkelerin aynı "Tek/Mutlak olan" varlıktan aldığına açıklamasıdır.

Birlik veya özdeşlik bakış açısı ile ifade edildiğinde; "bir ve tek gerçek bilgi yani Hakikat bilgisi" vardır ve bu Hakikatin açığa çıkışı, din ve felsefe; birbirini bütünleyen iki farklı dil, aynı manayı ifade eden farklı anlama biçimleri olarak açıklama getirilebilir. Hakikatin bir ve bütün oluşu, aynı Hakikate ulaşmak amacındaki din ve felsefeyi, hedeflenen sonuç bakımından özdeş kılmaktadır. Hakikat tek bir kaynağa bağlıdır; dine göre ilahi, felsefeye göre ise metafizik olarak tanımlanmıştır. Bu kavramlara yöneldiğimizde, din ve felsefe arasında fark olduğu varsayılan anlayışın ortadan kalktığını anlayabiliriz. Doğru sorgulama yöntemleri ile kendisinden beslenen kaynak ve meselelere yönelim farklarını daha detaylı incelediğimizde bu konu fazlası ile netlik kazanacaktır. Yine bir başka ifade ile; tek olan nihai hedefe ulaşma çabası için destek alınan yöntem ve sistem bakımından iki disiplinin arasındaki farkı, Farabi'nin açıklamalarından şu şekilde anlayabiliriz: Hedeflenen konu kendisinin anlaşılabilirliği gerekliliğinde, konunun inceliğinin farkında olmayan gözlere farklı alanlar olarak görünüyor olmasıdır.

Farabi düşüncesine göre; felsefi düşüncede din (tarihsel olarak) yatay boyutta ezeli-ebedî yönü ile dikey boyutta, tüm kavramsallığı ile derinlemesine birliği açıklayan sistemdir. Bu noktada, düşünce çalışmalarında yapılması gereken, İslâm'ın itikadı açıklamaları ile Antik Yunan düşüncesi ve Yunan filozoflarını da kendi aralarında uzlaşma noktalarını sağlıklı analiz yapabilmek ve incelemektir.

Farabi'nin kendi gerçekliğini sorgulama dönemini ve o dönemin toplum sosyoloji bilgisi, kültürel alt yapı ve yaşam bilgisini öncelikle değerlendirmemiz gerekir. Bu konunun öncelik nedenselliği; Farabi'nin din ve felsefenin kaynakları, meseleleri, problemleri, problemlere

yönelik çözüm önerileri, temel yönelimleri ve çalışmalarını daha iyi anlayabilmek içindir. Bu konulardaki sorgulamaları, yönelmesindeki etkin ve etkili en uygun örneklerin de bulunması ve başlangıç için önemli bir aşamadır. Antik Yunan felsefi düşüncesinin ilke veya argümanları ile anlayıp yorumlanması, bizim için önemli bir noktadır. Günümüzde dahi tartışılan, din-felsefe-bilim arasındaki varsayılan farklılıkların gerçek boyutlarına, yani aralarında bir fark bulunmadığının bilgisini; bütüncül bakış açısı ile evrensel sistemin bağlantısal bütünselliğini açıklayan Farabi düşünce ve sistemi ile daha iyi anlamış olacağız.

Felsefe tarihine daha detaylı çalışmalar ile yönelir isek; benzer biçimde din ile felsefenin ortak noktalarını yani hakikat bilgisinin tek kaynaktan var oluşunun düşüncesini Platon, Hegel, Bergson, Blondel, Feyerabend ve Wittgenstein gibi düşünürlerin çalışmalarından da okuyabiliriz. Bu düşünürlerin çalışmalarında da, yine din ve felsefe arasındaki problemin uzun zamana yayıldığı ve problemin çözülmesine yönelik bilgiler ile karşılaşabiliriz.

Farabi'ye göre din-felsefe birliğinin diğer ve asıl önemli yönü ise, vahiy ile aklın bir ve özdeş oldukları düşüncesidir. Farabi'nin tüm eserlerinin temel konusu; varlığın nitelik bilgisine ulaşabilen, iki sistem olarak işaret edilen din ve felsefesinin Hakikate yöneliş olarak ortak bir yola sahip olunmasıdır. Varlığa ilişkin yöntemli bir çalışma ve tabiat hakkında bütüncül bakış açısı ve felsefe yöntemi ile açıklama getirmesi, aynı zamanda gerçekliğin, varlığın evrensel sistemde açığa çıkış özelliklerinin, ilk neden ve ilkelerini arayan bir bilim olarak ifade etmiş olduğunu anlayabiliriz. Farabi'de, gerçekliğe ilişkin diğer sistemli ve doğru bilgi kaynağı olan vahiy ile felsefenin, evrensel bir uyum ve özdeşlik ilişkisi içinde olduğunu okuyabilmemiz de kolaylaştırılmıştır. Kendisine göre, felsefe ve dinin her ikisi de ilk evre, varlıkların ilk sebebinin bilgisini verir ve yine her ikisi de ilk evre, varlıkların son amacı – mutluluk- olarak nihai hedefe açıklama getirir. Onun yaklaşımına göre felsefe ve din aynı konu ve amaç birliği sebebi ile tek Hakikatin farklı iki versiyonu gibi anlaşılmalıdır. Farabi'ye göre din ile felsefe arasındaki en belirgin özellik; Peygamber ile açığa çıkan Din, felsefeyi oluşturan filozof arasındaki “Faal akıldan bilgiyi elde etmedeki farktan kaynaklanmaktadır. Ona göre hem Peygamber hem de filozof bilgiyi faal akıldan vahiy ile almaktadır. Felsefe dilinde faal aklın, din dilinde Ruhü’Kuds veya Ruhü’l emin olduğunu Farabi'nin ifadesi ile din dilini uzlaştırma çabasını anlıyoruz. Farabi

sadece, Peygamber ile Filozofun faal akıldan bilgi alması arasındaki farkı gösterir.

Aslında burada açıklık getirmemiz gereken durum ise; aynı sistemin farklı algı boyutlarının açığa çıkışıdır. Diğer bir anlamda, vahiy ile doğrudan muhatap olan Peygamber ile doğuştan bilinç programına göre, akli melekelerini güçlendirerek ilahi aydınlanmaya, ilhama muhatap olan filozofun faal akıldan bilgi alması arasındaki sistemsel farklılığı ifade eder. Farabi'ye göre; "Allah'tan faal akla taşan vahyi faal müstefad akıl aracılığı ile münfail akla ulaştırır. Buradan da belli yetkinlik derecesine gelmiş filozoflara ulaşır. Bu bilgi ile filozof tam anlamı ile bilge (hukema) filozof, tam olarak akleden olur. Eğer Allah'tan faal akla taşan vahyi faal akıl müstefad akıl aracılığı ile münfail akla ulaştırıp buradan da mütehayyile kuvvetine taşarsa bu bilgi ile O kişi nebi ve olacaklar hakkında uyarıcı (münzir), halen cüziyattan olup varlığını orada ilahi olarak aklettiği şeyler hakkında haber verici olur. Peygamber'in ulaştığı bu makam insanlığın en Kâmil oluş hali, yetkinliğe erişir ve faal akılla bir olur (ittihat). Faal akıl ilk sebepten taşıdığı için, onun vasıtası ile insana vahiy edenin ilk sebepten yani Allah olduğu kabul edilir." Dikkat edilir ise; Peygamber ile Filozof'ta münfa'il akıl ortaktır, ancak Peygamber münfail akıldan sonra mütehayyile kuvvetine taşan vahyi almaktadır. Çünkü mütehayyile kuvveti peygamberlere özgü olup filozoflarda bulunmamaktadır.

Felsefe ile din arasında bir diğer ayırım yöntemlerinden kaynaklanır ve faal akıldan taşan vahyin geldiği yerle de yakın ilişkiye sahiptir.

Her öğretim ki iki şeyden meydana gelir:

1) Öğrenilen şeyi kavratma ve onun kavramını ruhta meydana getirme

2) Kavranılan ve ruhta kavramı meydana getirilen şeyi başkalarına tasdik ettirme. Bir şeyi kavratmanın iki yolu vardır. Birincisi onun özünü akılla algılanmasını sağlamaktadır. İkincisi onu, ona benzeyen misali ile tahayyül ettirmektir. Tasdik de iki yoldan biri ile meydana getirilir. Kesin ispat veya ikna etme yolu ile. Şimdi varlıkların bilgisi kavranıldığında veya öğrenildiğinde eğer onların kavramları akılla kavranılıyor ve kesin ispatlar aracılığı ile tasdik ediliyorsa, bu bilgileri içine alan ilim, felsefedir. Eğer onlar kendilerini temsil eden misaller aracılığı ile muhâyîyle (hayâl gücü) yolu ile bildiriliyor ve bu tahayyül ettirilen şeyler ikna yöntemleri ile tasdik ediliyor ise, eski düşünürler

bu bilgileri içine alan evrensel sistemi “din” olarak işaret edilen olarak isimlendirmişlerdir.

Görüldüğü gibi felsefenin akletme ve tasavvutme/kavramlaştırma ile kazandırdığı bilgiyi din hayâl etme (muhâyıye) gücü ile verir. Bir şeyin hayâl edilebilmesi veya tasdik ve ikna edilebilmesi için, önce akılla kavranılıp ruhta onun özüne derinlemesine düşünmek gerektiğini belirtir. Özde bulunan salt bilginin ve ayrıca dinin ve felsefenin ortaya koyduğu bu bilgiye ulaşabilme yöntemine vakıf olunması gerekliliğini de hatırlatır. Farabi'nin zaman bakımından felsefeyi dinden önce kabul görmüş olmasının sebebi ise; salt bilgiye ulaşma yönteminin öğrenme sistemi ile taklit aşamasından geçilmesi gerekliliğini düşünmüş olmasıdır. Yani felsefe dinden daha eskidir ve önceliğe sahiptir. Çünkü dinden felsefenin nazari ve ameli şeylerden çıkarsadıklarını ikna ve hayal gücü (muhayyile) veya her ikisinin birlikte kullanarak halka onların anlamasını sağlayacak tarzda öğretmesi istenir. O bunu alet kullananın aletten önce olmasına benzetir. Dini ikna yöntemlerinin aletlerinin kıyas gibi felsefeye verdiği için dinden önce gelmesi zorunludur. Ancak olgun, kesin bir felsefeye tabi olan din doğru din olur ve sahih bir din ancak kıyas sanatının öğrenildiği ve felsefenin olgunlaştığı bir millette meydana gelir. Zanni ve çarpıtılmış felsefeye tabii olan din de yanlış görüşleri doğru olarak alacağı ve yerlerine misallerine koyup hayal ettirici gücüyle ikna edeceği için yanlış ve hatalı olur. İster doğru din ister, ister bozuk din olsun felsefeden sonra ortaya çıkar. Ayrıca onun buradaki ifadelerinden felsefenin ortaya koyacağı Hakikat olmadan dinin bunu hayal ve ikna gücü ile sunmasının mümkün olmaması gibi bir anlam çıkmaktadır. Yani felsefe önce önermelerini burhan ile ortaya koyacak sonra din bunları halka hayal ettirici ve ikna gücünde anlatacaktır. Bundan dolayı, Farabi'nin filozof vasfını Peygamber vasfından üstün gördüğü algılanmamalıdır. Peygamber'in vahiy alma işlevindeki muhayyile kuvveti esas olarak 'Nebî' olarak kanun koyma özelliğine işaret ederek, filozof vasfından üstün tuttuğu bilgisi çok açıktır.

Peygamber ile Filozof'un vahiy alış tarzlarındaki farklılık onların faal akıldan aldıkları bu bilgileri kullanma ve insanlara ulaştırma bakımından da birbirlerinden ayrılması gerektirir. Bu da Peygamber'in Filozof karşısındaki üstünlüğüne işaret eder. Farabi'ye göre, Peygamber'in başkanlığı ilk başkanlıktır ve diğer insanların başkanlıkları bundan sonra gelir. Bu derecedeki insan kendisini

mutluluğa götürecektir her fiile vakıftır ki, bu da başkan olmanın ilk şartıdır. Bundan sonra bildiği şeylerin hepsini sözle en iyi şekilde tahayyül edebilme/canlandırabilmesini (imgeleme) sağlayacak dilinde ifade kudreti olmalıdır. Yani onda bildiği şeyleri söze dökerek canlandırmasını sağlayacak ifade gücü olmalıdır ki bu Filozoflarda değil Peygamber'e has bir niteliktir. Onun bu ifadesi kanaatimizce Peygamber'in Filozofa olan önceliğine işaret eder. Yine mutluluğa ve mutluluğa ulaştırıcı amellere en iyi şekilde yönlendirmek için gücü olmalıdır ki, bu da Peygamber'e özgü hayal ettirici ve ikna gücüyle daha kolay yapılabilecek bir şeydir. Cüziyata dair işlerle doğrudan ilgilenebilmek için bedeninin sağlam olması da gerekir. Nitekim bu üstün özelliklere sahip başkana asla başka insanlar liderlik yapamazlar. Bundan dolayı o lider/imamdır, Erdemli Şehrin ilk başkanıdır, hatta Erdemli Şehirlerin birleşmesinden meydana gelen erdemli milletin ve yeryüzündeki yerleşim yerlerinin (ma'mura) tümünün başkanıdır. Görüldüğü gibi peygamberler faal akıldan aldıkları bilgileri insanlara hayal gücü ve ikna yönetimiyle anlatabildikleri için daha üstün ve etkin konumdadırlar.

Peygamber'in Filozof karşısındaki üstünlüğü ve önemi Erdemli Şehrin yönetiminde ve siyaset felsefesinde daha belirgin hale gelir. Aslında Filozof ile Peygamber, felsefe ile din arasındaki ilişkiler, birbirlerine olan ihtiyaç ve karşılıklı işlevleri en iyi onun medeniyet tasavvurunda ortaya çıkar. Çünkü medeniyeti meydana getiren bilgileri alan, bunları kanunlar halinde ortaya koyan, uygulayan ve başkalarına öğretip uygulanmasını vesile olan Peygamber ve Filozoflardır. Bunun nasıl gerçekleşeceği ve gerçekleştirileceği siyaset felsefesinin konusudur.

Al Farabi'ye göre insanlar bir arada yaşamak ve toplumsal olarak iş bölümü yapmak zorundadırlar. Bu onların hem varlıklarının devam hem de mükemmelliğe ve en son mutluluğa ulaşmaları için gereklidir. Onun şehir devletleri modeli ile anlattığı örneğinden anlayabildiğimiz; insanlar ancak erdemli bir toplumda yaşadıkları takdirde erdemleri kazanıp ebedi ve gerçek mutluluğa ulaşabileceklerdir. Bunun için erdemli devletin ne olduğunu ve şartlarının bilinmesi gerekir. O aslında erdemli felsefe ile erdemli din arasında bir ayırım yapmaz. Çünkü ilk baştan ister Filozof olsun ister Peygamber olsun erdemli devletle ilgili yasalarla ilgili bilgileri yukarıda işaret edildiği gibi faal akıldan almaktadır. Ayrıca kendini yetkinleştirmek ilk başkanın

insanları da yetkinleştirmek, erdemleri kazandırmak, toplumda adaleti sağlamak ve mutluluğa ulaştırmak gibi bir hedefi vardır. Bu hedefin gerçekleşmesi için ilk başkanın kanun koyması ve bu kanunlar ile diğer Hakikatleri insanlara öğretmek onun sorumluluğundandır.

İnsanlar fitri temel özellikleri ile farklı yeteneklere sahiptir. Yaşam içerisine bu özelliklere göre doğmuşlardır. Bundan dolayı, daha üstün veya daha az özellikler ile farklılık yaratabilirler. Mutluluk bütün insanlar için öncelikli ve en önemli en nihai hedeftir. Dolayısıyla mutluluğu kazanmak için neler yapılması gerektiğini bilmek ve bu koşulları yerine getirmek yaşamın temel özelliğidir. İnsanların bunu tek başına yapması mümkün olmadığı ve ancak erdemli bir toplumda gerçekleştirebileceği için ilk başkanın herkesin kendi kabiliyetine göre eğitmesi gerekecektir. Siyaset bu sebeple mutluluğun nasıl öğretileceğini ve elde edileceğini, nerede uygulanabileceğini gösteren bir sanat olarak tanımlanır. Sanat yoluyla gerçek mutluluğun ne olduğu bilinebilir. Faal akıl vasıtasıyla mutluluğun nasıl gerçekleşeceğini öğrenen ilk başkan siyaset sanatıyla kendini yetenekleri ve kabiliyetlerine göre yukarıdan aşağıya doğru belli bir hiyerarşi içinde insanlara mutluluğu nasıl kazanacaklarını öğretmek zorundadır. Erdemli ilk başkan siyaset sanatına bunun için ihtiyaç duyar. Bundan dolayı imam, kanun koyucu ve filozof arasında bir fark yoktur. Ancak filozof ismi nazari erdemlere delalet etmektedir. Çünkü nazari erdemler, ameli erdemler ve diğer sanatlardan önce gelmektedir. Buna rağmen filozof, kanun koyucu ve Arapçadaki imam kelimeleri aynı anlamı ifade ederler. Böylece hepsi kavramsal çerçevede bir ve aynı kişiyi, ilk başkanı temsil ederler.

Al Farabi erdemli dinin felsefe ile ortak bir merkezde olduğunu, felsefeye benzediğini düşünmektedir. Çünkü felsefe gibi din de nazari ve ameli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ancak dindeki ameli şeylerin küllileri felsefede yer alır. Benzer şekilde kesin kanıt olmadan dinde buldukları halde dindeki nazari görüşlerin kanıtları da nazari felsefede yer alırlar. Bu bakımdan dini meydana getiren her iki parça da felsefenin alt bölümü konumundadır. Çünkü “ameli felsefe, eylemlerin hangi şarta ve amaca bağlı olarak gerçekleşmesini sağlayan temel sebepleri verir. Eğer bu şeyin ilmi, kesin kanıtı dayalı ilim olursa, felsefenin ameli bölümü, erdemli dinde geçerli olan belirlenmiş eylemlerin kanıtlarını verir. Felsefenin nazari bölümü ise dindeki nazari bölümün kanıtlarını verir. Öyle ise erdemli dini

oluşturan sultanlık mesleği de felsefenin çerçevesi içindedir. Buna göre din iki sebepten felsefenin parçası olmaktadır. İlki dinde ispatsız olarak kabul edilen şeylerin kanıtlarının felsefe olması, ikincisi dindeki tikellerin sebeplerini veren tümelleri içeren ilmin felsefede yer almasıdır. Böylelikle felsefenin altında ve parçası konumunda olan din hem nazari hem de ameli konular ile erdemli dini meydana getiren başkanlık sanatı konusunda felsefeye tabidir.

Felsefenin bu öncülüğüne ve önceliğine rağmen dinin de felsefeden üstün olduğu durumuna da açıklama getirilmiştir. Çünkü din felsefi olanın en doğru şekilde topluma kazandırılma aracıdır. Farabi din ve felsefenin nasıl meydana geldiğini açıklarken de benzer görüşleri ortaya koyar. Felsefenin ortaya koyduğu nazari ve pratik şeylerin halka öğretilmesi gerekliliğini izah eder. Hatta bu eğitim erdemli devlette ilk başkanın sorumluluğundadır. Bunun için dine ihtiyaç vardır ve bundan dolayı din, sistemsiz olarak meydana gelmiştir. Bu bakımdan felsefe öğretimi iki şekilde yapılır. Birisi özeldir sadece burhani yollarla yapılır. Diğer ortak öğretimdir ve daha geneldir, cedel / tartışma, hatabi / belagat veya şiir yoluyla olabilir ve bunu yapacak olan da dindir. Bu açıklama ile ; Farabi dinin var oluş sebebini felsefenin koyduğu nazari ve ameli şeyleri halka, insanların büyük çoğunluğuna anlatılma ve öğretilme ihtiyacı olarak vermektedir. Peygamber vasıtasıyla dinin felsefeyi bir anlamda somutlaştırma ve hayata geçirme imkanı sağlanmaktadır. Sadece teoride kalacak ve sınırlı sayıda insana ulaşacak bilgilerin, insanların hayal gücüne göre cedel, şiir vb. Sembollerle canlandırılıp somutlaştırılarak insanların anlayışına ve uygulamasına sunulmaktadır.

Felsefe, dinin sahasında onun metotlarını kullanarak yaygınlık kazanmakta, böylelikle insanlara ulaşmaktadır. Bunun için mutluluğu amaçlayan insanların büyük bir çoğunluğunun onu felsefeye ait olan kavramlar yoluyla değil, ancak dine ait olan hayal gücüyle amaç edinirler. Benzer şekilde kabul edilip benimsenen, tabi olup yüceltilen ilkelerin yine kavramlarıyla değil hayal edilmiş şekilleri ile kabulünün mümkün olduğu belirtilir.

Al Farabi'ye göre hayal güçleri farklı olduğu için Hakikatın değişik semboller ile anlatıldığı ve bundan dolayı farklı dinlere mensup ama aynı felsefi doğruluk değerine sahip, aynı mutluluğu amaçlayan erdemli şehir ve milletler aynı zaman diliminde bulunabilirler. Buna göre aynı dönemde farklı dinlerin olması onların hemen kabul edilemez din olduğuna işaret etmemelidir.

Yukarıdaki Hakikat Bilgisi ışığında anlayabildiğimiz, Al Farabi’den açığa çıkan felsefe ve din açıklamasını özetle ifade etmeye çalışalım. Farabi’nin din ile felsefe arasında herhangi bir çatışma veya çelişkinin söz konusu olmamasıdır. Dinin felsefeye dayandırılması onun rasyonel olarak açıklamasına ve evrensel boyutunun algılanmasına olanak verirken, semboller ve ikna yoluyla dinin ifadesi felsefi doğruların benimsenmemesinin yaygınlaşması farklı düşünce ve inançlara sebep olmaktadır. Din ve felsefe ile bunları insanlara sunan Filozof ve Peygamber’ler Farabi’nin medeniyet kuramında birbirini tamamlayan unsurlardır.

Prof. Mehmet bey, birinci dersimizde işlediğimiz konuların kaynak listelerini bize sunarak; “Sizlerden bu ilk dersimizin değerlendirmesini yarına bekliyorum. Bizler hem XX. Yüzyılı hem de XXI. yüzyılı yaşayan bir nesiliz. ‘Akademimizin kurucusu, Muallim El Sani Al Farabi Üstadımızın da IX. ve X. Yüzyıllar arasında yaşamış olduğu gibi.. İki farklı yüzyılın değerler dizisi değişimleri ve geçişleri arasında yaşayarak, bu dönüşümün bilgi hareketini hayat üzerinde gözlemleyebilmenin önemini bize aktaran yegâne öğretmen! Bizler 1960’lı yıllarının ilk dönemindeki paradigma değişimine doğan ve 1990 yılların sonrasında ikinci basamaktaki hızlı paradigma kaymalarının içerisinde yaşam bilgisi üzerinde eğitim görebilen bir nesiliz. Bu paradigma kayması olarak işaret edilen bilgi hareket ve dönüşümü, en düzenli bir şekilde teknolojinin gelişimi ile gözlemleyebiliriz. 1960 yıllarda siyah beyaz olarak tanıştığımız televizyon, 1990’larda bilgisayar, 2000’li yıllarda bilgi işlem sistemlerine dönüşen televizyon, bilgisayar, internet, GSM operatörleri ve akıllı telefonlar... Bu paradigma kaymasının, evrensel sistem işleyişindeki bilgi hareketliliğinin yeni matematik bilgisinin gerekliliğine kadar gelmiş bulunmaktayız. Bundan dolayıdır ki, bilimin bu hızlı gelişimi içerisinde hayatın hızla dönüşüm, metamorfoz işlevselliğinin farkında olabilmemiz gerekiyor. Bu farkındalık bize, felsefe ve bilimini yaşamımızın merkezine yeniden almamız gerekliliğini önem ile belirtiyor. XX. ve XXI. yüzyıl arasında yaşama şansını bulan nesiller olarak, evrenin bize en büyük armağanı olan AL FARABİ felsefesi ve öğretimine sahibiz. Zamanüstü boyutsallığı içeren bu öğretiyi, Farabi Felsefesi ve bilimi olarak yeniden sistemimizin merkezine almalıyız. Bu değer bize; 2020 yılı ve sonrasında kendimizi içinde daha hızlı bir noktada bulacağımız dönüşüm ‘mavi gezegeninin metamorfozunda’

yaşamımızı kolaylaştıracak en değerli mirastır. Bize edilen armağan bu miras, XXI. yüzyılın felsefe ve bilim çalışmalarını aydınlatacak olan yol haritası niteliğindedir. Algılayabilmek, değerlendirebilmek bizlere nasip olsun ve 2050 yılının Erdemli Şehrinin nesillerine de armağan olsun.”

Prof. Dr. Mehmet Arslan’ın ders sunumunda bizlere iletmış etmiş olduğu kaynaklarımız:

Aristoteles; Metafizik; c.I-II, çev. Ahmet Arslan, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi,, 1985. Atay, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Bayraktar Bayraklı, Farabi’de Devlet Felsefesi, İstanbul: Şehir Yayınları, 2000.

Burslan Uzluoğlu, Farabi’nin Eserlerinden Seçme Parçalar, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1935. İstanbul: Büyüyen ay Yayınları, 2012.

Farabi, el-Medînetu’l-Fâzıla, çev. Nafiz Danışman, İstanbul: MEB Yayınları, 1989.

Farabi, Es-Siyâsetu’l-Medenyye veyâ Mebâdiu’l-Mevcûdât, çev. Mehmet S.Aydın ve diğerleri.

Farabi, Fusûlu’l-Medenî, çev. Hanifi Özcan, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1987.

Farabi, İdeal Devlet-el-Medînetu’l-Fâzıla, çev. Ahmet Arslan, Ankara: Vadi Yayınevi, 1997.

Farabi, Kitâbu’l-Cem Beyne Re’yey el-Hâkimeyn Eflâtûn el-İlâhî ve Aristûtâlîs. Kıvameddin

Farabi, Mutluluğun Kazanılması, çev. Ahmet Arslan, Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

Farabi, Tahsîlu’s-Sa’ade, Farabi’nin Üç Eseri-Mutluluğun Kazanılması, çev. Hüseyin.

Gerald Gutek, Eğitime Felsefî ve İdeolojik Yaklaşımlar, çev. Nesrin Kale, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2001.

İbn Rüşd, Faslu’l-Makâl-Felsefe-Din İlişkisi, çev. Bekir Karlığa, İstanbul: İşaret Yayınları, 1992.

Kur’an-ı Kerîm, <http://mushaf.diyaret.gov.tr/#>; Erişim tarihi 27.12.2015.

Mahmut Kaya, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri, Klasik Yayınları-2014.

Mahmut Kaya, İslâm Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi, İstanbul: Ekin Yayınları, 1983.

Mehmet Aydın, Din Felsefesi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1987.

Mehmet Bayraktar, Din Felsefesine Giriş, Ankara: Fecr Yayınları, 2005.

Rüzgâr ile Birinci Dersimizin Değerlendirmesi

Yaşam kendiliğinden mükemmel olan evrensel sistemdir. Yaşamın içerdiği, bu mükemmelliği oluşturan evrensel Hakikat bilgisi ise; erdemın temelidir. Hakikat bilgisi olarak kuşatacak anlamda felsefe ve din bu yaşadığımız yüzyıla kadar pek çok farklı yöntemler ile bizlere ulaştırılmış. Her bir yöntem toplumların yaşadığı zaman, coğrafya ve o döneme ait kültürel ve siyasi bakış açısı temelindeki algı boyutuna göre anlatılabilmektedir. Hakikat bilgisinin her dönemin ve toplumun koşuluna göre açıklanması ya da tespit niteliğindeki anlatımlar birbirini kuşatacak şekilde gelişmektedir. İzlenebilir bir mekanizmanın doğrusal gelişimi gibi asla olamaz.

Felsefe bilimi ve dini kuşatan Hakikat bilgisinin açığa çıkışı, bir öncekini yanlışlayacak şekilde değil, birbirini kuşatacak nitelik ile gelişirler. Bilimsel devrimlerin doğrusal gelişmedikleri, yine bir öncekini yanlışlayacak biçimde değil de, bir öncekini kuşatarak gelişiyor olması, bu Hakikat bilgisi temeline dayanmaktadır ve bu konuya yaklaşım sağlayan en güzel örnektir.

İnsanlığın evrene bakışı hızla değişiyor... 2050'ye doğru yol alan yıllar gelirken, yepyeni bir bilimsel anlayış, evrenin ve insanın artık çok daha farklı bir biçimde algılanmasına yol açıyor... Günümüzde evren, birbirinden ayrı parçaları muntazam bir düzen içinde işleyen "mekanik bir saat" gibi düşünülmüyor. Maddecî, gerekircî ve ayrıştırımcı bilim anlayışının artık iflâs ettiği kabul ediliyor. Evrenin tekliği, birliği ve temel bütünselliği olarak dile gelen bu yeni gerçeklik anlayışına Fritjof Capra'nın anlatımı ile çağlar ötesinin felsefî birikimlerinin modern bilimdeki sentezini daha net anlayabilmemiz için yardımcı olabileceğini düşünüyorum.

Gerçekliğin bilgisi ile ilgili konularda son derece yetersiz olduğumuzun farkında değiliz. Gözlemlerimiz gerçeğe giydirdiğimiz nitelikler ve nicelikler, hiç bir olgunun tam olarak, olduğu gibi bilincimize yansımaya izin vermiyor, ön yargılarımızla, değer ve önem sıralamalarımızla, inançlarımızla, seçimlerimizle gerçek dünyada

yaşamıyoruz. Her birimiz kendi zihin dünyamıza göre yarattığımız gerçek olmayan bir yaşam sürdürmekteyiz. Zihnimizin dünyası ile dışımızda kalan dünya kuşkusuz birbirinden bambaşka. Bizim dünya sanısında olduğumuz, kurgulanan bir yaşam... Gözlemlerimiz de kaçınılmaz olarak bu kurgulanan dünyadan çıkarılmış izlenimler, iç içe girmiş imgelerin dünyası.

Bilincimizin hak ettiği ölçüde, ulaşabilmemiz için son derece kolaylaştırılmış olan Hakikati yansıtan felsefe bilgisini, ön yargılarımızdan dolayı algılayamıyoruz. Algılayamadığımız ve fark edemediğimiz için seçimlerimizi felsefe bilgisine doğru yönlendiremiyoruz. Zihnimizde kurduğumuz dünya, parçalanmış kurgu ve gölgelerin izlenimlerden dolayı bütünü bütünlüğü göremiyoruz. Hakikat bilgisini anlamaya yatkın bir bilincimiz olsa bile; gelen yüksek frekanslı bilgi, zihnimizin kargaşasından dolayı belli belirsiz askıda kalan işlevsiz bilgi olarak kalabiliyor. Zihnin kargaşası, duyular vasıtası ile oluşan çöp bilgidir öncelikle arınmamız gerekiyor. Eğer mağaradan çıkmayı hedeflemiş, Güneş ile kucaklaşmak için bir niyet taşıyor isek... Güneş bizi hem aydınlatır, hem de ısıtır! Mağara sisli, paslı, rutubetli, karanlık soğuktur. İçeriye atılmış üçbeş bir şey ile oluşan ateşin hiç bir faydası yoktur. Düşünmek, Hakikat bilgisi araştırmacısı olmak, sorgular iken öğrenilen felsefe bilgisi ile dünyamız aydınlanır. İnanmak, özde var olduğunu hissettiğimizizin yolunda yürümek, nihai hedef olan mutluluğu yaşamak için ettiğimiz duaya sığınmak ise bizi ısıtır.

Bilim, bilincimizde daha tam olarak ve sistemli bir biçimde araştırılıp bulunamamış, bilinmeyen bölgelerin bulunduğunu öne sürüyor. Bu bölgelere bilinçdışı, bilinçaltı olarak açıklama getirilebiliyor, şimdilik. Görülemeyen karanlık imgelerle dolu olduğuna inanılan bu bölgelerde çalışma yapmadan, genel işleyişi gözlemlemek ile yetinmiyorlar. Bu durumun bu şekilde açıklanması ile bu bölgelerin olmadığı anlamına gelmiyor.

Cahillik ve yanılığın gelen kargaşayı yok etmenin yollarını en iyi şekilde araştırabilecek yüksek teknolojiye sahibiz artık... En düzenli şekli ile araştırma yeteneğimizi kullanarak, aklın ve duyuların gücünün etkisi dışında kalan en derin alanlardan, doğrudan yukarıya gelen sözler ve eylemler üzerinde felsefe bilimi öğrenerek gerçekleştirilebiliriz.

Kendi içyapımıza, iç benliğimize, bir iç görüş kazandırabilmek hakikat bilgisini, felsefe tarihinin en önemli duruşu olan Muallim

El Sani öğretisinde bulabiliriz. Felsefenin temel bilgisini, orta doğu gibi çetin bir coğrafyada, Batı, Doğu felsefesi ve İslam'ın bilgisi ışığında bağlantısal bütünsellik sistemi ile bilimi de merkezine alarak, bize gerçekliğimizi öğreten bir Üstad'dır. Zihnimizin konfor alanını altüst ederek, kuşkularımızın, özlemlerimizin, yakınmalarımızın sona ermesini sağlayacaktır. Böylece felsefe biliminin yaşamın en temel taşı olduğu önem kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Kendi gerçekliğimizi sorgulamak ve soru yöntemlerimiz; felsefe, bilim, tarih gibi bilgilerimizin hangi boyutta olduğu kendisini gösterir. Bilgi insanın yaşamı algılayışının aynasıdır. Yaşam ise, organize enformasyon bilgi ağıdır. İnsanın “Dili”, kendisi, zihin yapısı, bilincinde var olan bilgi yumağıdır. İnsan, kendisinin bilincindeki bilgi yumağı yani kendi yaşantısı ile konuşur, iletişim kurabilir. Ve geleceğe bakışımız ise, bu kısıtlı, şartlanmalar ile oluşmuş bilgi tabanımızdan bakabiliriz. Mavi gezegene doğmuş olan “Eşrefi Mahlûk” vasfını taşıyabilen her birimiz; Üç buçuk milyar yıllık muhteşem özellikleri açığa çıkışının, araştırma ve geliştirme, gelişimini gözlemleyebilme yeteğine sahip varlıklarız.

İnsan sadece zihin yapısı olarak değil, bilinç programının oluş halı, bilincindeki veri tabanının işleyişi ve işlevselliği ile farklı, en önemlisi bedeninin sistemi, organların bütünsel varoluşunu inceleyebilen ayrıcalıklı bir varlık türüdür. Organlarımız, hücrelerimiz, tüm organ sistemimiz, fizyolojik özelliklerimiz diğer canlıların varoluş özelliklerinin aynasıdır. Yine de mavi gezegen üzerinde, varlık sürecini tamamlamış veya halen yaşam sürecini devam ettiren diğer tüm canlılardan bizi ayıran üstün bir özelliğimizi de her zaman söyleriz, her alan için geçerliliğini koruyan “düşünebilen varlık oluşumuz”. İnsan olarak bizler; doğa ortamında yaşamsal yetersizliklerimiz ile diğer canlılardan bazı farklılarımızın karşılığında üstün yapımız, “AKIL” zihin yapımız, özellikleri ve işlevselliğidir. Bu akıl mekanizmasını, zihinsel donanımı her an geliştiren, dönüştürebilen, milyonlarca yıldır bu ivme ile gelişen en mükemmel varlık türüyüz. Erdem, mükemmellik, varoluş programına göre kâmil oluş haline ulaşabilen en şerefli bilinç varlık olarak da ifade edebiliriz.

Toplumsal gelişmelerin sürecinde, felsefe ve bilime ihtiyaç duymamızın sebebi; hayatımıza giren yeniliklerin, varlığını sürdüren paradigmaları etkilemesidir. Paradigma belli bir toplum tarafından kabul edilen varsayımlar dizisidir. Her coğrafyanın yaşam koşullarına

göre, o coğrafyanın toplumlarının oluşturduğu yaşam sistemi vardır. Bu sistem içerisinde, din (teoloji), felsefe, kültür, bilimin ve teknolojinin yaşam içerisindeki hızla gelişimi, bilimin üzerinde sürekli yapılan araştırmalar ile belirli bir yol üzerinde gelişim sağlar, yine coğrafyanın koşullarına bağlı olarak... Ancak tüm koşullara rağmen, hesaplanamayan evrensel bir başkalaşım bilgisi ile bahsedilen toplumun bu gelişimi bir an yıkıntıya uğrayabilir. Akabinde bambaşka bir toplumsal yaşam ve bu yaşamın çok başka bir paradigmaya doğru kaymasını gözlemleyebiliriz ya da gözlemlemeden bu değişimin vortexinde yok olabiliriz. Artık toplum başka bir dünya bilgisine doğmuştur. Mevcut paradigma gözlemlenen olguya yeterli açıklamayı veremediğinde yıkılır. Paradigma kayması olarak işaret edilen durum, “bilimsel devrimler” ile gerçekleşir. Toplumsal yaşam sistemlerine, yeni bir bilgi akışı girdisi ile toplumun bakış açısını yani var olan paradigmanın yanlış yansımaları olduğunu anlamak yeni bir paradigma bilgi akışına yol açar. Bu durum “paradigma kayması” olarak tanımlanır. Kalıplaşmış paradigmalara inanarak sistemler gelişemez. Ancak evrensel bilginin sorgulanması, zihinleri sürekli diri tutan “Felsefe Bilimi’ne” dayanan eğitim alt yapısı ile olumlu gelişmelere, yükselişe, Paradigma değişimine/kaymasına geçiş yapılabilir. Örneğin; Kopernik’in heliosentrik modelinin Batlamyus’çu görüşün yerini alması gibi. Batlamyus Güneş’in Dünya etrafında döndüğünü düşünüyordu. Kopernik düşünce dünyasına bunun aksini ispatlayarak yeni bir sistem kazandırdı. Einstein’ın tüm çalışmaları, Newton kanunlarını geçersiz kılması da buna örnektir. Şu an durduğumuz noktadan baktığımız zihin dünyamızın algısını değiştirmek için, değişim, başkalaşım ve dönüşüm olarak paradigma kaymalarının farklılıklarını anlayabilmemize şu basit örnek yardımcı olabilir: Sabit telefonlardan mobil ve hatta internet merkezli, bilgisayar programı olarak bildiğimiz işleyişe sahip telefon cihazlarının kullanımına geçişi ile telefon algısında bir paradigma kaymasına neden olmuştur.

Paradigma; bireyler ve toplum olarak, yaşamımızın bir parçası gibi görünen, sorgulamaksızın varlığına inandığımız, bu yüzden ölçümlemeye yönelik bir gereksinim duygusu dahi olmadan, gerçeklik olarak kabul edilir. Aslında, büyük farklılıkları görene kadar hakkında çok fazla düşünmediğimiz, içinde yaşayıp nefes aldığımız, hayat bilgimiz ve kültürümüzün merkezinde yer alan, bilincimizin dışında, inanç sistemi gibi varlığını sürdürmektedir, paradigma... Toplum

bireyleri, kurulmuş olan inanç sistemleri içerisinde (çok zaman farkındalık noktasından uzak kalarak) genel bir akış içerisinde dünya sürecini geçirirler, iletişim kurmaya devam ederler.

Batlamyus ile Kopernik arasındaki bilgi farklılığı işlevselliği ya da Einstein'ın sorgulama yöntemindeki Newton'a göre olan farklılığını sadece ezbelemişizdir, büyük bir çoğunluk olarak... “Hiç Akıl etmezmişsiniz, düşünmezmişsiniz?” soru cümlesini bir kutsal kitaptan duymuş gibi bakarız yaşamın gerçekliğine...

Yıl 2020; 2050 yılının alt yapısını hazırlamak üzere tüm bilimsel çalışmalar yapılmakta ve hatta Çin'den Şili'ye kadar uzanan, Ortadoğu'da taştaş üzerinde bırakmayan savaşlar dahi bu yüzyılın paradigma kaymasının açık ispatıdır. Tüm yaşanan olaylar, bizi binlerce yıldır bulunduğumuz noktada tutan paradigmanın değişimini yaşatmaktadır. Yine pek çoğumuz bunun nedenlerini sorgulamamaktadır. Sebebi ise; “felsefe bilimine” olan yaklaşım, yaşamımızın her noktasında işlevselliğini açığa çıkaramadığımız için... Erdemli Yaşam Bilgisine sahip toplumlarda, “felsefe” yaşamın kendisidir, dilidir, işleyişidir.

Erdemli toplumların gelişim ve dönüşüm amaçlarında, eski kural ve kanunların bilimsel yetersizliğini sorgulanmasının temelinde “felsefe bilimi ve bir bütünlük içerisinde algı ve farkındalık işlevselliği sağlanan Din (teoloji) bilgisi” vardır. Erdemli sistemin temelinde dayanmayan toplumların yaşayışı, kanun ve kural değişim sürecinde; yetersiz sorgulama üzerinden başkalaşım, insan hayatının her alanını saran “mutsuzluk”, acı yoksulluk, adaletsiz ve milletlerin içinden çıkamadığı, sonlandıramadığı savaşların, erdemsiz sistem içerisinde yer almalarıdır.

2050 yılı ve sonrası gelecek nesillerimizden miras olarak aldığımız Mavi gezegenimiz Dünyamızın 2020 yılı armağanına ulaşmış bulunmaktayız. Yüksek farkındalığın bir ödülü olan, bu kazanımımız; Bilim insanı ve filozof Abu Nasr Farabi'nin (Al-Farabi) Doğumunun 1150. Yıl Dönümünü yaşıyor olmamızdır. 2020 yılında var olmayı başarabilen toplumların, İnsanlığın ikinci Üstadının yüce öğretilerine doğduğu yıldır. Bu kazanım ile bir anda uyanışa geçmiş olduğumuzu düşünmekteyiz. “Aydınlanmanın, Erdemin, Mutluluğun Yolunu” seçerek, bugüne kadar farkına varamadığımız, “İnsan-ı Kamil” noktasına ulaşabilme kapıları açıldığını görmekteyiz. Özümüzdeki, insanın gerçekliğinde var olan kemâlât programını

açığa çıkarabilme yöntem bilgisinin farkındalığına bu yüzyılda ulaşabilmek büyük şans...

Eski görüşün eksik veya yanlış olduğu yönleri kanıtlandığında bilgi (paradigma) evrim geçirir. Bu evrim süreci, bazen yaşanan çağa göre tahminlerden ve hatta fark edilenden çok daha hızlı biçimde gerçekleşir. 2020 yılında da yaşadığımız bilgi geçişi de aynen bu şekilde, çok az yönü ile görebildiğimiz lâkin hızına henüz ulaşamadığımız biçimde gerçekleşiyor. İnsan ölçeğinde yaşamakta olan bu hızlı paradigma kayması, toplumların en derinlerdeki hücreleri ile etkisi altına almıştır. Bu büyük döngü değişimi, dünyanın düşünce paradigmasını değiştirdiği anlamına gelmektedir.

Yani, artık varlığını sürdürmeyen durum, durumsal yaklaşımlar, yeni bir bakış açısı ile geliştiriliyor. Bu “Çağ değişiminde” Z kuşağı, Trans hümanizm, Robot çağı, Dijital çağ tanımları ile her alanda karşılaşmamıza rağmen, henüz bu evrimleşen bilginin olumlu, olumsuz kazanımlarının farkında değiliz. Sebebi aslında çok açık “Felsefe Bilimi ve Din (teoloji) bilgisinden” son derece uzak duran toplum kuralları (veya kuralsızlıkları) işleyişi içerisindedir.

Her çağ kendisine özgü bir dünya görüşü, kendisine özgü bir paradigmaya sahiptir. Bu bilgiye yönelik en önemli sorgulama ise; Evrensel, “Kâmil İnsan/ Erdemli Toplum” bakışının farkındalığının olup olmadığıdır, kanaatimizce. Çünkü İnsanlık tarihinde bir çağın sonlandırılarak, başka bir çağa geçiş yapılmasını sağlayan en önemli tanımlama “Erdem”dir. Eğer İnsanlık adına bu çağ daha iyiye doğru eviriliyorsa...

Binlerce yıldır, maddeci fizik bizi gerçek olanın ölçülebilir olduğuna ve ölçülebilir olanın beş duyumuz yani duyularımız ile algılayabileceğimize inandırdı. Mekanik uzanımları ile algılanan şeyler olduğuna bilgi edinmenin tek geçerli yol olduğunu gösterdi. Bütün duyularımızdan ve öznelliğimizden sıyrarak, hatta evrensel Akıl yürütme bilgisi olmadan, sorgulama dahi yapılmaksızın nesnel bir bakış açısına şartlandırdı. Böylesine mekanik model yaşamda, bilinç ve ruha hiç yer verilmedi. Ruh, bilinç ve metafizik gibi kavramlar, bilimin dışında bırakılarak, analitik bir ölçümleme olamayacağı inancının içine gömüldü. Hatta metafizik tanımı dahi çok farklı, akıl almaz bir noktaya taşındı. Felsefe ise; içerisindeki bilim gerçekliği alınarak, toplumun dışında yaşayan sadece kitap okuyarak yaşam sürdüren bir akademik gerçeklik çerçevesine sığdırılmaya çalışıldı.

Fizik ve hücre alanında elde edilen son tespitler neticesinde, bilim ve zihin dünyası arasında her gün yeni bilgiler elde etmekteyiz. 1900’lü yıllardan bu yana gelişmekte olan ve 2000’li yılların dünyasına çok önemli katkıda bulunan kuantum fiziğinin bize öğrettiği en değerli şeylerden biri, Newtoncu katı madde fiziğinin ardında, atom altı boyuttaki parçacıkların bilinen fizik ve lineer zaman kavramlarımızın dışında kurallara tabi olmasıdır. Bu durum, dünyamıza ve evrene karşı mekanik maddeci bakışımızı tamamen değiştirmiş, bunları bir bütün olarak algılamamıza imkân tanımıştır. Tüm sistemi bağlantısal bir bütünlük içerisinde araştırabilmemize kapı açmıştır. Hiçbir şeyin sabit ve durağan olamayacağını, yaşamın sürekli bir akış ve dönüşüm içerisinde gerçekleşiyor olması, devinim ve yenilenmenin, evrensel özelliklerin her an en mükemmelliği ile açığa çıkışını öğrendik. Hiçbir şey tek başına değildi. Her parça, bütünü diğer parçası ile ilişkili olarak bilinir iken; her bir parçanın bütünü kendisi olduğunu öğrendik... Okyanustan aldığımız bir bardak su ile bardağın içerisinde konumlanmasından dolayı okyanusun suyu özelliğini kaybetmeyeceği gibi.

Yani evren canlı bir varlıktır ve biz bu organizmanın açığa çıkan en mükemmel özelliği olarak yansımaktayız. Tıpkı gezegenler, düşüncelerimiz ve atom altı parçacıkları gibi. Bu görüş, aslında bizi kadim uygarlıkların dönemlerindeki gibi düşünmeye tekrar yönlendirmektedir. Kadim bilginin Üstatları, dünyayı canlı bir varlık olarak algıladılar, her şeyin bir ruhunun olduğuna inanırlar, kendilerini de bu canlılığın içinde birer daimi varlık olarak ifade etmeye çalışmışlardır. İlahi olanla, insani olan arasındaki bağı anlamaya çalışırken, ilahi olanı maddi dünyadan ayrı bir şey olarak görmüyor, tam tersine onu maddi dünyanın içinde deneyimliyorlardı.

Aydınlanma dönemiyle birlikte evreni anlama ve anlamlandırma çalışmaları hız kazanmıştır. Bu dönemde Ortaçağ boyunca Avrupa’da devam eden Kilise etkisi artık kırılmış ve akla, gözlem ve deneye dayalı evrensel yasaları keşfetme çabası önem kazanmış, Rönesans, Reform ve Coğrafi Keşiflerin sonucunda bilim giderek yaygınlaşmıştır. Özellikle, başta Newton olmak üzere ünlü bilim adamları tarafından var olan (kilise tarafından desteklenen) birtakım yaygın inançları temelinden sarsan evrenin işleyişiyle ilgili ortaya atılan bilimsel araştırma sonuçları Avrupa’yı derinden etkilemiştir. Böylelikle doğa bilimleri alanında geçerli olan yasalar yavaş yavaş keşfedilmeye başlanmıştır. Doğa bilimlerinde yaşanan bu gelişmeler sosyal bilimleri

de etkisi altına almıştır. Evrenin işleyişi ilgili ortaya atılan düşüncelere sosyal bilimler alanında geçerli olan yasaların keşfedilmesinde başvurulan birer anahtar yöntem görevi görmüştür. Hatta bu dönemde hem doğa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde aynı bilim adamları tarafından çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Newton tarafından evrensel çekim yasasının ve hareket yasalarının ortaya atılması ile dünyadaki doğa olaylarının hatta evrensel işleyişin tek bir yasa türünden açıklanması imkânı doğmuştur. Bu dönemde doğa bilimleri ve sosyal bilimler gibi bir ayrım henüz söz konusu olmadığı için sosyal bilimler alanı da doğa bilimleri alanı gibi görülmüş ve aynı bilimsel yöntemle ele alınmıştır. Aydınlanma dönemi içinde aklın ve gözlemin ön plana çıkmasıyla evreni anlama ve açıklama amacı taşıyan bilimsel çalışmalar hız kazanmıştır. Örneğin, Kopernik (1473-1543), Aristo fiziğiyle desteklenmiş Batlamyus'un yer merkezli evren kuramını çürüterek, yerine "güneş merkezli bir evren modeli" anlayışını yerleştirmiştir. Kopernik'in güneş merkezli evren modeli Kepler (1571-1630) ve Galileo (1564-1642) tarafından yapılan bilimsel çalışmalarla desteklenmiştir. Francis Bacon'un bilim felsefesi ve Descartes'in yöntem üzerine çalışmaları bilimin önemini artırmıştır. Tarihin gördüğü en önemli bilim adamlarından birisi olarak bilinen Isaac Newton (1642-1727) "Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri" adlı eseriyle klasik fizik anlayışının temel yasalarını ortaya koymuştur. Newton'un evrensel çekim yasası ve evrensel çekim yasası sonucu oluşan evrensel düzen anlayışı, tüm evreni ve olguları açıklamak için önemli bir hareket noktası olarak kabul görmüştür. Newton, evrensel çekim yasasının yanında kendi adıyla anılan üç önemli hareket yasasını keşfetmiş ve matematiksel olarak formüle etmiştir. Gezegenlerin eliptik yörüngelerinde hareket etmesi gerektiğini ve Güneş'in bu sistemin merkezinde olması gerektiğini matematiksel olarak göstermiş, böylece dünya merkezli evren teorisinin sonunu getirmiştir. Newton'un bilimsel çalışmalarından önce, Aristo'nun etkisiyle, gökyüzündeki yasalar ile dünyadaki yasaların farklı olduğuna inanılmıştır.

XVI. yüzyılda bilimsel devrimler ile bilgi, sorgulama ve gözlem dayanarak kazanılabileceği kabul görmüş. Batı düşüncesinin en büyük düşünsel kırılmalarından birisi kuşkusuz Descartes ile başlayıp, diğer rasyonalist filozoflarla devam eden, Aydınlanma düşüncesinin zirve noktasını temsil ettiği, idealizmle taçlanıp bizleri çağdaş düşünceye

ulaştıran Yeniçağ düşüncesidir. Batı Düşüncesi ile beraber, diğeri düşünme biçimlerine de derinden tesir etmiş; yakın geçmişte olduğu kadar günümüzde de etkin olan pek çok paradigma, felsefe ve akımların başlatıcısı olmuştur. Bu açıdan baktığımızda, Yeniçağ düşüncesi sadece Batı'ya değil tüm çağdaş dünyaya ait bir düşünce sistemidir. “Bilimsel yöntem” tanımlamasında geçerli sayılabilecek açıklamalara yaklaşım sağlanabilmiştir. 17.yüzyıl sonrasında, filozof ve matematikçi Rene Descartes ile birlikte, bilim kuralı haline gelen beden ve zihnin birbirinden ayrılışı bilim ile zihin arasındaki bağı fazlasıyla aralamış idi. Descartes, zihnin vücudun fiziksel karakterini etkilediğini reddetmesini genel olarak herkes okumuştur. Ancak Descartes'in kendi dönemindeki felsefe anlayış kabulüne göre yaptığı açıklamaların tamamına, bir bütün olarak çözümleme yaklaşımında bulundu mu acaba? Descartes aslında bir insan varlığının, zihinle beden bir ayrılmaz birliği olduğuna inanmıştır. Ben, “Bir zihin olarak bedenimden ayrı ve farklıyım.” demekle, yalnızca mümkün olan şey üzerine konuşmayı kastetmiştir. Descartes, “Yıllardır bedenimle bir birlik içinde kalarak, ondan ayrı olabildiğimi ve yine bedensiz bir durumda yaşayabildiğimi değil, bir bedene hiç sahip olmaksızın da var olmuş olabileceğimi” kastetmiştir. Descartes insanın zihinle beden birlikteliğiyle varlığını sürdürdüğünü ve bu birlikteliğin sürekli oluşunu bilmektedir. Ancak bir beden olmamasının bir zihnin olamayacağı anlamına gelmediğini, yani zihnin beden olmaksızın varlığını sürdürebileceğini kasteden filozof, her iki tözün işlevlerinin farklılığından, yaşamsal etkinlik için zihnin yeterli olduğu düşüncesine ulaşmaktadır. Bu dönemden sonra, felsefedeki bu derinliğin üstü örtülerek, bilim alanında insan bedeni tamamıyla mekanik bir yapı olarak tanımlanmaya çalışıldı. Bu benzer tanımlamaya yakın olan, dünyayı bir makine gören Newton ile birlikte, yaşayan canlı evreni, titreşim yasaları ile bir frekans olarak bilinç varlık görüşünün üzeri tamamıyla kapatılmış idi. Bu bakış açıları ile bizler, zihnimizin dışındaki dünyayı mekanik, herhangi bir ruhani veya canlı nitelikten yoksun, cansız maddeden ibaret olarak inandırılmaya çalışıldık. Son dört yüz yılın maddeci biliminin kabul ettirmeye çalıştığı “Beş duyu ile algılanmıyorsa gerçek değildir” bakış açısı kabul görmüş gibi yaşandı.

Materyalist bilimsel yaklaşım, “Akıl etme, sorgulama” sisteminin dışında işlemesi ile deneyimler başarısızlık ile sonuçlanmış idi. Buna

rağmen, geçerliliği kabul görmüş, açıklama getirilemeyen bilimsel görüşlere toplum inandırıldı. Bu anlayışın dışındaki her şeyi toplum, kendi hayatının işleyişinin dışında bıraktı.

Amit Goswami “Kendini Bilen Evren” kitabındaki etkileyici ifadesi ile “Bilimsel olmak istiyoruz, bilimsel olduğumuzu sanıyoruz ama değiliz. Son dört yüzyıl içinde, bilimin ancak her şeyin maddeden -boşluktaki sözde atomlardan yapıldığı fikri üstüne inşa edilebileceği inancını derece derece benimsedik. Materyalizmi, günlük yaşantımızın en bildik deneyimlerini açıklamadaki başarısızlığına rağmen, tartışmasız olarak kabul ettik. Kısacası, tutarsız bir dünya görüşümüz var. Bu halimiz yeni bir paradigmaya, zihin ve ruhu bilimle bütünleştirecek birleştirici bir dünya görüşüne duyulan talebi körüklüyor. Ancak yeni bir paradigma ortaya çıkmış değil. Böyle bir paradigmanın önerilmesi ve dünya dinlerini kuşatan, tüm insanlık halini anlamak için onlarla uyum içinde çalışan bir bilimi nasıl geliştirebileceğimizi göstermeliyiz. Bu yeni paradigmanın merkezinde, modern bilimin kadim bir fikri doğruladığının kabul edilmesi yatar: Var olan her şeyin temelinin madde değil, şuur olduğu fikri.”

Toplumdaki bireyleri sorgulamamaya iten, gerçek doğasından habersiz bir materyalist bilimsel anlayış bizi ne yazık ki mutsuzluğa, tanımsız depresyona, “mutsuz beyin” bilimselliğine sürükledi. Mekanik “mutsuz beyin” araştırmalarına daha çok yön verildi.

Her şeyin maddeden yapıldığı ve maddenin temel gerçeklik olarak görüldüğü dünyada maddesel ihtiyaçlar da hızla çoğaldı ve sürekli daha iyi kazançlar elde etme arzusu baskınlaştırıldı.

Böylelikle insani yönlerimizden uzaklaşmaya, maddi hırslarımız ile sanal bir yaşam vorteksine çekildik. Aslında, kendi gerçekliğimizi bize gösteren, kendimizi bilme, bulma yolunda, İnsanın Erdem vasfını keşif edebilmesine ayna olan, felsefe, felsefe bilimi ve tüm semavi dinlerin içeriğinde var olan Hakikat bilgisinin gücü, bizi bu sanal hayat vorteksinden korumaktadır.

Sadece ekranda görünmelik makyajlı sahte mutluluk gösterileri, daha iyi giyim öz çekimleri, moda, lüks ev, arabalı yaşama ulaşabilmek kaygısı, erdemli toplumun bireyliğinden uzak, derin karanlıklar ile kaplı mutsuz beyinlere kimyasal ilaç takviyesi ile mutluluğun kazandırılmaya çalışılması. Halen daha yıkılmamış olan materyalist dünya sanısı... Günümüz bilimsel paradigmasına göre mekanik olan ölü bir evrende ve işlevi çöpe dönüşmüş olan bir dünyada yaşıyoruz.

Kuantum fiziğinin evrensel bilgisi; maddesel olmayan zihnin, fiziksel vücudu etkilediği, bağlantısal bütünsellik gerçeğini ortaya çıkarıyor. Düşünceler, yani zihnin enerjisi, vücudun fizyolojisinin fiziksel beyin tarafından kontrolünü doğrudan etkiliyor.

Dr. Bruce H. Lipton'ın "İnsan Biyolojisi" çalışmasındaki açıklaması şöyledir: Bilinçli zihin, vücuttaki zihni oluşturan hücrel düzenleyici sistem sinyalleri, aynı zamanda sinir sistemi tarafından kontrollü biçimde salgılanan düzenleyici sinyaller ile görülebilen duyguları da açığa çıkarır. Kendi kendine düşünebilme yeteneğine sahip, kendini bilen zihninin sonsuz gücüne işaret eder. Dâhil olduğumuz herhangi bir programlanan davranışı gözlemleyebilir, değerlendirilebilir ve bilinçli bir şekilde değiştirmeye karar verebilir. Çoğu çevresel, dışsal sinyale nasıl tepki vereceğimizi ya da tepki verip vermeyeceğimizi kendimiz seçebiliriz. Bilinçli zihin, bilinçaltının önceden programlanmış davranışlarını geçersiz kılan kapasitesi özgür iradenin temellerini oluşturur. Değişerek gelişmek, kendini yenilemek ile gerçekleşir. Bu süreç zahmetli, özveri isteyen çalışmalara ihtiyaç duymaktadır.

2020 yılı Al Farabi okuluna tekrar kapılarını açarak, değişmesi gereken buhran paradigmasını sonlandıracaktır. Evrensel sistem canlılığı ile insanoğlu tekrar kendisini bulmaya, bilmeye, gerçekleştirmeye başlayacaktır. Tüm dünya dinlerini, inanç sistemlerini kuşatan ve tüm insanlığa yeniden "Felsefe Bilimi" alt yapısı ile erdem noktasına kavuşulacaktır. Hakikat bilgisi ve sevgisi algısı ile okumak, araştırmak, "Erdemli Şehir" oluşumunda kişinin önce kendi Erdemine ulaşabilmesi gerekir. "Beden Şehrinde Erdemliliğini açığa çıkarabilmek" üzere Al Farabi okulu öğretisini tam algılamak öncelikli gösterilmesi gereken çabadır. Bu çalışmalar neticesinde, 2020 yılı "Yeni Paradigma, Yenilikler – Değişimler, – Dönüşüm Çağı -" ile 2050 yılına kadar varabilecek "Erdemli Şehir" bilincini dünyamıza sağlam temeller ile kazandırabilmek için burada olduğumuzun önemini fark etmeliyiz.

MUTLULUĞUN ŞEHRİNE GİRİŞ

İnsanın Mavi Gezegen doğuş nedeni; tüm yaşam süresi içerisinde, ne için burada olduğunu, neden bu Mavi Gezegen olarak isimlendirdiğimiz Dünya'yı deneyimlediği ile ilgili bir keşif yolculuğunu bilmesi içindir. Eğer, bu dünyaya geliş nedeninizi sorguluyor iseniz, bir dakikalığına gözlerinizi kapatıp kendimize bir soru soralım. “Hayatını anlamlandıran bir cümle kurabilir misin?” İşte bu cümle bizim bu dünyada yaşarken bizi en mutlu eden oluş halimiz olacaktır. Bir başka ifade ile “Yaşam sürecimizde en verimli olduğumuz, bizi mutlu eden, işimiz, çalışma alanımız, ürettiklerimiz, bizden açığa çıkan mutluluk sonucuna ulaştıran herhangi bir şey...” İşte bu sonuç, bu dünyadaki oluş nedenimizi gösterir.

Çevresel baskı, kendimiz olamama durumu ile sürdürdüğümüz yaşam ise bizim mutsuzluğumuzun en belirgin göstergesidir. İkinci el yaşam; insanın, tam olarak nasıl ve nereden geldiğinin bilincinde olmaksızın elde ettiği ilk bilgiler. Bu bilgi ile kendisine bir enformasyon ağı oluşturarak bir şeyler üretmeye çalışması, son derece yorucu, belirsizlikler ile dolu bir hayat hikâyesini sürdürüyor olması... Örneğin; olağan üstü yeteneklerin öykünölmüş bilgisi ile kendini geliştirmesine çaba gösterilmesi, sonucu “Mutsuzluk”.

“Kendi Sınırlarını Aşabilme”; son günlerin en popüler konusu. Kişisel gelişimler, dizi dizi farkındalık mesajları... Kitapevlerinde raf raf kişisel gelişim başlıkları, sosyal medyada her yerde satır satır mesajlar... Bunları görmek güzel ancak bir o kadar tehlikeli bir sınırı var. Belki de, biz bu “Kendi sınırlarını aşmak, geliştirmek” konusunu yanlış anlıyor olabiliriz! İnsanın, tam olarak nasıl ve nereden geldiğinin bilincinde olmaksızın elde ettiği ilk bilginin inancına kapılmış ve o bilgide kalmış, oradan geçememiş olabiliriz! Her birimizde bu tespite açıklama getirecek örnek mevcut. Bir çocuğun büyüünce Mühendis olması için baskı altında eğitim görmesi... Felsefeye yatkın olan bu çocuğa, felsefeden uzak kalabilmesi için tüm olumsuz bilgilerin veri tabanına yerleştirilmiş olması, ne hazin bir sonuç. ‘Felsefe okuyarak para kazanamazsın baskısı’. Aslında O çocuk felsefe okumaya başladığında kendisini tanıyacaktır, kendisi ve çevresi arasındaki enformasyon ağının farkına varabilecektir. Felsefenin ışığında kendisindeki potansiyeli görerek belki doktor, veteriner, iş insanı belki farklı bir meslekte

başarılı olmak isteyecektir. Ve en mutlu oluş hali ile bu gezegene gelme nedenini bilecektir.

“İnsan potansiyeli sınırsızdır.” Dediklerinde ne anlamalıyız? Her bir birim, kendi yaratılış gayesi yani bilinç programı, yeterliliği ile bu dünyaya gelebilmektedir. Hepimizin parmak izinin farklı olması ise, her bir kişinin kendine has yaratılış programı olmasının en büyük kanıtıdır.

VI. yüzyılın Yedi Bilge’sinin arasında yer alan Spartalı Khilon’un tarafından ilk kez yazılan “Kendini Bil” tavsiyesi, Delfi’deki Apollon Tapınağı’ndadır. Khilon’dan sonra gelen sorgulayan beyinler “düşünürler” bu sözden önemli ölçüde etkilenirler. Platon ise Khilon’un tespit niteliğindeki tavsiye sözünü; “Sadece bir insan olduğunu bil” olarak genişletmiş, daha derin düşünülmesini sağlamıştır. Aristoteles bu tespit üzerine, biraz daha kuşatıcı bir bilgi ile anlamlandırmış; “bütün insanlar, doğaları gereği bilmek isterler.” Bu ifade, her bir birimin varoluş gayesinin kökeninden gelen, “Erdemli, Mutlu İnsan” gereksinimlerinin en temeline işaret etmektedir. İnsanoğlunun “Bilme çabası”; varlığını sürdürebilmek, kendini var edebilmek, kendini gerçekleştirebilmek, kendisini tanıyarak sınırlarını aşabilmek ve kendine bir dünya kurabilmek içindir.

Kendi sınırlarını aşmak ile anlatılmak istenilen bilgi nedir? Anne karnında varoluşa doğru olan yolculuğumuzun başlaması ile anne ve babadan gelen tüm genetik bilginin öncelikle bizlere yükleniyor olması. Anne karnı sürecinde iken, yine tüm çevresel bilginin, öncelikle annemizin duyuları vasıtası ile yine tüm gelen verilerin bilincimize kodlanıyor olması (veri tabanımızın oluş süreci). Dünyaya geldiğimiz an itibar ile tüm çevreden gelen bilgi, yine zihnimizin ön kabullerini oluşturarak, koşullanmış veri tabanı zincirine tabi durumunda yaşamı seyretmeye başlıyoruz. Buradaki seyretmek fiili anlatmak istediğimiz; örneğin gemi kaptanının seyir defteri vardır, yolculuğu süresince o deftere yolculuk ile ilgili geminin mekanik işleyişinden, mürettebatın çalışması, onların iş üretimi, yolun ve hava koşullarının mevsimsel durumu, varılacak son noktaya kadar yaşanan, gözlemlenen her bir bilginin o deftere işlenmesine, kaptanın seyir defteri denilir. Daha sonra o kayıtların deneyimlenmiş her bir bilgisi, bir sonraki yolculuk için önemli veri tabanı olarak değerlendirilir, daha güvenli yolculuklar için... Sınırlarımızı aşmak, kendimizi bilmek olan “Mutluluğun” ilk adımı;

tamamı ile ön kabul, zihin veri tabanımızın kendimize ait olmayan farklı bilinç programlarının inançlarına göre olduklarını tespit ederek, kendi varoluş potansiyelimize ulaşabilmektir.

Sokrates ise; “Kendini Bil” tespitini daha yaptırımcı bir ifade ile anlamlandırır, sanki... Bu sözün; insan için bilginin önemine ve bilme çabasının “kendini bilmekle” olan bağlantının etik sorunları da kapsadığına işaret eder. Buradaki işaret edilen önemli bilgi: Bilginin olmadığı yerde ciddi bir bilgisizlik vardır. Bilgi “mutluluktur”, bilgisizlik ise “mutsuzluktur”. Dünyadaki pek çok toplumsal sorunlar, “insanın bilme” konusunda kendini hem yetersiz hem de geliştirememiş olmasından kaynaklandığını, bu iletişim çağı fazlası ile ispatlamıştır. Günümüzde karşı karşıya kaldığımız en tehlikeli boyut ise; insanın en büyük yanılgısı, bilmediğini bilmemesidir, bildiği zannı ile yaşamasıdır. Sokrates’in dostlarından biri bir kâhine, insanların en bilgesinin kim olduğunu sormuş. Kâhin aniden “Sokrates” diye yanıt vermiş. Oysa Sokrates: “Bildğim tek bir şey var, o da hiçbir şey bilmediğimdir” diyerek, sorgulayan beyin ve düşündürdür.

Öyle ise; “Niçin Bilmek isteriz?”

Aristoteles için insan beden ve ruhun bileşiminden oluşan, devinim ve değişiminin kendi kendine başlatıcısı olmaya muktedir, asıl anlamda var olan ve kendi başına var olabilen doğal, canlı bir varlıktır. Doğada nasıl hiçbir şey rastlantısal değil bir amaç için varsa, doğal canlı bir varlık olan insan için bu amaçlı varoluş geçerlidir. İşte insan için kendi varlığını ya da doğasını tamamlama olan kendi amacına ulaşma ruhtan hareketle olabilecek bir şeydir. Sözün kısası insan, ruhun akıl sahibi ve akıldan pay alabilen yanı sayesinde “insansal iyiyi, “insansal mutluluğu” ve “insansal erdemi” ya da kendini gerçekleştirebilir. Doğal, canlı bir varlık olarak var olmak için başka bir şeye ihtiyacı olmayan insan kendi doğasını nasıl gerçekleştirebilir? İşte bu “isteme” ve “tercihlerle ilişkili bir durumdur. İnsan istemesi ile amacını, tercihleriyle de kendisini bu amaca götüreceği araçları ya da yolları belirleyebilen bir varlıktır.

Aristoteles’in işaret ettiği ifadesinin özeti: İnsanın bir işi vardır. Onun işi sadece yaşamak değil, kendine özgü bir yaşam, yani akılla bağlantılı bir eylem yaşamı. Akılla, iyi ve güzel bir biçimde yapılan eylemlerden, yani ruhun erdeme uygun etkinliğinden gelen bir yaşam sürmektir. Böylece insan, kendine özgü bir canlı olmanın ötesine geçerek insan olmak zorundadır.

Burada anlamamız gereken konu; “Kendini bil”, iyi bir insan olmak için doğru ve adil ol. İnsanı erdemli kılan bilgelik, ölçülülük ve yürekliliktir. Bilgelik, kesinlikle çok şey bilmek, çeşitli kaynakların bilgilerini elde etmek ya da gözlem yoluyla deneyimler biriktirmek demek değildir; bilgelik, belli bir zihinsel olgunluğa erişmek, sorgulayıcı bir tutumla sahip olunan bilgileri anlamlı ve sağlıklı kullanabilmek, yaşamı iyi değerlendirip doğru ve anlamlı bir şekilde yorumlayabilmektir. Bilgelik, sadece bir yaşama sanatı, uygun ve doğru eylemde bulunmak, aşırılık ya da ölçsüzlükten sakınmak, felaketleri büyük bir metanetle karşılamaktan ibaret bir ahlak kavrayışı ya da kendine güven duruşu değildir. Bilgelik tüm olup bitenlerin nedenlerine dair sağlam bir kavrayış, hayatın anlamına da derinlikli bir bakış açısı ile yaklaşım sunabilmektir.

VI.yüzyıldan günümüze kadar aranan, “erdemli ve mutlu yaşamın” Hakikat bilgisi tüm koşulları ile birlikte bu kadar açık net ifadeler ile anlatılmış iken, son bir kaç yüzyılda neden ve nasıl sır haline geldi? Tüm dengeler bozuldu, “İnsan” fiziki olarak gelişti, beyin kapasiteleri olumsuz yönde başkalaşıma uğradı. Toplumsal doyumsuzluk arttı. Daha çok istemek, daha çok sahip olmak arzusu insanın kendini bilmesinin üzerine örttü. Teknoloji ilerledikçe, İnsana ait değerler; “Etik, Erdem, Mutluluk” bambaşka olumsuz anlamlar ile yıkıldı. Savaşları, çatışmaları, kinleri, öfkeleri, kötülükleri, ayrımları çıkaran insan, Erdemi, Mutluluğu, Etik değerleri yok etmek üzere... Bunun için, en tehlikeli silahları üreterek tüm yıkımları gerçekleştirmeye devam etmekte...

“2020 yılından, 2050 yılına kadar uzanan bu süreçte nasıl bir felsefe, tarih, bilime ait miras bırakacağız? 2050 yılına kadar nasıl “Erdemli Toplum Bilinci” inşa edeceğiz?” sanırım Rüzgâr’a sorduğum bu soru fazlası ile umutsuzluk ifadesi taşıyordu. Rüzgâr biraz sert bir esinti ile şöyle cevap verdi : “ İşte bunun için buradayız. Burası “Erdemli Şehrin Merkezi”. Muallim El Sani Al Farabi’ Üstadın öğretisini en yüksek düzeyde algılayarak, gelecek nesiller için yeniden inşa edeceğiz, satır satır!”

Hakikat Sevgisi yolunda olanların tek düşüncesi, gördükleri veya görüldükleri bir rüyadır. Mavi gezegenin gerçekleri, Hakikat yolcusunun gömleğinin arkasındaki işarettir. Sırtlarındaki imza, duyular ve aklın nişanesidir. Hakikat yolunda var olma sebebi ise Muhayyile... “Erdemli Yaşam”.

Rüzgâr'ın tüm ciddiyeti ile bana iletmiş bu sözleri dikkat ile dinlediğim esnada, Prof. Mehmet Bey'ine "Evet, ikinci dersimize kaldığımız yerden devam edelim" seslenişini ile kendisine yöneldik. Ancak Rüzgâr'ın umutsuzluk cümlelerine karşı olan sert ve soğuk esintisi bir müddet devam etti.

Prof. Mehmet Bey dersliğimize yanında bir misafir ile giriş yaptı ve kendisini takdim etti. Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Yaşar Aydın hocamız bugünkü dersimize değerli katkıları ile sunacağını söyleyerek ilk başlama noktasını kendisine teslim etti.

İlk başlama noktamız, "BİLGİ". Sürekli sorguladığım, işin içinden en doğru, en işlevsel bilgi ile çıkabilmenin yolları idi. Rüzgâr az önceki kızgınlığını, ılık bir yumuşaklığa bırakarak yine söze başladı "Yolculuğumuzun ilk gününde bana iletmiş sorunun açıklaması sanırım bu ikinci dersimiz olacak. İstersen tekrar sorunun üzerinden geçelim. Bilim ve felsefe alanında açıklığa kavuşturmayı amaçladığımız en temel problemimiz, zihnimizin ilk veri tabanını oluşturan, tüm yaşam programımızın koşullarını oluşturan, ön kabullerimiz olduğunu vurgulamıştın. Bu kabullerin, koşullandırılmış veri tabanı (bilgi tabanımızın) aynı zamanda aradığımız açıklamanın başlangıç noktalarını ya da hareket noktalarını oluşturduğunu düşüncesini sorguluyorduk. Bu kabuller, aynı zamanda, aradığımız gerçekliğin başlangıç noktaları ya da hareket noktaları olabilir mi düşüncesindeydik.

Zihnimizin veri tabanını oluşturan bilgiler, bağlantısal bütünlük içerisinde; insan, bilgi felsefesine karşı bakışı, bilgi ile oluşmuş bir temelden gelen inanç, değerler (olan ya da olmayan), ilke, düşünce biçimi, yaşamdaki durumu, yaşamdaki oluş hali ve yaşam dili, bizim ilk hareket noktamız olabilir mi? Kısacası Mutluluğun Kazanılması; Kendini bilmek, Kendi Evrenini Bilmek ile başlıyor ise, "Bilgi ve Bilginin Felsefesi Nedir" Özellik ile Al Farabi "Bilgi Felsefesi" konusuna hangi noktadan yaklaşıyor?"

Prof. Dr. Yaşar Aydın şu sözleri ile dersimize başladı : "Hiç merak etmeyiniz bizimde ikinci dersimizin konu başlığı, buradaki ilk hareket noktamız olan "Farabi'nin Bilgi Anlayışına Genel Bir Bakış".

EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE İKİNCİ DERSİMİZ FARABİ’NİN BİLGİ ANLAYIŞINA GENEL BİR BAKIŞ

“BİLGİ FELSEFESİ”

Farabi felsefesinin, “her insan doğal olarak mutlu olmak ister”(1) önermesine dayandığını ve bu anlayıştan hareket ettiğini söyleyebiliriz. Farabi, ortaya koyduğu felsefi sistemin mantıktan metafiziğe bütün boyutlarında, mutluluk kavramı etrafında örülen etik-politik bir hedefi gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, onun sisteminin her bir parçasının bu kavramla bir ilişkisi bulunmaktadır. Farabi’nin mutluluk anlayışını ele almanın yeri burası değildir. Fakat şu kadarını belirtelim ki, ona göre, mutluluk insanın kendisi için var olduğu en son yetkinliği, mutlak iyiliği ifade etmektedir. Öyle bir yetkinlik ki, elde edildiğinde artık talep edilecek başka bir şey kalmamaktadır. Dolayısıyla mutluluk, bütün iyiliklerin ve amaçların arasında sadece kendisi için istenen yegane iyilik ve biricik amaçtır (2). Farabi, gerçek mutluluğu, insanın maddi boyutunun, belli bir disiplin içerisinde yok edilmesi veya daha doğrusu aşılması ve ruhun maddi olan her şeye karşı tam bir bağımsızlık kazanması olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla insan, Farabi’ye göre, bir akıl varlığıdır ve onun kendine has yetkinliği, yani mutluluğu da akla dayalı bir yetkinleşme süreci içerisinde gerçekleşmektedir.

Farabi’ye göre, her bir varlığın yetkinliği onun türsel ayrımı ile ilgili bir yetkinliktir ve insanın türsel ayrımını da akıl oluşturmaktadır. Bu durumda, aklın işlevi olan düşünme ile insanın en son gayesi olan mutluluk arasında zorunlu bir ilişki bulunmaktadır. Farabi’ye göre mutluluk, insanın kendisini ve içerisinde yaşadığı evreni nedenleri ile bilmeyi, yani felsefe yapmayı gerekli kılmaktadır. Farabi, bilgi ve felsefe ile mutluluk arasındaki bağı göstermek üzere şöyle demektedir: “Mutluluğa güzel şeyler bizde yerleşik hale geldiğinde ulaştığımız ve güzel şeyler de bizde ancak felsefe sanatı sayesinde yerleşik hale geldiğine göre, bundan, kendisi ile mutluluğa ulaşılan şeyin

felsefe olduğu, zorunlu olarak ortaya çıkar. Felsefe ise, bizde ancak temyiz yetkinliği ile oluşur”(3). Şu ortaya çıkmaktadır ki, Farabi ve genel olarak İslam filozoflarının epistemoloji ile ilgili meselelerde yoğunlaşmalarının en temel sebebi, bilgi ile mutluluk arasındaki bu yakın ilişkidir. Bu nedenledir ki, Farabi, mutluluğu konu edinen belli başlı bütün eserlerinde, her Şeyden önce, “bilinmesi gereken Şeylerden” söz eder. Bilinmesi gereken Şeyler de, felsefenin çatısı altında yer alan teorik ve pratik bütün bilimleri kapsamına almaktadır ki, Farabi, bunları Tahsîlü’s-saâde ve İhsâu’l-ulûm isimli eserlerinde saymıştır.

Genel olarak diğer İslam filozoflarında olduğu gibi, Farabi’de de bilgi probleminin, yukarıda belirtilen metafizik uzantısı yanında, biri psikoloji diğeri mantıkla ilgili olmak üzere iki temel boyuta sahip olduğunu görüyoruz.

A-Bilgi, psikolojinin bir parçasıdır, çünkü o, süjede, yani insan zihninde ve çeşitli psikolojik-fizyolojik süreçler içerisinde gerçekleşen bir olgudur. Bu bakımdan bilgi problemi, nefis ve akıl teorisi etrafında tartışılır. Bu tartışma, aşağı yukarı bütün İslam filozofları tarafından ifade edilen ve duyu, tahayyül ve akılda gerçekleştiği var sayılan idrak türlerinin ele alındığı idrak teorisi olarak karşımıza çıkar. Kısaca ifade etmek gerekirse, Farabi’ye göre, düşünce ile varlığı ilişki içerisine sokan ve varlıkla düşünce arasındaki uyumu sağlayan Şey, surettir. Suret, türsel ayrımı ifade eder ve dolayısıyla tanımla, bir bakıma, aynı anlama gelir.

Yani biz nesneyi tanımlarken, onu, suretinden kalkarak tanımlarız. Buna göre, var olanın düşüncedeki karşılığı da suret olmaktadır. Suret, tanımlarda, ayırım ve yakın cinsin bilinmesine tekabül ederken kıyaslarda da orta terime tekabül etmektedir. Esasında, hem varlık ve düşünce arasında, hem de varlığın işleyiş mekanizmasıyla düşüncenin işleyişi arasında bir uyum bulunmaktadır (4).

Farabi’ye göre, suretin genel olarak üç tür bulunuşundan söz edebiliriz. Bunlardan birisi, suretin cisimdeki bulunuşudur. Cisim dediğimiz Şey, suret almış maddeden ibarettir ve tabiatta sureti olmayan Şey yoktur. Suretin cisimde var oluşu, etkilenme yoluyla gerçekleşir. Bu da, cisimle suret arasındaki uyumu gerekli kılar. Suret, sureti olduğu Şeyde kendine has olan fiili gerçekleştirir. Suretin cisimsel varlığı, onun dış dünyadaki bulunuşudur. Suretin zihindeki bulunuşu, idrak, yani soyutlama yoluyla gerçekleşir ve bu da, duyuda ve akılda olmak üzere

iki şekilde olur. Suretin duyudaki varlığı, cisimdeki varlığında olduğu şekliyle bir etkilenme olarak değil bir tasavvur olarak gerçekleşir. Yani duyu, nesnenin suretini sahip olduğu maddi durumlar içerisinde idrak eder. Suretin akıldaki bulunuşu da, sonuçta duyusal suretin idrakine dayanır fakat söz konusu suretin akıldaki bulunuşu bir takım zihinsel süreçler sonucunda gerçekleşen gayri maddi bir bulunuştur. Düşünülür suret, maddeden ve maddi alakalarından tamamen soyutlanmış olan surettir ki, bilgi dediğimiz şey de ancak bu aşamada gerçekleşir(5). Suretin akıldaki varlığı ve bulunuşu ile aklın bu bağlamda geçirmiş olduğu varlık ve bilgi aşamalarını burada ele almıyoruz. Buna bağlı olarak faal akıl ile ittisal ve gayri maddi varlıkların bilinmesi konusu da burada ele alınmayacaktır6.

B-Diğer taraftan bilgi, insan zihnini yanlışla düşmekten koruyan ve ona doğruya ulaşmayı mümkün kılan yöntemleri veren mantık ilminin konusudur. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Farabi, felsefi düşüncesinin ancak mükemmel bir temyiz gücüyle gerçekleşebileceğini kabul etmektedir. Temyiz ise, her şeyden önce, üzerinde düşünülen ve bilgisi peşinde koşulan konularda doğru olanı kavramayı temin edecek sağlam bir anlayış (zihin) gücünü gerekli kılar. “Anlayış gücü, bizde, doğru olanın kesin doğru olduğunu fark edip ona kesin olarak inanmamızı; yanlış olanın kesinlik ile yanlış olduğunu fark edip ondan uzaklaşmamızı; doğruyu andıran yanlışları fark edip o hususta hataya düşmememizi ve özünde doğru olup yanlışları andıran şeyi de fark ederek aldanmamamızı sağlayan bir güce sahip olduğumuzda oluşur. İşte, sayesinde bu gücü kazandığımız sanat, mantık sanatı olarak isimlendirilir”(7). Farabi, bu açıdan mantık sanatına büyük bir değer yüklemekte ve onu ilimler arasında sayarak, bütün ilimlerden önce öğrenilmesi gereken bir sanat olarak belirlemektedir.

Farabi, Aristotelesçi geleneği izleyerek, zihnin, daha genel olarak düşüncenin var olanlar dünyası ile tam bir örtüşme içerisine girebileceğini, yani bilenle bilinen arasında tam bir uyumun sağlanabileceğini düşünmektedir. Bu uyumun gerçekleşmesi ise, ancak mantık sanatının sağlayacağı zihin eğitimi ile mümkün olmaktadır. Bu, şu anlama gelmektedir ki, var olanların ve var olanlar arasındaki ilişkilerin akıl tarafından nesnesine uygun bir tarzda kavranması mantık sanatının sağlayacağı düşünme tekniklerini gerektirmektedir. Düşüncenin, objeler dünyasını, olduğu şekilde, doğru yansıtması, başka bir ifade ile düşüncenin var olanlar dünyasını, bu dünyanın

gerçek yapısına uygun olarak kavraması mantık sanatının öğrenimini zorunlu kılmaktadır. Farabi, buradan şöyle bir sonuca ulaşmaktadır ki, insana özgü iyiliklerin başında akıl olduğuna ve mantık sanatı da, akla işlevini en doğru şekilde gerçekleştirecek imkânları kazandırdığına göre, bu sanat, insana özgü iyiliklerin başında yer almaktadır(8). Dolayısıyla, mantık sanatıyla insanın mutluluğu arasında, yukarıda da ifade edildiği gibi, doğrudan ve özel bir ilişki bulunmaktadır.

Farabi'ye göre, mantık sanatının nihai gayesi, kesin bilgiye götüren yöntemleri vermektir ve bu sanat olmaksızın böyle bir bilgiye ulaşmak, yani "bilgisi araştırılan şeyde kesinliğe ulaşmak" mümkün değildir(9). Farabi, bilgi derken, ilk planda kesin bilgiyi, yani kanıtlanmış, burhana dayalı bilgiyi kastetmektedir ve burhan da, özellikle felsefi düşünüşün kanunlarını kapsamına almaktadır (10).

Farabi, bilgiyi, bilindiği gibi, kavram ve hüküm, yani tasavvur ve tasdik olarak iki ana kategoriye ayırmaktadır. "Bilgi ismi, daha önce de dediğimiz gibi, genel olarak iki anlamda kullanılır; birincisi tasdik, ikincisi ise tasavvur"(11). Buna göre, sahip olduğumuz bilgiler, ya kavram olarak, ya da hüküm olarak bizde bulunmaktadır. İnsan, hayvan, güneş, bitki gibi kavramlar, yani nesnelere hakkındaki tasavvurlarımız verdiğimiz hükümlerde özneye yüklenerek olumlu veya olumsuz, doğru veya yanlış önermeler oluştururlar. Farabi, güneş, ay, akıl ve nefis gibi doğru ve yanlışla ilgisi bulunmayan tasavvurlara mutlak tasavvurlar; "gökler, iç içe geçmiş kürelerden oluşmaktadır" cümlesinde ifade edilen ve doğrulanması da yanlışlanması da imkân dâhilinde bulunan, dolayısıyla hüküm bildiren önermelere ise tasdikli tasavvurlar demektir(12).

Şimdi, Farabi'ye göre, düşünce, varlık ile bu iki tarzda, yani mutlak tasavvurlar/kavramlar ve tasdikli/hüküm bildiren tasavvurlar aracılığıyla irtibata geçmektedir. Şu halde, bilgiden ya tasavvur, yani kavram olarak, ya da tasdikli tasavvur, yani hüküm olarak söz edebiliriz. Buna göre, tasdikli tasavvurlarımızda, zihnimizde tasavvur ettiğimiz şeyle, tasavvur ettiğimiz şeyin zihin dışındaki varlığı uygunluk halinde ise, doğru olana, değilse yanlış olana ulaşmış oluruz.

Aslında, kavram dediğimiz şey, nesnenin formunun, yani anlamının özne ta- rafından çeşitli soyutlama aşamalarında soyutlanarak algılanması gerektiğinde ise lafızlarla ifade edilmesidir. Bu bakımdan, anlamları gösteren lafızlar, dolayısıyla zihnimizde bulunan anlamlar, ya tikeldir ve Aristoteles'le birlikte Farabi'nin de birinci cevherler

dediği şahıslara işaret eder veya tümeldir ve ikinci cevherlere yani cins ve türlere işaret eder. Farabi'ye göre, insan zihni, bu kavramlar vasıtasıyla var olanlar hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Kavramların zihinde oluşması, mantıkta tanımlar konusuna dâhildir.

Tanım, nesnelere mahiyetini, doğasını göstermek ve nesneyi diğer nesnelere ayırt etmek üzere, bütün var olanları göz önüne alarak yapılan bir sınıflamadır. Doğru tanım, dış dünyada var olduğu şekliyle nesnenin anlam veya suretinin zihinde var olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, mantık ilminin konu edindiği kavramların tecrübe ettiğimiz nesnelere, yani cisimler dünyasıyla ilgili olduğunu görürüz. Eksiksiz tanımın yapılabilmesi için, tanımını yaptığımız nesnenin tözüyle ilgili olarak, özel özelliklerle ilineksel özelliklerin belirlenmesi, dolayısıyla varlık kategorileri içerisinde tanımını yaptığımız nesnenin dâhil olduğu grubun tespit edilmesi gerekir. Aristotelesçi gelenekte, tanım yapılan şeyin mahiyetini, yani bilgisini kesin olarak veren tam tanım, ayrımla yakın cinsin yüklem yapılmasıyla elde edilen tanımdır(13). İçerisinde, bu ikisinin, yani ayırım ve yakın cinsin bulunmadığı tanımlar eksiktir. Ayırım ve cinsin yanında, eksik tanımın elde edilebilmesi için gerekli olan üç basit tümel daha vardır: Tür, hassa ve ilinek (14).

Dolayısıyla, zihnin varlık hakkında yapabileceği en genel soyutlamalar olan bu beş tümeli bir nesne hakkında kavramadan onun tanımına ve bilgisine ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle, bilgi ifade eden önermeleri, yani tasdikli tasavvurları bu kavramları kullanarak oluştururuz. Farabi'ye göre, akıl gerçek düşünme filini bu tür tasdikli tasavvurlarda ortaya koymaktadır(15). Önermelerin kurucu unsurlarını oluşturan kavramlarımızın nesnelere dünyasından kalkılarak elde edildiğini ve mantık sanatının da bu tür kavramlarla ilgilendiğini yukarıda belirtmiştik. Buna göre, düşünme eylemi çeşitli tasavvurları birbirlerine olumlu veya olumsuz yüklem yaparak gerçekleştirilen bir etkinliktir. Mutlak tasavvurlar, bireylerden kalkılarak yapılan soyutlamalara, tasdikli tasavvurlar ise, bu soyutlamalarla elde ettiğimiz kavramlara dayanmaktadır.

Âlemin sonradan yaratılmış olduğunu öne süren bir yargı, doğal olarak, “âlem” ve “yaratılmış” kavramlarının bulunmasını gerektirir. Farabi'ye göre, bunlarında ötesinde, düşünmemizi mümkün ve anlamına duysal bir bağlantı içerisinde sahip olmadığımız bir takım kavramlar da bulunmaktadır. Öyle ki, bunlar, hem tanımlanmaya muhtaç olmayacak derecede açıklığa sahiptir, açık-seçiktir, hem de

tanımlanabilecek yapıya sahip değillerdir. “Zorunluluk, varlık ve imkân” gibi tasavvurlar bunlardandır.

Farabi, burada, Aristotelesçi geleneğin teselsülün sonsuzca devam etmesini saçma gören anlayışı doğrultusunda, düşüncenin, kendilerinden önce başka tasavvurların bulunmadığı bir takım ilk tasavvurların bulunması gerektiğini düşünmektedir. Öte yandan, Farabi, sadece mutlak tasavvurlar bağlamında değil, tasdikli tasavvurlar noktasında da, bütün akıl yürütmelerinde insanın kendilerine dayanacağı bir takım temel Hakikat önermelerinin bulunduğunu kabul etmektedir ki, o, bunlara, geleneği takip ederek, “ilk bilgiler” veya “ilk düşünümler” demektedir. Ona göre, bilinen şeyler, bir akıl yürütme, düşünüp taşınma ve çıkarıma dayalı olarak bilinenlerle bunların hiç birine dayanmaksızın bilinen veya var olanlar olarak ikiye ayrılır. Son gruba dâhil olanlar, “kabul edilenler, yaygın olanlar, duyu ile algılananlar ve ilk düşünümlerden ibarettir. Bunların hepsi, insan tarafından akıl yürütme, düşünme ve çıkarım gibi her hangi bir zihni çabaya girilmeksizin bilinmektedir. İnsani düşünmeyi mümkün kılan veya başlatan ilk bilgiler, kanıtlamalarımızı, akli çıkarımlarımızı kendilerinden kalkarak yaptığımız kanıtlanamayan ve kanıtlanmaya gerek kalmaksızın, sağduyuya sahip herkes tarafından kabul edilen temel önermelerdir.

Farabi, Kitâbü'l-burhân'da, bir kıyasa dayalı olmaksızın, kendileri ile zorunlu kesin bilgi elde edilen tümel öncülleri iki sınıfa ayırmaktadır. Birincisi doğal olarak oluşanlar, ikincisi ise, tecrübe yoluyla oluşanlar. Birinci gruba giren öncüller hakkındaki kesin bilginin kaynağı, ne zaman, nereden ve nasıl hâsıl olduğu insan tarafından bilinmez. Hatta insan için onların bilgisine sahip olmadığı ve bundan dolayı onların bilgisini arzuladığı bir zaman da söz konusu değildir. Dolayısıyla onlar, hiçbir zaman bir araştırma problemi yapılmamıştır. Çünkü insan, zihnini onlara doğuştan sahip olarak bulur. İşte insanda tabii olarak bulunan bu tümel öncüller, diğer bilgilerin temeli olan “ilk ilkelerdir”. Düşünmemizin en son ilkeleri olan bu öncüllerin nasıl ve nerden hâsıl olduğunu bilmenin o kadar da önemli olmadığını belirten Farabi, onlara dayalı olarak kurulan kıyasların bilgi değeri taşıyabilmesi için, bu kıyasların onlardan ne şekilde ve nasıl oluştuğunu bilmenin zorunlu olduğunu belirtir. Öte yandan, onların kesinliğini anlamanın bir yolu da, bu öncüllere dayalı kıyasların incelenmesidir. Farabi'ye göre, bununla beraber, ilk düşünümlerin çoğunun, bireyleri, yani mutlak tasavvurları bakımından duyuşsal algıyla bir ilişki içerisinde

olduklarını belirtir. Bu, bazı kimseleri, ilk düşünülülerin kaynağının duyu olduğu fikrine götürmüştür.

Hâlbuki biz, duyusal algıda bireyi algılar, dolayısıyla tümel değil tikel öncüllere ulaşırız. Bu nedenle, söz konusu ilkelerde, her ne kadar duyu ile alakalı bir boyut bulunuyorsa da, onların oluşması nefsin, duyumunkinden daha fazla bir etkinliğini gerekli kılar. Çünkü biz ilk düşünülürleri tümeller olarak zihnimizde buluruz.

Kaynağını tecrübeye bulan külli öncüllere gelince, bunların kesinliği, cüzi tezahürlerinde küllinin yüklemine arayarak zorunlu kesinliğe ulaşılır. Bu, bir yönüyle tümevarımı andırır; tümevarımda külli hüküm hakkında kesinlik oluşmaz. Fakat tecrübeyle elde edilen külli hükümde kesinlik oluşur. Bununla beraber, yukarıda da belirtildiği gibi, insan, tecrübi araştırmasına bu araştırmadan elde edilmeyen bir genellik katmaktadır. Dolayısıyla onların duyudan kaynaklandığını söylemek yanlıştır (16).

Farabi, ortak ilk düşünürleri veya ilk bilgileri üç temel kategoriye ayırmaktadır. Birincisi, ilmi geometrinin ilkeleri olan düşünülürler. İkincisi, güzel ve çirkin olan şeyleri bilmeye yarayan ahlaki/pratik düşünülürler. Üçüncüsü ise, tanrı ve tanrısal varlıklar gibi, insan fiiline açık olmayan fizik ve metafizik alanla ilgili düşünülürler (17).

Farabi, Füsûlü'l-Medenî'de, bilimlerin temel ilkelerini oluşturan zorunlu tümel öncüllerin teorik akılda tabii olarak meydana geldiğini ve onlar sayesinde her hangi bir araştırma ve kıyas yapmaksızın kesin bilginin ortaya çıktığını belirtir. İlk bilgilerle ilgili olarak verilen örnekler her iki eserde de aynıdır. Ne var ki, Füsûl, bu makulleri tamamen teorik düşünmenin alanına hasrederken, Âra, onların sadece bir türünü salt teorik düşünme ile bilinen varlıklar alanına hasreder(18). et-Tenbîh'te ise, insanda doğal olarak var olan ve sağlıklı zihinsel yapıya sahip olan her insanda mutlaka bulunan bu ilkeler, "meşhur bilgiler ve bilinen ilkeler" şeklinde nitelendirilmektedir(19).

Farabi'ye göre, yukarıda da belirtildiği üzere, insani düşünmenin bütün teza- hürlerini mümkün kılan ilk düşünülürler, insan nefsinde nereden ve nasıl oluştukları bilinmeksizin, sanki doğal olarak bulunmakta ve onların kesin olup başka türlü olmayacaklarına dair bilgi de, aynı şekilde insanda doğuştan bulunmaktadır. Farabi, ilk bilgilere örnek olarak şunları vermektedir: "Her üç tek sayıdır; her dört çift sayıdır; bir şeyin parçası olan her şey, bu şeyden küçüktür; her bütün parçasından büyüktür; başka bir miktara eşit olan iki miktar

eşittir”(20). Şimdi, sahip olduğumuz bütün diğer “bilgilerin ilkeleri” olan bu tür külli öncüller kesin ve zorunludur. Onların değişmesi ve insanın onlar hakkında şüpheye düşmesi mümkün değildir(21). Öyle anlaşılmaktadır ki, “ilk bilgiler”, insana faal akıl tarafından verilmektedir ve bunların, faal aklın başlangıçta insana vermiş olduğu “şey”, veya “güç ve ilke” ile aynı olduğunu düşünebiliriz(22).

Farabi’ye göre, bu dört grup bilginin dışında kalan bütün bilgilerimiz kıyas, çıkarım ve genel olarak akıl yürütmeye dayalı olarak elde edilir. Kıyas, mantığın temel konusunu, burhana dayalı kıyas da mantığın gayesini oluşturmaktadır. Farabi’ye göre, sanatların bir kısmı kıyasa dayalı, bir kısmı ise kıyasa dayalı olmaksızın gerçekleşir. Kıyasa dayalı olanlar beş tanedir: Felsefe, cedel, safsata, hitabet ve şiir(23). Kıyasa dayalı sanatların tamamında, kıyas bir konuşma ve muhatapla sözlü iletişim kurma vasıtası olarak kullanılır. Konuşma veya hitapta bulunma, bu anlamda akıl yürütmeye dayalı bütün sanatlarda zorunlu olarak bulunmaktadır. Farabi, felsefeyi, kıyasa dayalı diğer sanatlardan ayırt etmek amacıyla, kıyası ihtiva eden konuşmanın iki şeklini bir birinden ayırır. Şöyle ki, ona göre kıyas, ya başkaları ile konuşmada, başkalarına bir şeyi iletmek üzere kullanılır veya insanın kendi kendine belli bir şeyi çıkarsamaya çalışması esnasında gerçekleştirdiği konuşmada kullanılır.

Diğer sanatlardan farklı olarak felsefe, kıyası bu her iki durumda da kullanılmaktadır. Felsefenin dışında kalan diğer akıl yürütme sanatlarında, yani cedel, safsata, hitabet ve şiirde kıyas çoğunlukla başkalarına hitap etmek üzere kullanılır(24).

Farabi’nin, kıyas formunda yapılan konuşmanın bu iki türünü ayırması, akıl yürütmeye dayalı sanatların yönelmiş oldukları amaçlar ve elde etmeyi düşündükleri sonuçlarla ilgilidir. Bu anlamda, yönelmiş olduğu hedef bakımından felsefenin diğerlerinden köklü bir şekilde ayrıldığını görmekteyiz. Çünkü sözü edilen diğer sanatlardan her biri, bu sanatı icra eden kişinin başkasıyla ilişkisi içerisinde gerçekleşir ve “hariçte” gerçekleşecek olan bir sonuca göz diker. Bu anlamda, bu sanatların her biri, başkalarını da gerektiren birer diyalog olarak var olurlar. Bu bakımdan diyalektik (cedeli) söylem, muhataba karşı gerçek bir üstünlük elde etmeyi; sofistlik söylem, muhataba karşı her hangi bir üstünlük elde etmeyi, muhatap ve dinleyicileri yanıltmayı; retorik söylem ise, dinleyenleri ikna etmeyi ve onlarda bir ruh sükûneti, bir ikna sağlamayı; şiirsel söylem ise, sözleri kullanmak suretiyle, söze konu olan şeyleri zihinlerde canlandırmayı amaçlar(25).

Kıyasa dayalı sanatların bu dört türünde de, görüldüğü gibi, elde edilmesi amaçlanan şey, başkaları üzerinde gerçekleşen bir şeydir ve bu nedenle dolayımıdır. Kıyasın, bu türden söylemlerdeki işlevi, şu halde, içerikle alakalı değildir; yani, kıyas ve kıyası mümkün kılan düşünme etkinliği burada salt bir şekil ve araç olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, söz konusu sanatlarda akıl yürütmenin, yani kıyasın üzerinde gerçekleştiği bilgi malzemesi de, felsefeninkinden farklıdır. Şöyle ki, kıyasın öncüllerini, diyalektik akıl yürütmede, yaygın olarak bilinen şeyler (meşhurat), sofistik akıl yürütmede ise, yaygın olarak bilindiği varsayılan şeyler oluşturmaktadır(26).

Akıl yürütmeye dayalı sanat olarak felsefe, diğer dört sanattan bu yönlerin her biri bakımından ayrılmaktadır. Her şeyden önce felsefe “gerçek” olana yönelir ve onun kesin bilgisini elde etmeye çalışır. Bu açıdan felsefi söylem, başkasının aktif olarak bulunmak zorunda olduğu bir diyalog olmaktan çıkar. Bu yönüyle felsefe, gerçek üzerine bir düşünme, düşünme etkinliğini insanın kendinde gerçekleştiren bir monolog olarak ortaya çıkar. Bu monolog, hiç şüphesiz, akıl yürütmeyi, yani kıyası bir vasıta olarak seçmekte, dolayısıyla başkalarına bir söz söylemeyi de ihtiva etmektedir. Burada, konuşmanın muhatabının başkası olması söz konusu olduğu gibi, insanın bizzat kendisinin olması da mümkündür. Şu halde felsefi söylem, hem insanın kendi kendine düşünmesinde, hem de başkasına yönelik anlatımında kıyası kullanılmaktadır(27).

Farabi’ye göre felsefi söylem, “kanıtlamaya dayalı (bürhanî) söylem” olarak isimlendirilir ki, bu kanıtlamanın amacı, diğer sanatlarda olduğu gibi, başkaları üzerinde etki etmek değil, “gerçeği öğretmek”, gerçek hakkında bilgi vermektir. Felsefi öğretimde, bu öğretim esnasında kullanılan kıyası mümkün kılan bilgiler, yani kıyasın maddeleri veya parçaları da, nesne hakkında kesin bilgi meydana getirme özelliğine sahip olan bilgilerdir²⁸. Şu halde, felsefe kesin bilgi, diyalektik zan, hitabet ise bir ikna meydana getirir.

Farabi, Kitâbü'l-burhan isimli eserinde, ilimleri ve sanatları genel bir tasnifle iki gruba ayırmaktadır. İlki, konularını nesne, mutlak varlık, bir ve çok gibi külli durumların oluşturduğu grup. İkincisi ise, sayı ve büyüklük gibi daha özel varlıkları konu edinen grup. Bizim de üzerinde durmaya çalıştığımız birinci grupta, genel olarak hikmetin yani ilk felsefenin kapsamına giren sanatlarla diyalektik ve sofistik yer almaktadır. Ona göre, bir ve aynı konulara yönelen felsefe(29), diyalektik ve sofistik birbirlerinden ilkeler,

araştırma tarzı, bilginin miktarı ve gaye bakımından ayrılırlar. Buna göre, felsefenin ilkeleri kesin öncüllerden oluşurken, araştırma tarzı da, nesneyi bütün bakımlardan teemmül etmektir(30). Bu açıdan, felsefi ilimler, tümel kesin doğru öncüllerden kurulu bilgiyi, burhânî kıyasları kullanırlar(31). Söz konusu sanatlar arasında, nesneyi tanıma açısından insan için mümkün olabilecek en son noktaya ulaşmayı hedeflemiş olmak bakımından da, felsefe diğerlerinden ayrılmaktadır. Felsefenin bu özelliği ve ayrıcalığı sadece teorik açıdan değil pratik felsefe açısından da geçerlidir. Gaye bakımından felsefede bulunduğu halde diğer ikisinde bulunmayan özellik ise, bütün varlıkların en son sebeplerine vakıf olmaktır(32). Felsefenin en son gayesi, en son mutluluğa “Mutlak Mutluluğa” ulaşmaktır(33).

Farabi’ye göre, diyalektiğin ilkeleri, daha önce de ifade edildiği üzere, yaygın görüşler veya onların yerini tutan şeylerdir. Araştırma, inceleme tarzı ise, nesneyi, karşı koyma (inat) bakımından ele almaktır. Diyalektik akıl yürütmenin peşinde olduğu bilgi, yaygın ve meşhur olan bilginin ötesine geçmez. Zaten, bu sanatla ulaşılmak istenen gaye, ya nesnenin ispatı veya iptalinde maharet kazanmak (irtiyaz) veya kabul edilmiş olan görüşü, son kertesine kadar değil, konuyla ilgilenenlerin kabiliyetleri doğrultusunda, genel olarak ele almaktır. Diyalektikte amaç, felsefede olduğu gibi, bütün var olanların en son sebeplerine vakıf olmak değil, ele alınan konuyu genel bir bakışla ve mevcut anlayış doğrultusunda ortaya koymaktır(34).

Sofistiğin ilkeleri, gerçekte öyle olmadığı halde, yaygın olarak kabul görmüş olduğu varsayılan öncüllerdir. Sofistik akıl yürütmelerde araştırmancının tarzı yanıltmaya sevk eden ve yanılgıya sürükleyen şeyi aramak ve tartışmacıya karşı gerçek olmayan bir üstünlüğü mümkün kılacak yolları araştırmaktır(35). Esasında, diyalektikçinin gerçek olarak yaptığı şeyi sofist bir aldatma ve yanıltma formunda yapmaktadır(36).

Sofistin ulaşmak istediği amaç ise, ilim ve felsefede mahir olduğu; temyiz gücüne sahip bulunduğu; en son mutluluğun peşinde koştuğu ve hakkı üstün kılıp batıla karşı direnme kudretine sahip olduğu izlenimini uyandırmak ve böylece kendisinin mükemmel, kendisinin dışındakilerin ise eksik olduğunu ihsas ettirmektir(37).

Dolayısıyla o, gerçek filozofluk iddiası taşımaktadır(38). Hâlbuki onun amacı bilim değildir, o, çıkar sağlamayı ve mal, üstünlük, övgü, başarı ve benzeri şeylere sahip olmayı amaçlamaktadır(39).

Farabi'ye göre, akıl yürütme olarak diyalektik akıl yürütmenin amacı da, hiç kuşkusuz, bir tür kanıtlamadır. Ama bu kanıtlama, kesin bilgi doğuran ilimlerdeki mutlak anlamda kanıtlama değil, göreceli bir kanıtlamadır. Mutlak kanıtlama, mutlak anlamda bizzat kesinlik veren kanıtlamadır. Göreceli olan ise, bir insana veya bir gruba göre kanıt ifade eden şeydir. Kesin bilgi veren bilimlerin ilkelerinden göreceli kanıtlama meydana gelmez, çünkü onlar kesin bilgi ihtiva eden önermelere dayanmaktadır.

Diyalektik önermeler ise, yaygın olarak kabul edilen ve doğruluklarını özlerinden almayan bilgilere, yani meşruhata dayandıkları için, sağladıkları kanıtlama da görecelidir. İşte bu kanıtlamalar, kıyasları cedel sanatından alınan kanıtlamalardır(40).

Diyalektik sanatı, belirtildiği gibi, kesinlik vermez, ancak bir zan oluşturur. Dolayısıyla o, her ne kadar tartışmacılar nezdinde, her hangi bir meselede bir ihtilafı ortadan kaldırıyorsa da, onun sağladığı bilgi kesin değildir. Farabi, tarihi süreç içerisinde, diyalektik sanatının felsefe meselelerinde bir yöntem olarak kullanılışını, mantık kanunlarının bir sanat formunda ortaya çıkmasından önceki dönemle irtibatlandırmaktadır ki, bu dönem burhânî felsefenin ortaya çıkmasından önceki son aşamadır.

Şimdi, felsefenin yöntemi burhan, yani kanıtlama olduğuna göre, kısaca bunun üzerinde de durmak gerekiyor. Her şeyden önce şunu ifade etmek gerekir ki, Farabi, bilgi deyince, kesin doğru bilgiyi, yani “bütün zamanlarda kesin olan doğru bilgiyi” kastetmektedir. Bu anlamda, “kesin” ile “bilgi” özdeşleşmektedir⁴². Filozofumuza göre, kesin bilgi, zorunlu ve zorunlu olmayan şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

“Kesin zorunlu, varlığında, realitede olduğundan farklı olması mümkün olmayan şey hakkında, asla ve hiçbir zaman inanıldığı şekilden farklı olmasının mümkün olmayacağına inanılmasıdır”. Burada, düşünce ile varlık arasında değişmesi asla mümkün olmayan tam bir uyumun elde edilmesi ve bu uyumu ifade eden olumlu veya olumsuz doğrunun bütün zamanlar için geçerli olması söz konusudur. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu tür kesin bilgilerin aksini düşünmek zihinde bir çelişkiye yol açmaktadır. Zorunlu kesin bilgi, ‘bütün parçadan büyüktür’ önermesinde olduğu gibi, varlığı sürekli olan durumlarla ilgili olduğu için, yanlışa dönüşmesi mümkün olmayan bilgidir. Bunun aksine, ‘hava açıktır’ önermesinde olduğu gibi, varlığı zorunlu olmayan ve her an değişmesi mümkün olan durumlar

hakkında elde edilen kesin bilgi, objesi ile uyum halinde olduğu sürece doğrudur(43).

Farabi'ye göre, zorunlu kesin bilgi, tam tanımlarda veya düşünmenin temel ilkelerinde olduğu gibi, zihinde kıyasa dayanmaksızın oluşacağı gibi, bir kıyasa dayalı olarak da oluşur. Kıyasa dayalı bir tefekkür süreci sonucu oluşan kesin bilgiler de, özsel veya ilineksel olur. Kıyaslardan ilineksel kesin zorunlu bilginin oluşmasına Farabi'nin verdiği örnek şudur: İnsan yürüyendir; yürüyen, hayvandır; öyleyse insan hayvandır. Bu kıyastakinin aksine, özsel kesin bilgi veren kıyaslarda, öncüllerde zorunlu kesin bilgi vermektedir ki, bu bilgi de, sonuçta kıyasa dayanmaksızın elde edilir (44). İşte bu kategoriye giren bilgiler, yukarıda ele alınan ve “kesin bilginin ilkeleri” kabul edilen ilk bilgilerdir. Bu bilgilere ve onlardan kurulu olan öncüllere dayanarak oluşturulan bilgiler, kesindir. Kesin bilgide biz, bilgisini elde etmeye çalıştığımız konunun ya varlığı, ya sebebi veya her ikisi hakkında tam bir vukuf elde ederiz. Farabi, şöyle demektedir: “Kesinlik ifade eden bilgiler üçtür: Birincisi, sadece nesnenin varlığına ilişkin kesin bilgi ki, bazıları bunu ‘nesnenin varlığının bilgisi (ilmu enne’ş-şey) olarak isimlendirmiştir. İkincisi, nesnenin sadece nedenine ilişkin kesin bilgi ki, bazıları bu bilgiyi ‘nesnenin nedeninin bilgisi (ilmu lime’ş-şey)’ şeklinde isimlendirmiştir. Üçüncüsü ise, bunların her ikisine ilişkin bilgi. Kesinlik ifade eden ilkelerle ulaşılmak istenen şeylere, bu üç araştırma türü ile ulaşılır. Biz de araştırma esnasında amaç olarak bu üç tür bilgiden birini hedefliyoruz”(45). Nesnenin varlığına dair bilginin, nedenine dair bilgiden önce gelmesi kaçınılmazdır. Bir şeyin var olduğunu bilmeden, nedenini araştırmak olanaksızdır. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu üç tür bilgi arasında, kesin bilgi olarak isimlendirilmeye en layık olanı, varlık ve nedene dair bilgiyi birlikte veren bilgidir.

“Öyleyse, kesin bilgi veren öncüllerden oluşturulan kıyaslar da, şu halde, üç sınıfa ayrılır: İlki, sadece nesnenin varlığının bilgisini verir. İkincisi, sadece nedenin bilgisini verir. Üçüncüsü ise, her ikisini de verir. Sadece nesnenin nedeninin bilgisini elde etmek üzere kurulan kıyas, daha önce varlığının bilgisi elde edilmiş olan şey üzerine kurulur. Bu bilgi de, ya ilk bilgilerin verdiği bilgi ile veya sadece varlık bilgisi veren bir kıyasa dayalı olarak ortaya çıkar. İşte, burhan olarak isimlendirilen kıyas, zorunlu kesin bilgi ile kesinlik ifade eden öncüllerden kurulan ve bu üç tür bilgiden birini veren kıyastır.

Dolayısıyla, burhan da üç sınıfa ayrılır: İlki, varlığa ilişkin burhan ki, bu ‘nesnenin varlığına dair burhan’ olarak isimlendirilir. İkincisi, nesnenin nedenine ilişkin burhan. Üçüncüsü ise, her iki durumu da birlikte içeren burhandır ki, mutlak anlamda burhan budur. Hem sebep hem de varlık hakkında kesinlik ifade eden bilgi, genel olarak burhanı bilgi şeklinde isimlendirilir. Şu halde mutlak anlamda burhan, hem nesnenin varlığını hem de nedenini ilineksel olarak değil özsel olarak veren yakinî kıyastır. Her bur-han, kendisinden elde edilen bilginin sebebidir”(46) .

Farabi’nin açıklamalarından şu ortaya çıkmaktadır ki, burhan veya ispat, ön- celikle nedenlerin bilgisine dayanan akıl yürütmenin adıdır. Nedenler de, Aristoteles’in belirttiği şekliyle bilindiği üzere, dört tanedir. Buna göre, bu dört nedenin kesin bilgisini veren her kıyas burhan olarak isimlendirilir. Bu dört neden ve onlarla ilgili olanlar, nedeni oldukları şeyle, uzak ve yakın, ilineksel ve özsel, genel ve özel, bil kuvve ve bilfiil ilişki içerisinde olabileceklerine göre, ilineksel olanı müstesna, hepsi burhan kategorisine girer. “Nedenin bilgisini ilineksel olarak veren kıyaslar ise, kesinlikle burhana dahil değildir”. Şu da var ki, özsel, yakın, özel ve bilfiil nedeni veren burhan, bu adı almaya en layık olan burhandır. Zaten burhani kıyaslarla ilk planda amaçlanan nedenler de, bu nitelikteki nedenlerdir ve bu nedenler, burhani kıyaslarda orta terim olarak bulunur(47).

1 el-Farabi, et-Tenbîh alâ sebîli’s-saâde, s. 177, nşr., S. Halifat, Amman 1987; Aristoteles felsefesinin ‘her insan doğal olarak bilmek ister’ önermesinden, Farabi felsefesinin ise ‘her insan doğal olarak mutlu olmak ister’ önermesinden kalktığına ilişkin bkz., M.Türker-Küyel, Aristoteles ve Farabi’nin Varlık ve Düşünce Öğretileri, s. 68, Ankara 1969.

2 Bkz., Farabi, Kitâbü’l-mille, s. 52, nşr., M. Mehdi, Beyrut 1986.

3 et-Tenbîh, s. 226-227

4 Bkz., Türker-Küyel, age., s. 103

5 Farabi, Mesâil müteferrika, s. 16-17, Haydarabad 1344

6 Bkz., Yaşar Aydın, Farabi’de Tanrı-Evren İlişkisi, s. 88, İstanbul 2000

7 et-Tenbîh, s. 226-227; Farabi, et-Tavtiâ, s. 55, el-Mantık inde’l-Farabi içerisinde nşr., Refik el-Acem, Beyrut 1986

8 et-Tenbîh, s. 228

9 et-Tavtiâ, s. 59

10 Age., s. 58

- 11 el-Farabi, Kitâbü'l-burhan, s. 25, el-Mantık inde'l-Farabi içerisinde neşreden Macid Fahri, Beyrut 1986
- 12 el-Farabi, Uyûnu'l-mesâil, s. 65, el-Mecmu içerisinde, Mısır 1907; Küyel, s.124
- 13 el-Farabi, Kitabu İsagûci, s. 85, el-Mantık inde'l-Farabi içerisinde neşreden. el-Acem, Beyrut 1986
- 14 Age., s. 76
- 15 Türker-Küyel, age., s. 113
- 16 Kitâbü'l-burhân, s.23 vd.
- 17 Kitâbu Arâi ehli'l-medîneti'l-fâzıla, s. 103, nşr., A. N. Nadir, 8. baskı, Beyrut 2002
- 18 Fusûlü'l-medenî, s. 125, nşr., D.M. Dunlop, The Fusul al-Madani of Al-Farabi, Cambridge 1961
- 19 et-Tenbih, s. 233; Ayrıca bkz., el-Fusulü'l-hamse, s. 65, el-Mantık inde'l-Farabi-I içerisinde, nşr. R. El-Acem, Beyrut 1986
- 20 el-Fusulü'l-hamse, s. 65
- 21 Fusûlü'l-medenî, s.125
- 22 Bkz. Aydınlı, Farabi'de Tanrı-İnsan İlişkisi, s. 93; Konunun İbn Sina çerçevesinde geniş bir tartışması için bkz., Hidayet Peker, İbn Sina'nın Epistemolojisi, s. 111 vd., Bursa 2000
- 23 et-Tavtıa, s. 56
- 24 et-Tavtıa, s. 56
- 25 et-Tavtıa, s. 57; el-Farabi, Kitâbü'l-cedel, s. 26, el-Mantık inde'l-Farabi-III içerisinde neşreden Refik el-Acem, Beyrut 1986
- 26 Aynı yer.
- 27 et-Tavtıa, s. 56
- 28 Age., s. 57
- 29 Kitâbü'l-cedel, s. 27
- 30 Kitâbü'l-bürhân, s. 62
- 31 Kitâbü'l-cedel, s. 27
- 32 Kitâbü'l-bürhân, s. 62
- 33 Kitâbü'l-cedel, s. 27
- 34 Kitâbü'l-bürhân, s. 62
- 35 Kitâbü'l-bürhân, s. 62
- 36 Kitâbü'l-hurûf, s. 210, [223. par.] ve s. 224, [248. par.]
- 37 Kitâbü'l-bürhân, s. 62; Kitâbü'l-cedel, s. 28

38 Kitâbü'l-hurûf, s. 224, [248. par.], neşreden Muhsin Mehdi, 2. Baskı, Beyrut 1990

39 Kitâbü'l-cedel, s. 28; Bkz. Aristoteles, Metafizik, 1004-b, 20 [I/201], çev. Ahmet Arslan, İzmir

1985 40 Kitâbü'l-cedel, s. 36

41 Bkz., Kitâbü'l-hurûf, s. 208, [220. par.]

42 Fusûlü'l-medenî, s. 126

43 Kitâbü'l-burhân, 21-22

44 Age., s. 22

45 Kitâbü'l-burhân, s. 25

46 / 47 Age., s. 26 Age., 26-27

İkinci dersimizin tüm notlarını ve Prof. Dr. Yaşar Aydınlı'nın önem ile işaret ettiği kaynaklarımızı kayda geçirmiş idik. Bir sonraki gün Rüzgâr ile dersin tüm değerlendirmesini hazırlamamız gerekiyordu.

RÜZGÂR İLE İKİNCİ DERSİMİZİN DEĞERLENDİRİLMESİ FARABİ’DE BİLGİ FELSEFESİ

“KENDİNİ BİLEN İNSAN”

Rüzgâr ile yaşadığım zaman üstü yolculuğumuzun ikinci dersini “Oturar, Farabi Merkezinde” gerçekleştirmiştik.

Rüzgâr: “Ders notlarımızın her birisi satır satır çok önemli idi. Aslında biraz benzetme ile açıklık getirecek olur isek; bu ders yolumuzun yani nihai hedefimizi bize açıklamış oldu. Nihai hedefimiz, “Mutlak Mutluluk”. Bu hedefimize nasıl ulaşabileceğimizin yol tarifine, son derece açık yöntem ve sistemi ile öğrenmiş olduk. Artık elimizde bir harita ve bu haritaya ait, işaret taşları, yönlendirme levhalarının bilgisi ile devam edebiliriz. Öyle değil mi, sarı saçlı yumuk maviliğinde kendini hatırlayan kız”. Rüzgâr yine bana bir hayret sarsıntısını daha yaşatmış idi. Çocukluk yıllarımda bana böyle seslenirlerdi. - Sarı saçlı yumuk mavi gözlü kız -. Çok sonraki yıllarımda kendi kendime “Sarı Saçlı Yumuk mavi gözlerinde kaybolan kız” olarak değiştirmiş idim, kendimden kendime seslenişlerimde... Rüzgâr tabiki her şeyi biliyordu. “Şimdi gelelim asıl konumuza, dersimizdeki önermeler ışığında bizim anladıklarımız, bugün ve diğer nesillere aktarabileceğimiz gelecek yılların anlayışına göre çıkarsamalarımız nelerdir?” diyerek Rüzgâr’ın mutluluk esintisi ile değerlendirmelerimize başladık.

Al Farabi’nin felsefe ve bilimini, sistemli bir yöntem çevresinde, öncelik ile “Akıl” tanımına, kavramsal olarak çok detaylı bir açıklama getirmiş. Farabi felsefenin temeli; “insan bir akıl varlığıdır” bilgisi ile başlangıç noktasına işaret etmiştir. Öyle ki, her bir varlığın yetkinliği, onun türsel ayrımı ile ilgili bir yetkinliktir. İnsanın türsel ayrımını da akıl oluşturmaktadır. Farabi’nin felsefi görüşlerinin tamamında, akıl kavramı merkezi bir konum oluşturmuştur. Farabi felsefe sisteminin her bir parçasını “AKIL” kavramı ile ilişkilendirildiğini ve bağlantısal bütünsellik çerçevesinde evrensel sistemi ve işleyişini izah etmiştir.

İnsanın gerçeği, evrensel ve kadim değerleri ile varoluşunun sebebi; insanlığa özgü niteliklerinin gerçekleştirebilmesi alanındaki

kendini “bilme” ve onu “gerçek kılmadır”. İnsanoğlu bu değeri, kendimizi gerçekleştirme bilgisini, günümüze kadar olan süreci içerisinde, çok çeşitli yollar ile arayışını halen sürdürmektedir. Biz Şimdilik bu yolculuk tarihine ve hikyelerine fazla burada girmeyelim. 2020 yılı itibari ile günümüzde bu bilgiyi hangi felsefe bilimi alanında bulabiliriz, onu sorgulayalım. Bu konu tamamı ile modern psikolojide hümanist psikolojinin, sinir bilim (nöro bilim) zihin bilim gibi araştırma alanlarının dâhilinde ve bu alanlardaki literatüre kazandırdığı “kendini gerçekleştirme” kavramı içeriğinde incelenmektedir. Kendini gerçekleştirme ve onu da içine alan kendini bilme sürecinin başlangıcını bilmek isteyen kişi; insanın var olduğu ilk güne ve tüm isimlerin açığa çıkardığı özellikleri ile bilmek isteyen, ilk insan Hz. dem’e kadar ulaşabilen bilgi ve felsefesini araştırmaya devam etmektedir.

nk kendini gerçekleştirme, insanın kendi içinde gelişmesine ve kişiliğinin birliğine yönelik olan bu arayış, insanın fitratıdır, İnsan olarak yaradılış özelliğidir. Kendi z bilgisine ulaşma isteği ve özlemi, insanın ve aynı zamanda insanla var olduğu için insani ama bir o kadar da dini bir olgudur. “Kendisini insan aynasında seyreden, hatırlayan”. Dinin insan anlayışına göre; İnsan, eşrefi mahlkat yani yaratılmışların en kıymetlisi en değerli olanıdır. nk insan doğarken birçok potansiyeli, değeri ile kendisini oluş noktasına getirir. Ve bu oluş noktası İnsanın yaşamı, dünyasıdır. İnsanın kendini bilmesi ya da kendini inşa etmeye çalışması için insana özgü olan varoluşsal bir bilinç programıdır. Erdemli yaşama ulaşmanın amacı, insanın insanlığının bir tezahürü olarak ortaya çıkar.

Kendini tanımak için insanın kendine ve evrene yöneltiği “ben kimim?”, “nereden ve neden geldim?” gibi varoluşsal soruların cevabının bu dünya içinde değil de dünya ötesi âlemde bulması da kendini bilme/bulma/gerçek kılma sürecinin din ve manevi yapılarla temeldeki birlikteliğini ortaya koyar. İnsanlık tarihi boyunca, kendini bilme ve gerçekleştirme sürecinde dine ait sistemler, çok yönlü katkılar sunmuş, özellikle olumlu gelişimi için teşviklerde bulunmuştur. nk yaşamın temelini, insanın kendi özelliklerinin bilincine, etik değerlerine varması, felsefe ve dini konular ile insanın yaşama biçimini keşfetmeye çalışmasıdır. Bu süreçte kazanılan kişilik özellikleri ve etik değerleri sürekli vurgulayan felsefenin ve inanç oluşum yapısı olan dinin, insanın varoluşsal problemlerinin özümlemesi üzerine, insanın

mutluluğu ve huzurunu inşa etmektedir. Bu süreç ve arayış içerisinde inanç sistemlerinin varlığı, insana aradığı varoluş gerçekliğini sunmakta ve bu yolda onu yüksek değerler kazandırmaktadır. Ancak insanın, kişisel güçlerini ve erdemlerini geliştirmeden gerçek mutluluğa, inanç sistemlerinin içerisinde yüksek değerlere ulaşamadığını, asırlar boyu insanoğlu olarak deneyimliyoruz.

Farabi'ye göre akıl, bilgi, mutluluk nedir sorusu ile O'nun yöntemi çerçevesinde değerlendirmemize başlayabiliriz. İnsanın kendisini ve içerisinde yaşadığı evreni nedenleri ile bilmeyi, yani felsefe yapmayı gerekli kılmaktadır. Farabi, bilgi ve felsefe ile mutluluk arasındaki bağı göstermek üzere şöyle demektedir: “Mutluluğa güzel şeyler bizde yerleşik hale geldiğinde ulaştığımızı ve güzel şeyler de bizde ancak felsefe sanatı sayesinde yerleşik hale geldiğine göre, bundan, kendisi ile mutluluğa ulaşılan şeyin felsefe olduğu, zorunlu olarak ortaya çıkar. Felsefe ise, bizde ancak temyiz yetkinliği ile oluşur”(3).

Farabi'nin işaret etmiş olduğu hedef, insanın sadece bireysel mutluluğu elde etmesi değildir. Amaç, bireyle birlikte toplumsal/medeni mutluluğu elde etmektir. O nedenle en yüksek mutluluğa ulaşmak, ancak bireysel olarak faal akılla bağ kurmak, toplum olarak erdemli şehirde yaşamakla mümkündür. Bu anlamda Nebi-Filozof yahut ideal yönetici, kendisi en yüksek mutluluğu elde eden ve şehir halkının da elde etmesi için koyduğu yasalarla onlara rehberlik eden insandır. Nebi-filozofun faal akılla bağ kurması ve mutluluğu elde etmesi, İslam felsefesinde yükseliş (uruc/suud), şehri ve şehir halkını düşüncesinin konusu yapması, yani onlara rehberlik etmesi, onları yönetmesi iniştir (hubut/nüzul). Bu demektir ki mutluluğu elde etmek, bir yükseliş teorisidir.

Bilgi, psikolojinin bir parçasıdır, çünkü o, süjede, yani insan zihninde ve çeşitli psikolojik-fizyolojik süreçler içerisinde gerçekleşen bir olgudur. Bu bakımdan bilgi problemi, nefis ve akıl teorisi etrafında tartışılır.

BİLGİ FELSEFESİNDEN ZİHİN FELSEFESİNE “AKIL KAVRAMI”

Ortaçağ İslam coğrafyasındaki filozofların ve Al Farabi'nin bilgi konusuna olan yaklaşımının temel nedeni; bilgi ile mutluluk arasındaki bağlantısallık tespitlerinden kaynaklanır. Farabi'nin düşüncesine göre; mutluluk, insanın kendisi için var olduğu en son yetkinliği, mutlak iyiliği ifade etmektedir. Dolayısıyla mutluluk, bütün iyiliklerin ve amaçların arasında sadece kendisi için istenendir. Farabi gerçek mutluluğu, ruhun maddi olan her şeye karşı tam bir bağımsızlık kazanması olarak değerlendirmektedir. Farabi insan tanımına “insan bir akıl varlığı olarak” anlam kazandırır. İnsanın kendini gerçekleştirme, bilme, kendine özgü yetkinliği kazanması yani mutluluğun kazanımı akla dayalı bir yetkinleşme, oluşum sürecidir. Bu durumda aklın işlevi olan düşünme ile mutluluk kazanımının temelini ulaşılmış oluruz. Bu düşünceden hareket eden Farabi, insanın mutluluğa ulaşması için kendisini ve yaşadığı evreni nedenleri ile bilmesi gerektiği sonucuna ulaşır. “Kendini Bil” noktasını en iyi şekilde algılama gerekliliğine yönlendirir.

O halde “Düşünce, genden, inançtan ve maddeden üstündür çünkü maddeyi, biyolojiyi ve bilinci şekillendirme yeteneği vardır. Her dönüşen insan önce kendini sindirmek zorundadır. (Prof. Dr. Türker Kılıç)” Diyebiliriz değil mi Rüzgâr.

Rüzgâr: “Doğru yoldasın, yolumuzda şart olan hangi düşüncedir? Sorusu ile devam edelim”.

Diğer İslam filozofların sorgulamaları, tespitleri ve önermelerinde olduğu gibi Farabi'de de bilgi probleminin metafizik açılımının yanı sıra, “psikoloji” ve “mantık” ile ilgili olmak üzere iki temel boyuta daha sahip olduğu görülmektedir. Farabi bilgiyi, psikolojinin temeli olarak görür ve bilgiyi insan zihninde çeşitli psikolojik ve fizyolojik süreçler içerisinde gerçekleşen bir olgu olarak değerlendirir. Aslında bu tanımı, bugünün bilim insanlarının tespit niteliğindeki bilimi ile Zihin felsefesi ya da Sinirbilim felsefesi (Nörofelese) zemininde inceleyebiliriz. Farabi öğretisinde, bilgi problemini ruh ve akıl kavramları ile bağlantılı olarak inceleyebiliriz. Algının, duyu, tahayyül ve akılda gerçekleştiğinin varsayımını, diğer İslam filozoflarının çeşitli algı teorileri ile ilgili tespitlerinde de görebiliriz.

Farabi tespitlerinde ise; düşünme ile varlık ve âlemini bağlantısal bütünsellik ilişki içerisinde değerlendirebilen, düşünce ile varlık

arasındaki işlevselliği, bu işlevin bağlantısal bütünlüğünün yansımaları “suret” olarak açıklama getirmiştir. Yani gözlemci nesneyi O’nun suretinden hareket ederek tanımlayabilir. Bu bilgiye göre var olanın düşünme işlevinin karşılığı suretidir ve suretin cisimsel varlığı onun dış dünyadaki oluş halidir. Suretin zihindeki oluş hali ise algı yani soyutlama sistemi ile gerçekleştiğini anlayabiliriz.

Farabi, “bilgiyi” mantık biliminin konusu olarak ifade etmiştir. Kendisinin bu tespitine göre; “mantık” insan zihnini hatalı varsayımların kabulünden koruyabilir ve insanı doğruya ulaşma yöntemlerini kazandırır. Farabi, insanın kendisini fark ettiği var oluş dünyasını, bilinç varlık olarak dünyasındaki gerçekliğinin biliş noktasını kavramasını, mantık bilimi ile ulaşabileceğini düşünür. “Farabi’ye göre insana, özgü iyiliklerin başında akıl olduğuna göre ve mantık sanatı da akla işlevini en doğru şekilde gerçekleştirecek imkânları kazandırdığına göre, bu sanat insana özgü iyiliklerin başında yer almaktadır.” (Aydın, 2008b, s. 58)

Al Farabi’nin psikoloji ve mantık bilimini, düşünce işlevi ve bilginin temel anlamının, evrene bilme eylemi ile dünyasına doğuşudur. İnsanın bu farkındalık ve deneyim durumunu ve bilginin oluş – işlevselliğini inceleyerek daha iyi anlayabiliriz.

İnsan bilinç programının işlev özelliği ile; dış dünyayı duyarlar aracılığı ile algılayan, gelen verileri belleğinde bilgi tabanı olarak işleyen ve akıl mekanizması ile düşünüp karar veren bir varlıktır. Evreni, kendimizi ve Hakikat bilgisini, bilme eylemi ile yani insana ait olan bilişsel fonksiyonumuz ile öğreniriz. “Bil-mek” olarak işaret edilen, bu fonksiyonumuz bilmek isteyen, bilen bir varlık olarak özne, bilinmek, bilinmesi istenen bir varlık olan nesne ile bağlantısal bir sistem içerisindedir. Bilgi, bilen varlık yani özne (süje) ile bilinen varlık, yani nesne (obje) arasında var olan bağlantısal işlevden doğan üründür, sonucun tanımıdır.

İnsanın varoluş, özgün açığa çıkarabildiği özelliği; düşüncesinin oluş noktası, fonksiyonelliği, bilinç varlık olarak akıl mekanizmasına sahip olması, Ay-altı evrenin yetkin varlığı olarak, varlığı bir bütün olarak kavraması ve varlığın tüm özellikleri ile bilincinde olmasıdır. Farabi, insanın doğuştan bilgiye sahip olmadığını kabul ederek, varlık probleminde getirdiği hiyerarşik yorumu, bilgi edinme sürecinde de kendini göstermektedir. Kendisinin epistemolojisi, ontolojisi üzerine inşa edilene inceleyebiliriz. Farabi’nin bilmeyi, bilgi yalnızca

varlıkların ve varoluş özelliklerinin içeriklerinin kavranmasıdır şeklinde betimlemesi, bilgiyi varlıkla doğrudan ilişkilendirdiğini, bağlantısal bütünsellik olarak anlayabileceğimiz biçimde açıkça ortaya koymaktadır. Farabi “bilgi”yi şu ifadesi ile tanımlar. “Bilgi, bilenin, bilinen karşısındaki durumunun tam görme anında, gözün görülen karşısında olduğu gibi oluşan ilişkiye denir.” (Farabi, 1990, s. 89)

Farabi bilgi eyleminde özne olarak insana işaret ederek açıklama getirmiştir. İnsan dışsal, çevresel soyut varlıklara yönelerek duyuları vasıtasıyla algıda bulunup bilgi edinir. Gerek algı yolu ile gelen bilgiyi değerlendirmesi gerekse soyut varlıkları bilmesi açısından biliş fonksiyon merkezindeki bilginin oluşu, düşünme eylemiyle yani akıl vasıtasıyla gerçekleşir. Öznenin soyut (sezgi) ve somut varlıklarla kurduğu bağlantısallık ile bilgi oluşur.

Bilginin oluşumunda süje (özne) ile obje (nesne) arasındaki bağı kuran sadece duyuşsal algı değildir; algılamanın yanı sıra düşünme, anlama, açıklama vb. gibi biliş biçimleri söz konusudur ki, bunlara bilgi aktı adı verilir. Bilgi aktlarının kurulmasında etkin olan süjedir. Çünkü nesneye yönelecek, onu algılayacak, anlayacak ve açıklayacak olan öznedir. Algı aktı bizim olgusal dünya ile ilişki kurmamıza yardımcı olur. Onunla çevremizi tanır ve çevremizdekilere yöneliriz. Nesnelerin sırasını, düzenini, şekillerini, renklerini ve kokularını yine algı aktıyla tanırız. Algı aktının gerçekleşmesinde duyu organlarımız birlikte çalışır. Örneğin; “Karşımda duran şey ağaçtır.” şeklindeki önermenin bilgisi algı aktı ile elde edilmiş olup duyu organlarının birlikte çalışması neticesinde bu sonuca varılmıştır. Algı aktı ile beraber düşünme aktı da bilginin oluşmasında etkindir. Algı aktı, insan ile olgu dünyası arasında bağ kurar, düşünme aktı ise hem olgu dünyasını (somut dünya) hem de düşünsel dünyayı (soyut dünya, sayılar, kavramlar vb.) içine alır. Düşünmenin birçok türü vardır. Genelleme, karşılaştırma, hatırlama gibi zihinsel etkinlikler düşünmenin bir kısmıdır. Fakat bilmek bakımından düşünme aktıyla algı aktı arasında bir fark yoktur. Örneğin; elimizdeki kalemin yere düşmesini bilmemiz ile üçgenin iç açılarının toplamının 180 derece olduğunu bilmemiz arasında bilgi olmak bakımından fark yoktur. Anlama aktı ile de özne, gerçekleşen bir olgunun ne maksatla yapıldığını kavrar. Örneğin; “Senin gözlerinden Bayan Möldir’in senin için hazırladığı kitapları düşündüğünü biliyorum.” ifadesinde olduğu gibi. Açıklama aktı öznenin nesne hakkında edindiği bilgileri

nedenleriyle, gerekçeleriyle veya kanıtlarıyla adım adım anlaşılmasını sağlar. Örneğin “ bir yağmurun nasıl yağdığını kavramak” açıklama yoluyla edinilen bir bilgidir.

Farabi, duyulur dünyanın bilgisini öncelikle duyulardan kazanılan zihinsel bir tasarım olarak değerlendirir. Bu bilgi daha sonra akli deneyimden geçirilip, aklın onaylayabileceği bir oluş haline gelir. Sonuç olarak Farabi’ye göre bilgi, zihnin tasarımından ve onayından oluşmaktadır. Farabi bilmek isteyen öznenin nesneden edinilen suret ile oluşturduğu bilginin gerçekleşmesi konusunda tek bir bilgi yetisinin eylemini yetersiz bulur. Kendisine göre bilgi, çeşitli bilgi yetilerinin (tetikleme sistem özelliklerinin) ve eylemlerinin katkılarıyla gerçekleşir. Örneğin öznenin ilişki kurduğu nesne, duyulur bir nesne ise o nesnenin suretini duyular özneye ulaştırır. Bu suret o nesnenin duyulur niteliklerini, niceliklerini, yerini ve konumunu belirler. Duyuların algıladığı bu suretler, algılandığı şekliyle, algıları biriktirme yetisine sahip olan hayalde toplanır. Muhayyile özelliğinde toplanan bu tekil suretler, akıl yetisi tarafından tümeller haline getirilirler. Oluşan tümeller de algıları gerçek bilgi haline getirirler. Örneğin, algı bir gülün ya da karanfilin suretlerini algılar. O suretler sadece algılandıkları nesneye ait oldukları tekil bir nitelik taşırlar, yani kavramsal bir bilgi değildirler. Akıl ve hayal, kendilerinde bulunan gül ya da karanfilin suretlerini tüm duyulur niteliklerden ayırarak bir nesnenin sureti olmaktan çıkarıp, kavramsal bilgi haline getirir.

Suretler karşısında akıl, öncelikle potansiyel halde bulunur. Potansiyel halindeki akıl tekil suretleri tümele dönüştürüp kavramsal bilgi haline getiremez. Bunu yapabilmesi için öncelikle kendisinin edimsel hale dönüşmesi gerekir. “Faal akıl bil kuvve akılsalları, bilfiil akılsallar; bil kuvve akılı bilfiil akıl haline getiren nedendir.” (Farabi, 1990, s. 95) Hayalde toplanan suretleri tümele dönüştürmek isteyen akıl, faal aklın katkılarıyla potansiyel halindeki akılı edimsel hale, tekil suretleri de tümel suretler haline getirir. Bu şekilde oluşan bilgiyi Farabi tasavvura dayalı bilgi olarak değerlendirir. “Tüm varlıklar insanın bilgi ve kavrayışı açısından bireyseldir. Buna bağlı olarak da süje algılarıyla nesnenin dış yüzeyini, akıyla da içeriğini genel anlamda kavrar. Bu kavrayışta duyuların algıladıkları tekil suretler akıl tarafından tümel haline getirilirler. Tekil suretleri tümel hale getiren akıl, Farabi’ye göre Faal Aklın katkılarıyla bu dönüştürmeyi gerçekleştirir.” (Aydın, 2003, s. 53)

Farabi bilgi kaynaklarının içerisinde, Soyut bir akıl olan faal aklın varlığı, duyu ve akla ek olarak sezgiyi de ekleyerek muhakeme yönteminin özelliğine de işaret eder. Farabi’de duyumlama bilginin oluşum sürecinin ilk aşamasıdır. Duyumların aklın yardımıyla işlenmesi ise ikinci aşamayı oluşturur. Farabi’nin gerçek ve hakiki bilginin elde edilmesinde insanüstü bir metafizik varlığı kabul etmesi yani sezgiyi benimsemesi ise bilginin oluşum sürecinin üçüncü boyutuna ulaştırır. “Farabi duyuya, akla ve sezgiye ayrı ayrı yer verdiği için dolayı, anti-dogmatik bir bilgi anlayışı ortaya koyduğu sonucuna varabiliriz. Ayrıca bilgi teorisini temelde akıl merkezli ortaya koymasında, hem kozmolojisinde, hem de metafiziğinde aklı merkez aldığını görmekteyiz.” (Aydın, 2003, s. 85)

Farabi sistem sıralamasına göre daha detaylı, Akıl merkezi ve mekanizmasını başlıklar altında inceleyerek, bu bilgiye “Akıl” ın açığa çıkan özellikleri ile daha fazla yaklaşabiliriz.

Bilginin Kaynağı Akıl (Rasyonalizm)

Bilginin ana kaynağı olarak akıl yürütme ve düşüncüyü görenler “akılcılar (rasyonalistler)”, duyu, gözlem veya deneyler üzerinde duranlara ise “deneyciler (ampiristler)” denir. Bu akımların isimleri ise “akılcılık (rasyonalizm)” ve “deneycilik (ampirizm)” olarak adlandırılır. Akılcı filozoflardan bazıları Platon,

Descartes, Spinoza ve Leibniz; deneyci filozofların bazıları ise Epikuros, Locke, Hume, Condillac ve Comte gibi isimlerdir. Bilgilerin nasıl elde edildiğinin araştırılması, bilgi imkânı kadar bilgilerin doğruluk ve kesinliğinden nasıl emin olunacağıyla da ilgilidir. Bilginin kaynağına yönelik tartışmaların odağını, insanın bilgiye hangi yetisi veya özelliğiyle sahip olduğu oluşturur. İnsana ait olan yeti ve özellikler düşünülecek olursa akıl, duyu ve sezgi öne çıkar. Bunun farkındalığında olan dogmatik filozoflar, bu yeti ve özelliklerden yola çıkarak düşüncelerini ifade etmeye çalışmıştır. Bu filozofların bazıları bilgilerin temel kaynağı olarak aklı görür. İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliğin akıl olması onları doğrular niteliktedir. Ancak akıl tek başına bilgi oluşturmada yetkin olmayabilir. Duyu mekanizması yani duyu organları çalışmazsa bilgi nasıl elde edilebilir? Nitekim bazı filozoflar da bilgilerin kaynağını duyuların oluşturduğunu savunarak akıldan önce duyuyu ileri sürmüştür. Felsefede bilginin kaynağını açıklamak için akıl ve duyunun tek başına

yeterli olamayacağını onların bir arada bilgiye kaynak olabileceğini öne süren de olmuştur. Akıl ve duyunun dışında kaynak arayanlar da yok değildir. Bu düşünürler, bir anda içe doğan bilgileri akıl ve duyu ile açıklamanın mümkün olmadığından hareket edip insanın sezgiyle bilgi oluşturduğunu savunmuştur. Başka ihtimaller de olabilir? Hatta hiç söylenmemiş ve daha önce düşünülmemiş bir kaynak da ileri sürülebilir.

Rasyonalizm (Akılcılık): Kendisinden şüphe edilemeyecek olan bilgiye akılla ulaşılabilir. Bilginin kaynağı olarak akıl, bazı bilgi ve yetenekleri doğuştan getirir. Örneğin matematik bilgisi duyu sonucunda değil de akıl yeteneğiyle oluşturulmuştur. **Empirizm (Deneyimcilik):** İnsan zihni doğuştan boş bir levha (tabula rasa) gibidir ve insanın zihni deneyimi sayesinde bilgiyle dolmaya başlar. Bilgi, duyu aracılığıyla oluşur. Örneğin elmanın tadının, kokusunun ve renginin bilgisi duyu yoluyla oluşan bilgilerdir.

Kritisizm (Eleştiricilik): Bilginin oluşumunda tek başına ne akılcı görüş ne de deneyimci görüş yeterli olabilir. Bilgi için hem deneyime hem de akla ihtiyaç vardır. İnsanın tüm bilgisi deneyimden başlar ama bu, bilgilerin tek kaynağının deneyim olduğu sonucunu çıkarmaz. Aklın formları olmadan deneyimin anlamlı hâle gelmesi mümkün değildir. Örneğin kaynayan suyun buharlaşması bilgisi, duyuyla başlayan ve aklın formlarında oluşan bilgidir.

Entüsyonizm (Sezgililik): İnsanın akıl ve deneyim yetisinin ötesinde ve hiçbir kanıtlamaya ihtiyaç duymadan bilgi oluşturmasıdır. Aracı olmadan ortaya çıkarılan bu bilgilerin temeli sezgilere dayanır. Akıl ve deneyimin bilgi oluşturması reddedilmemekle birlikte sezgilerden gelen bilgi daha değerli kabul edilir. Örneğin bir tehlike karşısında korunma içgüdüğü veya kalbe doğan bilgiler sezgiseldir.

Al Farabi ise; insan ruhunun yetileri arasında aklın en üst sırada yer alan bir yeti olduğunu düşünür. Ona göre, insanın ruhsal gelişiminin en son gayesi akıldır. Farabi'ye göre insan bir şeyin bilgisini, duygusal algı veya imgeleme ya da akıl yetisi ile elde edebilir. Farabi, bu bilgi kaynaklarını birer yetenek olarak, insanın varoluş özelliği olarak ifade eder. Aklı, diğer bir ifade yönü ile düşünme yeteneğini tüm yeteneklerin oluşumu içerisinde en değerlisi olarak kabul eder. Aslında insanın yeteneklerinin bağlantısal bütünselliği olarak açıklayabilen, tüm özelliklerinin genel kapsamı olarak "Akı" anlayabiliriz. Farabi, insanın algısına konu olan nesnelere dünyasının varlık yapısının,

insanın düşünme yetisini belirlediği görüşündedir. Kendisine göre bilme yeteneğimizle yönelişimiz, açığa çıkan tüm fiillerimiz ile ilgili olmayan değişmez, zorunlu, kesin olan var olanın merkezi alanının yanı sıra, fiillerimize konu olan, değişen bir varlık dünyası da vardır. Bu açıklamanın işaret ettiği ifade ile; düşünme yetisi ile her iki alana da yönelişimiz kendiliğinden, yine kendinden kendine oluş-dönüşüm mekanizması ile gerçekleşir.

Al Farabi'nin "Akıl" bilgisi anlayış, sistem ve sınıflandırması ile ilgili açığa çıkardığı bilgi incelemesinden önce "Düşünme ve Düşünce yetisini daha ayrıntılı olarak anlamamız gerekir.

Düşünme ve Düşünce nedir?

Mahmud-i Şebusteri düşünme ve düşünce üzerine sorgulaması, zaman üstü ifadesi ile Gülşen-i Raz eserinde "bizlere de tavsiyesi olarak" şu şekildedir: "Düşünce denen şey nedir?" "Düşüncenin başlangıcının alâmeti nedir?" "Düşüncenin sonu nedir?" soruları ile başlar(3). İnsanın diğer varlıklardan ayrıldığı özgün bir yönünün "düşünen" canlı olması, düşünce-insan birlikteliğidir. İlk düşünce, Bilginin ve düşüncenin kaynağının ne olduğu sorusu, bilgi felsefesi ile metafiziğin bulunduğu bir noktadır. Düşünceye ilişkin olarak getirdiğimiz açıklamadan hareketle bilim; herhangi bir bilgi türünü elde etmek amacıyla, ancak kendi sınırlı alanına giren konuları (obje ve varlıkları), onlardaki sorunları araştıran çalışmalardır. Görülüyor ki bilim, düşüncenin kapsamı içinde kalan seçilebilir bir bilgi türüdür. Düşünce ise yalnız bilim, felsefe, din ve sanat gibi olgularla sınırlı kalmaz; tüm bu olgu ya da disiplinlerin ortak malzemesi, her bilim alanının başvurduğu ifade aracının kendisi ve sonucudur. Bilgi zihnin düşünce, duygu, hayal gücü, bellek, davranış ve devamlılık gibi içsel güç merkezlerinin çalışması sonucu üretilen zihinsel güçlerin ortak bir üründür. Zihnin bu güçlerinin dengeli çalışması sonucu ortaya çıkan bilgi ancak yaşamı iyileştirici potansiyel bir güce sahip olabilir. Bu merkezi güçlerin dengesiz çalışması sonucu elde edilen bilgi ise, kötü bir zihin ve iyileştirici özelliği olmayan, iyi bir hayat sağlamayan bir tür bilgidir. Düşüncelerin kaynağı, bilgi yoluyla insan zihnidir. Düşüncenin ifadelendirilir olması, insanlar arasındaki ilişkileri temellendirir. Böylece düşünce, kaynağı insan olan, toplumsallaşan ve her toplumsal olan gibi tarihî alanda etkin bulunan oluşumlardır. Genel olarak düşünce hareketleri, özel olarak da çağdaş düşünce hareketleri;

tarihsel bir çerçevede, temel de bireylerin ortaya koyduğu sistemli anlayışların bir bütünüdür. Her düşünce kendi içinde, farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda değişebilir, farklılaşabilir, gelişebilir niteliklere sahiptir. Düşüncelerin “hareketler” şeklinde ifade edilebilirliği, bu değişebilirlik dinamizminden kaynaklanmaktadır.

Düşünme merkezine algı ve sezgi sonucu düşen bir imge, bir fikir kendini gerçekleştirme özünü de beraberinde getirir. Başka bir açıklama ile; her düşünce, fikir, idea kendiliğinden eyleme karşı yönelimlidir. Bunun nedeni ise; düşünme merkezinin hemen yanında bulunan duygu merkezi, düşünme merkezi çeşitli –impuls- etkileşim alır. Bu düşüncesine hemen duygu enerjisi verir. (İmpuls: Uyarma sonucu bir sinir teli boyunca meydana gelen kimyasal ve elektriksel değişiklikler). Örneğin adalet, doğruluk iyidir, güzeldir düşüncesine; “öyleyse adâleti doğruluğu ya da iyiliği ve güzelliği sev, onunla daha yakından ilgilen, sorgula, incele ve sürekli bir biçimde eylem alanına al” türünden bir enerji desteklemesi yapar. Daha sonra davranış – hareket merkezi-, duyguyla desteklenmiş bu düşüncüyü davranışa, eyleme dönüştürerek gerçekleştirme potansiyelini sunar. Düşüncenin bir iki davranışla ancak açığa çıkabilmesi, düşünce merkezinin sınırlı gücünden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle devreye dördüncü güç girer. Bu güç de insan zihninin devamlılığının, davranış tekrarının, kişisel özelliklerinin çıkarımları, huy ve alışkanlık kazandırabilme güç ve potansiyelidir. Bu dört zihinsel potansiyel güç sayesinde insanda bir düşünce, bilgi, kavrayış ve anlayış haline gelip kendini gerçekleştirme yönelimine girer. Bu şekilde kendini gerçekleştirme sonucu kazanılan bilgiye; “anlayış”, “kavrayış”, “irfan” ya da “hikmet” denir.

Bilgi ve Varlık

İnsanın gelişmesinin üzerinde cereyan ettiği iki çizgi vardır: Bilgi ve varlık çizgisi. Doğru tekâmülde bilgi çizgisi ile varlık çizgisi aynı zamanda, birbirlerine paralel olarak, birbirlerine yardımcı olarak gelişirler. İnsanlar “bilginin” ne olduğunu anlamaktadırlar. Ve farklı bilgi seviyelerinin yarattığı imkânları da anlamaktadırlar. Yani niteliğini de anlamaktadırlar. Fakat “bilgiyi”, “varlığa” ilişkin olarak anlamamaktadırlar. Onlar için “varlık”, sadece “var olmamanın” karşısı olan “var olma” anlamına gelmektedir. Varlığın ve var olmanın çok farklı seviye ve kategorilere ait olabileceğini anlamamaktadırlar. Örneğin bir mineralin ve bitkinin varlıklarını ele alalım. Bunlar farklı

varlıklardır. Bir bitkinin ve bir hayvanın varlıkları da yine farklı varlıklardır. Bir hayvanın varlığı ile bir insanın varlığı da birbirinden farklıdır. Fakat iki insanın varlığı arasındaki fark, bir mineral ile bir hayvanın varlığı arasındaki farktan daha fazla olabilir. İşte insanların anlamadığı tam budur. Ve bilginin varlığa bağımlı bulunduğunu anlamamaktadırlar.

İnsanın gelişmesinin, üzerinde gerçekleştiği Bilgi ve varlık çizgisi. Bilgiyi tek başına bir değer değil, varlığa ilişkin bir şey olarak anlamak gerekir. Bazı kültürlerde insanın büyük bilgi sahibi olabileceği, örneğin yetenekli bir bilgin olabileceği, fakat aynı zamanda düşük, egoist, kıskanç, öfkeli, gururlu, sevgisiz ve zalim olabileceği ve olmaya hakkı bulunduğu görüşü kabul görebilir. Bu özellik sadece bilgiye sahip olanın varlığıdır. Ve insanlar sanırlar ki onun bilgisi onun varlığına bağımlı değildir. Söz konusu bu kültüre mensup insanlar bilgi seviyesine çok değer verirler, ama insanın varlığına değer vermedikleri gibi, kendi varlıklarının aşağı seviyede olmasından da utanç duymazlar. Çünkü insanın bilgisinin onun varlığının seviyesine bağımlı olduğunu kavramazlar.

Modern insanın en belli başlı özelliği kendisinde, içsel ve dışsal dünyasında bir birlik olmayışıdır. Gerçek bilgi “Birliğin Bilgisi” ve “Bütünselliğin Bilgisidir”. Bütünsel olmayan parça bilgisi, insanı parçalayıcı bir bilgidir ki bu da insanın mevcut iyileştirici gücünü daima zayıflatır. Burada iyileştirici güçle kast edilenin sözcüğün tüm boyutlarıyla geniş anlamda kullanılmıştır. İnsanlara iyi davranmak, onlar hakkında kötü düşünmemekte iyileştirici bir güçtür. Bu tür tikel bilgi insanı özgürleştirmek yerine daima bilgi nesnesine bağımlı kılarak onu köleleştirir. Bir başka deyişle bütünden koparan bir bilgi varlığı/insanı mutsuz eder. İnsanın varlığı anlaması önünde bir engel oluşturur. Felsefe, hakikat bilgisi arayışında olan düşünürler, bilgiye daima hikmet anlayışıyla yaklaşmış ve bilgi- iyilik kavramlarını özdeş bir şekilde kullanmışlardır.

Varlık ve bilginin bir arada ve bütünsel olması, beraberinde çok önemli bir özellik taşır. Bu özellik, bilginin kendiliğinden insanı iyileştirici özelliğe sahip olmasıdır. Hikmet, hem kendi sahibini hem de çevresinin bir hekimi/terapistidir. Tam bu noktada hikmet ve hekim kavramının aynı kökten geldiğini hatırlatmamızda fayda vardır. Her iki kavramını yapısında bütünsel olarak varlığın iyiliğine gönderme vardır. Işık gibi şifa da dokunduğu şeyi iyileştirir. Bunun tersi olan

cehalet, bilgisizlik ise kötüleştirir ve sahibine ancak acı, mutsuzluk getirir. Bu acı ve mutsuzluğun insan zihnini, yaşamını, her geçen gün daha da kötüleştirmesi, bilginin iyileştirici özünün bu bilgi türünde olmamasından kaynaklanmaktadır.

Farabi, duyguları, düşünceleri ve kavramları birbirine bağlayan düşünme yetisini şu şekilde tanımlar: “Düşünen yetiyle insan makulleri düşünür, iyi ile kötüyü ayırt eder, sanat ve bilimleri kazanır, düşündüğü şeylere doğru bir eğilim de ona eşlik eder. Düşünce de onunla meydana gelir.” (Aydınlı, 2005, s. 364) Farabi, insanı insan yapan bu en belirgin özelliği, insanın faziletini tamamlayan bir ilke olarak görür.

Farabi bir bilginin, nesnenin algılanabilir olmasını, o şeyin maddesinden soyutlanabilir olması ilkesinden hareketle düşüncesini açıklar. Farabi'nin düşüncesine göre bu noktada, bir nesnenin akıl ile algılanması, o nesnenin aklın maddesinden soyutlanıp aracısız bir şekilde kendinde suretlendirilmesi demektir. Düşünme yetisi, soyut olması nedeniyle kendi varlığını algılayabilir; fakat duyu yetisi kendi varlığını algılayamaz. O halde bu ilke ancak teorik ve akli bilgi için geçerli olabilir. Çünkü Farabi'ye göre, gerçek bilgi, teorik ve akli olan bilgidir, tikelin bilgisi her zaman gerçeği yansıtmaz. Farabi'ye göre aracısız, deneyime dayalı ve akli bilgi ancak akıl yolu ile elde edilir. Çünkü akli bilgi duyuların tekil olan bilgisinin aksine tümeldir ve daha soyuttur. Bu neden ile Farabi, insanın en güvenilir yetisini akıl olarak kabul eder. İnsan gerçeğe ancak akıl ile ulaşabilir, akli ilkeler ve mantık kurallarına uygun eylemleri ile de her probleme çözüm getirebilir. Farabi'nin felsefe ile dini uzlaştırma çabalarını, rasyonel mantık kurallarına dayandırmış olması bu düşüncesini doğrulamaktadır.

Farabi, bilginin oluşmasında akıl yetisinin yanı sıra duyu güçlerinin de etkin bir rolü olduğuna açıklık getirir. Kendisine göre, eşyanın suretleri akılda doğrudan doğruya, aracısız olarak meydana gelmez. O duyuların, nesnelere kurduğu ilişki sonucu, bir takım suretlerin oluştuğunu, bunların ortak duyuya iletildiğini, ortak duyuda bunları saf ve ayrıştırılmış bir hale getirilmesi için temyiz gücüne ilettiğini düşünür. Bu işlevsellik sisteminin neticesinde sonra akla ulaşan veriler aklın kullanımı için bir alan oluşur. Bilgi tabanı merkezine işaret edilen; nesnelere toplanmış bilgi verileri ve deneyimlerinin niceliksel çokluğu insan aklının yetkinleşmesinde etkilidir. Nefsin bilgi edinme birimlerinden birisi olan dış duyular,

fiziki nesnelere oldukları gibi algılar. Bu yüzden de ulaşılan bilgi tikel durumdadır. Düşünme gücü bu tikel bilgi verilerini analiz ve sentezlerden geçirip tümelin bilgisine ulaşır, kıyaslama sistemini kullanarak yeni bilgileri üretir. Bir diğer ifade ile bilgi bilgi ile deşifre edilebilir ya da çözümlenebilir. Bilginin üretimi ve üretilen bilginin tekrar yeni bilgi üretimi için hammadde niteliğini kazanması, bir dizi süreci içeren ‘döngü’ biçiminde şekillenmektedir. Söz konusu döngü, ‘enformasyon zinciri’ olarak adlandırılmaktadır. Döngü’de işlevler ve işlevleri yerine getiren aktörler bulunmaktadır; her bir aktörün üstlendiği işlevin özünü de sahip olduğu bilgi ve/veya enformasyon belirlemektedir. Öyleyse bilgi üretim sürecinin hammaddesi, bilgi ve/veya enformasyondur.

Farabi aklın fiziki nesnelere dünyasıyla doğrudan bir ilişki kuramayacağını, ancak duyarlar yardımıyla dolaylı olarak fiziki nesnelere dünyasıyla ilişki içinde olduğunu bağlantısal bütünsellik işlevselliğinde düşünmektedir. Filozofun, insani akıllar hakkındaki tespitleri, Aristoteles’in akıl anlayışı çözümlenmesi ile şekillenmiştir.

Aristoteles’e göre insan, ruh ve beden olmak üzere iki ayrı öğeden oluşan bir varlıktır. Beden madde, ruh ise onu biçimlendiren, ona “insan” niteliği kazandıran formdur. Bu nedenle yaşamın ilkesi olan ruh amaç, beden ise araç konumundadır. Bedenin ereği niteliğinde olan ruh, ona hareket yeteneğini verir, onu belli bir ereğe doğru yönlendirir.

Aristoteles, Platon’da görülen ruh-beden ayrılığını ortadan kaldırır, ruh ile bedeni bir tözün iki ayrı öğesi olarak ele alır. Ruhun bütünlüğünü, parçalardan oluşmadığını savunan Aristoteles, ruhun bitkisel, hayvansal ve akılsal olmak üzere üç işleve sahip olduğunu belirtir. Bitkisel ruh, insan varlığının doğma, büyüme, beslenme ve varlığını sürdürme gibi hayati fonksiyonlarını düzenler. Hayvansal ruhun temel işlevi ise duyumlamadır. Ruhun üçüncü ve son fonksiyonu ise akıl yürütmedir. Aristoteles’e göre, insan ruhunun en belirgin özelliği akıl ile donatılmış olmasıdır. Akıl ise etkin (faal) ve edilgin (pasif) olmak üzere ikiye ayrılır. Edilgin akıl, duyarlara bağımlıdır; duyarlarla sağlanan verileri derleyip toplar, bir düzene sokar. Buna karşılık kendi kendini yöneten etkin (faal) akıl ise deneyimle elde edilen bilgileri evrenselleştirir, imgelemleri nesnelere soyutlar ve böylece bilime ulaşmaya çalışır.

Aristoteles hüküm ifadesi ile bilgiyi üretebilen aklı, “edilgin akıl” ve “etkin akıl” olmak üzere iki grupta açıklama getirmesindeki amacın

ne olduğuna biraz detaylı bakmamız gerekebilir. Aristoteles'e göre, insan nefsinin bir gücü ve yeteneği olan edilgin akıl, bir güç olmanın dışında başka bir şey olamaz. Aristoteles bu durumu, üzerine hiç bir şey yazılmamış levha örneği ile açıklar. "Doğduğunda insan beyni "tabula rasa" yani boş bir levhadır." Bilgi elde etmede, etkilenmeyen, değişmeyen, nesnelere ortak bir yanı olmayan bu edilgin akıl, işlevini nasıl yerine getirecektir? Aristoteles işte bu noktayı güç-fiil ayrımından hareketle aşmayı hedeflemiştir. Kendisine göre tabiatı var olan güç-fiil ilişkisi, akıl içinde geçerli bir ilkedir. Edilgin akılı kuvve halinden eyleme geçiren, tamamen maddeden ayrı ve sürekli aktif olan etkin akıldır. Nasıl ki ışık tabiatındaki renk ve şekilleri algılamayı sağlıyorsa, etkin akıl da pasif aklın eyleme geçip bilgi üretmesini sağlar. "Aristoteles'in etkin akılı ile Farabi'nin faal akılına yakın benzerlikler göstermesinin yanında ayrıldıkları noktalar da vardır. Aristoteles'in faal akılı Tanrı ola-rak kabul ettiği görüşü hâkimdir. Farabi'de ise faal akıl mümkün varlık sınıfından metafiziki bir varlıktır." (Bolay, 1986, s. 92-97)

Al Farabi'nin getirdiği açıklama ise; akılı "teorik akıl" ve "pratik akıl" olmak üzere iki grup olarak sınıflandırır. İnsanın teorik bilgilere ulaşmasını sağlayan akıl türünü "teorik akıl" tanımı ile nitelendirir. Yaşamımızın enformasyon ağı içerisindeki, yaşamın kolaylık getirilerinin sağlanması için gerekli bilgileri edinmemizi sağlayan akılı ise "pratik akıl" olarak değerlendirir.

Farabi'nin akıl türlerinin sınıflandırmasını ayrıntılı olarak incelememiz, kendisinin ulaştırmaya amaçladığı felsefesini bütünsel olarak anlamamızı sağlayacaktır.

Pratik Akıl

Farabi'ye göre pratik akıl (ameli akıl) düşünme sistem ve gücünün bir aşamasıdır. Düşünen pratik yeti, insanın bir durumdan başka bir duruma dönüştürebileceği eylemlere işaret eder. Ayrıca insanın yaşamındaki bilgi hareketini daha net gözlemleyebilmesini ve bu gözlem yetisine göre farkındalığa ulaşmasını ve seçimlerini değerlendirebilmesini sağlar. Bu neden ile; Farabi pratik akılı insanın irade özelliği ile bağlantılı bir işlevsellik olarak düşünür. Kendisine göre pratik akıl, eylemlerin deneyimlenmesi ve duyulan şeylerin analizinden elde edilir. Bu yeti insanın bazı öncülleri kazanmasına aracı olur. "Başka bir ifadeyle, insan yapmak istediği şeylerin yapılmasının

mümkün olup olmadığını, eğer mümkünse o eylemin nasıl yapılması gerektiğini o şey hakkında kendisiyle düşünüp taşınıldığı ve hangi eylemlerin yapılıp yapılmamasının gerekli olduğunu belirleyen bir güçtür.” (Aydın, 2003, s. 64)

Aristoteles’e göre, her istek bir amacın aracıdır, yani istek amacı doğurur. Bu amaç da pratik aklı harekete geçirir. Pratik aklın görevi, nesneye ulaşmak için araçları tespit etme noktasında başlar. Çünkü pratik aklın amacı eylemdir. (Aristoteles, 1999, s. 184-190)

Farabi pratik aklı kendi içinde iki kısma ayırır:

1- Beceri yetisi ile ilgili olan pratik akıl, teknik ve sanatlarla ilgilidir. Cerrahlık, hattatlık, marangozluk gibi meslek ve sanatlar bu güç sayesinde elde edilir.

2- Çıkarım yetisi ile ilgili olan pratik akıl ise eylem alanları hakkında etraflıca düşünme, inceleme ve birtakım sonuçlar oluşturmakla ilgilidir.

Pratik akıl, öncüllerden hareketle tekil önermelere dayanarak, yapılıp yapılmaması gereken eylemleri izleyerek belirli oranda tümel hale gelebilir. Bu akli tecrübeler eyleme dönüşmedikçe, potansiyel akıl durumunda kalırlar. Edimsel durumda olan bu akıl, insanın hayatındaki deneyimlerin kazanımlarının artmasıyla devamlılığını yükselerek sağlar. Farabi’ye göre pratik aklın var olmasındaki amaç, kişinin mutluluğa ulaşabilmesidir. Bu açıklamanın sonucu olarak, pratik akıl insanın mutluluğu kazanması için bulunması gerektiren her aşama ile bağlantılıdır.

Teorik Akıl

Farabi teorik aklı; ruhun özünün gelişip olgunlaşarak akıl yetisine dönüşmesi olarak betimler. “Nazari akıl, nefsin cevherlerinin tamlanarak bilfiil akli bir cevher haline gelmesini sağlayan yetidir. Bu aklın basamakları vardır: O, bazen heyulani akıl, bazen bilfiil akıl, bazen de müstefad akıl olur.” (Aydın, 2003, s.115)38

Teorik akıl (nazari akıl), araştırma ve kıyas, karşılaştırma yoluyla değil; bizzat doğuştan, bilimin ilkeleri olan tümel, zorunlu öncülerin örneğinin, bütün parçadan büyüktür ya da aynı miktara eşit olan miktarlar birbirine eşittir gibi bilgilerin edinildiği akıl türüdür. “Bunların kesin bilgisi, kendisi için meydana gelen bir meleke (kuvve) dir. İşte bunlar, insanın kendilerinden başlayarak, insanın yapması (sun’u) olmaksızın var olma durumunda olan diğer nazari varlıkların bilgisine ulaştığı

şeyleridir.” (Farabi, 1940, s. 40-41) Özet ile; teorik akıl, doğruları ya da soyut nesnelere, özleri, tümelleri doğrudan ve aracısız bir biçimde seçim yapabilme özelliğidir.

İnsanın bilinç programının açığa çıkışı, yaratılış özelliği veya çocukluk döneminden kazanılmış olan, nasıl ve hangi merkezi bilgi yapısından geldiği tam olarak tespit edilemeyen, insanın sürekli deneyimlemesi sonucunda kazandığı bir yetidir. Farabi insanın bu tür bilgi kazanmasına sebep olan yetiyi “teorik akıl” olarak tanımlar.

Farabi insanın en son amacını varlıkların yakını (varlığı asıl gerçekliği ile) bir biçimde kavranması olarak kabul eder. Bu amaca ulaşmak için gerekli gördüğü teorik akıl iki farklı anlamda değerlendirir. Bunlar:

1- İnsanın, tam olarak nasıl ve nereden geldiğinin bilincinde olmaksızın elde ettiği ilk bilgiler.

2- Bu ilk bilgilerden hareketle düşünerek, araştırarak ve çıkarımlar yaparak ulaşılan bilgiler.

Farabi, bütünü bilgisini algılayabilen ve yaşamının merkezinde ulaşabilen insanın, mutluluğun en önemli bölümünü kazanmış olarak ifade eder. Çünkü teorik akıl ile en üst seviyedeki bilgileri deneyimlemiş ve farkındalığını yaşayan insandır. Bu noktayı deneyimlemiş insan, yaşamın kendi öz hakiki bilgisine ulaşan, yaşamın dili ile konuşandır. Farkın farkındalık deneyimine yaşamın kendi bilgisi ile ulaşmıştır. Farabi bu deneyimi yaşayan insanın farklı bir ontolojik statü kazanmış olduğunu düşünür. Bu aşamadaki akıl daha önceki aşamalarda soyutlamalarla kazanmış olduğu suret şeklindeki düşünürleri edimsel düşünürler olarak algılamaya başlar. Yani madde ile hiçbir bağlantısı olmadan düşünürleri kendisinde kavrayabilir. İnsan, ay-üstü evrenin, maddeden tamamen soyutlanmış şekilde bulunan edimsel düşünürlerini kavrayabilecek düzeye ulaşır. “Böylece nazari akıl vasıtasıyla süjenin bilme eylemi, duyulur nesnelere ötesine de geçmiş olur. Nefsin cevherlerinin gelişip olgunlaşmasıyla oluşan nazari akıl, özne-nesne ilişkisinde duyulardan gelen izlenimleri değerlendirmek suretiyle mükemmelliği bir kat daha artar ve üç aşamalı akıl haline dönüşür.” (Aydın, 2003, s. 117)

Böylece kendinden daha mükemmel varlıklarla ilişki kurabilen bir kavrayış gücüne ulaşır. Farabi bu akıl türündeki üç aşamanın her seviyesinde oluşan bilgiyi bir anlamda, bilgiyle donatılmış olan akıl olarak işaret eder. Al Farabi'nin açığa çıkardığı özelliği ve bu

özelliğın en önemli bilgisi “akıl kavramının” en temelinden hatta derinliğinden anlamak gerekir. Farabi bilgi teorisinde en önemli alan olarak tanımlayabileceğimiz teorik aklın, bu sistem ve boyutsallığını incelemek, hedeflediğimiz yolun başarıya gidebilmesi açısından çok önemlidir.

Potansiyel Akıl

Al Farabi; İnsan aklını “teorik akıl” ve “pratik akıl” olmak üzere iki bölümde incelererek, teorik aklın birinci basamağını potansiyel akıl (bilkuvve akıl) ifadesi ile boyutsallık kazandırmıştır. Teorik aklın, potansiye akıl (bilkuvve) olarak tanımlanan bu boyutu, boş bir levha gibi hiçbir şeye sahip olmamakla birlikte, tümelleri bilebilecek, akledilirleri algılayabilecek bir yeteneğe sahiptir. Farabi bu akla maddi sıfatın verilmiş olmasının nedenini, aklın bu durumunun maddenin hiç şekil almamış ilk haline benzetilmesiyle, bağlantısal bütünsellik ilişkisi ile düşünür. Nefsin özünün olgunlaşıp potansiyel akıl haline dönüşmesi ile ortaya çıkan teorik aklın bu ilk düzeyi, bilkuvve akıl veya edilgin akıl adları ile de nitelendirilir.

Farabi bilkuvve aklı, “Bilkuvve akıl, ya bizzat nefistir, ya nefsin bir bölümüdür ya da nefsin güçlerinden bir tanesidir ve yahut bütün mevcudattan suretleri soyutlayabilme yeteneğine sahip olan bir güçtür.” (Farabi, 1940, s. 42) şeklinde tanımlamıştır. Ona göre potansiyel akıl, her an eyleme geçirilebilecek potansiyel bir güçtür. İnsanın noktasındaki kudrete işaret eder.

Farabi aklın bu boyutunu, nefis veya nefsin özüne işaret eder. Bu akıl, bütün varlıkların maddelerini değil, niteliğini ve suretlerini almaya, onları kendi suretlerine dönüştürme özelliğine sahiptir. Potansiyel akıl suretleri almaya başladığı andan itibaren edimsel akla dönüşür. “Farabi’ye göre bu akıl üzerine herhangi bir şekilde, mühür basılabilecek ve o mührün şeklini alabilecek kıvamda ve şartlarda bulunan balmumu gibi, ya da bilgileri almaya hazır, yazı yazılmaya uygun boş kâğıt gibidir.” (Aydın, 2003, s. 119)

Özet ile potansiyel akıl düşünürlerin tasarımlarını almak üzere var olan maddi bir yetenektir. Farabi, potansiyel aklı maddi bir akıl olmasının yanında potansiyel düşünürler olarak da değerlendirmektedir. Bu potansiyel düşünürlerin tözlerini yetersiz bulur ve kendiliklerinden edimsel düşünülürler olamayacaklarını savunur. Bunların edimsel akıl

olabilmeleri için potansiyel durumdan çıkıp eylem haline dönüşmeleri gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu dönüşümün gerçekleşmesi için, mutlak bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Bu güç ise faal aklıdır.

Potansiyel akıl bilgi edinme yetisine sahiptir, fakat bilgi üretebilmesi için faal akla ihtiyacı vardır. Faal Aklın etkisi olmadan, eyleme geçip soyutlama yaparak, bilgi üretmez. Farabi, bu durumu yeni doğan bir çocuğun duyu organlarının çalışıp duymaya ve görmeye başlamasına benzetir. Kısa bir süre sonra, dış duyu organları çalışmaya başlayıp çevresindeki ses ve görüntüleri duyumlamaya başlayan bebek, bu duyumları soyutlayıp anlamlandıramaz. İşte potansiyel aklın durumu da yeni doğmuş bebek gibidir, duyumsadığı şeyleri soyutlayıp değerlendiremez. Bu seviyedeki aklın eyleme geçmesi için faal aklın katkısı gerekmektedir.

Al Farabi'ye göre, potansiyel durumdaki düşünülürlerin edimsel hale dönüşmeleri için potansiyel akıl tarafından akıl edilmeleri gerekir. Kendisi bu durumu güneş ile göz arasındaki ilişkiyi örnek göstererek gerekli açıklamayı burada getirmiştir. “Bilkuvve olan heyulani akıl, göz gibidir. Fa'al Aklın katkıları da güneş ışığı durumundadır. Nasıl ki gözde görme özelliği, nesnede de görüntü özelliği bulunmasına rağmen, her şartta görme olayı gerçekleşemez. Görme olayının gerçekleşmesi için ışığa gerek vardır. Göz bilkuvve gören, cisim ve renkler ise bilkuvve görünenlerdir. İşte bunları bilfiil gören ve görünen hale getiren ışıktır. Aynı şekilde bilkuvve olan akıl, Fa'al Aklın katkılarıyla bilfiil akıl durumuna gelir.” (Farabi, 1990, s. 102)

Potansiyel aklın edimsel akla dönüşme süreci, düşünme yetisinin düşünülürleri kavrama ve eyleme dönüştürmesi sonucuna varana kadar devam eder. Bu süre içerisinde de akıl, kavramış olduğu düşünülürlere göre edimsel akıl haline gelir. Farabi'nin bilgi felsefesinde sadece potansiyel akıl değil, edimsel akıl ve kazanılmış akıl da faal aklın etkisi olmadan bilgi edinemez. Burada akıl mekanizmasının, evrensel tetikleme sisteminin işleyiş mekanizmasını en anlaşılabilir biçimde açıkladığına inanıyorum.

Bu noktadan hareketle Farabi'nin insan aklının tek başına bilgi üretemeyeceği ve bilginin oluşması için metafiziki bir varlık olan faal aklın tüm özelliklerine ve bağlantısal bütünsellik işleyişinin etkisine ihtiyaç duyduğunun sonucuna ulaşabiliriz. Özet ile; Farabi'ye göre bilgi; duyumlar, akıl ve metafizik bir varlık olan faal aklın, ortaklaşa eylemlerin sonucu oluşmaktadır.

Teorik aklın ikinci basamağını, diğere bir yönü ile boyutsallığını; edimsel akıl oluşturur. Edimsel Akıl bilgisinin kazanımlarını buraya kadar edindiğimiz bilgi ışığında daha net görebiliriz.

Edimsel Akıl

Potansiyel aklın, edimsel akıla (bilfiil akıl) dönüşmesi ile akıl soyutlamalar yaparak maddeden bağımsız olan bilgilere ulaşır ve tümel bilgileri kazanır. Bu aşamada akıl, kavram ve bilgi ile tüm boyutsal yönlenlerini gözlemleyebilme noktasına ulaşır. Tümelin bilinmeye başlandığı bu aşama ile edimsel akılla aynı şey olan edimsel düşünülürler potansiyel aklın hem nesnesi hem de öznesi olur. Farabi edimsel aklın, bütün edimsel haldeki düşünülür suretleri bildiğini ve onlarla aynı olduğunu kabul eder ve edimsel aklın algı nesnesinin aklın kendisi olduğunu düşünür. Kısacası biz bu açıklama ile gözlemcinin aklın kendisi olduğunu anlayabiliriz. Aristoteles de bilfiil aklın, nesneyle özdeş olduğunu benimsemiştir. (Aristoteles, 1999 s. 166)

Farabi'ye göre edimsel akıl, varlığın düşünce haline gelmesi ve varlığın suretlerinin akılda kavranmasıdır. Çünkü "Varlık ile düşünce arasında ortak olan şey surettir. Suret aracılığıyla akıl varlığı kavrayabilmekte ve kendi mahiyetine çevirebilmektedir." (Türker, Küyel, 1969, s. 129)

Düşünülürler, potansiyel akıl aşamasında nefsin dışında, maddelerdeki suretler halinde var olurlar. Bunların edimsel düşünülür olduktan sonraki halleri maddedeki halleri gibi değildir. Bu düşünülürler edimsel olduklarından dolayı da edimsel akıldır. Bu seviyedeki akıl, potansiyel düşünülürleri kazandıkça etkinliği artacaktır. Bu düşünülürler de bizzat akıl halinde olacaktır.

Bilgi edinme sürecinde deneyim yönü ile her aşamasında, edimsel akıl, kazanılmış (müstefad) akıl haline dönüşür. Özne algılamalar ve soyut düşünme sonucu bilir ve bilgi edinir. Farabi'ye göre bu özne, akıl ile kendi dışındaki nesnelere tasavvur anlamında kavrar. Ancak duyunun kavraması ile aklın kavraması farklıdır. Çünkü akıl, tasavvur edilen şeyler ve nesnelere daha hassas bir yapıya sahiptir. Bu sebeple dış dünyada olan nesne ile aklın tasavvur ettiği şey aynı şey değildir. Farabi bu düşüncesini örneklerle açıklamaya çalışır. Herhangi bir cisimde bir suretin oluşması, o cismin belli bir etkiye, değişikliğe uğraması demektir. Örneğin ısınan buzun su haline gelmesi, bu tür

bir değişikliktir. Duyularda herhangi bir suretin oluşmasında da aynı durum söz konusudur. Duyu organı madde ile iletişim kurduğunda, o maddenin durumu ve zihinde şekillenmesi algılanır. Ancak akılda bir şeyin şekillenmesi, madde ile doğrudan bir iletişim olmadan olur. Bundan dolayı da duyulan nesne, akledilen nesneden farklıdır. Farabi'ye göre: "İnsan akılı, suretler vasıtasıyla duyuları kavrayınca varlık ve düşünce arasındaki engeller kalkmakta ve varlık, düşünce ya da düşünce varlık olmaktadır. Bu durumda suret, kendi varlığı için ihtiyaç duyduğu zaman, mekân, durum, nitelik, fiil ve infial gibi birtakım kategorilerden kurtulur." (Aydın, 2003, s. 123) Bu durumda varlık ile düşünme arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Bu geçiş tamamlandıktan sonra "Akıl ve maddeden tecrit olunan malukat farklı bir ontolojik statü kazanır." (Sayılı, 2000, s. 10) Farabi bu aşamayı hissetme derecesinden akletme derecesine geçmek olarak değerlendirir.

Zihin bu algıları aklın temel ilkeleri olan ayırma, birleştirme ve gruplama iş-lemine tabi tutar. Örneğin, çiçek, üçgen nesnelere zihin tasavvur ederken bir yandan da bu nesnelere ayırıcı özelliklerini saptar. Bu eşyaların ortak özelliklerini, o eşyanın benzerleriyle birleştirir. Farklı bir açıdan bakıldığında ise örneğin akıcılık suyu, canlılık çiçeği tam olarak da göstermediği halde, üç açı ve üç kenar üçgeni tam olarak ifade eder. Bu süreç içerisinde ayırma ve birleştirmeler ilerleyince zihin eşyadan uzaklaşır ve obje ile bağı azalır. Fakat duylardan uzaklaşan zihin, oluşumu tamamlanmakta olan akli varlığa yani düşünülüre yaklaşır. Bu aşamaya yükselen akıl, hem dış nesnenin suretini kendi seviyesine taşıyarak aklileştirmiş, hem de kendi varlığını yerine getirmiş olur. Fahrettin Olguner bu akli "bilfiil akıl-iş gören, idrak eden akıl" olarak ifade eder. (Olguner, 1987, s. 52)

Kazanılmış Akıl

Farabi; e1-Medinetul-Fazıla'da, insanın kazanılmış akıl safhasına bütün muhtemel düşünceleri düşündüğü zaman ulaşacağını belirtir. Farabi, bu eserinde bir sınıflama yaparak insan aklının, soyutlamayla, bilinebilir akledilebilir düşüncelerin çoğu ya da tamamına sahip olduğunda kazanılmış akıl aşamasına ulaştığını ifade eder. Kazanılmış akıl evresi beraberinde cisimsiz varlıklar düşüncesini getirir. Böylece bu varlıklar, doğaları gereği, düşüncenin gerçek nesnelere.

Farabi'nin insan akılı sınıflama yönündeki dönüşüm tespitine göre; potansiyel akıl, duyular, ilk düşünülürler ve faal akıl aracılığıyla birtakım şeyleri kavrar ve edimsel akla dönüşür. Kazanılmış akıl düzeyine ulaşabilmek için de potansiyel akıl ile edimsel akıl aşamalarını başarılı bir şekilde tamamlanması gerekmektedir. Burada sınıflama olarak izah edilen; aklın boyutsallığının bağlantısal bütünsellik içerisindeki işleyişini, her bir boyutun birbirini tamamlayıcı bir işlevselliği olduğunu anlayabiliriz.

Edimsel akıl, dışdünyadan kendisine ulaşan soyut nesnelere, soyut olan formları ve düşünülürleri algılayarak kazanılmış akıl boyutuna gelir. Bu aşamadaki aklın duyu algıları ve madde ile ilişkisi yoktur. Bu boyutsallık aşamasında akledilen, düşünme yoluyla elde edilmiş suretler durumundadır. Bu akletme eyleminde suret madde ile düşünce arasında ortak bir varlıktır.

Farabi'nin kazanılmış akıl açıklaması; algılama açısından edimsel akıldan farklı bir durumdur. Bu seviyedeki akıl, edimsel akıl tarafından maddeden arındırılmış düşünülürleri, madde dışı suretleri, kendini kavradığı gibi doğrudan doğruya kavrar. Bu boyuttaki tespitini Farabi şöyle ifade eder: “Edilgin akıl (akl-ı münfa’il) durumunda olan bilfiil akıl bütün akılsalları kavramış olmasından dolayı, mükemmelliğe ermiş ve bilfiil akılsal olmuştur. Çünkü edilgin akıl bütün akılsalları kavraması sonucu mükemmelleşen ve böylece bilfiil akıl ve bilfiil akılsal olanla akıl olan bir ve aynı şey haline gelen herhangi bir insan, mertebe bakımından edilgin akıldan üstün olan, ondan daha mükemmel, maddeden daha çok bağımsız olan bilfiil bir akıl kazanır. Bu akla kazanılmış akıl denir”. (Aydın, 2003, s. 126)45

Kazanılmış akıl seviyesindeki bir insanda, düşünmeye yönelik öz iradenin işleyişinin açığa çıkışı gözlemlenir. Aynı zamanda edimsel akıl tıpkı madde ile suret gibi birlik durumuna gelerek bir ve aynı şey olur. Öznenin akılı, kat etmiş olduğu boyuta göre, öncesiz ve sonsuz ile ilişki içindedir. Farabi'ye göre kazanılmış akıl, edimsel aklın sureti durumunda, edimsel akıl da kazanılmış aklın maddesi durumundadır.

Farabi'nin her bir boyutta inceliği detaylara göre; insani akıl türleri arasındaki ilişki hiyerarşik bir düzen içerisinde bulunur. Bu hiyerarşik düzen içinde, maddeye en uzak akıl kazanılmış akıldır. Bu sıralama edimsel akıl ve potansiyel akıl olarak devam eder.

Bu noktaya kadar, Farabi'nin Akıl ve Bilgi işleyiş açıklamalarından çıkartabileceğimiz sonuç şu şekilde olabilir: Kesitsel algılama işlevleri ile getirilen tanımlamalar ve kavramlar çerçevesindeki sınıflama veya ayrı boyutlarda incelenmesindeki detaylar bizi "Tümel Akıl" bilgisinden uzaklaştırmamalıdır. Biraz daha netlik kazandırabilmek için belki şu şekilde bir ifade kullanabiliriz: "Tümel Aklın tek kare resimde, tüm özelliklerinin farklı yansımalar ile açığa çıkışı" gibi yaklaşımda bulunabiliriz. Bu yaklaşımı; Holografik evren gerçekliği yönünde daha derin düşünebilmenin ilk adım ifadesi olarak görmek gerekir. (Evren içre evrenler gerçekliğinde boyutsal derinlikli Tümel Akıl...)

"Şöyle ki ilk maddeden itibaren heyula ile birleşmiş suretten oluşan maddi âlem, onun üstünde bilkuvve akıl, bilfiil akıl ve müstefad akla kadar yükselen bir mertebeler silsilesi vardır. Bu en üst nefsi mertebeden de, her yönüyle maddeden ayrı olan akılların birinci basamağında bulunan Fa'al Akla ulaşılır." (Aydın, 2003, s. 127)

Farabi'nin tespitine göre; insanın bilgi edinmesi, nefsin edimsel varlığı ile özne-nesne ve faal aklın oluşturduğu bir eylem içinde gerçekleşir. Yani insani nefis yetkinliğini, nesnelere kurmuş olduğu çeşitli düzeydeki ilişkilerle elde eder. Bu ilişkilerin gerçekleşmesi faal aklın katkılarıyla olur. Maddi evrende bulunan insanın, yetkinleşerek metafizik bir varlıkla iletişim kurabilecek bir düzeye gelmesi, ruhsal bir gelişim süreci gerektirir.

Farabi'ye göre, insanı nefsin bu hiyerarşik düzeni içinde ulaşabileceği en yüksek akli seviye, bütün düşünlülerin suretlerin toplamına karşılık gelen faal akıl ile bilgi arasındaki bağlantısal bütünselliğin algı seviyesidir. Farabi, bazı insanlar (nadir gözlemleyebilme durumu) için geçerli olan, teorik aklın bu en üst aşamasını, insanın ulaşabileceği en son ontolojik düzey olarak görür.

Bu boyuta ulaşabilen insanın, bilen bir özne olarak algısının en üst düzeyde açığa çıktığı, en son yetkinlik ve mutluluk düzeyidir. Bu bağlantısallığın neticesinde, eylemin öznesi sadece insan değildir. Çünkü bu ilişkide, faal aklın fiiller âlemindeki yansımından açığa çıkan, çift yönlü bir öznellik meydana gelir. Bu boyutta kendisini gerçekleştirebilen İnsan "sevgi ve ilham" noktasına ulaşır, sonsuz ve sınırsız Hakikat âlemine doğar.

Teorik Bilginin Oluşumunda Faal Akılın Yansıması

İnsanın akıl mekanizması olarak işaret edilen boyutu ile madde iç içe olarak değerlendirilir. İnsanın yaratılış gayesinin özelliği olan “akıl”, bilme gücü ve bilgi kaynağıdır. Güç halindeki insan aklını fiil alanına çıkararak bu etkin ilkeye “faal akıl” denmektedir. Faal akıl, “insanın düşünme ve bilme gücünü işlevsel hale getiren ve maddî eşyada kuvve halinde, maddî olmayan âlemde fiil halinde bulunan aklî objeleri (ma‘kûlât) ona kazandıran ilke” olarak tanımlanmıştır. İnsan aklıyla faal akıl arasındaki bu ilişkiye İslâm felsefesinde ittisâl denilmektedir. Faal akıl; hiçbir maddî varlığa yönelmemiş, fiiller âlemi ile tanımlanamayan ayrı bir boyutsallık ile ifade edilebilir. İslam felsefesi ile ilgilenen filozofların ortak düşüncesi; nefsin bir yetisi olarak nitelendirdikleri teorik akıl, kendiliğinden bilgi üretemeyeceğini ifade ederler. İnsan aklının bilgi oluşturabilmesi için, insan aklı dışında ontik bir varlık olan faal aklın yardımına gereksinim olduğundan bahsetmişlerdir. İnsan aklının gelişmesi ve bilgiyle aydınlanması İslâm felsefesinin en temel meselelerinden birini oluşturmuştur. Akıl teorisinin psikoloji ve epistemoloji yanında metafizik, teoloji ve ahlâkla da ilişkili olması problemin önemini daha da arttırmaktadır.

Farabi, hiçbir maddede bulunmamış bir suret olarak faal aklı tanımlar. Faal akıl, kazanılmış akla benzeyen aktif bir akıldır. Faal akıl, potansiyel aklın edimsel akla dönüşmesinde, insani yetenekleri aktif hale getiren etken neden konumundadır. Farabi; faal akıl, suretlerin vericisi olarak madde de suret olarak ve fiiller âleminde açığa çıkmış olsa dahi, yaratıcı değerlendirilemeyeceğini ifade eder. Kendisinin buradaki düşüncesine göre; “mümkün varlık grubundan yaratılmış bir varlıktır” açıklamasını getirir.

Faal aklın görevi; Hakikat bilgisini sorgulayan, düşünen beyinlerin, bilmediklerini öğrenmek için çaba gösteren ve açığa çıkan bu çabanın boyutuna göre var olan güçtür. Sorgulayan beyin bu noktadaki güce erişebildiği oranda, Hakikat bilgisinin derinliğine ulaşır. Ve kendisindeki en Kemal oluş hali ile karşılaşır. Bir başka ifade ile “Kendisine doğabilme, gerçekliğini Mutluluk ile kazanabilme boyutsallığını fark eder. İnsanın faal aklın farkındalığını yaşayabilmesi için; cisim, madde ve araz gibi hiçbir şeye muhtaç olmaksızın, madde dünyasından, fiiller âleminde bağımsız boyutun kendisinde

var olduğunu deneyimler. Noktasındaki bu kudretin açığa çıkış hali, yaşamın gerçekliğidir ve bu olgunluk seviyesi de devamlılığını korur.

İnsanın bilgi gerçekliğine ulaşmasında faal aklın işlevinin önemini çok iyi kavramak gerekir. Faal akıl, metafizik varlık âlemi ile fiziki varlık dünya arasında bağlantısallık işlevi ile açığa çıkar. Faal akıl kendinde bulunan yetkinlikleri ay-altı evrendeki varlıklara aktarır. İnsana kendi başına ulaşamayacağı yetkinliklere ulaşabilmesi için bilme gücünü ve ilkelerini verir. Bu ilkeler, ilk bilgiler ile nefsin düşünme gücünde olan düşünürlerdir.

Geldiğimiz bu noktada, faal aklın boyutsallığını anlayabildiğimizi şu ifadeler ile açıklayabilir miyiz? Büyük gelişmeler sağlayan Al Farabi'nin felsefe ve bilim çalışmalarının zemininde, İbni Sina gibi önder bilim insanlarının günümüze kadar ortaya koyduğu buluşlarının neticesinde, konuya bilimsel yaklaşabiliriz.

“Maddeden enerjiye, genden düşünceye, beyinden zihne, ‘ben’den Özümüzdeki gerçekliğe, Mutlak güce ‘Mutluluğa’ ”. Bu geçişler, bize düşüncenin inançtan ve maddeden üstün olduğunun yeniden değerlendirmesini yapabilmek için, farklı bir bilimsel anlayışın kapılarını açmaktadır. Düşünce, genden, inançtan ve maddeden üstündür. Çünkü maddeyi, biyolojiyi ve bilinci şekillendirme yeteneği vardır.

2020 yılına ulaştığımız şu günlerde; beyin- bilinç – zihin anlayışımızda da büyük değişiklikler gerçekleşti. Bilim insanın bizler ile yüzleştirdiği büyük dönüşümün farkındalığını pek çoğumuz yaşıyoruz. Bu yenilik nöron teorisinden bütüncül enformasyon ağı yani “connectome” yani nörozihin teorisine geçiştir. Buna göre bilinci oluşturan 100 milyar nörondan oluşan, organ olan beyin değil; 2 üzeri 100 milyar olasılık içeren bir enformasyon sistemi bütünü bilgisi ile karşı karşıyayız. Bu bilgi bize yaşamın dili olarak ulaşıyor olsa da bilimsel açığa çıkışı ile daha derin noktasına ulaşabiliyoruz. Buradaki bilimsel ifadeye göre beyin zihin yaratan organdır. Nörozihin ise et olan beyin ile bilgi ağı bütünü olan zihin arasındaki arayüzdür. Fazlası ile karmaşık görünen güçlü bir organizasyon ağı ve işleyişidir. İnsan genomu değil, nörozihni “connectome”udur. Bu açıklamanın açığa çıkardığı farkındalık; “beynin bilgi ağları” anlayışı, insanı organ olan beynin sınırlarından alıp, bilgi ağı olan zihnin sınırsızlığına ulaştırmıştır.

Akıl, zekâ, mantık ve bilinç kavramları her şeyden önce bilgi ile temellendirilmiştir. Tüm canlı varlıklar ve hatta sosyal hayatımızdaki

diğer tüm tüzel kişilikler içinde soyut ve somut tüm varlıklara (özne, nesne, simge ve kavram ile birlikte, doğal ve sosyal olay, olgu ve oluşumlar) ilişkin bilgiyi algılayan, işleyen, yeniden üreten, yeniden biçim ve içerik veren, anlayan ve anlamlandıran; tüm bu enformasyonu dokunabilir haline getirerek, anlamlı ve taşınabilir birer göstergesel sisteme dönüştüren “tek” bilinç varlık insandır. Tüm bu işlemleri yerine getiren mekanizma, biyolojik sistemler gibi somut değildir. Elle tutulup gözle görülmeyen bir zihinsel mekanizmadır. Bu mekanizmaya doğrudan tanıklık etmek mümkün olmasa da, onun çıktılarının, dokunulabilir anlamında, insanı insan yapan özellik olarak anlaşılabilir. Nasıl ki, biyolojik sistemlerde; dolaşım, sindirim gibi sistemlerin alt sistemleri bulunmaktadır, aynı şekilde organik bir üst sistem olan zihinsel mekanizmanın da alt sistemleri, parçaları – unsurları; (1) akıl, (2) zekâ, (3) mantık ve (4) bilinçtir. (Farabi düşüncesinde; insanı,nefs ve akıl’ gibi kavramları ile ifade ederek;

Birincisi ay üstü âleme ait nefis, ikincisi ay altı âleme ait nefis olarak işaret edilen referans açıklamanın hatırlanması).

Bilgi İşleme Süreci Olarak Zihinsel Mekanizma

Yaşam nedir sorusu ile başlayan arayışımızın ilk basamağı zihinsel mekanizma ve bilginin yaşam dili ile işlem süreci olmalıdır diye düşünmekteyiz. İster olağan veya olağandışı gündelik bir etkinlik olsun, isterse bilimsel bir faaliyet olsun, insan davranışlarının tümü, mutlaka, zihinsel bir işlem sonucunda açığa çıkmaktadır. Diğer canlı varlıkların davranışları genellikle belirli bir faktörün, yani yine yaratılış özelliklerinin açığa çıkması sonucuna göredir. Sadece insan varlığının davranışları, akılsallığı yani tümel akıl faaliyetlerinin boyutsallığına göre zihinsel bir süreç içermektedir.

“Sonra nefsin hayal gücü ve ona bağlı olarak da istek gelişir. Böylece ikinci bir irade gelişir ki, bu da hayal etmekten doğan bir istektir. Bu iki iradenin oluşmasından sonra, Fa’al Aklın katkısıyla nefsin düşünme gücünde ile bilgiler ortaya çıkar. Bu ilk bilgilerin ortaya çıkmasıyla da, insanda üçüncü bir irade olan, seçme (ihtiyar) ortaya çıkar.” (Aydın, 2003, s. 132)

Faal Akıl’ı kozmik bir güç olarak tanımlar isek; insanın yaratılış özellikleri olarak işaret edilen, bilgi işleyen evrensel zihin işlevselliğini

incelememiz gerekir. Al Farabi'nin 'Âlem büyük insandır, insan küçük âlemdir' ifadesi bize makro evren ve mikro evren referansı ile insanî yetkinlikleri (yaşamda açığan tüm özellikleri) araştırmak için kolaylaştırılmış yol haritası olarak ilke vermektedir. Bu ilke, ilk bilgilerden ve nefsin düşünen kısmında var olan ilk düşünülürlerden, oluş noktasındandır. Faal Akıl, insana bu gücü, insanda duyum, arzu, istek ve irade gibi güçlerin açığa çıkmasından sonra belirlenebilir. Faal Akıldan, nefsin düşünen gücüne düşen ilk bilgiler, nazari ve fikrî erdemden doğan seçim işleyiş sistemine ait, seçme gücünün var olmasına bağlıdır. İnsanî öz, kendisini gerçekleştirme işlevselliğini bu noktadaki güçten alır. Bu ifade ile; Erdem, Mutluluk seçimi insana özgü olup, insan ancak bununla ahlâkî kavramların (iyilik, kötülük, erdem, mutluluk) sahibi olabilir. İnsan kendisindeki bu öz gerçekliği yaşam içerisinde seçim olarak yansıttığında ise; mutluluk – mutsuzluk, erdem – erdemsizlik, ödül – ceza, övmek ve yermek gibi tüm seçimler, yaşam dilinde anlam kazanır. Tüm yaşamın işleyişi insanda anlamlanmaya başladığında, insan kendisindeki tüm özellikleri gözlemlemeye başlar, seçim gücünün farkındalığına ulaşmış olur. Özetle; Mutluluğun aranabilen, arayarak dışsal bir yaşam içinde bulunabilen bir kavram olmadığı gerçekliği açığa çıkar.

**“Belki bu sır Öz’de, özümden özüme, kendimden kendime...
Noktamdaki kudretinde.”**

Farabi'nin bilgi felsefesinde, beş duyudan başlayan bilgi edinme süreci, aklın boyutlarına yönelik incelemeleri ile devam eder. Farabi, beş duyunun duyumlaması ve aklın üç aşamadaki akletmesi sonucunda açığa çıkan bilginin gerçekliği ile ilgili sorgulama tavsiyesine devam etmektedir. Burada emin olabileceğimiz bir sonuca ulaşamayacağımızı anlıyoruz. Çünkü Farabi'ye göre, insanın gerçek akli bilgiyi elde etmesi için kendi dışında bir varlık olan faal akıl ile iletişime geçmesi gerekmektedir.

Farabi, insanda aklın gelişmesi ve işleyişi sonucunda birtakım akli bilgilerin oluştuğunu ifade etmiş olsa da, bu bilgilerin tam bir doğruluk değerinde olamayacağını, bu durumda söylenemeyeceğini düşünür. Doğru bilgiyi elde edebilmek için insanın dışında ikinci bir akli eylem aşamasının gerekliliğini açıklamıştır. Farabi, buradaki ifadesi ile faal akıla işaret etmektedir. Farabi'nin kesin bilginin elde edilebilmesi

için metafizik bir varlığa gerek duyması, bilginin kaynakları arasında sezgiye de yer verdiğini göstermektedir.

Al Farabi'nin yukarıdaki son açıklamasını şu şekilde anlamaya çalışabiliriz: Aristoteles insanın "akıllı hayvan" olduğunu söylemiştir. William Shakespeare, Hamlet'te insanı, "akıldan yana soylu, sonsuz yeteneklerle donatılmış" olduğunu yazmıştır. Klasik ekonomistler, Stuart Mill ve Adam Smith, insanların kararlarını kendilerine dönük yararı "maksimize ederek" vereceklerine inanmışlardır.

Buna karşılık Bertrand Russell, İngilizlere özgü ince mizahıyla; "İnsanın akıllı bir hayvan olduğu söylenir. Hayatım boyunca bunun kanıtlarını aradım ancak bulamadım" demiştir. İnsanların tehlike, tehdit, risk, kriz, haz, menfaat gibi hayatın kritik zamanlarında aldıkları kararlara bakılacak olursa; Bertrand Russell'ın görüşündeki haklılık payı üzerine düşünmekte yarar vardır. Bu yönde düşünmeye de insan beyninin anatomisi üzerinden başlamak yerinde olur.

Beynin gelişmesini yaklaşık 500 milyon yıl önce tamamlamış ilk yapısı arka (veya alt) beyindir. Bu bölge sürüngenlerle ortak olan yapıdır ve solunum, vücut sıcaklığı, beden sıvıları ve kendi kendine çalışan (solunum, kalp vuruşu vb) sistemlerden sorumludur. Bu yapının üzerinde yer alan orta beyin bölgesi ise görme ve işitme duyularını koordine eder; tehlike, tehdit ve haz konusundaki röle (aktarma) istasyonlarını barındırır. Bunların üstünde yer alan ön beyin (prefrontal bölge) ise insana özgü olan okuma, yazma, hesap yapma, sembolizasyon, akıl yürütme gibi işlevleri barındırır. İnsanın Dünya sahnesinde çıkışı birkaç yüz bin yıl, dil, soyutlama, bilinçli düşünce ve nihayetinde kültürün ortaya çıkışı ise elli bin yıllık bir süreyi geçmez. Tarih kitaplarında okuduğumuz cıvalı taş devrinin bugünden yaklaşık 7000, maden devrinin ise 5000 yıl öncesine dayandığını hatırlamakta yarar vardır.

Gestalt psikologlarına göre tutarlı algılarımız, beynin yapısında bulunan, dünyanın özelliklerinden anlam türetme yetisinin nihai sonucudur ve bu özelliklerin ancak sınırlı vasıfları çevresel duyu organları tarafından tespit edilebilir.

Beynin, diyelim ki görsel bir sahnenin kısıtlı çözümlemesinden anlam çıkarabilmesinin sebebi, görsel sistemin, sahneleri kamera gibi edilgen bir şekilde kaydetmemesidir. Aksine, algı yaratıcıdır: Görsel sistem, göz retinasına düşen iki boyutlu ışık örüntülerini, üç boyutlu duyu dünyasının mantıken tutarlı ve istikrarlı bir yorumuna

dönüştürür. Beynin sinir patikalarına, karmaşık tahmin kuralları yerleştirilmiştir; bu -kurallar sayesinde beyin, sinirlerle gelen görece yoksul sinyal örüntülerinden bilgi damıtıp, bunu anlamlı bir imgeye çevirir. Dolayısıyla beyin, muğlaklık çözme hususunda mükemmel bir makinadır.

Özet ile; beynin asli görevi, duylardan gelen verileri içsel bir işletim sistemi aracılığıyla işleyerek, dış dünyamızdaki çevresel faktörler ve iç dünyamızdaki değişiklikler ile uyum içerisinde olabilmemizi sağlamaktadır. Özetlersek, beyin bir bağlantısal bütünsellik işleyiş çerçevesinde, gelen bilgiyi çözümlerek intibak sağlayabilen mekanizmadır. Son derece karmaşık, henüz anlayamadığımız yöntemleri olan bu sisteme sağlim ile henüz yaklaşım sağlayabildik.”

Bilişsel psikologlar bu yetiyi, göz yanılması üzerinden göstermişti, yani beynin, görsel bilgiyi yanlış yorumlaması üzerinden. Örneğin, bir üçgenin tüm hatlarını içermeyen bir imge yine de üçgen olarak görülür, çünkü beyin, belirli imgelerin oluşmasını bekler. Beynin beklentileri görsel patikaların anatomik ve işlevsel düzenine yerleştirilmiştir; bu beklentiler, kısmen deneyimlerden elde edilir; fakat çoğu kez görme yetisinin doğuştan gelen sinir kablolarından kaynaklanırlar.

İnsanların karar verme süreçlerini anlamak için beyinin içine girmek gerekir. Beyin araştırmaları günümüzde fMRI (functional magnetic resonance imaging) adı verilen bir araçla yapılmaktadır. Bu araç, beyinde belirli durumlarda meydana gelen kan akımını saptar ve görüntüye dönüştürür. Davranışsal ekonomi uzmanı George Loewenstein; “beynin büyük bölümü bilinçli düşünmekten çok, otomatik süreçlerin etkisi altındadır. Bu nedenle beyinde gerçekleşen işlemlerin büyük çoğunluğu düşünerek değil, duyguların etkisi altında gerçekleşir” demiştir. Bu saptamadan yüz yıl önce de Amerikalı gazeteci ve yazar Ambrose Bierce; aynı fikri “beyin düşündüğümüzü sandığımız organdır” şeklinde ifade etmiştir. İnsan beyni evrim süreci içinde, hayatını kolaylaştıran “şey”lere yönelmek, zararlı görünenlerden de kaçınmak üzere yapılanmıştır. İnsan beyni verdiği tepkileri ve aldığı kararları iki ayrı bölgede işlemekten geçirir. Bunlardan birincisi, beyin gelişim açısından daha eski bir bölgesi olan alt ve orta beyin yapılarının etkili olduğu, “hisseden beyin”; diğeri ise konuları irdeleyen “düşünen beyin”. Beynin tabanında yer alan eski yapı, hızlı, güçlü ancak tepkisel ve dolayısıyla “akılsız”dır. Buna karşılık daha

üstte yer alan irdeleyici düşünen beyin, yavaş, zayıftır ve kendini “akıllı” sayar. Tehlike, tehdit, risk, kaygı, ödül, haz, refah vaad eden uyarılar karşısında kararlar hızlı ve güçlü olan hisseden beyinden çıkar ve daha sonra kuvvetli gerekçelerle desteklenmek üzere irdeleyen ve “düşündüğünü düşünen” (zanneden) beyin bölgesine havale edilir. İnsanların duygularının sağ beyinde, mantıklı düşünme süreçlerinin de sol beyinde olduğu yönündeki yaygın görüş sadece sınırlı ölçüde geçerlidir. Çünkü insanın sahip olduğu iki tür düşünce süreci, beynin sağ ve solu tarafından yönetilmekten çok, aşağı ve yukarıdaki yapıları tarafından yürütülür. Kafatasımızın içinde duran ve düşüncelerimize, duygularımıza, algımıza, hayallerimizin ana işlem merkezi, her insanda farklı olduğu gerçeğini artık bilimsel olarak biliyoruz.

KAYNAKÇA BELLEĞİN PEŞİNDE-In Search of Memory/
The Emergence of A New Science of Mind Yeni Bir Zihin Biliminin
Doğuşu - Eric R. KANDEL (Prof. Dr.)

Bilgi Gücü, Sezgi ve Akıl İlişkisi

Farabi'nin tespitine göre; düşünme ile varlık suretinin yansıma ve çözümlenmesi, özne ile nesnenin oluşturduğu güç aynı merkezdir. Merkez, her boyutun kendi aşamalarına göre bilgi açığa çıkar. Al Farabi, insan bilgisinin aklın eylemi sonucu oluştuğu sonuca vardığında, düşünümleri iki ana grupta incelemiştir:

- 1- Tözleri bakımından potansiyel akıl ve edimsel düşünümler olup maddeden tamamen uzak olan varlıkların düşünümler suretleri.
- 2- Tözleri bakımından edimsel düşünümler olmayan varlıkların sureti.

Düşünümler suretleri, insan zihni tarafından nefsin alt yetilerinin aracılığıyla soyut-lanıp çeşitli aşamalardan geçerek kazanılmış akla ulaşır. Kazanılmış akıl boyutsallığının aşamasında bulunan insan aklı, soyut birer töz olarak, kendini veya edimsel düşünümler suretleri kavrar. Bu kavrayış teorik düşünmenin en yüksek seviyesini oluşturur. Özne bu etkinliği maddeden bağımsız olarak gerçekleştirir.

“Bu mertebede müstefad akıl soyut varlıkları, soyutlamak suretiyle değil, akılsal bir sezgi eylemiyle bilir. Çıkarısal aklın yardımcıları olan duyu ve tahayyül yetileri, sezgisel kavrayışta devre dışı kalmaktadır.” (Aydın, 2003, s. 134)49

Farabi'nin düşüncesine göre; burada kesin ve güvenilir bilgi, yanlıgı payı olan tahayyül yetisinin ötesindeki sezgisel bilgidir. Sezgiyi bir bilgi kaynağı olarak görmektedir. Sezgiyi, doğrudan doğruya bilgiyi kavramaya yarayan bir araç olarak tanımlar. Sezgi yöntemi ile özne birden ve aniden bilir. İnsanın gerçek bilgisini kozmik akıllardan gelen bir aydınlanmaya dayandıran düşünürün bilgi teorisini bir bakıma metafizik kaynaklı bilgi, bir sezgi bilgisi olarak değerlendirebiliriz.

Farabi'nin sezgi anlayışı akli tamamen saf dışı bırakmaz, sezgiyi akıl ile bütün işleyiş olarak görür. Sezgi duyu ve akla hizmet etmekle birlikte, soyutlamayı da gerçekleştirmektedir. Duyulara ve akla bağılı olarak algı işlevselliği; eşyanın kavranmasını sağlar. Sezgi ile evrensel sistemi, işleyişini ve bu işleyiş ile açığa çıkan tüm evrensel özelliklerin bilgisine ulaşırız. Teorik düşünceye bağılı olan sezgi ise eşyanın ilkelerini anlamamıza yardım eder. Böylece soyut ve seçkin şekilleri kavrarız. Al Farabi gerçekliğin, bilginin Hakikati, bu tür bilgiler üzerinde inşa edildiğini düşünür.

Farabi, insanın en basit akıl boyutundan, en üst boyut olarak işaret edilen, akla ulaşabilen ilahi bilgileri merkezi kaynaktan alabileceğini belirtir. Kazanılmış akıl düzeyinde olan, filozof ya da bilge kişiler, soyut varlıklar alanındaki kavrananları hissediş eylemi ile ulaşmış olur. Farabi, evrensel sistemin işlevselliği yönü olan his düşümü ile oluşan bilgiyi kesin bilgi olarak kabul eder. Farabi; insan aklının, faal aklın katkılarıyla kendi sınırlarının ötesine sezgi gibi bilgi kaynakları ile geçebileceğini ve bu yollarla bazı bilgiler edinebileceğini kabul etmiştir.

Kendi gerçekliğini özünde fark edebilenler, sınırlarını aşabilirler. Belki burada Al Farabi'nin bu değerli bilgisi ile kendimizi gerçekleştirme sırrını çözümleyebiliriz.

Erdemli Şehrine ulaşarak mutlak mutluluğumuzu açığa çıkarabiliriz ve Erdemli İnsan olarak yaşamı daha özgürce deneyimleyebiliriz.

Sonuç olarak Farabi'nin Aristoteles temelinde geliştirdiği bilgi konusunu ilerlemeci ve mistik bir boyuta taşıdığını söyleyebiliriz. Burada kendimize şunu sormalıyız; Farabi, nasıl olur da, sezgi işlevi ile elde edilen aklın bağlantısallığı ile uyum sağlanan bilgiye kesinlik anlamı kazandırmıştır? Bu durumda, bugün bilimsel olarak nasıl anlamamız gerekiyor? Sezgisel işleyiş, içselliğimizde nerede bulunuyor? Evrensel iletişim alanımız nerede? Yine nörobilim

felsefesine danışmamız gerekiyor. Çünkü burada Al Farabi tarafından işaret edilen üç nokta var; Sezgi, Akıl, Kesin Bilgi !

Bilgiyi elde ederken az ya da çok sağlam bir çıkış noktası aramak önemlidir. Çünkü sağlam bir dayanak noktası bulmadan, zihin güvenilir, genel geçer bilgiyi kuramaz. Sonuçta bütün bilgiler sağlam bir temele dayanırlar. Zihin bilgiyi elde ederken sağlam bir temel arayıp bulur ve buradan hareket ederek bilgiyi elde eder. Burada sağlam bir dayanak noktası aramanın yalnızca bilgi teorisiyle sınırlandırıldığını belirtmek gerekir. Sonuç olarak bu dayanak noktasının bilginin değeriyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de hiç kimsenin şüphe edemeyeceği kesinlikte genel geçer bir doğru var mıdır? Eğer varsa biz bu doğruları nasıl elde ediyoruz? Bu kesin doğruları elde etmenin herkesçe kabul edilmiş bir yöntemi var mıdır? Felsefe tarihinde bütün bu sorulara olumlu ya da olumsuz olarak verilmiş pek çok cevap vardır. Bu cevapların temelinde “kesin bir başlangıç noktasının bulunup bulunmadığı” sorusunun açığa çıkarılması çabası yatmaktadır.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, sezgi bazı filozoflar, matematikçiler ve mantıkçılar tarafından sistemlerinin temellendirilmesinde en önemli araç olarak görülmektedir. Bu nedenle sezginin çok geniş bir tartışma alanı vardır. Sezgi konusunun felsefede ve mantıkta ele alınışının en önemli iki nedeni bilgi teorisinin felsefenin en temel problemi haline gelmesi ve klasik mantığın yanında farklı mantık sistemlerinin kurulmasıdır. Özellikle Descartes ile birlikte bilginin temellendirilmesinde sezginin öne çıktığını; yeni mantık sistemlerinin kurulmasında da bu mantık sistemlerinin dayandığı aksiyomların ve ilkelerin tespitinde sezgiye müracaat edildiğini görüyoruz. Çünkü aksiyomlar ispatlanarak ulaşılmış önermelerden değildir. Üstelik onları mantıksal olarak da çıkaramayız. Öyleyse, aksiyomların doğruluğu dedüktif çıkarımdan başka bir yolla bilinir. O yol da sezgidir.

Descartes, özgür irade düşüncesini koruyabilmek için insan zihninin fiziksel dünyadan farklı olduğunu ve onun yasalarına tabi olmadığını ileri sürmüştür. Onun bakış açısına göre bir insan iki unsurdan oluşur: Beden ve ruh. Beden sıradan bir makineden başka bir şey değildir, ama ruh bilimsel yasanın hükmü dışındadır. Descartes anatomi ve fizyoloji ile çok ilgilendi ve beynin merkezinde bulunan ve epifiz bezi denilen küçük organı ruhun bulunduğu yer olarak kabul

etti. Onun inanişına göre epifiz bezi bütün düşüncelerimizin oluştugu yerdı ve özgür irademizin kaynağıydı.

Kadim Uygırlıklar tarafından çok iyi bilinen ve çok verimli kullanılan Epifiz bezi için 17.yüzyılda Descartes “Bedenle-Ruh arasında bir geçiş kapısıdır” demiştir.[4]

Bugün insanların çoğunluğu Epifiz bezini kullanamadıkları için eski insanların sahip olduğu mistik güçlere sahip olamamakta ve başka boyutları algılayamamaktadırlar. Bugün bile Epifiz bezinin ruhumuzun evi, evrene ve daha yüksek boyutlara açılan kapı olduğuna inanılmaktadır. Yapısı itibari ile göz yuvarlağına çok benzediği için aynı zamanda “Üçüncü Göz” ya da “Akıl Gözü” denilmektedir. İyapısı retina ile benzerlik arz etmektedir. Bu nedenle Epifiz bezine “her şeyi gören göz” adını verdiler ve bunu 1 Amerikan Doları’nın üstünde resmettiler. Aynı göz resmini mason amblemlerinde, Antik Mısır’ın duvar resimlerinde ve Horos’un kafasının resimlerinde de görebiliriz.

Zamanla maddesel bilim ilerledikçe Epifiz bezi gerçeği göz ardı edilmeye başlanmış, bu konuya bilim ilgisiz kalmıştır. 1958 yılında Amerikalı dermatolog Aaron Bunsen Lerner, Epifiz bezinden Melatonin hormonunu ayırınca, Epifiz bezi bilimin gündemine girdi ve o yıldan sonra, özellikle 1960’lı yıllarda, bu bez üzerinde yoğun çalışmalar başlatıldı.

Omurgalıların beyninde yer alan bir iç salgı bezi olan epifiz, bezelye büyüklüğünde 10 gram ağırlığında bir yapıdır ve biyolojik saatimizin merkezidir. Ağırlığı sadece 100 – 180 mg arasında olmasına rağmen vücudumuzda böbreklerden sonra en fazla kanlanan organ olarak bilinir. Epifiz bezinin şekli, küçük çam kozalağına benzemektedir ve beynin orta yerinde iki yarım küresinin birleştii bölgede yer alır. Kırmızı-gri renklidir. Vücudun yaşantısını sağlıklı ve dengeli şekilde idame ettirmesi gereken melatonin, serotonin ve DMT gibi hormon ve nörotransmitterleri salgılayan bu bez, aynı zamanda beyindeki simetrik olmayan tek yapı olmasıyla da dikkat çeker. Beyinde her bölüm simetrik yapıdadır. Bu nedenle beyindeki tüm bölümlerden beyin içinde iki tane vardır, yani her şey çifttir.

Epifiz bezi ise bir istisna teşkil eder. Beyin içinde başka bir benzeri, yani ikizi yoktur tektir. Bu nedenle de beyin içerisinde bağımsız çalışan bir organdır. Beynin parçası değildir.

Okültizm araştırmacısı Manly P. Hall, epifiz bezi (ya da kozalaklı bez) hakkında şöyle yazmaktadır:

“İnsan beyninde kozalaklı beden denilen küçük bir bez vardır, bu bez kadimlerin kutsal gözüdür ve Cyclopların [Tepegöz] üçüncü gözüne karşılık gelir.”

Kaynakça: Stephen Hawking – Leonard Mladinow, “Büyük Tasarım”, Doğan Kitap, İstanbul 2012, 7. baskı, s.31.

Al Farabi tarafından işaret edilen önemli olan bu üç nokta “Sezgi, Akıl, Kesin Bilgi”, bizi günümüz Psikoloji alanında ve Zihin Bilim Felsefesi alanında nasıl ilerleyebileceğimiz ile ilgili önemli yol haritası, işaret taşları ve kapıları açacak olan önemli bir anahtar olduğunu düşünüyoruz.

Yukarıda ön bilgi olarak edinmemizi sağlayan ‘epifiz bezi’, “Sezgi - Bilgi - Akıl” ile ilgili sorgulamamıza bir kapı açmış oldu.

“Farabi’de Psikoloji” ve “Farabi’de zihin felsefesi, sinir bilim, nöro felsefe” olarak geniş alanda incelemeler yapmamız gerekecektir.

EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE ÜÇÜNCÜ DERSİMİZ

FARABİ'DE ZİHİN FELSEFESİ

Al Farabi'nin eserlerinde, kurduğu bilgi akış sisteminde, zihin felsefesini tek bir belirgin başlık altında göremeyebiliriz. Bunun sebeplerinden birincisi, onun yaşamın dili, akışı ve işleyişi olarak işaret ettiği, felsefesinin çok geniş bir alanda incelemesi ve aktarıyor olmasından dolayıdır. Yaşamın kendiliğinden mükemmel olduğunu gösteren, yaşama yöntemini felsefe, bilim, sosyolojik yöntemlerin işleyişi yönü ile evrensel sistemin bilgisini iç içe analiz ederek aktarmak istediğini anlayabiliriz. Bundan dolayı; Farabi'nin (metafizik, tıp, fizik, kozmoloji, müzik bilimi, epistemoloji, ahlak, mantık, siyaset ve özellik ile Dil bilimi incelemelerinde, felsefenin her alanında var olan çok değerli eserleri ile) bir sistem filozofu olarak düşünmemiz gerekmektedir. Kendisinin felsefesini algılayabilmek, inceleyerek anlamlandırabilmek özverili ve sistemli bir çalışma gerektirmektedir. Çünkü Farabi'nin evrensel sistemin işlevi ve işleyişine bakışı, bütünsel olarak, birbirini kuşatan iç içe bağlantısal bilgi işleyiş sistemidir. Burada bağlantısal bütünlüksellik sağlanamaz ise, Farabi'nin önermelerinden çok farklı sonuçlar elde edebileceğimizi göz önünde bulundurmamız gerekir. Diğer önemli ikinci aşama ise; Farabi'nin çok sayıda eserinin varlığı, günümüze kadar bu eserlerin farklı sıralaması ile ve uzun yıllar üzerinde her dönemin eğitim koşullarına göre Türkçe'ye veya diğer pek çok ülkenin çalışmalarına göre çevrilmiş olması da önemli bir husustur. Farabi'nin her eserinde ilgili konunun bilgi akışının takibi ve amaçlanan araştırmanın dâhil edildiği felsefesinin tespit edilmesi için derinlikli bir çalışmayı zorunlu kılmıştır. Örneğin; mantık incelemelerinin bulunduğu eserinden dil felsefesi ve bilimi ile ilgili önermelerini, ahlak konusunu içeren bölümden zihin felsefesi ile ilgili bilgiyi algılayıp, oradaki düşüncelerini ayrıca araştırmak gerekir.

Rüzgar'a dönerek, her zamanki gibi heyecanlı düşünce seslenişim ile; "Elimizde bizim Farabi'nin sistem kuruculuğuna yönelik araştırmalar ile hazırlanmış değerli bir eser listesi var. Birinci

dersimizde, Prof. Dr. Mehmet Arslan bey bize bu listeyi sunarken şöyle demiş idi: “Farabi’nin en temel özelliğini taşıyan önemli eser listesini sizlere teslim ediyorum. Bu liste sizin çok önemli yol haritanız olacak. Yolumuzun hedefi ‘Mutlak Mutluluk, yani nihai hedefimiz’. Bu eserleri inceler iken eş zamanlı olarak Modern Çağımızın önemli bir uzmanlık alanı olarak anılan ‘Zihin Felsefesi’ konusunu üçüncü dersimizde genel olarak ele almamız gerekecek. Bu konu üzerindeki yapacağımız okumalarda ‘Düşünce, Bilgi, Sezgi, Akıl kavramları yine merkezimizde yer alacak.

1. Kitabu Arai Ehl-i Medineti’l-Fazıla: Ahmet Arslan’nın tercüme çalışmaları ile “İdeal Devlet” (Farabi, 2012a).

2. Es-Siyasetü’l-Medeniyye: Mehmet Aydın, Abdülkadir Şener ve Ramî Ayas’ın tercüme tercüme çalışmaları ile (Farabi, 2012b).

3. Füsul el-Medeni: Hanifi Özcan tarafından “Siyaset Felsefesine Dair Görüşler” tercüme çalışmaları ile (Farabi, 2005a).

4. Et-Tenbih Ala Sebili’s-Saade: Hanifi Özcan tarafından “Mutluluk Yoluna Yönelme” tercüme çalışmaları ile (Farabi, 2005b).

5. Risale Fi Meani’l-Akıl: Mahmut Kaya tarafından “Akıl Anlamları” tercüme çalışmaları ile (Farabi, 2014).

6. Risale Fi İsbati’l-Mufarakat: Nuri Adıgüzel tarafından “Mufarik Varlıkların İspatı Üzerine” tercüme çalışmaları ile (Farabi, 1998).

FARABİ’DE ZİHİN FELSEFESİNİN ÖNEMİ

Zihin felsefesi modern çağımızın en hızlı gelişen ve sorgulanan, felsefe alanında okuduğumuz konuların en başında yer aldığını görebiliyoruz. Felsefeye yönelen eğitim ve kişisel gelişim alanında var olan eserlerin ve makalelerin zihin felsefesi üzerine yazılması okuyucu talebinin artışı ile gözlemleyebiliyoruz. Bunun en önemli sebebi hiç kuşkusuz, zihin felsefesinin son derece ilgi çekici konu içeriğine sahip olmasıdır. Günümüzde artık pek çok kişi içsel yolculuğuna yönelmeye başladı ve kendisini bilme arzusu toplumsal buhranların yoğunlaşması olarak yorumlayabiliriz. Geleceği parlak görünen bu felsefe disiplininin yeni olduğunu düşünüyoruz, ancak biraz felsefe tarihinde zaman yolculuğunu sevenler için Antik Çağ felsefesi incelemelerinden ufukumuzu açacak bilgiler ile karşılaşabiliriz.

Zihin felsefesinin özellikle analitik felsefe geleneği içinde, ilk İngilizce eserler ile açılım sağlandığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu

alanın bütün temel eserleri İngilizce olarak yayınlanmıştır. İngilizce temelinde geliştirilmiş, kendisine has bir terminoloji, bir sistem oluşturulmuştur. Zihin felsefesinin yeni bir alan olması sebebi: Zihin olarak işaret edilen özelliğin sorgulama ve incelenmesi ile başlamasıdır. Düşünce temelindeki tüm sorgulamalar, zihnimizin dünyasından (mağaramızdan) çıkarak, gerçek aydınlanma öğretisini deneyimlere başlamaktadır. ‘Ben bilgisinin’ zihin mağaramızın duvarına vurmuş gölgelerini merak ederek yola çıkmalıyız. Ben bilgisinin zihnimizi şekillendirdiği, ön yargı duvarlarını ördüğünü, illüzyon gölge oyununu o duvarlarda izlettiğine tanık olmalıyız, kendi dünyamızda... Zihin Felsefesi konu başlığı, yirminci yüzyıldan önce kullanılmıyordu. Bir örnek vermek gerekirse, Paul Edwards’ın editörü olduğu Encyclopedia of Philosophy’nin 1967 baskısında dahi ‘zihin felsefesi’ deyiimi (İngilizce’de, ‘mind philosophy’ veya ‘philosophy of mind’) bir madde başlığı olarak yer almadığını görebiliriz. Bunun yerine ‘mind-body problem’ (zihin-beden sorunu) veya ‘other minds’ (başka zihinler) gibi madde başlıkları altında, bugün ve geçmişte zihin felsefesinin önemli konuları yerini tutan felsefe sorunlarının işlendiğini okuyabiliriz. Burada ilgimizi çekmesi gereken en önemli nokta; bu bilginin tespit edildiği ansiklopedinin ‘mind-body problem’ başlıklı maddesini kaleme alan Jerome Shaffer’in aynı zamanda ‘Philosophy of Mind’ ismiyle bir eser yazmış olması ve bu eserin, Zihin Felsefesi Açısından ‘Bilinç, Ruh ve Ötesi’ adı ile Türkçe’ye bir çevirisinin yayımlanmış olmasıdır. Bu çeviride kullanılan Türkçe terminoloji eleştiriye fazlasıyla açıktır. Ancak ‘zihin felsefesi’ konusunda da Türkçe olarak yayımlanmış ilk eser çalışmasıdır.

Yukarıdaki konunun giriş özeti olarak; ‘zihin felsefesi’ alanı çalışmaları, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, öncelik ile bir kısım eserlerin ve makalelerin başlığı olarak ele alınmış. Bu süreç içerisinde, zihin konusuyla doğrudan veya dolaylı bir biçimde bağlantılı olan felsefi sorunların, psikoloji, sosyoloji ve benzeri bilimlerden bağımsız bir biçimde, sistemli ve derli toplu ele alındığı felsefe dalının ismi olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Artık günümüzde zihin felsefesi, üniversitelerde önemli bir ders olarak yerini almıştır. Çok sayıda akademisyenin de artık uzmanlık alanı olarak bu seçime yöneldiğini de görebiliyoruz.

Zihin felsefesinin görevi zihinle ilgili olan kavramları (bu arada zihin kavramının kendisini de) ele alıp çözümlenektir. Bu kavramlardan

her birinin doğasını, aralarındaki ilişkileri keşfetmek, bu kavramların nasıl sınıflandırılması gerektiğini ve başka belirli kavramlarla, bilhassa madde ve enerji, insan bedeni ve en çok da merkezi sinir sistemi kavramlarıyla nasıl ilişkilendirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktır. Zihin felsefesi çözümez sorularla doludur: şuurla ilgili meseleler, kişisel özdeşlik, fiziksel ölümden sonraki hayat, iradenin özgürlüğü, zihinsel hastalıklar, davranışta zihnin rolü, duygunun doğası, insan ve hayvan psikolojilerinin karşılaştırılması ve diğer birçokları. Fakat bu konuların her biri eninde sonunda, basitçe ‘zihin-beden sorunu’ olarak adlandırılan tek bir temel soru ile bağlantılıdır: zihin nedir ve onun bedenle ya da genelde fiziksel olanla ilişkisi nedir?

Zihin felsefesini diğer araştırma alanlarından ayırırken hemen göze çarpan önemli bir hususiyet, onun ele aldığı konudur, yani zihin ve yanı sıra onun türlü belirtilerinin doğası. Bu hususiyet, zihin felsefesini astronomi ve fizik gibi hareket halindeki maddeyi inceleyen deneysel bilimlerden; geometri ve cebir gibi matematiksel ilişkileri inceleyen formel (biçimsel) disiplinlerden; ve sanat felsefesi ya da hukuk felsefesi gibi felsefenin diğer alanlarından ayırmaya yarar. Fakat ele aldığı konu tek başına zihin felsefesini ayırt etmeye yetmez, çünkü zihin, başka disiplinlerin de, bunların arasında bilhassa psikolojinin ve aynı şekilde biyolojinin belirli alt dallarının, fizyolojinin, sosyolojinin ve antropolojinin de araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu alanlarla karşılaştırıldığında zihin felsefesini ayrı kılan şeyin kullandığı yöntem olduğu görülür; çünkü o, ayrıntılı duyuşal gözlem, öngörülerin formüle edilmesi, deneylerin tertiplenmesi, tümevarımı sağlama, olumsal genellemelerin, kuramların ve yasaların bulunması ve sınanması gibi unsurları içeren deneysel araştırma yöntemlerine başvurmaz; fakat bunun yerine felsefi tefekkür yöntemine müracaat eder. Bu yöntem, anlamların sorgulanmasını, kavramların çözümlenmesi ve aydınlatılmasını, zorunlu doğrulukların aranmasını, tündengelimli çıkarımın, saçmaya indirgemenin ve sınırsızca yinelenen terimler içeren kanıtların ve diğer apriori muhakeme (önsel akıl yürütme) biçimlerinin kullanılmasını ve insan düşüncesi ve çabasının temel biçimlerinin altında yatan ve onları haklılandıran esaslı ilkelere ulaşmayı ve bu ilkeleri değerlendirmeyi içerir. Zihin felsefesi her ne kadar kendi başına bir araştırma alanı olsa da, başka alanlarla çok önemli ilişkiler içindedir. Birincisi, kullandığı ve genelde felsefeye özgü olan yöntemler, başka alanlarda sağlamış

oldukları sonuçlar bakımından sınanmış olmalıdırlar: Eğer bir yöntem başka alanlarda başarı sağlamışsa, aynı yöntemi burada da kullanmak akla uygundur; ama başka alanlarda başarı sağlayamamışsa, burada kullanılması o yöntemi şüpheli kılacaktır. İkincisi, bilgi teorisi, metafizik, mantık, etik, ve din felsefesi gibi alanlarda ulaşılmış bulunan neticeler zihin felsefesini yakından alakadar ederler; ve buna karşılık zihin felsefesinde elde edilen neticeler de dolaylı yoldan bu alanlar için önem arz ederler. Bundan başka bu karşılıklılık, zihin felsefesi ile nöroloji, psikoloji, sosyoloji ve tarih gibi deneysel disiplinler arasında da aynen söz konusudur. Buna göre, zihin felsefecisi sürekli olarak kendisini ilgili bütün araştırma alanlarındaki gelişmelerle bilgilendirmek durumundadır.

Zihin felsefesinde zihne yönelik metafiziksel/ontolojik soruşturmalar yürüten ikicilik (düalizm) ve özdekçilik (materyalizm) olmak üzere başlıca iki farklı sorgulama biçimine yönelinmiştir. Bazı düşünürler tarafından zihin felsefesinin tarihsel süreci XVII. yüzyılda Descartes'ın ikiciliği ile başlamıştır. Bu düşünürlere göre; zihin felsefesindeki ikici yaklaşımların başlangıcı da bu yüzyıl olarak kabul edilirken, özdekçi/maddeci yaklaşımlara giriş tarihi ise 20. Yüzyıl olarak bilinmektedir. Bu noktada, Farabi'nin felsefe ve bilim sistemini incelenmeye başladığımızda, zihin felsefesindeki tüm ikici ve özdekçi görüş ve tespitlerin aslında Antik Yunan düşüncesi kökeninde bulunduğunu okuyabiliriz. Farabi'nin Platon ve Aristoteles tespitlerindeki uzlaştırmacı bilgisini incelerken, Platon ve Aristoteles dönemlerine daha detaylı bakmamız önerilmektedir. Buna göre, Pythagorasçıların ruh görüşünden etkilenen Platon'un ruha ilişkin açılımları daha sonra geliştirilen ikici görüşler için tam bir esin kaynağı olurken, Demokritos'un atomcu ruh görüşünden etkilenen Epikuros ve Aristoteles'in ruh anlayışı ise özdekçi görüşlerin geliştirilmesindeki etkisini görebiliriz. Bu çalışmanın incelenmesinin sebebi ise; günümüze dek ortaya konan hem farklı ikici zihin görüşlerinin hem de çeşitli özdekçi zihin görüşlerinin kaynaklarının/köklerinin, aslında, Antik Yunan'daki ruh anlayışlarında bulabileceğimizi, Farabi öğretisinde işaret edildiğini görebiliriz.

Descartes'ın etkileşimci zihin yaklaşımıyla başlatılan zihin felsefesinin ikici ve özdekçi sorgulamalarının temelinde, Pythagorasçılardan Platon'un ve Demokritos'tan Epikuros ve Aristoteles'in ruh anlayışlarının olduğunu anlayabiliriz

Çıkarımlarımızda bazı farklılaşmalar olduğu yorumları karşılaştık dahi, kesin bir sonuç için konuyu genel çevreden tekrar ele almamız gerekebilir.

17. yüzyılda Descartes'ın ikili yapıdaki insan varlığı anlayışının ortaya çıkardığı zihin-beden (nedensel etkileşimi) sorunsalı ile başlatılan zihin felsefesine yönelik sorgulama, Antik Yunan çağında incelenen bilgi alanında okuyabiliriz. Özellikle Platon'un ruha ilişkin görüşleri zihin felsefesindeki ikiciliğin yolunu açarken, Aristoteles'in madde-form birlikteliği hakkındaki görüşleri ise özdekçi yaklaşımın temellerini oluşturur. Bu kuramsal çerçevenin Ortaçağdaki devamı bu çağın tinselci anlayışını şekillendirirken, bedensiz (maddesiz) ruhun var olabileceği üzerine tartışmaları ve de bu temel kabulü beraberinde getirmiştir.

Modern dönem ve sonrasında ise Platon ve Aristoteles'in görüşlerinden kaynaklanan yaklaşımlar, zaman içinde farklılaşarak ve çeşitlenerek "ikicilik" ve "özdekçilik" kavramları ile açığa çıkmıştır. Günümüze gelindiğinde ise, zihin felsefesinin tarihsel sürecinde ruhtan zihne doğru kaymış olan sorgulama alanında bu kez bilince odaklanıldığını görmekteyiz. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkarak gelişen bilişsel bilim disiplinlerinin büyük orandaki etkisi ile de "zihin-beden sorununun "bilinç-beyin, bilincin evreni" sorununa doğru evirildiğini gözlemlemekteyiz. Bu durum bizlere XXI. yüzyılda bilişsel bilimlerin tespitlerini önemseyen çağdaş zihin felsefesi yaklaşımlarının dayandığı köken ve kaynağına yönlendirmektedir. Antik Yunan ruh anlayışını İslam felsefesi ile birlikte uzlaştırmacı noktada inceleyen Farabi sistemi üzerindeki çalışmalar bize ışık olacaktır.

Günümüze kadar açığa çıkmış, Antikçağın ikiciliğe ve özdekçiliğe kaynaklık eden ruh görüşlerini izleyerek, yaklaşımlarını görebiliyoruz. Bu bilgilere dayanarak, öncelikle Antikçağda Pythagorasçıların orphik görüşünden esinlenen Platon'un ruh anlayışının yanı sıra Ortaçağda Plotinos ve İbn Sina'nın ruha ilişkin olarak geliştirdikleri görüşlerin temelini, Farabi'de incelemek mümkündür.

17. yüzyılda ruh ve bedeni birbirinden farklı ve birbirine indirgenemeyen iki ayrı varoluş sorgulamalarını ve aralarındaki etkileşimi de onaylayan Descartes'ın kartezyen ikiciliğinin temelindeki sorunun, zihin-beden olduğunu da anlayabiliriz. Bu durumun akabinde, bu sorunun aşılabilmesi için geliştirilen yaklaşımları şu şekilde özetleyebiliriz. 17. ve 18. yüzyıllarda kartezyen ikiciliğin

esin kaynağı olduğu, ruh ve bedenin iki ayrı saat gibi Tanrı tarafından önceden kurulup aralarındaki uyumun sağlandığının savunulması tespitleri, Leibniz'in görüşleriyle şekillenen koşutçuluk açılımına da bakmak gerekir. Ruh-beden etkileşiminin gerektiğinde Tanrı tarafından gerçekleştirildiğini ileri süren Arnold Geulincx ve Nicholas Malebranche'in öncülüğündeki aranedencilik çalışmalarını kısaca açıklayalım. 19. yüzyılda yalnızca bedenden zihne doğru bir etkinin olduğunu savunan gölgeolguculuk; 20. yüzyılın başında ise zihin durumlarının bilinebilirken, beyin durumlarının bilinemeyeceğini tespiti üzerinde önemle durulması ve zihin ile beyni iki farklı töz olarak gören içebakışçılık akımlarının açığa çıkışında görebiliriz.

Antikçağdaki özdekçi ruh anlayışları öncelik ile anlatılmaya çalışılmıştır. Antikçağda Demokritos'un atomcu görüşünden etkilenen Epikuros'un ve madde ile formun birbirinden ayrı olamayacağını bilgisini görmekteyiz. Bu bilgiye göre; insan söz konusu olduğunda maddeye denk gelen insanın bedeni ve forma denk gelen insanın ruhunun da birbirinden ayrı iki varlık olamayacağını savunan Aristoteles'tir. Ruh anlayışına, modern dönemde ruh ile beden arasında zorunlu bir işleyiş olduğunu düşünen ise Spinoza'dır. İnsanı bir makine gibi gören La Mettrie'ye ve ruh görüşünü atomsal bir çerçevede açıklamaya çalışan Gassendi'dir. Çağdaş dönemde ise; zihin durumlarının gözlemlenebilir eylemlerle açıklanabileceğini savunan felsefi davranışçılık yeniden başlıca bir araştırma alanı olarak kendisini göstermiştir. Zihinsel durumların, beynin fiziksel durumlarının çıktısı olduğu inancı üzerinde çalışmalarını yürüten fizikselci/özdeşçi uzmanların görüşlerine önem ile yer vermek durumundayız.

Çağdaş dönemde açığa çıkan felsefi davranışçılık kuramı ise; Özdeşçilik görüşünün kendinden önceki var olan diğer akımlar ile arasındaki farkın; zihinsel olayları merkezi sinir sistemindeki fiziksel olaylarla özdeş olduğu yaklaşımıdır. İşlevselci görüşün kendinden önceki akımlardan en önemli farkı bir şeyin zihninin olabilmesi için biyolojik anlamda bir beyne sahip olmadığını savunan görüşdür.

NEDENSELLİK BİLİM VE METAFİZİK

2010 yılından sonra hızla açığa çıkan nörobilim/sinirbilim ve nöro felsefe araştırmaları ile zihinde nedensellik sorgulaması daha netlik kazanmaya başlamıştır.

Aslında tüm alanlardaki çalışmalarda (felsefe, bilim, tarih, antropoloji gibi) tek bir yönteme başvururuz. Bu yöntemde, öncelik ile zihnimizde hedeflediğimiz konunun bir hayalini oluşturmamız gerekir. Aslında şu cümleyi dahi yazarken “hedeflediğimiz konunun hayali ilk hedefimiz” olduğunu hayal etmiş bulunuyoruz. “Muhayyile” olarak işaret edilen bir sisteme başvuruyoruz, düşüncenin temelindeki bilgi, bilginin temelindeki, bilinç-zihin, bilinç-zihnin temelindeki beyin olarak işaret edilen mekanizmada... Nesnelere zihinde canlandırma yeteneği, insanı diğer canlılardan ayıran evrensel sistemin açığa çıktığı en temel özelliğidir. İlk aşamadaki düşünce eylemi de canlandırma, yani hedeflediğimiz bilginin hayali ile başlar. Zihinde canlandırmayı daha kolay yapabilmek için, beyin mekanizmamızdaki benzerlik sistemine başvurabiliriz. Hedeflenen bilginin, daha önceki açığa çıkmış nesnel bir konuya dönüşmüş, yakın ve benzerlik bağlantısına geçerek, buradaki deneyimlenmiş olan bilginin durumsallığından destek alınabilir.

Gareth Morganın ifadesi ile; “Daha iyi bilinen konuya benzetme işine de metaphor denir”. Hedeflenen bilginin tasarım haline dönüşmesi, metaforlar aracılığıyla zihnin bağlantısallık özelliği ile canlandırılabilir.

Zihinsel nedensellik problemi varlığı kabul edilen iki varoluş türünün yani zihin ve bedenin etkileşimiyle alakalı sorunları içerir. Problemin kaynağı ilk olarak “gayri maddi yapıda olan zihin” ile “maddi yapıda olan bedenin” nedensel bir ilişkiye girmelerinin imkânını sorgulamaktaydı. Çünkü maddi alana dâhil olması sebebiyle beden, zihni fiziğin yasalarına çağırırken; bunun aksine gayri maddi alana dahil olması sebebiyle zihin, bedeni fiziğin yasalarının dışına çıkmaya zorlamaktaydı. Görüldüğü üzere zihinsel nedensellik problemi her şeyden önce zihin ve bedenin ontolojik durumlarıyla doğrudan ilişkilidir. Örneğin Descartes zihni “düşünen ama yer kaplamayan töz” ve bedeni “yer kaplayan ama düşünemeyen töz” olarak tasarlayınca, böylesine farklı ontolojik kategorilerde yer alan bu iki tözün nasıl olup da etkileşime girebildikleri bir sorun olarak ortaya çıktı. Her ne kadar bu problem öncelikle töz düalistlerinin karşı karşıya olduğu bir sorun olsa da ve günümüzde artık töz düalizminin radikal bir şekilde gösterdiği ayrı ontolojik kategoriler felsefe çevrelerince benimsenmese de zihinsel nedensellik problemi hala önemini korumaktadır. Örneğin zihni bedenin dışındaki bir ontolojik

statüde konumlandırmaktan kaçınan ama onu klasik fiziğin biraz daha ötesinde “çok özel bir fiziksellik” ile tanımlayan nitelik düalizmi, aynı ontolojik düzlemde tasarladığı zihinsel niteliklerin/süreçlerin beden niteliklerine/süreçlerine nasıl olup de etki edebildiğini açıklamak durumundadır. Zihinsel nedensellik, en önce sağduyunun verilerine dayanır. Duyu organlarımız bedenimizin dışındaki dünyayı duyumsarken veya iradeli hareketlerimiz dış dünyada davranış olarak ortaya çıkarken biz, her ne kadar bunun nasıl mümkün olduğunu tam olarak açıklayamasak da zihnin bedene ve bedenin zihne etki ettiğinden eminizdir. Sağduyunun bu verisine dair ilk önemli açıklama Descartes’ın ismiyle meşhur olan etkileşimcilik (interactionism) veya Kartezyen etkileşimciliğidir: O, zihnin bedenle etkileşime girebildiğini kabul etmiş ve bu etkileşiminin beyindeki “kozalaksı bez” üzerinden gerçekleştiğini düşünmüştür. Bu düşünceye yöneltilen ilk eleştiriler filozofla çağdaş olan Prens Elisabeth tarafından dile getirildi. Elisabeth’in Descartes’la mektuplaşmalarında görülen bu duruş; “zihinsel nedensellikteki fiziksel dünya, zihin fenomeni ve zihinle beden arasındaki ilişkinin kendisiyle alakalı güçlükleri öne çıkarmaktadır. Elisabeth’e göre Kartezyen düşüncedeki zihinler fiziksel etki doğuracak türde şeyler değildir. Onlar bir uzamda yer almaz, kimyasal bir bileşimde değildirler, elektrik yüklü değildirler. Bu yüzden zihin bedeni, bedenin diğer bedenleri ittiği veya çektiği gibi itemez veya çekemez” olarak ileri sürmüş idi.

Felsefedeki tüm bu sorgulamalara dersimizde önem ile yer vermemizin sebebi, 2020 yılında dahi henüz yön bulunamamış olan felsefedeki bilim sistemini yeniden merkeze alabilmek içindir. Çünkü yirminci yüz yıl itibarı ile eğitim sistemimizde felsefe çalışmalarına yer verilmemiş olmasının olumsuz etkilerini bugün dahi yaşıyoruz.

Zihin felsefesini, klasik dönem İslam filozoflarının açıklamaları ile değerlendirirken, öncelik ile konunun merkezinde bulunan ilkeleri tespit etmeliyiz. İslam filozoflarının düşünce dünyalarında zihin felsefesine yönelik öncülük edebilecek çıkarımlarına rastlayamayız. Ancak İslam filozoflarının çalışmalarının üzerinde, Yunan düşüncesinin etkilerini çok net okuyabiliriz. Bu görüşümüzü destekleyecek şu açıklamayı burada rahatlık ile yapabiliriz: İslam filozofları nefis-beden ilişkisini genel anlamda Aristoteles ve Platon’un nefis görüşlerini temel almışlardır, bu temel üzerinden evrensel sistem ve nedensellik sorgulamaları üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bundan dolayıdır ki,

modern zihin felsefesinin bir anda Descartes ile başlaması ve gelişme aşamalarına işaret eden bu kısa süreç tarafımızca pek kabul görmez.

Özet ile burada tarihsel sürecin detayına tekrar bakmamız gerekecektir. Modern monist ve düalist felsefelerin temel kaygılarını kendilerine indirgeyebileceğimiz Aristoteles ve Platon, İslam felsefesinde nefis teorisi olarak karşımıza çıkar. Aristoteles “beden bağımlı nefis” görüşüyle insanın içine yerleşen ruh fikrine karşı, materyalist zihin anlayışı olarak algılanan aslında farklı bir boyuttan da sorunun ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. Platon ise; idealar âleminde bahsederek ruh fikrini kabulünü ifade ederek ve diğer düalist zihin anlayışlarına yön vermiştir. Bu bilgiler temel olarak çok iyi anlamamız gerekiyor. Çünkü Farabi felsefe sisteminin temelinde Platon ve Aristoteles bilgisi önemlidir. Modern zihin felsefesinin kendisine dayandığı zihin kavramını inceler iken genel olarak “nefis” kelimesi ile karşılaşacağız. Ancak aynı anlamı taşıyan, farklı kavramları da görebileceğimiz bazı açıklamaları da okuyor olacağız. Örneğin; nefis kelimesini ifade eden, ruh ve genel konu başlıklarının açılımı olarak akıl kavramının da belirtilmiş olduğunu göreceğiz.

Zihin yerine “Nefis, Ruh, Akıl” kelimelerinin kullanılmasının sebebinin iki yönü ile açıklamasını bulabiliriz. Birincisi; zihin kavramının ruhtan farklı görülmemesidir.

İkincisi olarak akıl ve nefis kavramlarının farklarını ayırt edebileceğimiz biçimde açık bir anlatımı bulamadığımızdan dolayıdır. Bazı açıklamalarda, akıl nefsin bir gücü gibi işaret edilmiş, başka bir ifadeyle kullanılan akıl, düşünen, bilinçli ve farkındalık sahibi zihnin kendisi olarak açıklama getirilmiş. Öncelik ile kendimiz bu yaşadığımız yüzyıl algısı ve bakış açısında bu konuyu iyi kavramalıyız. 2050 yılına kadar Erdemli Şehrimizin yaşamda Farabi felsefesi ile tekrar yer alabilmesi ve bu erdemli şehrin yeni nesillerinin kendi hakikatlerini bu çatı altında doğru öğrenebilmeleri için.

Felsefe eserlerinde, İslam filozoflarının kullandığı “nefis” kavramı bugün bizim üzerinde çalıştığımız zihin kavramının tam karşılığıdır. Ancak İslam filozoflarına göre insan dışındaki canlılar için de zihnin varlığına işaret ederek şu şekilde açıklama getirmişlerdir: Feleklerin de nefis sahibi olması ile birlikte nebati nefis, hayvani nefis, insani nefis gibi kayıtlar diğer tüm canlılardaki zihin yapısını da anlatmışlardır. Gazabi nefis, shevi nefis ve akli nefis gibi kavramlar ile zihnin yapısal sürecini ve boyutsallığını belirtmişlerdir. Zihinde

öfke duygusu ve onunla ilgili olan diğer duygular oluşumuna gazabi nefis (yani öfkeli zihin), şehvet, cinsellik ve diğer arzuların zihinde canlandığı zaman, şehvi nefis (yani şehvetli/arzulu zihin) gibi bilgi açımlarına çalışmalarında yer vermişlerdir. Düşünmenin sistemsel incelemelerinde ise; zihnin süreci ve boyutsallığı yönü ile akli nefis kavramı kullanmışlardır.

İslam filozoflarının kullandığı “akıl” kavramı zihin kelimesine işaret edilir iken; Akıl kelimesi daha çok zihnin epistemolojik yönünde kullanılmaktadır. Zihin anlamının, herhangi bir bilgi verisi ve bilgi kategorisi içermediği durumda, “bilkuvve akıl” denilirken; zihnin bilgi kategorilerine yönelik durumlara da “bilfil akıl” denilmektedir. “Ruh” kavramı da zihin kelimesi anlamını kapsamaktadır. Ruh kelimesi, zihnin ahlak ve dini kavramlara yönelindiğinde kullanılmıştır. Örneğin; “ruhun bedene üflenmesine açıklık getirildiğinde yada semaya yükselişi gibi” anlatımlara işaret eden durumlarda yer verildiğini okuyabiliriz. Bu kapsamda, “Kalp” kelimesine de daha çok İslam felsefesi düşünce alanında karşılaşırız. Burada da nefsin ahlaki veya dini algı sistemi içerisinde kullanıldığını görebiliriz.

Farabi’de Zihin-Beden Bağlantısallığı

Farabi’nin zihin-beden konusunu, zihin teorisini genel olarak geniş bir inceleme alanında değerlendirmiştir.

Farabi’nin sisteminde, sudur teorisi açıklamaları ile zihin kavramı “düalist bir zihin anlayışı” olarak bir sonuca varabilir. Ancak kendisinin sistemindeki bazı bilgi tespitleri ve bu tespitlerin incelenmesinde anahtar olabilecek konu başlıklarını bölümlere ayırmıştır. Bundan dolayı bölümlerin anlatım aşamaları dualist bir anlayış olarak görünebilir. Konunun boyutsal aşamaları tamamlandığında ise okuyucu tarafından bu düalist anlamlandırma, orijin anlatım noktasına dönüşecektir. “Akıllar âlemi” ile “ayaltı âlem” birbirinden kesin bir şekilde ayrılmıştır.

“Faal akla” gelinceye kadar bütün akıllar maddeden ayrıktırlar” (Farabi, 1998). Ayaltı âlemde yer alan ve dört unsurdan madenlere, bitkilerden hayvanlara ve insanlara kadar bütün varlıkların yapısı madde olarak açığa çıkan özelliklerdir. Maddeden ayrı olan akıllar ile madde olarak açığa çıkan ay altı âlemdeki varlıklar birbirilerinden farklı ontolojik düzlemlerde bulunmaktadır.

Farabi'nin insan zihninin metafiziksel açıdan değerlendirmelerinde, pasif, aktif ve faal akıl olarak ifadelerine dikkat çekmiştir. Birincisi insan zihni pasif ise bu, hayvanların zihninden farksızdır ve maddi akıl seviyesindedir. İkincisi insan zihninin aktifliğinin derecesine göre bağlıdır. Aktif yönü ile en yetkin seviyesine ulaşırsa buna kazanılmış akıl, Eğer en yetkin seviyeye ulaşamamışsa yalnızca aktif akıl olarak işaret edilmektedir. Kazanılmış zihinler, ölümden ötesi boyutlarında bedenden bağımsız ve gayri maddi olan bir yapıda dönüşümlerini tamamlayabilirler. Üçüncüsü insan ölüm ötesi boyutuna geçmeden önce, zihni maddi akıl seviyesindeki özelliklerde olsa dahi, maddi olmayan boyutsallığa işaret eden, faal akılla etkileşimi olabilen özellik seviyesindedir. Bundan dolayı, Farabi'nin kurmuş olduğu sistem içerisinde zihin-beden bağlantısallığı, sistemli bir biçimde segmentler ve sıralaması ile zihin-beden problemi yaklaşımını incelemek gerekir.

Farabi'de Bilincin Evreni

Farabi'nin felsefe bilimi açıklamalarında bilinç kavramı olarak açık bir ifade kullanılmamıştır. Zihin felsefesinde, bilincin evreni olarak konu başlığı ile giriş yapmamızın nedenini şu şekilde açıklık getirmemiz gerekir. Farabi'nin referans eserlerini modern çağın bilimsel anlayışı ile tekrar detaylı incelediğimizde, bilinç kavramına işaret eden araştırmalarını görebiliriz.

“Tahayyül kuvveti duyu kuvveti ile akıl kuvveti arasında bulunan bir orta kuvvettir (...) ancak duyu, tahayyül ve akıl kuvvetleri uykuda olduğu gibi, fiillerini yapamayıp ilk mükemmellik durumunda olduklarında, tahayyül kuvveti kendi kendisiyle baş başa kalır. Duyular tarafından sürekli olarak kendisine gönderilen yeni duysal imgelerden kurtulur” (Farabi, 2012a: 89). Burada işaret ettiği, duyu güçleri ve akıl arasında orta bir güç olan tahayyül gücü açıklamasında, bilinçsizlik durumunu net bir şekilde okuyabiliriz. Tahayyül gücünün kendi başına kaldığı süreçte duyu işlevsiz kalmaktadır. Duyuların işlevsiz kaldığı bu durum bilinçsizlik halidir. Burada, Farabi bilinç ve bilinçsizlik gibi kavramlar kavramların işaret ettiği zihinsel süreçlerin ve boyutsallığını anlatmıştır.

Farabi'nin bilinç çözümlemesi, çağdaş zihin anlayışlarından farklıdır. Örneğin çağdaş zihin felsefesindeki bilgiye göre; Beş duyu verileri, çeşitli duygular ve hayal kurma gibi bilince yönelik

süreçlerin, Farabi'nin felsefesinde “bilkuvve akıl (potansiyel akıl)” kavramı çözümlenmesi olarak inceleyebiliriz. Diğer çözümlenme ifadelerinde ise; “bilfiil akıl (aktif akıl)”, “müstefad akıl (kazanılmış akıl)” ve “Faal akıl” gibi akıl türlerine ait teorik açıklamalarında ise bilincin boyutsallığı ve farklılıklarının çözümlenmesidir. Söz gelimi, zihni müstefad akıl seviyesine çıkan bir insanın Faal akla yaklaştığı söylenecektir.

Çağımızda artık bilim insanı, “Faal akıl” kozmik bir akıl türü olarak Farabi'nin bu açıklamasına yaklaşım gösteren yeni tespitlerini sunmaya başlamıştır. 2014 yılının Ekim ayında Nature dergisinde yayımlanan, bütün evrenin tek bütünlük ve bağlantısallıkta enerji kümesi olduğunu ortaya koyan açıklamadır. Bu açıklamanın içeriğindeki diğer bir konu ise, “Epigenetik”. Aslında yıllardır literatürde var olan bir kavramdı, ancak son yıllarda destekleyici çalışmalar ile daha sağlam kanıtlar elde edildiğinin bilgisine ulaşabiliyoruz. Bir diğeri de “connectome”, beyin ve zihin yapısının ne olduğuna dair bilgiler artık gözlemlenebilir biçimde ortaya konmaya başladı. Sonuç olarak Farabi felsefesinde insanın bilincinin evrenine olan bakış açısını anlayabileceğimiz ölçüye gelen bir bilimin açığa çıkışını söyleyebiliriz.

Farabi'nin zihin felsefesinde Faal Akılın açılımı olarak, insanın bilme yetisi üzerindeki inceleme ve çözümlenme kaçınılmazdır. “Âlem büyük insandır insan küçük âlemdir” Farabi'nin en fazla yoğunlaşılması gereken bu “öz” ifadesine, 2014 yılı itibari ile bilim henüz yaklaşım gösterebilmiştir. Farabi, tüm evrenin varoluş temelinde bağlantısal bütünsellik bilim teorilerini, metafizik sistemi ile çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Son yılların bağlantısal bütünsellik açılımı ile kendisinin bu metafizik sisteminde, insanı diğer varlıklar arasında konumlandırmak için Pasiflik-potansiyellik, aktiflik ve yetkinleşme ilkesi bölümlerinde açık ifadeler ile okuyabiliriz.

Zihin-Bilincin evreni olarak konuya yaklaşımlarımızda, “Bilincin Biyolojik Temelleri” olarak gözlemlenebilen boyutsal açılımlara da, bu dersin incelemelerinde yer vermek durumundayız.

Farabi'nin zihin felsefesinde bilincin evreni ve süreçlerini beş temel gücün çözümlenmesi ile açıklamıştır. Temel olarak ifade edilen güçler; insan bilincini şekillendiren güçler olarak açıklanmıştır. Buna göre, zihnin her bir boyutunun bağlı olduğu bir zihin gücü olduğunu anlıyoruz. Böylece zihindeki duyular, duygular, hayaller, düşünceler,

arzular ve diğler bilgi hareketleri, birer zihin gücünün altında sınıflandırılmıştır. Farabi sistemindeki bu sınıflandırmayı beş aşamada şu şekilde açıklamıştır.

1. Besleyici Güç: Zihinde açlık, susuzluk gibi hislerin kendisine bağlı olduğu kuvvettir.

2. Beş Duyu Gücü: Zihinde dokunma, işitme, koklama, tatma ve görme hislerinin bağlı olduğu kuvvettir.

3. Yönelme Gücü: Beş duyu kuvvetinin algıladığı nesnelere hakkında oluşan ilkel yönelme hareketidir. Bu yönelme iki türlü olabilir: Algılanan nesnelere doğru olan hareket yani isteme hareketi ve o nesnelere dışarıya doğru olan hareket yani nefret ile kaçınma hareketidir. (Farabi'nin Arapça olarak "niza' kuvveti" dediği bu kavram Türkçe'ye yönelme gücü olarak çevrilmelidir bkz.: Farabi, 1986: 87)

4. Tahayyül Gücü: Bu güç nesnelere gelen imgeleri saklar, yani hafızada tutar. Ayrıca bu imgeleri birleştirip yeni şekiller ortaya çıkarabilir.

5. Düşünme Gücü: Bu kuvvet soyut nesnelere yani metafiziksel ilkeleri bilir; güzelle çirkinini birbirinden ayırır.

Farabi'nin düşüncesine göre; insanın nihai hedefi mutluluğa ulaşması için önce kendi yetkinliğini kazanması gerektiğini belirtir. (Farabi 2005b:159). Mutluluğun yetkinliği kazanılmasından yaşamın gerçekliği anlaşılır, bu yaşam ise; mutluluğa ait doğru bilginin kendisidir yani hakikat bilgisi olarak işaret edilen... "Öyle ki zihnin doğru yöntemi bulup, doğru ilkelerle düşündüğü yani ayırt etme gücünü (temyiz) iyileştirdiği her seferinde beşeri faziletler de elde edilmiş olacaktır" (Farabi, 2005b: 165; 1987: 189). Bu düşünceye göre mutluluk; doğru düşünmeyle ilişkilidir.

Farabi'nin, "bilgi erdemdir, cehalet erdemsizliktir" anlayışını bu noktada kabul gördüğünü anlayabiliriz. Yaşamın gerçekliği ve merkezinde var olan 'Felsefe' hikmet, bütün sebeplerin bilgisinin kazanımını gerektirir. Farabi'ye göre Hakikat 'Tanrı' bilgisidir. Yaşamın kendisindeki varoluş gerçekliğinin bilgisidir. Yaşama ait olan gerçeklik bilgisini bilmek mutluluğun ilk aşamasıdır. "İkinci aşama ise bilgiye göre davranmaktır" (Farabi, 2005a: 135). Hakikat bilgisini yaşamak nihai hedef olan "mutluluktur". Yaşanmayan gerçeklik, bilgi olarak kazanım sayılmaz, yalnızca edinmek eylemi ile sınırlı kalır. Bu açıklama ile; "Farabi'nin akli "teorik akıl (nazari akıl)" ve "pratik akıl (ameli akıl)" (Farabi, 2005a: 72, 76) olarak iki bölüm olarak

“aklın boyutsallığını” incelediğini okumaktayız. Bu sistemin açığa çıkan sonucunda pratik felsefe de bu detaya göre biçimlenmektedir. İşte bu noktada “Erdemli Şehrin” oluşumunun temelinde var olan Erdemli Toplum ve bireyleri, öncelik ile teorik bilgi ile kazanımlarını sağlamışlardır ve bu kazanım Erdemli bilgisini yaşamayı gerçekleştirmişlerdir. “Geriye kalan bilgisiz (cahil) şehirlerin halkları ise ya teorik açıdan bilgiye ulaşamamışlar ya da ulaştıkları bilgiyi uygulamakta kusur etmişlerdir” (Farabi, 2012a: 107-116). Farabi bu tespiti ile cahil şehirlerin halkları için “hasta ruhlar” tabirini kullanır ki bu ahlaki bir eksikliğe işaret etmektedir (Farabi, 2012a: 113; 2005b: 172, 36). Hasta ruhların olarak bir tanım getirmesinin de sebebi, erdem bilgisi olan doğru bilgi ve hakikat bilgisinin olmaması ile ilgilidir. Düşünen beyinler için, hakikat bilgisinin kazanımı, Erdemli Zihin Dünyasını inşa edebilen İnsana aittir. Nihai hedef Mutluluk ise, mükemmel zihin erdemli zihin dünyasının oluşumu önceliklidir.

Yetkinliğin kazanımı, Erdemli zihin dünyasında düşünen beyinler için geçerli olabilecek ilkeleri Farabi aşağıdaki gibi sıralama ile açıklama getirmiştir. (Farabi, 2012a: 116-117)

Farabi bu ilkeleri şöyle sıralar:

1. Tanrı (ilk sebep)
2. Ay üstü âlemdeki gök akılları
3. Ay üstü âlemdeki gök cisimleri
4. Ay altı âlemdeki doğal cisimler
5. İnsanın varlığa gelişi, ruhun kuvvetlerinin ortaya çıkışı ve Faal akılla ilişkisi
6. Şehirdeki ilk yönetici ve bilgi edinme süreçleri
7. İlk yöneticinin yokluğunda yerini alması gereken ikinci yöneticiler
8. Erdemli şehir

Bilincin Evreninde Yetkinleşme İlkesi

Pasif zihin dünyasında yaşayan bilincin dönüşümü, Yetkinleşme ilkesi düzeylerinin erdemli bilgi kazanımı ile yükselbilmektedir. Ancak Pasif zihnin programında (fitrat) bu geçiş “mümkünlük bilgisi” var ise, pasif zihin seviyesindeki bilinç bu seçimi yaradılış gayesi olan, bilinç programındaki bilgiye yapacaktır. Farabi’ye göre yetkinleşmek, zihnin soyutlama yeteneğinin gelişmesi ile mümkündür. Bilincin

kendisindeki seçim yapabilme programının işlevselliği gereği... Soyutlama yeteneği ise, erdemli bilince ulaşma çabasında olan insanın yaşam algısını ve farkındalığını yükseltir.

Farabi'nin düşüncesine göre; soyutlama yeteneğinin gelişmesi için bazı ilkelerin zihinde dünyasında oluşması gerekmektedir. Mantık ilkelerinin zihnin dünyasının temel oluşturması gerekliliği önceliklidir. Mantık ilkeleri insanın hakikat bilgisi yolculuğunda kendisini yanlış fikirlerin oluşumundan gelen bilgilerden korumaktadır. Bilincin evreninde yüksek frekanslı titreşimlere sahip bilgi, gelen düşük frekanslı "cahil-eksik-yanlış" tanımlı bilgiyi çözümüemez. Bilgi bilgiyi çözümüleme ilkesi ile düşünürsek, bilincin veri tabanına ulaşan bilgileri beyin işlevselliği ile var olan veri tabanına göre yeni bilgiyi çözümleyecektir, bu veri tabanına göre fiilleri açığa çıkaracaktır. Dolayısı ile erdemli zihnin dünyasındaki veri tabanını oluşturan bilgi gelen yeni bilgiyi ona göre çözümleyerek dünyasına alacaktır. Değişim, başkalaşım, dönüşüm tanımları arasındaki fark, bilincin evrelerinde gelen bilginin işlemine göre gözlemlenebilir. Beyin mekanizması olarak; bir kaç işlevsel deliği olan kapalı bir oda ve bu deliklerden gelen dataları kendince yorumlayıp ortaya rastgele bir gerçeklik çıkartan bir makineden başka bir şey değildir.

Dışarıdan organlarımız sayesinde gelebilen datayı yorumlayabildiğimiz kadar bir çevrede yaşıyoruz. Oysa "gerçek gerçeklik" bizim, insan olarak duyulayabildiğimizden çok daha fazlasıdır. Biz çevredeki var olan datanın bizim hayatta kalmamızı sağlayacak kadarını beynimize çekip işleyebiliyoruz. Bilinç dediğimiz şey de bu dataların birikimi ile ortaya çıkan yorumların bütünü ile oluşan bir yanılsamadır.

Dışarıdan data gelmediği sürece hiçbir şekilde bilinç ve benlik hissimizde bir değişiklik de oluşamaz. Nedeni basittir: Beyin, birbiri ile bağlantılar kuran nöron isminde hücrelerden oluşan organik bir mekanizmadır. Organlardan gelen datayı vücudun geri kalanını hayatta tutabilmek için yorumlar ve biriktirir. Mekanizma (nöron ağı), sadece dışarıdan gelecek datanın yorumlanması ile değişikliğe uğrayabilir. Bunun haricinde içeriden bilinç sayesinde herhangi bir değişikliği gerçekleştirme şansımız bulunmamaktadır. Yani seçimlerimizi anlık olarak bilincimizle kendimiz yapmayız, uzun sürede biriken datanın oluşturduğu nöral ağıımızdaki toplam yorum, yapacağımız seçimin ta kendisi halini alır.

Herhangi bir anda karşımıza çıkacak şıklardan hangisini seçeceğimiz, o an için bellidir. Seçim yapmak için özgür irademiz yoktur. Çünkü nöral ağımızda o an oluşmuş devreye içeriden müdahale edebilecek bir yapıya sahip değiliz. Nöral ağımızı bir elektrik devresi olarak düşünün, devre sadece dışarıdan gelen etki (duyusal datalar) ile değişebilir, etki olmadan içeride değişim olamaz. Bu durumda seçimlerimiz de etkiye neden olamaz. Zaten seçimlerimiz de nöral devrenin bir çıktısıdır. Elektrik devresindeki ampülün yanması gibi. Ampülün yanması devre üzerinde değişim gerçekleştiremez. Ancak Farabi'nin eserlerinin öğretisi; ilkeleri Arapça "makulat" kelimesi ile tanımlamıştır. Kendisinin makulat olarak işaret etmiş olduğu bu açılım, mantıksal ilkelerdir. Et-Tenbih Ala Sebili's-Saade adlı eserinde makulleri "her insanın bilmesi gereken, bildiği şeyler" olarak tanımlar. Hakikat bilgisi arayışında olan, özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı gibi düşünmenin temel ilkeleri bilmesi gerektiğini Farabi öğretisi ile okuyabiliriz.

Edemli zihin dünyasının temelindeki mantık ilkesine ait bir bilgi ile bilincin boyutsal geçiş ve dönüşümlerini bu noktada daha iyi anlayabiliriz. "Bir şeyin bütünü parçasından daha çok ve daha büyüktür" ve "insan attan başkadır" gibi cümleler mantığın temel ilkelerine dayanırlar (Farabi, 2005b: 188). Farabi bu tür ilkelere meşhur bilgiler (meşurat) de olarak belirtmiştir. "İnsanın bilebileceği şeylerden bazıları sağlam zihinli hiçbir kimsenin onun bilgisinden yoksun olamayacağı şeylerdir (...) Bunlara meşhur bilgiler ve bilinen şeyler adı verilir.

Eğer insan bunları inkâr ederse ancak diliyle inkâr edebilir; insanın onlardan başkasıyla tasdik etmesi mümkün olmadığı gibi bu gibi şeylerle tasdik edememesi de mümkün olmadığı için onları zihniyle inkâr etmesi mümkün değildir" (Farabi). Yani bu ilkeleri tutarlı bir şekilde reddetmek imkânsızdır. Makullerin, meşhur bilgilerin veya mantık ilkelerinin reddedilemez oluşu onların apriori nitelikte oluşlarından kaynaklanmaktadır. Çünkü apriori bir ilke ancak dilde reddedilebilir ve Hakikatte reddedilemez. Örneğin parçanın bütünden küçük olduğunu hiçbir sağlıklı zihin inkâr edemez.

Bir insan organizmasını meydana getiren organları düşünelim, Tüm organlar bir araya geldiğinde vücudu oluşturur anlamını taşımaz. Bunlar uygun bir organizasyon içerisinde oluştuğunda, bir insan organizmasını meydana getirirler. Tüm bu organları birer alt birim

olarak tanımlar isek, kendilerinden fazla olan bir bütünü meydana getirirler. Her sistemin, bir sonraki sistemi oluştururken farklılıklar oluşur, bu fark ise yaratıcılıktan kaynaklanıyor.

Evrensel sistem düşüncesinin özelliklerini bu öğretilerde, “Bütün parçaların toplamından büyüktür” ile bize anlatmak istediğini; Fritjof Capra bize biraz daha günümüzün algı yapısına göre açıklamış. “Yaşam iç içe geçmiş yaşamlardan oluşmaktadır. Bütün, onu oluşturan alt birimlerin toplamından fazlasıdır. Bu fazlalık ise yaratıcılığın kendisinden gelen fazlalıktır.” (Inorganik Varlık – Organik Varlık – Canlılık – Beyin – Bilinç – Zihin – Yaşam)

Yaratıcılık ilgili bir diğer değerli açıklama ise; “Yaşamın aynı anda farklı düşüncelerdeki sistemlerde devam eder, her üst sistem onu oluşturan alt sistemlerin toplamından fazlasıdır” Mihaly Csikszentmihalyi

Farabi söz konusu düşünme ilkelerinin insan zihninde yerleşmesi için, onların Faal akıl tarafından insana verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kendisine göre; Faal akıldan gelen mantıksal ilkeler (makulat ve meşhurat) insana verilmelidir (Farabi, 2012a: 86; 2012b: 59). Faal akıldan gelen ilkeler çoğaldıkça insan zihninin yetkinleşmesi sürecine yarar. Makulat ve meşhuratın insan bedeninde kendiliğinden ortaya çıkması imkânsızdır. Yukarıdaki açıklamada bulunduğumuz, seçimlerimizin nöron ağlarının çıktısı işlevinde açıklanmış olduğu gibi... Farabi insan bilincinin evrenine, kendi sisteminin metafiziksel ve kozmolojik sistemlerinde açıklık getirmiştir. Faal aklın, insan bilincine makulat ve meşhuratı vermesini mümkün kılan şey, onun yapısıdır. Faal akıl sürekli aktif olduğu için, pasif olan insan zihnini aktif kılabilen olan da odur. Faal akıl sürekli yetkin olduğu için, maddi olan insan zihnini yetkin kılacak olan da odur (Farabi, 2012b:36,60).

Farabi, insanın yetkinleşmesi ile ilgili çıkarılan sonuç şu şekilde ele alınmalıdır: İnsanın yetkinleşmesi Faal akla bağlıdır. Çünkü Faal akıl sürekli aktif ve yetkindir. Faal akıl insanı yetkinleştirmek için ona bazı düşünme ilkelerini (makulat ve meşhuratı) verir. Bu düşünme ilkeleri insanın soyutlama yeteneğini geliştirir. Böylece insanlar soyutlama yaparak çevreleri hakkında daha fazla algılarını geliştirirler, bilinç evreninde dönüşümlerini gerçekleştirebilirler. Farabi'nin felsefesine göre; bilinç, metafizik, epistemoloji ve ahlak felsefeleriyle iç içedir, bağlantısal bütünsellik işleyişinde kendisinin devamlılığını sağlamaktadır.

Farabi'nin düşüncesine göre; Faal akla “kendisine hiçbir zaman madde karışmamış olan zihin” olarak nitelemektedir. Çünkü Faal akıl insan için ulaşılması gereken nihai hedefidir. (Farabi, 2012b: 36). O halde bir zihin ne kadar yetkinleşirse yetkinleşsin, bedene bağımlı kalması halinde hala eksik kalacaktır.

Farabi kazanılmış akıl ile Faal akıl arasında kalan bir zihin türünden daha bahsetmektedir: Gök cisimlerinin zihinleri. Filozofa göre gök cisimlerinin de zihinleri vardır (Farabi, 2012b: 37). O, konuyla ilgili olarak şöyle yazar: “Göklerden her birinin cevheri bir konu ve bir nefis olmak üzere iki şeyden oluşur. Onlardan her birinde bulunan nefis bir konuda var olup bununla birlikte kendi özünü ve kendi varlığının çıktığı gök aklını ve İlk varlığı düşünmekle aktif akıl olan nefsin parçası olur” (Farabi, 2012b: 38, 46, 57). Anlaşılan odur ki, konu-nefis/suret-madde ikilisinden oluşan gök cisimleri kendi özünü ve kendisini oluşturan cevherleri düşünmektedir ve nefis/zihin sahibidir. Gök cisimlerinin metafiziksel ve kozmolojik sistemindeki konumu, insanın yetkinliğinin sınırlarını göstermektedir. Gök cisimleriyle insanların benzer noktası şudur: Her ikisi de bir beden içinde/bedene sahiptir. Çünkü gök cisimleri, birer cisim olmaları sebebiyle maddeye bağımlıdır. Gök cisimlerinin zihinleriyle insan zihinlerinin farkı ise şudur: Birincisi hiçbir zaman potansiyel zihin seviyesinde bulunmamıştır (Farabi, 2012b: 37). Onun bedeninde hiçbir eksiklik yoktur. Onun maddesi eksik bir madde değildir; çünkü o, ay altı âlemde hiç bulunmamıştır. Gök cisimlerinin zihninde sadece düşünme gücü vardır; çünkü onların bedeninde beslenme gücünü ortaya çıkartacak beslenme organları, beş duyu gücünü ortaya çıkartacak duyu organları yoktur (Farabi, 2012b: 45-46). Farabi, konuyla ilgili olarak şöyle söyler: “Maddede bulunan şeylerden insanın bildiği düşünürlerin çoğunu gök cisimleri bilmez; çünkü gök cisimlerinin zihinleri cevherleri bakımından kendilerinden aşağıdaki düşünürleri bilemeyecek kadar yüksek bir mertebededir” (Farabi, 2012b: 39). O halde insandaki organlara sahip olmaması açısından gök cisimleri, hiçbir zaman eksik bir maddeye sahip değildir. Gök cisimlerinin zihinleri bu yüzden sürekli yetkin ve sürekli aktif olmuştur. Dolayısıyla onlar, potansiyel akıl, aktif akıl ve kazanılmış akıl seviyelerinden geçmezler.

Bedenin Yönetici Ve Yardımcı Organları

Farabi'nin yaşam sistemi içerisinde; zihnin beş temel gücü vardır: Beslenme, beş duyu, yönelme, tahayyül ve düşünme güçleri. Kendisinin, insan zihninin güçlerine bu şekilde açıklama getirirken, insan bedeninin işlevselliği ve buna bağlı olarak organların konumu ve bağlantısal bütünselliğine yerlerine işaret eder. Bunu yaparken iki önemli kavram kullanır: Bedenin yönetici organları ve beden yardımcı organları. Bedenin yardımcı organları, dış dünyayla ilgili ham verilerin toplanmasını sağlar. Örneğin beş duyu organlarımız, kendi işlevlerini yaparak dış dünyanın duyu verilerini bilince aktarır. Karaciğer, dalak, mide, bağırsak gibi beslenme organları ise yine dış dünyanın bir parçası sayılan beden fizyolojik durumlarıyla alakalı bilgileri bilince taşır (Farabi, 2012a: 73-75). Bu organların hepsi bedendeki yardımcı organlardır. Yönelme gücü ise bütün organlara dağılmış haldedir. Bunun yanında beden bir de yönetici organları vardır ki bunlar, yardımcı organları yönetme görevini üstlenirler. Bu organ ise kalptir. Farabi tespitlerine göre; kalp tahayyül ve düşünme güçlerinin merkezidir. İnsan bedenindeki kalp düşünme gücünü taşınması sebebiyle, diğer organları yöneten konumuna geçmiştir. Çünkü beş duyudan gelen verilerin düşünme gücü aracılığıyla işlenip değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu tespite işaret etmiş olduğu bilgi ise: “Diğer kuvvetler fiillerinde merkezi kalp olan bu efendilerinin tabii amacına uyarlar (...) duyuları yöneten bu yönetici kuvvetin yeri kalptir (...) tahayyül kuvvetinin yeri kalptir (...) kalp kendisine başka bir organın emretmediği yönetici organdır, ondan sonra beyin gelir” (Farabi, 2012a: 74, 76). Farklı yönü ile bu tespite bakacak olur isek; hayvanların zihninde düşünme gücü bulunmadığından, onları harekete geçirecek olan güç tahayyül gücüdür. Buradaki tespit edilen Kalp bilgisi ile zihnin beslenme ve beş duyu güçleri beden yardımcı organlarında bulunurken, tahayyül ve düşünme güçleri ise kalpten açığa çıkmasıdır. Zihin güçleri tahayyül ve düşünme gücüne; beden organlarının ise kalbe bağlıdır.

Sonuç olarak; bu bilgi ışığında, son yılların nörobilim üzerindeki çalışmalarına tekrar bakmamız gerekecektir. Sinirbilim yalnızca beyindeki nöron sistemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Farabi'nin düşünce ışığında kalp nöronlarının işlevselliği üzerinde daha dikkatli araştırmalarımızı tekrar gözden geçireceğiz.

Bilinç Evreninin Bağlantısal Bütünsellik açılımı “Bilincin Birlik Bilgisi”

Farabi'nin bedendeki yardımcı ve yönetici organları, zihindeki beş temel güçle ilişkilendirmiş olması, bilincin birliği konusunu bağlantısal bütünsellik açılımı incelememiz gerekecektir. Bütün zihinsel niteliklerin “tek bir benliği” oluşturacak şekilde bir araya gelmesi, bilinç evreninde birlik bilgisine işaret etmektedir. Farabi bütün zihinsel içeriklerin bir birlik oluşturacak şekilde bir araya geldiğini, birbirlerine eklenerek belli bir hiyerarşi oluşturduklarını ve nihayetinde hepsinin düşünme gücüne katılarak bilincin evrenini oluşturduklarını düşünmektedir. Zihnin bazı güçleri (örnek: beş duyu gücü) bazı güçlerine (örnek: yönelme gücüne) bağlanır; sonra bu güçler de daha yüksek güçlere (örnek: tahayyül) bağlanır. Sonunda düşünme gücü bütün güçleri yöneten ve birleştiren konuma geçer. Yine bedenin bazı organları (örnek: böbrek) bazı organlarına (örnek: karaciğer) bağlanır; sonra bu organlar da daha yüksek organlara (örnek: kalp) bağlanır. Sonunda kalp diğer bütün organları yöneten konumuna geçer (Farabi, 2012a: 76).

Farabi'nin bu tespitinde; “yönetmek ve yönetilmek” ifadelerinin, bilincin birliği hakkında “bilincin evreninde birleyen sistemi, bağlantısal bütünsellik işlevi ile zihin içeriklerini oluşturan “şekil ile anlam kazanabiliyoruz. Eyüp Şahin de bu noktaya temas eder ve yönetici duyu güçlerinin ortak duyuya işaret ettiğini söyler (Şahin, 2003: 48). Ortak duyu ise, beş duyudan gelen verileri birleştiren ve bütüncül bir ben hissi oluşturan duyu olarak açığa çıkmaktadır. Bu açıklama ile; Farabi bütün bilinç içeriklerinin, tek bir bilinci oluşturacak şekilde bir araya geldiğini düşünmektedir.

Farabi eserlerinde; yetkinleşme ilkesi bağlamında ele aldığı “düşünme gücü” de öz bilinçli zihne işaret etmektedir. Çünkü düşünme gücünün en önemli işlevi soyutlama yeteneğidir. Bir kişinin zihninde soyutlama işlevini ne kadar ilerlemişse onun edineceği bilinç seviyesi de o kadar yükselir. Soyutlama yeteneğinin bulunmadığı bir bilinç programına sahip olan insan, çevresinden gelen duyu verilerini alır; gelen bilgiye karşı kapalı algı sayesinde, nesnelerin farklılıklarını göremez. Bu kişinin zihnine “üç boyutlu düşünme” yeteneği kazandırırız, o kişi etrafındaki nesnelerin birbirlerine göre uzaklıklarını ve büyüklüklerini fark edebilir hale gelir. Soyutlama yeteneğini tekrar artırırız bu sefer o kişi, kendisini çevresinden

ayırt edebilecektir. Böylece farkın farkındalığı ile öz bilinçli zihin algısında kendisini gerçekleştirebilecek. Çalışmamızın başında düz ülke insanların dünyasını anlatmış idik. Düz ülke insanların yaşam biçimlerinin nedenini Al Farabi'den en anlaşılır biçimde, Es-Siyasetü'l-Medeni ve El-Medinetü'l-Fazıla eserleri ile daha detaylı incelemiş olduk. Bilincin yetkinleşmesi için elde edilmesi gereken bütün metafiziksel ilkeler, doğru kurulmuş epistemoloji, doğru tabiat bilgisi ve erdemli şehrin vasıfları bu eserlerde ayrıntılarıyla işlenmiştir. Bu dört çeşit bilgi felsefesini edinenler; evrenin işleyişi hakkında doğru bilgiye ulaşırlar ve bu evrende kendi gerçekliklerini öğrenebilir. Bu farkındalık sayesinde nihai hedefe ulaşırabilecek, yetkin ve öz bilince dönüşüm sağlayabilecektir.

RÜZGAR İLE ÜÇÜNCÜ DERSİMİZİN DEĞERLENDİRMESİ BİLİNCİN EVRENİNDE “KALP”

Bu değerlendirmelere ışık tutacak olan günümüz bilimsel çalışmaları ile başlayabiliriz.

Yale Tıp Okulu araştırmacıları, travma veya nöro-dejenarasyona uğramış olan beyin hücrelerini yenileriyle değiştirmede yetişkin nöral kök hücrelerinin kullanımı için önemli olarak anlamlandırdıkları buluşu Nörobilim Dergisi'nde bildirdiler. Yetişkinlerde yeni yaratılan nöronlar, var olan hücrelerle iletişim kurabilmeden önce kendi olgunlaşma ve ayakta kalmalarını düzenlemek için uzaktaki beyin bölgelerinden gelen sinyallere güveniyorlar. Nörocerrahi, Nörobiyoloji profesörü ve bu çalışmanın kıdemli yazarı olan Charles Greer'e göre, belli önemli sinaptik bağlantılar, yani beyin hücrelerinin birbirleriyle konuşmalarına izin veren devre, aslında yeni hücrelerin doğumundan 21 gün sonraya kadar ortaya çıkmamaktadır. Bu arada beynin diğer alanları, hücreler olgunlaşana değin devam eden fonksiyonları rahatsız etmekten koruyup, yeni hücrelere bilgi temin etmektedir. Daha evvelki çalışmalarda yetişkin beyninin çeşitli bölgelerinin, daha sonra var olan beyin devresiyle bütünleşerek yeni nöronları üretmeye devam ettiği kanıtlanmıştır. Bununla beraber, bunun olmasına izin veren mekanizmalar bilinmemektedir. Bu soruyu yanıtlamak için, Yale'de M.D./Ph.D. adayı olan Greer ve Mary Whitman, diğer fonksiyonlarla beraber

izler arasından ayırmaya yardımcı olan koklama duyusuna ait soğanın içerisinde nöronların nasıl bütünleştiği üzerinde çalışmışlardır. Yeni nöronların ilk meydana geldikten sonra altı ila sekiz hafta içerisinde olgunlaşmaya devam ettiklerini ve yeni nöronların daha yüksek olan beyin bölgelerinden herhangi bir çıktı yapabilmeye önce girdiyi 10 güne değin almaya devam ettiklerini keşfettiler. Diğer beyin bölgeleri, bilgiyi daha sonra onlar var olan iletişim ağlarının içerisinde bütünleştikçe, yeni nöronlara tedarik etmeye devam ediyorlar. “Bu daha önce tanınmamış mekanizmanın keşfi kayda değer” demektedir Greer. Çünkü “eğer kök hücrelerini kaza veya hastalıkla kaybedilen nöronlarla değiştirmek için kullanmak istersek, felç veya idraksal bozukluğa yol açabileceklerinden, onların uygunsuz bir şekilde ateşleme yapmadıklarından emin olmalıyız.” Science Daily (www.sciencedaily.com), 1 Kasım 2007.

İnsanın fizik bedeninin tüm fonksiyonlarını, fizik yaşamını yürüten ve yöneten fizik beyin ile fizik bedenin organları ve diğer bölgeleri arasındaki biyolojik bilgi ve etki iletişimini sağlayan, fizik bedendeki sınırlar boyunca akan ve “biyo elektrik” veya “hücre elektriği” denen bir elektrik akımıdır. İnsanın fizik bedeninin tüm fonksiyonlarının özetle, fizik yaşamının yürütmesini ve yürüme şeklini sağlama görevi yapan söz konusu biyoelektriğin “gerilim”, “akım şiddeti”, “akım yönü” ve “akım frekansı” gibi elektriksel parametrelerinin aldığı her değer, insanın fizik bedeninde hemen, söz konusu elektriksel parametre değerlerinin karşılığı olan bir takım etkiler oluşturmaktadır. Diğer taraftan, insanın her düşünce içeriği, anlamına göre bir biyoelektrik akımı formunda, insanın sınırlarında yer almaktadır. Başka bir deyimle, bir insanın sınırlarındaki biyoelektriğin elektriksel parametreleri, o insanın düşünce içeriklerinin anlamlarına göre değerler almaktadır. Böylece insanın düşünceleri, sınırlarındaki biyoelektriğe dönüşerek fizik bedeninin yaşamını yönlendiren etkin bir güç haline gelmiş olmaktadır.

Aslında insanın fizik bedeninin biyolojik düzeydeki düzenli çalışmasını yürüten insanın özbenidir. Bu işlemi özben, insanın fizik beyni ve ilgili fizik donanımı (sınırları) aracılığıyla gerçekleştirmektedir. İnsanın özbeni önceden programlanmış haliyle, insanın fizik bedeninin biyolojik çalışmasını, hiç şaşmayan bir mükemmellik içinde yürütmektedir. Ancak söz konusu mükemmel çalışma, insanın buna düşünceleriyle müdahale etmediği sürece

sürebilmektedir. Çünkü insanın yaşam sistemi ilkelerine göre, bir insanın özbeni o insanın devamlı olarak algıladığı düşüncelerinin gereğini yapmak zorundadır ve yapmaktadır da.

Bu nedenden dolayı insan, fizik bedeninin sağlığı ile ilgili bir düşünceye girdiğinde, söz konusu düşüncenin veya çağrışım kanalıyla insana o anda ulaşan aynı konu ile ilgili düşüncenin içeriği, insanın sinirlerindeki biyoelektriğin elektriksel parametrelerinin normalde alacağı değerlerinin değişmesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda, insanın fizik bedeninin biyolojik çalışma düzeni de değişikliğe uğramaktadır. Düşüncenin, insan bedeninin biyolojik çalışmasına yaptığı etkiye, düşüncenin biyolojik etkisi veya daha anlamlı bir deyimle, düşüncenin nörobiyolojik etkisi denir. Söz konusu etki düşüncenin biyolojik boyutunu oluşturmaktadır.

Düşüncenin biyolojik etkisi, insan düşüncesinin, bedenindeki hücrelerinin faaliyetlerini denetleyebildiği, yönetebildiği anlamını taşımaktadır.

Günümüz tıp bilimi, gelişmiş tıp elektroniği sayesinde, insanın fizik bedeninin sinirlerindeki biyoelektriğin elektriksel parametre değerlerinin, insanın kendi düşünce içeriklerine göre nasıl değiştiğini gözlemleyerek saptama ve bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapabilme ve böylece söz konusu durumu ispat edebilme olanağına sahiptir.

İnsanın fizik yaşamının yürümesini ve yürüme şeklini sağlama görevi yapan, insanın fizik bedeninin sinirleri boyunca akmakta olan biyoelektrik = hücre elektriğinden ve söz konusu biyoelektriğin insanın kendi düşünceleri tarafından nasıl etkilendiğinden, “Düşüncenin biyolojik boyutu” başlığı altında söz edilmektedir. Söz konusu duruma göre insanın fizik bedeninin her siniri, yaşamını yürütmekte ve yönetmekte olan biyoelektriği ileten birer elektrik iletkeni konumundadır. Diğer taraftan, ünlü BIOT-SAVART yasasına göre, içinden elektrik akımı geçen bir iletkenin çevresinde elektro manyetik alan oluşmaktadır.

Bu ispatlanmış gerçeğe göre ise, insanın sinirlerinde akmakta olan ve elektriksel parametre değerleri insanın kendi duyu ve düşünceleri tarafından belirlenen biyoelektrik, insanın sinirleri etrafında elektro manyetik alan oluşturmaktadır. Söz konusu elektro manyetik alana biyoelektro manyetik alan demek uygun olur.

Yakından incelenip araştırıldığında görülür ki, yukarıda oluşumu açıklanan insanın biyoelektrik manyetik alanı, kendisini oluşturan ve

insanın düşünce içeriklerine endeksli biyoelektriğin dalgasal formlu karakteri nedeniyle dalgasal bir form arz etmektedir.

Bu duruma göre, yukarıda açıklanan oluşum işlemi sonunda insan düşüncesi, biyoelektrik manyetik dalga şeklindeki bir enerjiye dönüşmüş olmaktadır. Düşüncenin biyomanyetik boyutunu oluşturan bu önemli gerçek insana, kendisini kuşatan olayların oluşumunda, düşünceleri aracılığıyla rol alma (etkili olma) olanağı vermektedir. Çünkü düşüncenin dönüşerek oluşturduğu elektro manyetik dalga karakterindeki enerji, evrendeki diğer enerjilerle etkileşime girebilme özelliğine sahiptir.

İnsanda biyoelektrik manyetik alanın varlığını, tıp alanında insan beyninin elektro-ansefalografisinin izlenmesi olayında, söz konusu izleme cihazının elektrotlarının, (manyetik algılayıcıların) insanın kafa derisinin üzerine yerleştirilerek yapılabilmesi kanıtlamaktadır. Ayrıca söz konusu elektro-ansefalografinin verdiği şekil ise insanın biyo elektro manyetik alanının dalgasal formlu olduğunu ve insanın düşünce içeriklerine göre devamlı değişiklik gösterdiğini sergileyerek kanıtlamaktadır.

İnsanda biyo elektro manyetik alanın varlığını, dalgasal formlu olduğunu ve insanın düşünce içeriklerine göre değişiklikler gösterdiğini kanıtlayan diğer bir olay ise, Kirlian yöntemiyle çekilen bazı insan aurası fotoğraflarında insanın duyu ve düşüncelerine göre bazı şekillenmelerin oluştuğunun açıkça görülebilmesidir. Bu da beynin dalgasal hareketliliğini inceleyen bilimin çeşitli frekanslara dalga boylarına denk düşen genel beyin durumlarının araştırmalarıdır.

Dolayısıyla morfogenetik alanlar, şu anda belli bir noktada bulunan insanlığın zamanla şuurlarında çarpıcı bir kolektif değişim yaşayacak oluşlarında önemli bir role sahiptir. Bu kolektif değişim, değişim için gereken minimum kütleye (kritik kütle) erişildiğinde gerçekleşecektir, ya da başka bir deyişle dünya üzerinde ruhsal olarak uyanmış belli bir sayıda varlığa erişildiğinde bu gerçekleşecektir.

Son Yılların Üç Önemli Bilimsel Devrimi Ve Tırtıldan Kelebek Olma Okulu

Üniversiteler; bilginin, toplum için, teknoloji için, hayat için sistematize edildiği kurumsal organizasyon ağlarıdır. Bilgi güçtür, dolayısıyla bilgisizlik güçsüzlüktür. Bilgisizlikten doğan boşluğu hiçbir teknoloji, maden, inanç ya da para birimi dolduramaz. Bilgi, kişinin yaşamı algılayışını değiştirir. Yaşantılara karşı algının

değişmesi, kişinin yaşamını da değiştirir çünkü yaşam, insanla yaşantılar aracılığıyla konuşur.

Avrupa Rönesans'ının bilimini yaratan Newton fiziği, maddenin ana unsur, yaratılan enerjinin ise sonuç olduğu ilkesiyle gelişti. Oysa algılamakta güçlük çekiyoruz ama biliyoruz ki artık enerji, maddeyi yaratan ana unsurdur. (Yani yaşamımızı belirleyen esas unsur madde değil, enerjidir.) Enerji maddeyi yaratır.

İkinci önemli bilimsel gelişme: Epigenetik

1953'te DNA sarmalını keşfeden Watson ve Crick 1962'de Nobel'i aldılar. DNA'dan RNA; RNA'dan protein zincirinin elde edildiği görüşünü doğrulukla belirttiler. Diğer yandan, bu reaksiyonun tersten olmadığını (bir kanıt olmadığı halde) öne sürdüler. "Geni" mutlak kılan bu anlayış yerleşti. Hatta 2001'de insan genomunun nükleotid sırası bulunduğu (İnsan Genom Projesi tamamlandığında) "insanın genomu" yani genlerinin toplamı olduğu düşüncesi yerleşti. Bu anlayışa göre insanın biyolojik kaderi genler tarafından belirlenmekteydi; insanlar genleri kadar yaşayan, genleri kadar hasta, genleri kadar başarılı (zeki), hatta genleri kadar mutlu varlıklardı.

Epigenetik bize DNA, RNA, protein yolunun tersten de doğru olabileceğini göstermekte. Protein yapısını değiştiren her şey, her aksiyon potansiyeli, her çevresel faktör, hatta düşünce DNA'yı değiştirebilir. Bu bilimsel bilgi insanı, gen yapısının tutsağı olmaktan çıkarmakta, düşüncesine ve yaratıcılığına DNA'sını bile etkileyebilecek güç ve özgürlük alanı sağlamaktadır.

Üçüncü önemli Gelişme: Beyin zihin yaratan organdır

Son 3 yılda beyin- bilinç – zihin anlayışımızda da büyük değişiklikler oldu. Bu yenilik nöron teorisinden bütüncül enformasyon ağı yani "connectome" yani nörozihin teorisine geçiştir. Buna göre bilinci oluşturan 100 milyar nörondan oluşan, organ olan beyin değil; 2 üzeri 100 milyar olasılık içeren bir enformasyon sistemi bütünüdür. Bu anlayışa göre beyin zihin yaratan organdır. Nörozihin ise et olan beyin ile bilgi ağı bütünü olan zihin arasındaki ara yüzdür.

Tek yumurta ikizleri aynı genoma sahip oldukları halde, farklı ortamlarda yetiştiklerinde farklı zihin yapılarına sahip olduklarına

göre; insan genomu değil, nörozihni – “connectome”dur”. Bu “beynin bilgi ağları” anlayışı, insanı organ olan beynin sınırlarından alıp, bilgi ağı olan zihnin sınırsızlığına ulaştırmıştır.

Bu 3 önemli bulgu bizim sadece bilim anlayışımızı değiştirmekle kalmamış aynı zamanda yaşamla ilişkimizi de yenilemektedir. Evren nasıl bütünlük ortaya koyan bir bağlantısallık ağı ise, nörozihnin de beynin yarattığı bir bağlantısal bütünlük.

Büyük gelişmeler sağlayan İbni Sina, Newton, Freud, Marx, Adam Smith, Watson ve Crick gibi önder bilim insanlarının buluşlarının yarattığı devrimler insan anlayışını, yaşam kültürünü değiştirmiştir. Günümüzde de bilimsel devrimlerin sağladığı değişim geçmişte olduğu gibi, insan yaşamını ve düşüncesini, yaşam algılayışı ve psikolojisi derinden değiştirmektedir. Bu yeni bilgi katmanları yaşam kültürümüzü de değiştiriyor. Yaşadığımız yıllardaki, insanlık tarihinde ender rastlanan hızda olduğuna inandığım bu metamorfoz, bu değişimler ise; Epigenetik ve connectome=nörozihnin.

Epigenetik ve nörozihnin demektir ki; insanlar tek bir vücudun hücreleri gibi bütünlük ve bağlantısallık içinde var olurlar. Ve bu güçlü olanın genini aktardığı, güçlünün doğal seleksiyonda ona geçtiği “gen bencildir” kültüründe değil, kooperasyonun ve işbirliğinin önde olduğu anlayışta yaparlar.

“Düşünce; genden, inançtan ve maddeden üstündür”

Maddeden enerjiye, genden düşünceye, beyinden zihne, bu geçişler, bize düşüncenin inançtan ve maddeden üstün olduğunu yeniden ve farklı bir bilimsel anlayışla ortaya koyar. Düşünce, genden, inançtan ve maddeden üstündür. Çünkü maddeyi, biyolojiyi ve bilinci şekillendirme yeteneği vardır.

Bilimsel dönüşümlerin benzerlik kurulabileceği en güzel biyolojik dönüşümlerden biri tırtılın kelebek olmasıdır. Kelebek olacak tırtılın önce kendi kabuğundan vazgeçmesi ve kendi varlığını gelecekteki varlığı için eritmesi gerekir. Her tırtıl kelebek olamaz, kelebek olacak tırtılın yeterince “imaginary cells”, hayalci hücreler yetiştirmesi gerekir. Bu hayalci hücreler, diğer tırtıl hücreleri ile aynı genom yapısındadır ama bu hücreler tırtıl olmaktan sıkılan “rahatsız” hücrelerdir. Farklıdırlar, rahatsızdırlar.

Diğer tırtıl hücreleri, büyürler, gelişirler, günü geldiğinde ölmeyi seçerler, apoptoza (hücrenin programlanmış ölümü) uğrarlar. Bu hayalci hücreler ise yaşamayı ve yaşatmayı seçerler ve sayı eğer belirli

bir eşiği aşarsa başlarlar kelebeğin vücudunu oluşturmaya. Bir tırtılın kelebek olup olamayacağını belirleyen, hayalci hücrelerin sayısıdır. Bazı hayalci hücreler değişime girerken ölümden, kaostan ve savaştan yeni bir dünya yani bir kelebek yaratırlar. (Prof. Dr. Türker Kılıç Avrupa Bilim ve Sanat Akademisi Üyesi BAU TIP Dekanı, Beyin Cerrahi/ Bilişim Dergisi)

Son yıllardaki bilim insanlarının nörozihin çalışmalarını öncelik ile inceleme gereği duymuş bulunmaktayız. Bunun nedeni; bilimdeki tüm gelişmelere anında ulaşabiliyoruz ancak bu bilgiyi yaşamımızda aktif kazanım boyutuna alamıyoruz. Çünkü yaşadığımız bu çağda felsefe eğitiminin sistemimizde yeterince yer almamasıdır. Bundan dolayıdır ki, günümüzün bilimsel verileri ile Farabi felsefe öğretisinin kazanımları kuvvetlenecektir.

Ders değerlendirmemizin başlangıcında yer verdiğimiz bilimsel teoriler ışığında, tekrar Farabi'nin bilincin biyolojik temellerini incelememiz gerekiyor. Al Farabi eserlerinde okuduğumuz üzere, düşünme gücünün merkezi olarak "kalbi" göstermesi çok bizi önemli bir sorgulama sistemine yönlendirmiştir. Modern çağdaşın zihin felsefesi, nörobilim üzerinde yaptığı çalışmalara göre; Farabi'nin neden beyin de kalbi düşünme gücünün merkezi olarak göstermiştir?" sorusu burada önemli bir noktaya işaret etmektedir. Farabi'nin düşüncesine göre; düşünme gücünün merkezi olarak beyin değil de kalbe işaret etmesi ile "öz bilinç problemiyle" karşılaşmaktayız. Farabi'nin beden yönetici ve yardımcı organlarına dair açıklamalarında, sağduyumuz ile ilgili algı işlevinde farklı bilgileri görebiliyoruz. Bunların başında "bedendeki konumu açısından kalp" bulunmaktadır. Ona göre insan bedenindeki organlar belli bir hiyerarşik düzen oluşturacak şekilde sıralanırlar ve birbirlerine tabidirler; bu hiyerarşinin en tepesindeki organ kalptir, diğer organlar da ona tabidir. Kalp bütün organlara emreder; hiçbir organ ona emredemez. Buna beyin de dâhildir. Farabi insandaki sinirlerin ve kasların beyin tarafından harekete geçirildiğini ve dolayısıyla bedenin bütün parçalarının beyine bağlı olamayacağı tespitini hangi bilgiye göre açıklamış olabilir? Kendisinin tıp araştırmaları ile daha fazla belgeye ulaşamamıştır. Tıp üzerinde daha detaylı çalışmasının olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak "Kalp" konusunda bize destek verecek bilgiye ulaşabiliriz. İslam felsefesi araştırmalarının tarihinde, kalp-gönül-gönül kapıları gibi ifadelerin varlığını biliyoruz.

Farabi'nin eserlerinde tıp ilmi başlığı altında bir konunun işlenmemiştir. Es-Siyasetü'l-Medeni ve El-Medinetü'l-Fazıla kitap okumalarımızda karşılaştığımız, Erdemli şehrin temellerinde incelenen konu olarak ele alınmıştır, tıp. Bu düşünce ile hareket ederek isek; tıp ilminin verilerinin insan bilincinin evrenini, akıl boyutsallığını ve ve bilgi felsefesinin tespitleri için organ ve sinir sistemini incelemiştir. Çünkü Farabi'nin felsefesinde, Kesin (burhan) bilgi önemlidir. Bu bilgiye bilimsel yönü ile daha detaylı inceleme talebimiz ise; modern çağın zihin felsefesindeki inter-disipliner çalışmaları, nörobilim, sinirbilim ve nörofelsefe alanının her gün hızla gelişmesi yönü ileler.

Ayrıca filozofun kitaplarının okuyucuya aktarmayı amaçladığı dört çeşit bilgi (metafiziksel ilkeler, doğru kurulmuş epistemoloji, doğru tabiat bilgisi ve erdemli şehrin özellikleri) arasındaki doğru tabiat bilgisinin insan bedeninin yapısına dair doğru bilgileri kapsadığı da düşünülürse, Farabi'nin metinlerinden elde edilen tıp ilmine dair verilerin Farabi tarafından onaylanmış doğru bilgiler olduğu ortaya çıkar. Böylelikle (a) ve (b) maddesindeki soruların cevaplanmasına ihtiyaç kalmaz.

Farabi; insan bedenindeki hareketlerin fiziksel kaynağının beyin olduğuna yeterince açıklama getirdiğini görebiliyoruz. Fiziksel hareketlerin organların içindeki sebebinin kaslar ve sinirler olduğunu da önemini yeterince anlatıyor. “Nefsin güçleri beden bu fiilleri yapmak için tahsis edilmiş olan kısımlarına dağılmış bulunurlar. Onların bazıları sinirler, bazıları kaslardır ve bunlar insanlar ve hayvanların kendileriyle arzu ettikleri fiilleri gerçekleştirdikleri organların içine yayılmışlardır” (Farabi, 2012a:75). Bu açıklaması ile şu sonuca varabiliyoruz. Farabi; zihin ve beden arasındaki nedenselliği beyin üzerinden kurmaktadır; ancak zihnin “ben bilgisi”ni oluşturan mekanizmasına da burada işaret etmektedir. Pasif zihnin dönüşümü bölümünde, bu açıklık ile izah etmiştir. Faal Akıl'a ulaşabilmenin koşulunda soyutlanmadan söz ediyor. İnsan zihin dünyasında “BEN BİLGİSİ- Benlik kazandıran pasif aklın boyutunda yaşatan bilgiye tabi olarak yaşıyor. Faal akla ulaşma gibi bir dönüşüm ya da seçim durumunda, insanın benliğinden bir başka deyiş ile egosunda sıyrılması gerekiyor. Yine bu benlik, nefis, ego gibi kavramları İslam felsefesi ve doğu felsefesinin merkezinde görebiliyoruz. Bu yazdığımız eserin tüm bölümlerinde, zihindeki algıları ve duyumlarının yönetimini bazı örnekler ve bilimsel çalışmalara özellik ile yer vermek istedik.

Çünkü bu noktaya geldiğimizde, modern çağ zihin felsefesi ve Farabi felsefesinin merkezinde bulunan bilgi, zihin, bilinç ve tıp araştırmalarının sonucunda “Kalp” açıklamasını daha net anlayabilmek istedik.

Bu açıklamalar çerçevesinde, Farabi felsefe biliminde kalbin çalışma sistemi ile ilgili daha detaylı bilgiler vermektedir ki özbilincin biyolojik temelleri hakkında açıklama getirilmesi için önemlidir. Farabi düşüncesine göre kalp bütün organları yöneten nihai sebeptir. Kalp beyni yönetir, beyin ise diğer organları yönetir. Bunun yanında kalp düşünme ve tahayyül güçlerinin de merkezidir. Bütün bu özelliklere kalp nasıl açığa çıkarabilmektedir? Bu sorunun çözümlenmesini, Farabi kalbin ve beynin biyolojik çalışma prensiplerini sistemsel olarak açıklama getirmiştir. Bu açıklamaları iki açıdan inceleyebiliriz:

Birincisi kalp vücudun sıcaklığını sağlayan organdır. Beyin ise bu sıcaklığın vücuda dengeli şekilde iletilmesi görevini üstlenir. İkincisi ise; kalp iradeli ve iradesiz hareketleri üreten kaynaktır.

Birincisi: Kalp vücuda sıcaklığı sağlayan organdır. Farabi'nin sisteminde, öncelikle kalp vücuda sıcaklığı sağlayan özelliği ile incelenmesi gerekir. Kalp vücudun doğal sıcaklığını bütün organlara vermektedir. Beyin ise doğal olarak soğuk olduğu için organların sahip olduğu bu sıcaklığı düzenlemekle görevlidir. Çünkü bedendeki organlar kendi sıcaklık seviyelerini düzenleyecek durumda değildirler. Bunun yanında kalp de kendi işlevlerini (tahayyül, düşünce ve hafıza) yerine getirmek için düzenlenmiş bir sıcaklık seviyesine muhtaçtır, fakat o da diğer organlar gibi kendi sıcaklık seviyesini düzenleyecek durumda değildir. İşte kalbin sıcaklığını düzenleyen organ yine beyin olmaktadır. Sonuç olarak kalbin kendi işlevlerini (tahayyül, düşünme ve hafızayı) yapması için gerekli olan sıcaklığı düzenleyen de kalbin diğer organlara gönderdiği sıcaklığı düzenleyen de beyindir. Farabi'nin tespitinde kalbin vücuda sıcaklık verdiğini ve bunu kendi felsefesi için makro ve mikro yansımaları ile sistem içerisinde yer vermiş. Aslında yine bu durumu en anlaşılır kılan, güncel yaşamımız içerisinde yoğun bir şekilde kullandığımız bir ifadelere burada yer verebiliriz. “Aklın tasdik etmediğini, kalbin tasdik ediyor mu? Kalbin akli vardır ama aklın kalbi yoktur. Akıllı insanla kalpsiz insan arasındaki farklılığın cevabıdır. Kalbin onaylamadığı hiçbir şey akli değildir. Aklın yolu bir olabilir kalp akıl yolundaki birliğe karşı sevgi ile farkını gösterir. Kalbin yolu hiçbir zaman bir olmaz. Aşk ateşinin yangın yeri Akıl

mıdır? Kalp kapısı olmayan tek coğrafyasıdır insanın. Bir insanın aklını fethedemezsiniz ama kalbini fethedebilirsiniz.

Al Farabi eserinde kalp sistemine şu şekilde açıklama getirmiştir: “Kalp doğal sıcaklığın kaynağı olduğundan onun bu sıcaklığının bedenın diğer kısımlarına yayılabilecek bir fazlalık meydana getirecek tarzda kuvvetli ve fazla olması, zayıf ve az olmaması gerekir. Organların kendileri kalp tarafından kendilerine gönderilen bu sıcaklığı ayarlayıp düzenlemekte yeterli değildirler. Öte yandan kalbin sıcaklığının kendisi de onun kendisine has olan fiillerinin iyi bir biçimde iş görmesi için gerekli olan doğru ölçüde değildir. Bunun için beyin tabiatı gereği diğer organlarla karşılaştırıldığında dokunulduğunda dahi hissedilecek olan soğuk ve nemli bir yapıda vücuda getirilmiştir ve kendisiyle kalbin sıcaklığının belli ve tam bir ayarlamasının gerçekleştirildiği ruhsal bir kuvvetle mücehhez kılınmıştır” (Farabi, 2012a: 78-79).

İkincisi: Kalp, iradeli ve iradesiz hareketi üretir. Kalbin sıcaklık üretmekten başka işlevleri de vardır. Kalpten çıkan iki sinir ağı vardır ki bunlardan birisi organların iradesiz, refleksif ve doğal işlevlerini yapabilmelerini sağlayan kuvveti iletir; diğeri ise organların arzu gücüne bağlı olan iradeli hareketlerini yapmalarını sağlayan kuvveti iletir. İlkinde beş duyu istemsiz olarak çalışır: Kulak kendisine gelen sesleri duyar, göz önündeki nesnelere görür, burun koklar. İkinci kanaldan iletilen kuvvet ise elimizi kaldırmak istediğimizde elimizi kaldıran kuvvetin aynısıdır. İşte kalpten çıkan söz konusu iki sinir ağının organlara gerekli kuvveti iletmesini sağlayan ve bu süreci düzenleyen organ beyindir. Kendisinin eserindeki işaret edilen: “Sinirler iki çeşittir. Onlardan biri kalpte bulunan yönetici duyu kuvvetinin yardımcılarının aletleridir. Bu sinirler her duyuya bu duyuya has olan işini yerine getirmekte vasıta ödevi görür. İkinci çeşit sinirler ise kalpte bulunan arzu kuvvetine hizmet eden organların aletleridir” (Farabi, 2012a: 78).

Sinirlerin böylece ikiye ayrılması ve iradeli hareketin iradesizden ayrılması, saf düşünen özün bağımsızlığını ve yetkinliği kurtarmak için düşünülmüş olabilir. Çünkü Faal akıldan geldiği düşünülen irade sahibi benliğin, bedenın organlarının gerektirdiği (duyumlar, istekler gibi) zihinsel süreçleri yönetebilecek konumda olması gerekir. Farabi bu meseleyi Tenbih Ala Sebili’s-Saade eserinde şöyle açıklar: “Şu üç durumdan dolayı insan ya övülür veya kınanır: Birincisi, ayakta

durma, oturma, ata binme, yürüme, bakma, dinleme ve insanın fiziki organlarını kullanmasını gerektiren bütün fiillerdir. İkincisi, şehvet, haz, sevinç, öfke, korku, arzu, merhamet, kıskançlık ve benzeri nefse arız olan şeylerdir. Üçüncüsü zihin ile ayırt etmedir (temyiz)” (Farabi, 2005b: 161). Zihnin arızı ve asli nitelikleri arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu ayırma göre zihnin arızı nitelikleri, beden yapısından kaynaklanan zihin süreçlerini barındırmaktadır.

Zihnin asli niteliği ise akletmektir. Aslında iradeli ve iradesiz ayırımına gitmekle Farabi, “pasif ve aktif zihinler” arasındaki farka yönlendirmektedir. Daha önceki bölümlerde, akıl kavramı, bölüm ve sistemi, zihin felsefesi konu başlı altında pasif zihin yapısını incelemiştik. Pasif maddi yapıya programlı zihinlerdir. Pasif alanda düşünme gücünün özelliği açığa çıkmamıştır. Maddi yapıya programlı zihinler, bedensel yapıya yönelik olarak maddi yapı-bedenin isteklerine tabi olarak yaşarlar. Bu yaşam özelliğine göre, hayvanların zihinsel süreçlerinin çoğunun iradesiz-refleksif davranışlar ile gözlemlenebilir. Örneğin kesilmek üzere iken hala önündeki otları yemeye çalışan bir inek, bu davranışını iradeli olarak gerçekleştirilmemektedir. O zihnindeki beslenme gücünün etkisi altında refleksif davranışlarda bulunmaktadır.

Özet ile Farabi bilinç süreçlerinin üstünde yer alan, öz bilinç süreçlerinin merkezine önemine işaret etmiştir. Kalbi düşünme ve tahayyül güçlerinin merkezi olarak konumlandırmıştır. Bilinç evreninin süreçlerini ve boyutsallığını bedenin yardımcı organlarıyla ilişkilendirmiş ve beyni sistemi yöneten güç olarak tanımlamıştır. Ancak burada önem ile durmuş olduğu nokta, kalp ise beynin yöneticisi konumundadır. Ayrıca kalp bütün bu işlevlerini, teknik açıdan, vücuda sıcaklık sağlayarak gerçekleştirilmektedir. Kalp sıcaklığı üreten, beyin ise tüm açığa çıkan özellikleri bir sistem içerisinde düzenleyen işlevselliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Kalbin sıcaklık üretmesi kesintisiz bir süreç olduğundan, kalp düşünme gücünün merkezi olarak gösterilmiş olabilir. Çünkü beyin bazen (uykuda örneğin) etkisiz kalırken, kalp uykudayken bile sıcaklık üretir. Bu da insanların uykudayken bile bilinçlerinin açık olmasını (rüyada örneğin) açıklar. Son olarak kalp iradeli ve iradesiz hareketi üretir. İradesiz hareketler bedenin maddi yapısından kaynaklanan davranışlar olarak öne çıkarken, iradeli davranışlar ise insanın düşünme gücünden kaynaklanır. Bu iki hareket, teknik açıdan, kalpten çıkan iki sinir ağıyla

açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı kalp, düşünme gücünün ve öz bilincin merkezidir.

“Zihnimizi kanıların, yargıların, kararların zorbaca baskısından kurtarmak ve kitaplardan edinilecek bilgilerle değil de kişisel yaşantılardan çıkan gerçeklere dayanarak, gerçekle zihnimiz arasına hiç bir aracı koymadan ortaya çıkabilecek gerçeğin ne türlü bir gerçek olacağına aldırmadan, gerçeklerin üstüne üstüne yürümektir; şimdiye kadar gözlerimizi kapadığımız gerçeklere gözlerimizi açmaktır” D.T. Suzuki.

KALP İLE BEYİN ARASINDAKİ KÖPRÜ - BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR YIL 2020

Kalp ve beyin arasındaki ilişki ve kalbin bilinmeyen yönlerini anlatan bazı makalelerin bu görüşlere destekleyici bilgisini de burada yer verebiliriz.

Kalp-Beyin Projesi

Kalbiniz ve beyniniz Tanrı ile nasıl bağlantılı?

Kalp ve Beynin Tanrı ve insan adlı birimle bağlantısındaki eşsiz rolünü keşfetmeye başlamadan önce, insan kalbinin fizik-madde bedendeki ilk varoluş-açığa çıkma noktası olmasından dolayı, kalp konusundaki yeni bilimsel verilerin ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Son zamanlardaki veriler, anne karnındaki fetüste beyin oluşumundan önce ilk olarak kalbin attığını ve bundan dolayı kalbin insanın madde bedendeki ilk başlangıç noktası olduğunu belirtmektedir. Bu durum bu şekilde olmasına rağmen, bilim insanları madde – fizik yapının varoluşuna etken olan insan kalbinin otomatik “oto-ritmik” atış fonksiyonuna neyin sebep olduğu ile ilgili araştırmaların gerekliliği kendisini gösterdi. Nörobilimciler, kalpte sadece 40.000 sinir hücresi (nöron) olduğunu ve kalbin bağımsız bir sinir sistemine sahip olmasından dolayı da bazen kalbi “kalpteki beyin” diye adlandırıldığını belirtmekte. Buna ek olarak, kalp elektromanyetik alanın beyin elektromanyetik alanından 5000 kat geniştir ve bu alan manyetometre ile fiziksel-madde beden boyundan 10 fit daha yukarı uzunlukta diye tarif edilebilir. Kalbin enerji alanı beyin enerji alanından daha geniş olmasından dolayı, kalpten beyne iletilen duygu ve bilgilerin-yüksek sezgi, afiyet-refah- beyin fonksiyonları üzerinde çok büyük etkilere sahiptir. Bu kalp-beyin arası dengeli ve uyumlu bilgi iletişimi, stresi ortadan kaldırmakta ve yaratıcılık ya da huzur diye adlandırdığımız kişisel durumları oluşturmaktadır. Kalple beyin arasındaki bu güçlü uyum, kişide kalp atışlarıyla-ritmiyle başlar. Kalp, ruhaniyetin, yüksek bilincin ya da ruhsal enerjinin açığa çıkmasına araç olarak kabul edilebilmektedir. Bu arada kalbin enerjisini destekleyen beyin de

önemini daha iyi anlamak için, bir laboratuvarında bilim insanlarının size bir insan beyninin resmin gösterdiklerini düşünelim. Beynin pek çok bölgesinde ve sayısız aktivelerde bulunan hızlı nöron impulslarının yanıp, söndüklerini görebiliriz. Beynin pek çok bölgesindeki bu sayısız nöron aktivitelerini izlerken, insan beyninin işleyişinin nasıl tasarlandığı ile ilgili merakınızı yükseltebilirsek, kalp ve beyin yargıları fazlası ile yıkılabilir. Burada beynin kalple birlikte organize bir sistem içerisinde, varlığımızdaki hakikate noktasını anlayabilmemize estek bilgi olduğunu düşünmekteyiz. http://www.experiencefestival.com/a/Heart_and_Brain/id/1961

Titreşen Kalp

Pek çok kişi bilinç farkındalığının sadece beyinde oluştuğunu düşünmektedir. Son zamanlardaki bilimsel araştırmalar göstermektedir ki; bilinç beyin ve vücudun birlikte hareket etmesiyle ortaya çıkar ve özellikle kalbin bu süreçteki rolü çok önemlidir. Kalp, daha önceleri düşünüldüğü gibi basit anlamda pompalama işleminden öte fonksiyonel bir “beyin” tarzında işlem gören, karmaşık bir sisteme sahip bir yapıda olduğu son zamanlarda bilim insanlarınca tespit edilmektedir. Yeni bir disiplin olarak ortaya çıkan nörokardioloji bilimi de kalbin duysal ve “bilgiyi” alıp, işleyen çok gelişmiş bir organ ve bir merkez olduğunu göstermektedir. Kalbin içindeki sinir sistemi ya da “kalp beyni”, beynin serebral kortexinden bağımsız öğrenme, hatırlama, işlevsel kararlar alabilme fonksiyonlarına sahiptir. Bunun da ötesinde, pek çok deney göstermektedir ki; kalp üst beyin merkezlerini (algı, idrak, duygusal işlem) etkilemek için beyne sürekli olarak sinyaller yollar. Kalbin beyin ve vücut ile kurduğu yoğun nöral iletişimine ek olarak, kalp elektromanyetik etkileşim vasıtasıyla beyinle ve beyin vasıtasıyla da tüm vücut ile bilgi aktarımı, iletişimi içerisindedir. Kalp, vücudun en güçlü ve geniş kapsamlı elektro manyetik alanını üretir. Beynin ürettiği elektromanyetik alanla kıyaslandığında kalp beynin ürettiğinden 60 kat daha geniş kapsama ve her hücreye nüfus etme özelliğine sahiptir. Kalbin elektromanyetik alanının, tüm vücudun global ve senkronize (toplu-uyum) bir şekilde işlemesine yönelik “bilgi sinyalleri taşıyıcısı” şeklinde faaliyet gösterdiğini düşünmekteyiz. Bu durumu daha dikkatle incelersek, kalp atışının yaydığı enerji dalgaları, kalpten tüm vücuda yayılmakta ve tüm organ ve diğer

yapılarla etkileşime girmektedir. Bu dalgalar, tüm vücutta meydana gelen özellikleri ve hareketliliği enerji dalga yapılı kalıplarda kodlar ve kaydederler. Bu yolla kodlanan bilgi yani kalbin yaydığı dalgaların okuduğu bilgi, bedeni okuyup kodladıktan sonra bedene yönelik bedensel faaliyetlere yön vermekte ve bu faaliyetlerin bir bütünlük içinde uyumlu bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Ayrıca yeni bilgiler göstermektedir ki; kalbin alanı doğrudan “sezgisel” algılamayı içermektedir. Deneysel çalışmalardan elde edilen bulgulara göre, hem beyin hem de kalp gelecekte olacak bir olayı, o olay olmadan önce bilgisini alıp ve cevap verebilmektedir. Daha da şaşırtıcı olanı, kalbin beyinden daha önce bu “sezgisel” bilgiyi algılamasıdır. Bu belki de kalbin beyne göre daha geniş olan elektromanyetik alanının uzay ve zaman içerisinde, “öte” diyebileceğimiz noktadaki bilgileri kapsayan daha latif enerji alanı ile girdiği etkileşimi ile olabilmektedir.

Kalp, anne karnındaki ilk atışı ile içinde bulunduğu “vücut” adlı sistemi okumaya başlar ve okuduğu bilgileri de nöronlar vasıtası ile beyne aktarır. Nöronların bir özelliği olan ayna nöron fonksiyonu ile de kendindeki bilgileri aynı ile beyne iletebilmektedir. Ancak burada beynin her ne kadar da manyetik alanının kalp kadar güçlü olmasa da ürettiği çok özel dalga yapısını unutmamak gerekmektedir. “Ruh” adlı bu hologramik mikrodalga yapı, beynin ürettiği bir yapıdır. “Vücut” adlı sistemi okuyup, bedenın tüm bilgilerini kodlayan ve kaydeden kalp, bu bilgileri sadece beyne değil, ayrıca tüm vücuda iletmektedir.

Bu nokta da beyin ya bu bilgileri ayna nöron fonksiyonu doğrultusunda aynıyla işleme koyup, basit anlamda bedensel faaliyetler doğrultusunda işlem görüp ve bunu aynı şekilde hologramik mikrodalga yapıya yükleyecek, ya da sadece bedene yönelik bilgileri alıp kullanmayacak, kalbi ve onun kapsama alanının genişliğinden yararlanarak “sezgisel” okuyuşu kullanarak, kendindeki sonsuz özellikleri ortaya çıkaracaktır.

http://www.heartmath.org/research/research-intuition/The_Resonant_Heart.pdf

“KALBİN AKLI”

Heartmat Institute’da Dr. Rollin McCraty tarafından yapılan çalışma, kalbimizin bilinenin ötesinde mucizevi diyebileceğimiz sezgisel zekâsını gözler önüne seriyor.

Bu çalışmada 26 katılımcıya 30 resim gösterildi. Bazıları saldıran bir yılan, araba kazası gibi duygusal olarak yüksek uyarıcı, bazıları ise doğa manzarası gibi nötr uyarıcı resimlerdi. Katılımcı bir bilgisayar ekranı karşısında oturuyor ve bir yandan EEG ile beyin dalgaları, diğer yandan EKG ile kalp atışları takip ediliyordu. Katılımcının mouse'a her tıklamasından 6 sn. sonra, 3 sn. süreyle ekranda rastgele bir resim gösterildi. Ardından ekran 10 sn. karardı. Sonra tuşa tekrar basmaları istendi ve bu işlem 30 kez tekrar edildi. Veriler incelendiğinde sonuç şok ediciydi. Katılımcılar fotoğrafı gözleriyle görmeden sanki kalp resimleri biliyor gibiydi. Eğer resim yüksek uyarıcı bir resim ise kalp resim görünmeden önce 5 saniyeliğine yavaşlıyor, eğer düşük uyarıcı bir resimse kalp hızlanmaya başlıyordu. Yani bilgi önce kalbe geliyor oradan beyne iletiliyor, daha sonra vücut tepki veriyordu. Tüm bunlar olay gerçekleşmeden saniyeler önce oluyordu.

Bu çalışma kalbin zaman ve mekân sınırı olmayan, bilinçli zihnimizle algılayamayacağımız bir şekilde olacakları önceden sezdiğini göstermekte. Hani “İçime doğdu”, ya da “Malum oldu” denir ya işte bilimsel ispatı. Son yıllarda yapılan nöro-kardiyoloji çalışmalarında kalp ile ilgili elde edilen diğer şaşırtıcı bilgiler şöyle:

Kalbin manyetik alanı beyninkinden yaklaşık 5000 kez daha güçlü ve vücuttan bir kaç metre uzakta ölçülebiliyor. Kalp duygularımıza göre değişen elektromanyetik dalgalar yaymakta. Kalp, beyinden ve otonom sinir sistemimizden bağımsız yaklaşık 40.000 nörondan oluşan bir ağa sahiptir. Kalp beyne, beyinin gönderdiğinden daha fazla sinyal göndermekte ve bu sinyaller duygusal deneyimimizi etkilemekte. Kalp sinir sisteminde, aynı beyindeki gibi, tüm vücut üzerinde bir etkiye sahip çeşitli nörotransmitterler ve hormonlar salgılanır: noradrenalin, dopamin ve oksitosin bu hormonların en önemlileri, bu arada oksitosin, anne sevgisini, dayanışmayı, hoşgörüyü, anlayışı ve sosyal davranışı etkilediği için “aşk hormonu” olarak adlandırılır. Anne rahmine düşen zigotta beyinden önce kalp oluşur ve atmaya başlar. Annenin beyin dalgaları bebeğin kalp atımlarıyla senkronizedir.

Kalbimizin sesini nasıl dinleyebiliriz?

Yaşam sürecimizdeki, yaptığımız tüm seçimlere şöyle bir bakalım. Pek çok kabulün içerdiği, akıl yolu ile sentezlenip, bazen o yola bile gerek duymadan, gelen bilgiyi sorgulamadan veri tabanında işlenmek

üzere gönderilmesi. Çıkan sonuçları yaşarken, mutsuzluklarımızın, pişmanlıklarımızın yanımızda zarar olarak gezmesi....

Bunlarında tek sebebi, tasdik mekanizmasında kalp merkezine uğramamız. Yüksek ben bilgisi “ego” farkındalıksız karanlık zihin dünyasında pasif alana yaşam diyoruz. Kuantum potansiyel ile irtibatı sağlayacak olağan üstü durum diyebileceğimiz ilham faktörü devreye giremiyor. Bunun tıbbi açıklaması, Kalple bağlantılı çalışan “epifizin” yüksek çözünürlü dalga boylarının aktif halde olamayışıdır. Bu durum, zihnin farkındalık işlevinin olmamasına, algı kapalılığı probleminin açıklamasıdır.

İnsan yaşamının temel faaliyetlerini oluşturan en önemli iki organ kalp ve beyindir. Erişkin bir insan beyni, bedenin diğer azalarından ve çevreden gelen elektriksel sinyalleri alır veri tabanına uygun şekilde yorumlar ve yaşamına geçirir.

Büyük Bir Ağ (Kalp ve Beyin).... İnsan yaşamının temel faaliyetlerini oluşturan en önemli iki organ kalp ve beyindir. İnsan beyni, bedenin diğer azalarından ve çevreden gelen elektriksel sinyalleri alır veri tabanına uygun şekilde yorumlar ve yaşamına geçirir.

Beyin hücreleri, yani nöronlar birbiriyle ağ bağlantıları kurarak duygu ve düşüncelerimizi oluşturur. Bir insan, beynine “ne kadar çok giriş sağlarsa, sinir hücreleri, arasındaki bağlantıların da o kadar artması” söz konusudur. 1.3 kg ağırlığındaki bir kütle olan insan beyninde 100 milyar “sinir hücresi” bulunmaktadır.

Tüm bilimsel araştırmalardan aldığımız özet açıklama ile; genetik özelliklerin getirileri yanı sıra, dışarıdan gelen bilgilerle beyin, nöron bağlantılarıyla oluşmuş büyük bir ağ gibi çalışır. Örneğin, dünyanın en zeki insanlarından sayılan Einstein’ın beyni, izni doğrultusunda ölümünden sonra çıkarılıp incelendi.

Ünlü fizikçinin beyninin, fiziksel olarak ortalama insan beyninden büyük olmak bir yana % 10 daha küçük olduğu görüldü! Buna karşın beyin hücreleri arasındaki bağlantıların -ki özellikle matematik ve uzaysal işlemlerden sorumlu kısmının- çok yoğun ve sıkı ağlarla örülü olduğu tespit edildi.

Bütün bu hususlar, bağlantıların insanda daha fazla bilgi edinme, öğrenme ve düşünme kapasitesini arttırması anlamına gelir. İletişim yoğunlaştıkça lokalize bölgeler arasındaki kopukluğun da çözümüne ulaşmış oluruz.

İtalyan Nörobilimci Giulio Tononi “A Universe of Consciousness How Matter Becomes İmagination” çalışmalarında, Farabi'nin kurmuş olduğu felsefe bilimi sistemini ve kalp-beyin arasındaki tüm işlevin bağlantısallık bütünselliği ile açığa çıkışını, bugünün bilimi ile uzlaştığını okuyabiliriz. Bu araştırmalardan almış olduğumuz bazı notlar :

Bilincin Matematiği:

1—Kaotik karakter: İnsan vücudunda tüm sistemler-sinir sistemi, kardiyolojik sistem, endokrin sistem vs sistemler hormon aktivasyonlarına bağlı olarak kaotik diferansiyel denklem tarafından idare edildiği düşünülebilir. Sistemlerin bu kaotik karakteri onun davranışını tıpkı hava tahmini gibi tahmin edilmesini-kesin öngöründe bulunmamayı mümkün kılarken aynı zamanda başlangıç şartlarına aşırı bağımlılığı sağlar.

Kaotik karakter zengin örüntü-enformasyon anlamına da gelmektedir. Sistemin çökme durumu; sinir sisteminde hastalıklar, kardiyolojide kalp krizi vs durumlar kaotik analizlere dayalı olarak tahmin edilebilir. Dolayısıyla EEG,EKG nin kaotik analizleri, hastalıklar hakkında bize ciddi fikir verebilir olası krizleri tahmin etmemizi mümkün kılabılır.

Diferansiyel Karakter: Sinir sisteminde nöronal sistemlerin diferansiyel özelliği ile sinir sistemi tarafından üretilmiş olan bilincin dış dünyayı algılamasını sağlamış olabilir. Diferansiyel özelliğe göre sabit algılarda bilinç oluşmaz. Yani sabitin diferansiyeli türevi sıfırdır. Sabit noktaya bakarken zaman içinde noktanın algısı-bilinci yok olur. Sinir sistemi sabit algı fonksiyonunu diferansiyel olarak sıfır olmasını algı fonksiyonunu fourier serisine-dalga fonksiyonuna-sinüs fonksiyonuna açarak bu işlemi önlemiştir. Zira sinüsün diferansiyeli-türevi kosinüstür.

Bağlantısallık Bilimi: Yeni bir bilim alanı olarak bağlantısallık bilimini çerçevesinde çalışan psikiyatrist - nörobilimci Giulio Tononi, Bu alanda çalışan ve bilincin birimini matematiksel olarak ortaya koymaya çalışan bir bilimci. Bilincin birimini “phi” olarak seçmiş durumda. Bu anlamda nöronların bağlantısallık matematiği hesaplanarak “broca” alında korteks yapısı kaç phi bilinç oluşturabilir? Bir serebellum ameliyatından sonra hastanın bilinci kaç phi ye inebilir? Nöronlu bir toprak solucanın bilinci kaç phi dir?

Bu konu üzerindeki yoğun çalışmalarının başlangıç sorgulamaları. Ve asıl diğer ilginç sorgulaması; Alice isimli yapay zekâ kaç phi bilinç üretebilir? Tüm sorularının cevapları üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Kuantum Karakter: İnsan vücudunda, beyninde her hormonal, nörotransmitter aktivasyona bir dalga eşlik eder. Bu dalga fonksiyonu aktivasyonun kuantum karakterini sağlar. Kuantum karakter bu fonksiyonların evrensel hafızada ve kuantum kuyusunda onun ebedi varlığını mümkün kılabilir. Zira Ölümden sonra bir hayat olduğu sayısız deney ve bilgiye dayanak var olduğu söylenebilir. İnsanın ölümden sonra varlığını kuantum kuyusunda (ahiret mi) devam ettiren bilinç; yaşamla-bedenle doğan ve gelişen bilinç olabilir yoksa dışarıdan ithal edilen bir bilinç olmayabilir. İnsan vücudunun kuantum yani dalga karakteri onun bir biyoenerjik bedeni için de gerekli olabilir.

Yukarıda özet ile değinmiş olduğum 2020 yılı ve sonrası için bilim sorgulamaları bize fazlası ile ipucu vermektedir. Bu sorgulamaların amacı olarak, felsefe ve bilim çalışmalarının Farabi sisteminde bulmak mümkün olduğunu açıklayabilme çalışmalarıdır. (bkz, ekteki fotoğraf Farabi müzik bilim sistemi, Bağlantısallık Bilimi).

Sonuç olarak daha öncede önem ile işaret etmiş olduğumuz gibi, Felsefe ve hatta Farabi öğretisi tekrar yaşam merkezimize alınmalıdır. 2020 yılı ve sonrasındaki gelecek yıllarımızın Erdemli – Mutlu nesilleri için!

EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE DÖRDÜNCÜ DERSİMİZ MUTLULUK BİLİMİ

“FARABİ’DE POZİTİF PSİKOLOJİ”

MUTLULUK NEREDE?

Beynimiz nasıl oluyor da, düşünceyi üretebiliyor, zihin-bilinç adı ile ifade edilen metafizik-felsefe dünyasında anlatılmaya çalışılan alanı oluşturabiliyor. Bu oluşum neticesinde, “Ben” dediğimiz, bedenselliğimiz ile yaşamın içerisinde yer alıyor. Ya da içerisinde yer aldığımız bu yaşamı düşüncemiz ile mi oluşturuyoruz, seçimlerimiz ile mi düşünüyoruz ya da düşündüklerimiz seçimlerimiz mi? Beynimiz, doğduğumuz bu mavi gezegenin yaşam bilgisini ve biçiminin verilerini işleyerek bizim için sadece bir veri tabanı oluşturmaz. Aynı zamanda beynimiz oluşturduğu bir veri tabanı ile dünyamızı yaratır. Beyin olarak işaret edilenin, sistemsel işleyişini, boyutsallığını felsefe bilimi alanında sorgulayabilirsek, gerçekliğimize her an daha fazla yaklaşabiliriz.

Eğer tüm gerçekliği yarattığımıza inanıyor isek, bu gerçekliğin en mükemmel özellikleri açığa çıkışını nasıl izah edebiliriz? Bu gerçeklik yaşamın içerisinde, nasıl görünür? ‘Mağaradaki gölgelerle mi, yoksa mağaranın dışındaki güneşin aydınlığı ve renkleri ile mi?’ Bu sorularımıza Dr. Deepak Chopra, Prof. Rudolph E. Tanzi’nin ‘Süper Beyin’ çalışmalarında biraz araştıralım. Bu iki uzmanın cevaplarına göre; “Öncelikle kişisel görünür. Beyin kendini sürekli yenilediğine göre eşsiz bir birey olarak sizin hayattan istediğiniz şeye uygun hale gelir. Mutluluk mu? Bunun listede üst sırada yer alacağını düşünebilirsiniz. Ama görünen o ki mutluluk arzusu büyük bir zayıflığı ortaya çıkarır. Her ne kadar gerçeği yaratanlar olarak tasarlanmış olsak da birçok kişi kendi kişisel gerçekliğini mutluluk verici bir gerçeklik haline getirme konusunda özellikle yetenekli değildir.”

1990 yıllarının başında mutluluk alanında bir okul yaratan yeni kuşak psikologlar ve bu alandaki akademisyenlerin isimlerini

öğrenmeye başladık. Araştırmalarda karşımıza çıkan bu konunun öncülüğünü yapan isim ise; Martin Seligman'dır. Martin Seligman, Pozitif Psikoloji bilim alanının öncüsüdür. Ancak bu terimin, Abraham Maslow tarafından açığa çıkan bir bilgi olarak biliniyordu. Maslow; teorilerini içgüdüsel bir şekilde oluşturmuş, neredeyse hiç deneysel ya da metodolojik kanıtı başvurmadan geliştirmiş idi. Daha sonra bu mirasını 90'ların başında mutluluk alanında bir okul yaratan yeni jenerasyon psikologlara bırakmıştır.

1998 yılların başlarında Pozitif Psikoloji adı ile yeni bir uzmanlık alanının yükselişiyle mutluluk yakından başladı. Psikoloji alanının halen daha yeni açığa çıkan bir yönü olarak biliyoruz. Halen daha Bu alandaki, tespitlerin, bulguların karışıklığı tüm akademik tez çalışmalarında izlenebilir durumdadır. Yaşamın dili ile çok net bir şekilde, insanlardan onları neyin mutlu edeceğini öğrenebiliyoruz. Onlar için mutluluk; Para, evlilik, konforlu yaşam alanının her an yükselişi ve çocuklarının geleceği, yine her an yükselmesi gereken maddi yaşam koşulları. Yine yaşam aracılığı ile insanların hedefledikleri en mükemmel maddi olanaklar dahi istenilen sonucu göstermiyor. Daha fazlası gibi bir talep, daha fazla sorumluluklar getiriyor, bu sorumluluklarından altından psikolojik olarak kalkılamıyor. Dolayısı ile stres, depresyon, hastalıklar başlıyor. Daha çok para, en yüksek konfor alanine ulaşabilmenin, hedeflenen mutluluk olmadığını açıkça anlayabiliyoruz.

“Mutlu Beyin, Mutsuz Beyin”...

Pozitif psikoloji yaklaşımının başlangıç tarihi 1998 yılı olarak biliniyor. Nihai hedefimizi olan ‘Mutlak Mutluluk’ ile ilgili araştırmalarımızı zihin felsefesi tarihinde yapar iken, kendimizi yine Farabi okulumuzun öğretilerinde bulmuş idik. Muallim El Sani Farabi'nin düşüncelerinin ve tespitlerinin tavsiyesi ise; bizi şimdiki Modern Psikoloji alanındaki araştırmaları da incelememiz gerekliliğine yönlendirdi.

Modern Psikolojinin Tarihsel Bilgisi

Amerikan Psikologlar Derneği başkanlığı da yapmış olan William James, ‘psikolojinin dahi çocuğu’ olarak bilinmektedir. Amerikan

Felsefe Derneği (1842-1910), başkanlığı yaptığı dönem sürecinde; “insanların güçleri” (the energies of men) olarak bir çalışmada bulunmuştur. Psikolojinin, henüz modern bir bilim olarak kabul edildiği bir dönemde James; neden bazı insanların kaynaklarını ve tam kapasitelerini kullanabilirken, diğerlerinin bunda başarısız olduğunu sorgulamıştır. Bunu konuyu anlamak için de şu iki sorusunu aktarmıştır: (1) İnsan enerjisinin -gücünün- sınırı nedir? (2) Bu enerji -güç- nasıl harekete geçirilebilir ve açığa çıkarılabilir ki en iyi şekilde kullanılabilir? Modern bir bilim olarak kabul edildiği, felsefenin ise zor bir süreçte var olmayı sürdürdüğü bir dönemde, bu yüksek öngörüye bizlerin karşılaşmış olması büyük şans olduğunu düşünüyorum. Bu durumu şans olarak ifade etmemin sebebi; XIX. Yüzyıl ve XXI. Yüzyıl sürecindeki felsefe bilgisinin toplumdaki karşılığı ve bunun neticesindeki 2020 yılına kadar ulaşan karmaşık yaşam bilgisi... İşte karmaşık yaşam bilgisinin araştırmaları, olumlu yöne dönüştürülmesi çabalarını William James’in çalışmalarında görebiliyoruz. Kendisinin çalışmalarından uzun bir süreç geçtikten sonra, insanların pozitif yönlerini hedefleyen çalışmaların son derece azaldığını pek çok ilgili kaynaktan öğrenebiliyoruz. 1940 yılı sonrasında bu konularda yeniden araştırmaların başladığı bilgisini de görebiliyoruz. Özellikle hümanist psikoloji adı ile yaklaşımı bu tarihlerden itibaren açığa çıktığını, insanın pozitif yönüne ve potansiyeline hedef alan bilimin oluştuğunu biliyoruz. Hümanist yaklaşımın, psikoloji bilimine getirdiği yeni bakış açısı ile zihin felsefesi, sinir bilim, nöro bilim gibi alanlarda incelemeler ile büyük katkıda bulunduğunu düşünüyorum. Hümanist yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden Abraham Maslow (1908-1970), “Pozitif Psikoloji” kavramının bilgisini sunan ilk bilim adamıdır. “Motivasyon ve Kişilik” (Motivation and Personality, 1954) adlı kitabının son bölümünün başlığının “Pozitif Psikolojiye Doğru” (Toward a Positive Psychology) olarak okuyabiliriz. Maslow’un bu bölümdeki tespitini altını çizerek iyi anlamamız gerektiği düşüncesindeyim. Psikoloji biliminin olumsuz olan odaklanmasını eleştirisini burada (aşağıdaki belirtilen satırlarında) çok açıklık ile anlatmıştır.

“Psikoloji bilimi, insanların olumsuz yönlerini ele almada, pozitif yönlerinden çok daha başarılı olmuştur. İnsanın kusurlarını, hastalıklarını, günahlarını daha çok ortaya koymuş ama potansiyelleri, erdemleri, başarılabilir istekleri ya da tam psikolojik kapasitesiyle ilgili daha az söz söylemiştir. Adeta psikoloji, kendisini gönüllü olarak,

olumsuz ve karanlık olan tarafıyla ilgilenerek sınırlandırmıştır.” (Maslow,1954)

Pozitif ruh sağlığı alanında, 1958 yıllarının önde gelen diğer araştırmacılardan birisi ise; Marie Jahoda’dır. Bu konuda “Pozitif Ruh Sağlığının Güncel Kavramları” (Current Concepts of Positive Mental Health)adlı bir kitabını inceleyebiliriz. Bu kitabındaki araştırmalarında, bugünkü psikolojinin, sinir bilim, zihin felsefesi araştırmalarının da içeriğinde bulunan; iyi oluş kavramının (eudaimonic well-being) temel bilgisine yer vermiştir.

Pozitif psikoloji tarihi içerisinde değerlendirilen “Logoterapi” araştırmalarının temel kurucusu Victor Frankl de (1905-1997) bu alanda düşünmemiz gerekir. Frankl, insanın anlam arayışı ile ilgili çalışmalar yapmış ve bireylerin kendi yaşam algılarına yönelik, anlamlandırması için en temel motivasyonel güce olduğunu belirtmiştir. Günümüzde “hayatın anlamı ve amacı” konusu pozitif psikolojinin önemli araştırma konularından birisi olarak kabul edilmektedir. Ünlü Prof. Dr. Paul T. Wong Hatta’nın da çalışmalarını inceleyecek olur isek; Pozitif Psikoloji 2.0 şeklinde belirttiği görüşlerinde, pozitif psikolojinin temelinde yer alan “yaşamın anlamı” konusunu bulabiliyoruz.

İçsesim olan Rüzgâr, bana bu kaynakların yine yeterli olmadığını söylüyordu. “Nasıl olsa, az sonra dördüncü dersimiz başlayacak? Bu dersimizdeki konunun akışına göre, ‘Pozitif Psikoloji’ alanındaki sorgulamalarımızdan ve araştırmalarımızdan çıkan neticeyi Prof. Dr. Mehmet beye iletebiliriz, değil mi Rüzgâr?”

Rüzgâr’ın yanıtı hiç gecikmedi. Farabi okulundaki eğitimimin sistemsel ifadesi ile Rüzgârın açıklaması şöyle idi: “Al-Farabi, hareketin zamanını, hareketin yerini hesaba katmak, hareketi gerçekleştiren kişiliği, onun amaçlarını, niyetini dikkate almak, bütün bu şartlarla birleşimde araç ve hareketi kullanmak” gerektiğini söyler. Bu sözü ile bize vermek istediği mesajını şu şekilde anlamalıyız; Al-Farabi, insan hareketlerinde ne övgü ne de sitem görevi yapan bir sistemin bulunduğunu söyler. Mutluluk denen şeye, iyi ve övülecek hareketler yaparak erişilebilir. İnsan iyi harekette özgürdür. Bu, yeteneğe dönüşebilen potansiyel bir ayırıcı niteliktir. Al-Farabi, övülecek huyların ve ayıplamaya değer huyların kazanıldığını pratikte öğretir. İnsanda övülecek huylar olmayabilir, ama onları alışkanlık yardımıyla taşıma durumundadır. İyi hareket orta derecede bir harekettir, zira ruha ve vücuda ölçüsüzce zarar verir. Ama orta derecede hareket bilgisine

nasıl ulaşılır?; Övülecek hareketleri gerçekleştirmeye uygun en önemli spesifik nitelikler, sert bir kararlılık ve doğru belirlemedir. Doğru belirleme, insanın algılayabileceği bilgiyi verir. Algılayabilirlik iki kategoriye ayrılır: Kendi doğasında algılanabilir, ama gerçekleşmez; örneğin dünyanın sadece Allah tarafından yaratıldığı, Algılanabilir ve gerçekleşebilir; örneğin aileye itaatin iyi olduğunun bilinmesi. Bu iki bilgi tipi (teorik ve pratik), insanın mutluluğa erişmesi yoluyla felsefeyi oluşturur. Muallim El Sani Al Farabi'nin bu öğretisinin bütün özünü kısa bir biçimde anlatan "Aklın İnci Tanesi" eserinde bulabiliriz. Artık sözü Profesörümüz Mehmet Bey'e bırakabiliriz."

Eğer âlim; varlık, bilgi ve değer üzerine eleştirel, tutarlı, rasyonel, sistematik, bütüncül bir sistem oluşturabiliyorsa ona filozof denilir. (H., Aydın, 'Filozof' Mad., İA., TDV. Yay., İstanbul 1996) Farabi bir sistem filozofu olması nedeniyle, salt metafizik alanından çok daha kapsamlı alana geçmiş, siyaset ve ahlak felsefesinde de üzerinde çok detaylı ve zaman üstü işlevselliği niteliğinde çalışmalarını gerçekleştirdiğini anlayabiliyoruz. İlimlerin Sayımı isimli eserinde; kendisinin dünya görüşünü, ilimler konusundaki yaklaşımını ve yöntemi ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Felsefe bilimi olarak nitelendirilen ilimleri; dil, mantık, matematik, fizik ve metafizik en sonunda da medeni ilimler diye sıralamıştır. Düşünce tarihinde, varlık, bilgi ve değer üzerine rasyonel, eleştirel ve tutarlı bir sistem oluşturmaya çalışan her büyük filozof, çalışmalarına öncelikle ilimleri tasnif ederek başlamıştır. İslam filozofları bir ilim ile ilgili çalışmalarını yaparken bu ilmin ilimlerin içeriğindeki konumunu ve ilmin elde edilmesindeki yöntemini inceleyerek, aşama aşama anlatım sergilemişlerdir.

İlimlerin (bilimlerin) Sayımı ifadesi ile Hakikate dair bilgiyi, kime nasıl ve hangi yöntemler ile tutarlı, mantıklı bir şekilde aktaracağımız, öğretiyi nasıl sunacağımız önemli konunun en önemli aşamasıdır. Her bir bilginin içeriğindeki derinlik, kapsadığı boyutsal aralıkları, bağlantısal bütünsellik içerisindeki aktarılan bilgi geçişlerini çok iyi anlayabilmemiz gerekiyor. Ayrıca yalnızca bizim bugün için anlamamız yeterli değil. Yarınki nesiller, kendi yaşam boyutlarına göre, bizim kendi algımız ölçüsünde aktardığımız Farabi Okul öğretisini de anlamak durumda kalacaklar. Bu durumu çok iyi düşünerek konuları incelemeliyiz. Özellik ile 2010 yılı itibari ile doğan çocuklar Z kuşağı olarak tanımlanıyor. Robot çağına geçtik, trans hümanizm üzerinde tüm çalışmalar gündemimizde, ekonomi sistemi

dâhil olmak yaşamımız dijital sistemler üzerinde devam edecek. İşaret edilen bu önemli durum, Al Farabi felsefesinin merkezi olan “İnsan”, Hakikati, erdemi, kâmil noktası olan “Mutlak Mutluluk Hedefi ve Kazanılmasını” nasıl anlatacağımızın uyarısıdır.

Her şey şu sorular ile başlar: “Gerçeğe doğru giden hangi yolun hangisi olduğunu nasıl bileceğiz, başlangıç noktamız ve sonrasındaki aşamalar nihai hedefimize bizi ulaştıracak yönteme nasıl ulaşacağız?” “Ve sonrasında, zihinlerimiz kesin yeniden yapılandırmasını yardımcı olacak kesin bilgiyi nasıl öğreneceğiz, hangi yöntem ve sistemi ile? Bu bilgiler yeni zihin dünyamızda bize neler yaşatacak, nihai hedefimizde bu bilgilerin işlevselliği neler olacak?” Kesin bilginin, doğru, değişmez bilgi olduğunun tasdik edebilme yetisi ve bu noktaya gelebilme aşaması, Hakikat yolu ile başlar. Burada güçlü bir mantık bilgisi ve incelenecek alanların nihai hedefe ulaştıracak yapıda bulunması gerekenlerdir. Farabi’nin ifadesi ile eğer mantık ilmini ve yöntemini bilmez isek “Elimizde fikirleri sınavacak bir şey bulunmazsa ya hepsi hakkında doğru olduğu zannını besleriz, ya hepsini itham ederiz. (Farabi, 1990/1, s. 71)

Bilimlerin Tasnifi Niçin Gereklidir? Farabi insanın ilimler hakkında bilgi sahibi olmadan önce ilimler tasnifinin/ sayımının gerekli olduğunu vurgular. Farabi’ye göre bu, sadece ilim öğrenmek isteyenlerin okuyacağı bir kaynak değildir; aynı zamanda kendileri ilim sahibi olmadıkları halde ilim ehlinde görünmek isteyenler de İlimlerin Sayımını okuyabilirler.

Bu nedenle kişinin hem âlim olabilmesi, hem de âlim olmayıp kendini âlim zannedenleri ayırt edebilmesi için öncelikle ilimlerle ilgili ıstılahları ve birbirleriyle olan ilişkilerini öğrenmek zorundadır. (Farabi, İhsâu’l-Ulûm ss.)

Farabi bu eserini, ameli diyebileceğimiz bir gaye ile yazdığını söylemektedir: “Meşhur olan ilimleri bir bir saymak, bunların her birinin şamil olduğu bütünleri tarif etmek, cüzleri bulunanların cüzlerini ve cüzlerinin her birinde bulunan bütünü tarif etmek maksadı ile yazdık” diye söze başlar. Bununla insan bilgisinin hudutlarını, mevzularını tarif etmek, sonra aralarındaki bağları göstermektedir. (Farabi, İhsâu’l-Ulûm)

Hakikat tek olduğuna göre, ona ister felsefi bakış açısıyla ister dini bakış açısıyla bakalım, elde edeceğimiz sonuçlar aynı olacaktır. O zaman bizlerin her konuda farklı görüşlere ulaşmamızın kaynağı

nedir diye soracak olursak; bu, inceleme alanına dair hatalı yöntem kullanmamızdan ve bunun sonucu olan yanlış değerlendirmelerden kaynaklanır. (Farabi, “Kitabu’l-Cem beyne Ra’ye’l-Hakimeyn)

Konunun ahlak ile irtibatına gelecek olursak, insanların doğru ve düzgün bir yöntem izledikleri takdirde mutluluğu elde edecekleri iddia edilir. Biz Hakikatin birliği konusunda filozofun din ve felsefe arasında yaptığı kurguyu değerlendirerek, oradan mutluluğun ya da Hakikatin nasıl elde edileceğiyle ilgili çözüm önerilerini tartışabiliriz.

Klasik felsefe tanımının ontoloji merkezli bakış açısını öncelemek yerine epistemoloji merkezli bakış açısını öncelemek anlamına gelir. Hakikati bize olduğu gibi anlatan metinler de var, ama niçin bu kadar farklı bakış açısı ve birbirine karşıt olan mezhepler/paradigmalar/modeller ortaya çıkıyor sorusu önemlidir.

Bu noktada Hakikati algılama, anlama ve temellendirmede epistemolojik bakış açılarının farklılığına vurgu yapmak gerekiyor. İncelenen konu, olgu veya olay temelde insanın yetiştiği ortam, kültürel dokusu bağlamında ele alınır. Bu pozitivist/ürün olarak bilim anlayışının ortaya çıkardığı sorunları aşmada önemlidir.

Çünkü fizik alana dair keşfedilen kanunlar ve bunlara dair yapılan bilimsel açıklamaların beşeri/manevi hususları da açıklayacağı kanaati uzun süre hâkim oldu.

Daha sonra Manevi/tinsel ilimler veya beşeri bilimlerin kendilerine özgü bir yöntem ile incelenebileceği vurgulanmaya başladı. Çünkü ideal/pozitif bilimlerde bir sosyal yapı, geleneksel bir etkinlik olup, belirli bir toplumsal ortamda epistemoloji, felsefe, ideoloji ve dine ait konuların bir yansıması olarak görülmeye başladı. Dolayısıyla bilim, salt gerçeğe ulaşmak amacıyla her türlü toplumsal değerden uzak, nesnel bir sorgulamadır, şeklindeki değerlendirmenin tutarlılığı yoktur. Çünkü dünya bize kavramlarla sunulan şeydir.

FARABİ’DE POZİTİF PSİKOLOJİ İNCELEMESİ

Al Farabi’nin sistemi içerisinde, psikoloji üzerine yapmış olduğu çalışmaları “Bilgi-Zihin Felsefesi, Akıl kavramları” konu başlıkları altında tespitleri karşılaşmış bulunmaktayız.

Felsefe, düşünce bilimidir. Felsefe sözcüğü, Yunanca “Philosophia” kelimesinden köken alır; bilgi arayışı demektir. Felsefe kendine özgü araştırma, sorgulama yöntemlerini kullanan, bu açıdan diğer bilim

dallarından ayrılan özgün bir disiplindir. Felsefeyle ilgilenen bilim insanına filozof denir. Filozoflar, felsefeyi meslekten ziyade yaşam biçimleri olarak benimsemişlerdir.

Felsefi düşünce, insanın önce evrenin varlığını ve evrendeki kendi varlığını merak edip sorgulamasıyla başlamıştır. Farklı toplumsal ve bireysel sorunlarına göre, felsefe alanında bilim ön plana çıkmıştır. Tüm bilim dallarında olduğu gibi felsefenin de konulara ayrılması, sistematik olması gerekmiştir. Ahlak felsefesi, Sanat Felsefesi gibi... Çünkü merak edilip soru sorulabilen her şey felsefenin konusu olabilir. Bugün doğruluğunu kabul ettiğimiz bilimsel gerçekler, bir zamanlar varlığından bile haberimizin olmadığı bilgilerdi. Ancak bazılarımızın sorgulamaları ile teorilerin gelişmesi, gerçekleri bulmaya yönelik araştırmalar için ilk adım olarak sayıldı. Tüm bilimsel gerçekler; önce merak edip sorular sorulması, sonra bu sorulara yanıt bulmaya çalışan teorilerin bilimsel yöntemlerle araştırılması, kanıtlanması yoluyla sistemler kurulmuştur. O halde felsefe, diğer bilim dallarına da öncülük etmektedir. Çünkü tüm bilim dallarında gerçeği bulmaya yönelik araştırmalar; merak, soru ve teorilerle başlar.

Felsefe kendine özgü araştırma, sorgulama yöntemlerini kullanan, bu açıdan diğer bilim dallarından ayrılan özgün bir disiplindir. Felsefeyle ilgilenen bilim insanına filozof denir. Filozoflar, felsefeyi meslekten ziyade yaşam biçimleri olarak benimsemişlerdir.

Al Farabi’de felsefe biliminde sistem kurucu bir düşündürdür. Psikoloji alanındaki derin analizleri, kendisinin felsefesi içinde incelenebilmektedir. Farabi’nin pozitif psikolojiyi içeren niteliklerinin tespiti sonucu, modern psikoloji “mutluluk bilimi” alanında daha fazla örtüşen bilgiyi okuyabiliriz.

PSİKOLOJİ İNCELEMESİ

Farabi’nin eserlerinde psikoloji sistemli bir biçimde bölümler halinde ve ayrıntılı olarak anlatmamıştır. Kendisinin eserlerindeki sistemi çerçevesinde; varlık, insan ahlakının temel bilgisi, siyaset ve erdemli şehrin yaşam içeriğinin temeli psikolojiyi işaret etmektedir. Çünkü eserlerindeki sistemin temeli nihai hedef olan “mutluluk” üzerine kurulmuştur. Bundan dolayıdır ki, psikoloji, bilim olarak, felsefe sistemi içindeki var olmuştur. Farabi eserlerinde, psikolojisi bilimini açığa çıkarabilmek, izlenilen metodu iyi anlamak, içerisinde

çok detaylı analiz yapmak gerekir. Farabi'nin bilgi felsefesi, zihin felsefesi ve akıl kavramlarını daha önce incelememiz, bizi psikoloji bilimi bilgisine ulaşmamızı kolaylaştırmıştır. Çünkü nihai hedefimiz mutluluk. Mutluluk ise tamamı ile psikoloji de bilim çerçevesinde daha net ifade edebilecek bir konu.

İNSANIN FİZYOLOJİK YAPISI

Farabi'nin çalışmalarında, canlılarda üremenin gerçekleşebilmesi ifadesi şu şekildedir: Erkeklik ve dişilik özelliklerinin irtibatı gerekir. Birçok bitkide bir arada olan bu özellikler, insanda ayrı şahıslarda bulunur. Dişide hazırlanmış olan maddeyi erkekte hazırlanmış olan meni harekete geçirir. Ceninin meniden teşekkülü, yoğurdun mayadan teşekkülüne benzer. Harekete geçmiş olan maddede ilk önce kalp oluşur, sonra diğer uzuvlar gelişirler. Anne karnındaki ceninin cinsiyeti ne olursa olsun, uzuvların oluşması aynıdır. Zaten yetişkinlerde de, cinsiyet uzuvları dışındaki uzuvlar ortaktr.

Bir önceki üçüncü dersimiz zihin felsefesi değerlendirme bölümde detaylandırdığımız; Kalp, beyin sinir sistemi konusunu burada psikoloji alanında tekrar değerlendirmemiz gerekmektedir.

Kalp, beyin ve sinir sistemi:

Kalbi bedenın hâkim uzvu kabul eden “Ona riyaset edecek başka uzuv yoktur. Arkasından dimağ gelir ki ikinci derecede hâkim olan bir uzvudur ve diğer uzuvlara, ancak kalbin reisliğı altında, reislik eder. Dimağ kalbe hizmet eder; diğer uzuvlar da ona, tabiatıyla kalbin maksatlarına göre hizmet ederler.” (Farabi, 58). Beyin, kalbin yüksek emirlerine hizmet etmekle mükellef olan, bedenın ikinci derecede hâkim uzvudur. Kalp, diğer organların sürekli olan hareketleri ile ilgilenmez, yönetici beyindir. Organların anlık hareketleri beyine bağılıdır. Kalp aynı zamanda beden ısısının da kaynağıdır ve atardamarlar vasıtası ile diğer organlara ulaştırılan bu sıcaklığı beyin(dimağ) ayarlar. Beynin ilk fonksiyonu bunlardır; yani kalbin reisliğı altında bedeni idare etmektir. Beynin ikinci fonksiyonu ise, sinirlerin merkezi konumunda olmasıdır. “Sinirlerin çoğunun bitki tarlası dimağ olup onları muhafaza eden kuvvetler dahi bizzat dimağdan beslenirler. Bazı sinirlerin bitki tarlası murdar ilik olup üst ucundan dimağa bitişik bulunmaktadır. Bu

sinirleri dimağ, murdar ifik yardımıyla besler.” (Farabi M. Fazıla 62) Yani sinirlerin bir kısmı doğrudan, bir kısmı murdar ilik (omurilik) vasıtası ile dimağa(beyine) bağlıdır. Beyinin üçüncü fonksiyonu da, hayal, hafıza ve düşünmeyi gerçekleştirmesidir. “Dimağ bir cüz’ü ile tahayyülü düzenler, ikinci bir cüz’ü ile tefekkürü düzenler, üçüncü bir cüz’ü ile ezber ve hatırlamayı düzenler. Sinirler iki ayrı sınıfa ayrılırlar. Bir sinir sınıfı kalpte bulunan hâkim duyma kuvvetinin tâbilerine alet olup o tâbilerden her birinin kendine mahsus duygusunu duymasına yardım eder, diğer bir sinir sınıfı da yine kalpte bulunan isteme kuvvetine hizmet eden uzuvların iradî hareketlerini sağlar. Bu sinirlere kısaca duyma ve hareket sinirleri denilebilir. Duyma sinirleri sadece uyarıcıları taşıyıcıdır. Duyma ise bunun sonucunda olur. Hareket sinirleri davranışların temelidir ve davranışlar (cismimizle yaptığımız işler) “. İsteme kuvvetine hizmet eden kuvvetler ile hasıl olurlar.” (Farabi M. Fazıla 59-62) Beyin duyma sinirlerinin yanı sıra hareket sinirlerinin de kuvvetlerini muhafaza eder. Aslında istekleri yerine getirecek organlara dağılmış olan sinirler ve o organdaki kaslar, istenen davranış sinirler aracılığı ile iletildiği zaman, bunun gerçekleşmesini sağlarlar. Fiziki yapının en önemli unsurlarından olan sinirler kendi başlarına güç sahibi değildirler, sadece kendilerine yüklenen görevi yerine getirmekle yükümlüdürler. Görevi yükleyen, ilgili “kuvvettir”. Organlar birbirinden tamamen bağımsız değildirler. Yüklendikleri fizyolojik sorumluluk gereği, bir organ diğer bir organa bağlıdır. Bu açıklama ise; “.ya sinirlerin dimağa ve murdar iliğe bağlandıkları şekilde bağlanmış olması, yahut da o uzuvdan diğerine geçen maddenin akmasına müsait bir kanalla bağlanmış olması lâzımdır.” (Farabi M. Fazıla 57)

Farabi ikinci tür bağlantıya akciğer, böbrek organlarının sistemindeki incelemesi ile anlatır.

Besleyici Kuvvet:

İnsanı beslenmeye sevk eden kuvvet “vücuda gelen insanın ilk vücut bulan kuvvetidir. Besinle ilgili belli bir fiili yapan melekedir. Bu meleke ile besin çeşitli aşamalardan geçer, bünyede çeşitli işlemler gerçekleşir. Bir sistem dâhilinde besleyici melekedenin işleyişi ile bünye varlığını sürdürmesini sağlayacak unsurları elde etmiş olur. İlk adım besinin alınması, son adım ise artıkların dışarı atılmasıdır. Meleke

ise bu sisteme emreden ama fizyolojik olmayan bir şeydir; hâkim kuvvetlerden biridir. Yardımcı kuvvetleri, sistemi oluşturan diğer organların fonksiyonlarıdır. Hem uyanırken, hem de uykudayken faaliyetine devan eder.” (Farabi M. Fazıla 56) Farabi’nin sindirim sisteminin işleyişine ilişkin görüşleri ise son yılların en konusu “Bağırsaklarımızdaki beyin işlevselliği ve sindirim sistemi nöron bilgisi ‘GUT BRAIN’”. Kendisinin ifadesi ile besleyici melekenin, sadece yemek yeme isteği şeklinde düşünülmemiş olmasıdır. Farabi’de insan fizyolojik sisteminin bağlantısal bütünlük içerisinde, bu besleyici kuvvet bütün bu sistemin fonksiyonudur. Fizyolojik yapının varlığını sürdürmesini sağlan, vücuda mükellef bir yapı olarak işaret etmiştir.

FİZYOLOJİK YAPI SİSTEMİNDE PSİKOLOJİK YAPI PSİKOLOJİK YAPI:

Duyuma Kuvveti: Duyuma melekesi; “beş duyudan birisi vasıtası ile herkesçe bilinen şeyleri idrak eden (algılayan) melekedir ve gerçeklik kazanması, işlemesi duyu organlarının uyarıcı taşımalarına bağlıdır. Duyuma kuvvetinin tabileri beş duyu organıdır, bunların her biri kendine mahsus duygusunu duyar. Hâkim kuvvet ise beş hasenin duygularını toptan duymaktır.” (Farabi M. Fazıla 56).

Beş duyu organı duyma kuvveti, beden haberleşme işlevidir. Böylece insan sıcaklığı, soğukluğu, kokuları, görünen her şeyi algılar. Farabi duyma kuvvetini, duyma sinirlerinden farklı düşünmüştür. Duyuma sinirleri fizyolojik yapı unsurlarındandır. Duyuma kuvveti ise, bu sinirlerin faaliyetlerine dayalı fonksiyondur,

İsteme Kuvveti:

Bu kuvvetin vasıtaları bütün organlar, bu organlarda mevcut ve o organa has melekelerdir. “İsteyiş bir şeyi öğrenmeye yahut o şeyi vücudumuzun bütünü veya bir uzvu ile yapmaya yönelmemizdir. İstek de isteme kuvvetinin reisliği altında hâsıl olur.” (Farabi Fususül Medeni). Uzuvlardaki adaleler ve sinirler isteklerin yerine getirilmesini sağlarlar; böylece davranışlar meydana gelir. Yani davranışlar -Farabi’nin ifadesi ile “cismimizle yaptığımız işler”-, diğer organlardaki isteme kuvvetine hizmet eden diğer kuvvetlerle gerçekleşir. Elin yakalama, bacakların yürüme melekesi gibi...

Ayrıca isteme kuvveti, canlının “..bir şeye cezb edilmesini ve neticede ona karşı istek veya nefret duymasını; talep ve kaçma, tercih ve kaçınma, öfke ve memnunluk, korku, cesaret ve korkaklık, zulüm ve merhamet, sevgi ve nefret, hırs, şehvet ve nefsin diğer arzularının meydana gelmesini sağlayan melekedir.” (Farabi M. Fazıla 30) Farabi’ye göre, isteme kuvvetinin iki yönü vardır:

Birincisi, yöneliş veya kaçınmanın temelini teşkil eden duygusal nitelikte iç oluşumların ortaya çıkması; ikincisi, isteme kuvvetinde ortaya çıkan istekler doğrultusunda insanın davranışa yönelmesidir. Bunlar birbirlerini takip edebilecekleri gibi, sadece duygusal temelin varlığı şeklinde de kalabilir. İsteme kuvveti, kendisine bütün kuvvetlerin, tamamıyla değil ama bir ölçüde bağlı olduğu bir konumdadır. Diğer “...kuvvetlerin hepsi de hizmet ve vazifelerini ancak isteme kuvveti vasıtasıyla ifa ederler.” (Farabi M. Fazıla 70-71) Yani bu bağlılık diğer kuvvetlerin isteme kuvvetine hizmet etmeleri sekinde değil, vazifelerini yerine getirebilmek için isteme kuvvetini vasıta olarak kullanmaları şeklindedir. Çünkü “..duyulan, tahayyül edilen, düşünülen veya öğrenilen şeylere karşı bir arzu belirmediğçe, duyma, tahayyül ve düşünme kuvvetleri (kendiliklerinden) yeter derecede faal değildirlir “ (Farabi M. Fazıla 70-71)

Tenasül Kuvveti:

“Cinsellik kuvveti de diyebileceğimiz bu kuvvet “hakini” ve “hadım” kuvvetlerden oluşur. Hâkim kuvvet kalpte, hadım kuvvet ise uzuvlarda bulunur.” (Farabi M. Fazıla 61)

Farabi’ye göre cinsellik öncelikle melekedir; yani içyapıya ait bir fonksiyondur. İlgili organlar ise sadece bu melekenin, fonksiyonun gereğini yerine getirirler. Temel bu uzuvlar değildir. Bu kuvvetin isteğinin yerine getirilmesi ise isteme kuvveti vasıtası ile olur.

İNSANIN PSİKOLOJİK YAPISI ve ÖZELLİKLERİ

Duyma ve isteme kuvveti gibi kendine bağlı uzuvları olmayan muhayyile kuvveti, hayal gücü, tasarlayabilme anlamına gelir. Duyma ve düşünme melekeleriyle fonksiyonel bir bağı olan ve ikisinin arasında bulunan muhayyile kuvveti, bir ölçüde isteme kuvveti ile de ilişkilidir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi, kuvvetlerin yeterli derecede faal

olması, algılanan ya da düşünölen şeylere karşı bir arzu belirmesine bağlıdır. Beliren arzu, insanı, bu zihinsel dununun gereğini yapmaya sevk eder.

Muhayyilenin fonksiyonları nelerdir?

Farabi, muhayyilenin birinci rolü (a), olarak, algılama ve saklamayı göstermektedir. Duyu organları uyarıcıları taşırlar; bunlar duyma kuvveti ile duyulup muhayyilenin hâkimiyeti ve tasarrufu sonrasında yine muhayyilede saklanırlar; "...duyularla algılanabilen nesnelerin (mahsusat) izlerini (rusûm) duyuların işleminde geçtikten sonra koruyan..." 'muhayyile kuvveti,' (Farabi M. Fazıla 30) "... duyulan duyuları, duyularımızdan silindikten sonra muhafaza eder. Tabiatıyla duygularımıza hâkim olup, onlara tasarruf eder." (Farabi M. Fazıla 55)

Nesnelerin izlerinin doğrudan değil, duyuların işleminde geçtikten sonra muhayyileye ulaşması ve muhayyilenin duyulara tasarrufu algılama demektir. Hemen ardından "kayd ve resmedilen imajların saklanması gelir. Duyu organlarının muhayyileye dış etkileri taşınmasıyla; "...elde edilen duygularımızdan muhayyile kuvvetinde bir sürü muhayyel resimler husule gelir. Bu resimler -duyumlarla bütün ilgilerini kestikleri halde- muhayyilede saklı dururlar..."(Farabi M. Fazıla 66) Muhayyilenin ikinci rolü (b) de5 duyular vasıtası ile edindiği ve sakladığı imajlar üzerindeki tasarrufudur. Duyulardan silindikten sonra da muhayyilede duran bu imajlar, "...muhayyilenin hükümlerine tâbi bulunurlar. Muhayyile onları bazen birbirinden ayırır, bazen birbirine katarak sonsuz terkipler çıkarır ki bunlardan bir kısmı kazib, bir kısmı sahih olur. (Ayrıca bu birleştirme ve ayırma sonucu ortaya çıkan yeni imajlar) ...bazen duyulan duyulara uyarlar, bazen da hiç uymazlar." (Farabi M. Fazıla 55)

Muhayyilenin bu fonksiyonuna tasarlama veya hayal olarak tanımlama doğru bir ifade olabilir. Biz tasarılarımızı veya hayallerimizi, zihnimizdeki imajları bir araya getirerek kurmaktayız. Bunlar gerçek dünyadaki oluşuma veya mantığımızı uyabildikleri gibi, onlara aykırı da olabilirler.

Rüyalar

Rüyalar muhayyilenin üçüncü fonksiyonu (c) olan benzetme ve taklit gücü ile ortaya çıkarlar. Muhayyile kuvvetinin, duyma ve düşünme fonksiyonlarının etkisinden bilinç düzeyinde kurtulduğu zamanlar da vardır. Bu durum çok az uyanıkken, çoğunlukla uykuda meydana gelir. Muhayyile kuvveti uykudayken de faaliyette olur. Bu durumdayken ortaya çıkan zihin işleminde muhayyile hafızada saklı imajları birbirine ekleme veya birbirinden soyutlama şeklinde canlandırır, taklit eder.

Bu taklit ve canlandırma bedeninin kendi durumunu taklit şeklinde olabilir. Tamamen muhayyilenin kendi kurallarına bağlı olan bu oluşum rüyaların birinci sebebidir. Rüyaların diğer sebebi ise, bedeninin o esnada karşı karşıya kaldığı uyarıcılardan doğan taklittir. Uykuda iken bedeninin herhangi bir uyarıcıya manız kalması muhayyile kuvvetini, muhayyile kuvvetinin etkilenmesi de oradaki taklit kuvvetini etkiler. Bu etki sürecinde dış etki ya aynen veya ona benzeyen ve saklı imajlar arasından seçilen bir imajla taklit edilir. Taklide yol açan etki benzer imajları çağrıştırmalıdır. Meselâ nem ile ilgili bir etki, su veya yüzme gibi imajlarla taklit edilir.

Taklit ve canlandırmanın diğer bir türü, yine rüyaların üçüncü sebebidir. Ancak burada muhayyile kuvveti, gerçek etkenlerin yerine bizzat kendisi geçer. Uykuda iken bedeninin durumu uygun bir konumda olunca, dış dünyadan herhangi bir etki gelmediği ve bir davranışı zorunlu kılmadığı halde, bedeninin uzuvları uyanır ve isteme kuvvetinin emirlerini gerçekleştirir gibi faaliyete geçerler. Hareket hazırlığının ya da hareket meydana da gelebilir- hareketin kaynağı dış dünya değil, iç dünyadır. Bu durumda isteme kuvveti taklit edilmektedir. Muhayyile kuvvetinin dış etkenler yerine geçtiği ve o etkenlerin etkisi gibi organizmayı etkilediği bu tür iç oluşumlarda, insan bu durumun yaşadığı sanısı ile davranış gösterir. Rüyada, olayı yaşıyor gibi hareket eder.

Farabi rüyaları; “adi ve sadık rüyalar” olarak detaylandırır. Cüz’iyattan olup makulleri az olan taklit daha çok olur. Uyanıkken olanlar nadirdir. Daha aşağı mertebedeki ve uykuda olan taklidin akılla kavranması ve mantıkla açıklanması zordur.

Bunlar sembolik mahiyette, benzetmelerle ifade edilir, kapalı ve ters manalarla karşımıza çıkar. Burada rüyaların dördüncü bir

sebebine ve diğ er rüyalardan farklı bir rüya türüne rastlamaktayız. Bu rüyalar faal akıldan kaynaklanır. Faal akıl natık kuvveti, natık kuvvet de muhayyileyi etkiler. Natık kuvvetin içindeki şeyler de onlara has imajlarla taklit edilir. Faal akıldan ortaya çıkan etkilerin uyanıkken ve duyma kuvvetini etkileyen tarzda meydana gelmesi de mümkündür. Tabii bu durum rüya hali değil, muhayyile kuvvetinin mükemmelliğ in son derecesine ulaşmış halidir. Faal akıl uyanıkken olduğ u gibi uykuda iken de insanı etkileyebilir.

Farabi burada rüyaların metafizik yönüne işaret etmekte, ardından, artık psikolojinin konusu dışında kabul edilecek olan metafizik alanda çalışmalarını göstermektedir.

Nâtık Kuvvet (Düşünme kuvveti):

Düşünme kuvveti insanın diğ er bütün kuvvetlerin üzerinde, onları etkileyen konumdadır. Muhayyile kuvvetinden sonra “...vücut bulur ki, onun vasıtasıyla insan düşünülen şeyleri düşünür, güzeli çirkinden ayırt eder, sanat ve ilimleri kapar.” (Farabi M. Fazıla 75-77) Natık kuvvet soyut düşünme melekesi olarak nitelenebilir. Düşünce bu melekenin faaliyetleri ile açığ a çıkabilen üründür. Düşünme melekesini “nazari ve amelî” olarak iki şekilde mütalaa eden Farabi’ye göre, nazari yön(a) “...kendisiyle, insanın bizim yapabileceğ imiz ve bir halden diğ er hale değ iştirebileceğ imiz cinsten olmayan varlıkları, örneğ in üçün tek, dördün çift sayı olmasını bildiğ i (meleke)dir.” (Farabi M. Fazıla 30) Akılla kavrana-bilenleri dış dünyadaki ferdi gerçekliklerden soyutlayarak kavrayabilen ve aralarında, mantık kurallarına göre bağlantılar kurabilen bu nazari yön, akıl-yürütmenin, mantık kurallarının, kesin bilgilerin -bir şeyin parçası olan her şeyin o şeyden daha küçük olduğ u gibi... Adeta yaratılıştan beri açığ a çıkan tüm özelliklerin oluş hali yeridir. Düşünme melekesinin amelî yönü (b) ise, beceri ve sanatla/düşünce (fikir) ile ilgili olmak üzere iki kısımdan oluş ur. Amelî yön, dış dünya veya nesnelere ilgili yapabilme/etkileme davranışının zihindeki temelleridir. “Beceri ve sanatla ilgili olan kendisiyle marangozluk, çiftçilik, hekimlik, denizcilik gibi maharetler elde edilendir. Fikrî olan ise, yapmak istediğ imiz şeyin yapılmasının mümkün olup olmadığını, eğer mümkün- ise o işi nasıl yapmamız gerektiğ ini bilmek istediğ imizde, kendisiyle, o şey üzerinde etraflıca düşündüğ ümüz melekedir” (Farabi M. Fazıla 30)

Burada düşünme kuvvetinin soyut şeyleri teorik biçimde akıl yürütme ile bilebilme gücü “nazarî yön” olarak tanımlanmaktadır. Pratik yapabilme ya da yapılacak olanı muhakeme’ edebilme gücüne ise “amelî yön” denilmektedir. Bunlar zihinde ortaya çıkan oluşumlardır.

Zekâ ve Yetenek:

Bu konunun ayrıntılarına girmeden önce, düşünce melekesi sınıflamasını tekrar zikretmek gereklidir:

- a. Düşünme melekesinin nazarî yönü
- b. Düşünme melekesinin amelî yönü
 1. Amelî yönün beceri ve sanatla ilgili kısmı
 2. Amelî yönün fikrî kısmı

Farabi’ye göre genel anlamda zekâ, düşünme melekesi içinde gerçekleşen, bir fonksiyon, özellik, işleyiştir. “Zekâ (sürat-i intikal) bir şeyi zamanla ifade edilemeyen bir süratle veya kısa bir zaman içerisinde çabukça sezme mükemmelliğidir.” (Farabi M. Fazıla 47) Düşünme melekesi zekâ ve yetenek fonksiyonlarının genel kategorisini, bunun kısımları olan fonksiyonlar ise öznel anlamda zekâ ve yeteneği ifade etmektedir.

Genel kategori içinde gerçekleşen tek tek. Zihinsel süreçler, zekâ ve yeteneğin ortaya çıkış süreçleridir. Dolayısı ile düşünme melekesiyle zekâ ve yetenek birbirinden ayrı değildir. Bu melekenin “nazarî” yönü bizzat düşünmeyi, “amelî” yönü ise yeteneği ifade eder. Bir sezme mükemmelliği olan zekâ ise hepsinin işleyiş tarzıdır. (Farabi’nin bazı mantık eserleri M. Türker Küyel)

Sezme mükemmelliği düşünme melekesinin her yönünde gerçekleşebilir. Bu mükemmelliğin (a) nazarî yönde gerçekleşmesi, doğruluğu apaçık kavranan bilgileri edinmek ve ilimleri öğrenmek, hikmeti elde edip bütün bunlardan yeni sonuçlara varmak şeklinde olur ; (b) amelî yönde gerçekleşen sezme mükemmelliği fikri planda olursa “...yapmak istediğimiz şeyin yapılmasının mümkün olup olmadığını, eğer mümkünse, o işi nasıl yapmamız gerektiğini...” (Farabi M. Fazıla 30).

Burada Farabi muhakeme etmeyi, başka bir deyişle, karşılaşılan problemlere ilişkin çözümler üretebilmeyi ifade eder. Amelî yönün beceri-sanat alanındaki sezme mükemmelliği düşünme gücünün bu

alana ilişkin fonksiyonunu veya yeteneğin zihindeki ilk temellerini, tabii eğilimleri yansıtır. Bu açıdan yetenek, zekânın ayrı bir fonksiyonu olarak nitelenebilir. Beceri ve sanata ilişkin özellikleri “beceri” ve “sanat” olarak iki bölümde düşünmek gerekir. Beceri bir işi başarı ile yapabilme; sanat, estetik değer taşıyan maharet gösterebilme şeklinde nitelenince, yeteneğin iki değişik şekli de ortaya konulmuş olur. Yeteneğin temellerini ve kaynaklarını, onun üzerinde etkili olan faktörleri ve insanlar arasında yeteneğin dağılımını da belirlemek gerekir. “Bir insanın tabii olarak, doğuştan bir dokumacı veya kâtip olarak yaratılması... mümkün değildir. Ancak tıpkı yazma, sanatı veya diğer bir sanatla ilgili fiilleri yapmak ona başka herhangi bir şeyle ilgili fiilleri yapmaktan daha kolay gelmesinden dolayı, onun bu fiilleri yapmaya tabii olarak mütemayil (ve hazır) olması mümkündür. İnsan zıt yönde çalışan bir dış güç bulunmadığı takdirde, daha başlangıçtan itibaren kendisine tabii olarak daha kolay gelen bir fiili yapmaya sevk edilir. Dokumacılık fiillerine karşı (doğuştan mevcut olan) tabii eğilim...den dokumacılık olarak söz edilemeyeceği gibi, bu tabii eğilimlerden de fazilet olarak söz edilemez. Fakat tabii bir istidat nefste bizzat faziletle ilgili fiillerin kendisinden sudur edeceği bir durum (hey’e) ortaya çıkıncaya kadar bir faziletle ilgili fiillere yönelir ve bu fiiller de, tekrar edilerek mutat hale gelir ve âdet (haline gelmesin)den dolayı yerleşen bu durumdan bir fazilet olarak söz edilebilir.” (Farabi M. Fazıla 31-32) Burada Farabi’nin istidat ile yetenek arasında kesin bir ayırım yaptığı görülüyor. Hiçbir insan doğuştan yetenek sahibi; yani bir mahareti beceri ile yapabilen konumda olmaz. Fakat bazı becerilere doğuştan gelen eğilimi olabilir. Eğilimler yetenek (yani gerçeklik kazanmış özellik) sayılamazlar. Bu aşamada, üstü örtülü, gelişmemiş fiili hale gelmemiş olduğu için istidat olarak nitelenmelidir. Ancak, insanın eğilimi doğrultusundaki faaliyetleri ile eğilimler üstün ve sürekli maharet haline gelince, yetenek (yani fazilet) kazanılmış olur.

Herhangi bir kişide ‘güzel yazı’ istidadı (eğilimi) varsa ve bu istidat yeteneğe dönüşüp o kişi hattat olmuşsa, ortada, övülecek bir durumu yoktur. Böyle bir istidat ve yeteneği olmadığı için yazısı güzel olmayan kişinin durumu da kusur sayılmaz. İstidadın yetenek haline gelebilmesi için “...zıt yönde çalışan bir dış güç..” (Farabi M. Fazıla 34) bulunmaması gerekir. Dış gücün zıtlığı, gelişmeyi engelleyici rol oynar. Eğer böyle bir güç varsa, “...doğuştan fazilet veya aşağılıkla ilgili fiillere yönelen bir durum (hey’e) ve istidat üzere yaratılmış

olan herhangi bir kişi, ona karşı gelmeye ve o istidatların zıddından kaynaklanan bir fiili yapmaya muktedir olur. Fakat alışkanlık halinde yerleşen şeyin durumunda olduğu gibi, bu da alışkanlık haline gelip, yapılması kolay bir duruma gelinceye kadar, bunu yapmak onun için zor olur.” (Farabi M. Fazıla 34) Ayrıca, istidadın yetenek haline gelmesinde etkili olan dış şartların niteliği; yani mükemmel veya kusurlu oluşları, yeteneğin niteliğini etkiler/belirler. İnsanların eğilimlerine uygun şeyleri öğrenmesi ve bunları gerçekleştirmesi kolay, eğilimlerine aykırı olarak verilenleri kazanması zordur. Ama bu, insanın hiç bir şey kazanamayacağı anlamına gelmez; “...tabii istidatlardan bazıları nefste onların yerine, onlara zıt durumlar konulmak suretiyle, âdet ile tamamen yok edilebilir ve değiştirilebilirler. Bazılarının gücü tamamen yok olmaksızın, kırılabilir, zayıflatılabilir, azaltılabilir. Bazılarının ise, ne yok edilmesi ve değiştirilebilmesi, ne de kuvvetinin azaltılması mümkündür.” (Farabi M. Fazıla 33)

Acaba her insan her türlü fikri, sanat ve beceriye yönelik eğilimlere sahip midir? Farabi düşüncesine göre; Tabii olarak (doğuştan) bütün sanatlara mütemayil (ve hazır) olan bir kimsenin mevcut olması zor ve uzak (bir ihtimal)dir. Ancak imkânsız değildir. Çok yaygın olarak, her insan, belli bir sanata veya mahdut (sayıda) belli sanatlara mütemayil (ve hazır)dir. İnsanların her alanda üstün yetenekleri olabileceği gibi, hiç bir yeteneği olmayanlar da mevcuttur. Fakat bu tip kişilerin oranı çok azdır. İnsanların çoğunluğu belirli bir ölçüde eğilime (istidada) sahiptir.

Öğrenme

Farabi nefis kuvvetleri-öğrenme ilişkisini kurarken, etkili bir öğrenmenin şartlarını da belirlemiştir. Kendisine göre bilgi “...natık kuvvetle hâsil olduğu kadar, muhayyile ve duyma kuvvetleriyle de hâsil olur...” (Farabi M. Fazıla 57) Öğrenme ayrı bir iç olaydır ve nefis kuvvetleri vasıtasıyla gerçekleşir.

Öğrenmede tekrar büyük bir önem taşır. Meselâ yazmaya devam ettiği müddetçe yazarın yazma sanatı kuvvetlenir. “Tekrarlama muharririn kalemine kuvvet ve özellik verir.” (Farabi M. Fazıla 57) Belirli bir bilgi, beceri veya aklâkî fiiller için ‘tekrar’ önemli olmakla beraber, sadece zihni meşguliyet de öğrenmeye etki eder. Buradaki meşgul olma, meşgul olunan şeyin bilinç alanında yer

alması anlamındadır. Bu da tekrarın değişik bir boyutudur. Uzun uğraşmalar sonucu bir şeyin öğrenilmesi, öğrenmeyi sona erdirmeyiz; gerçekleştikten sonra bile öğrenilen şeyin gelişmesi devam eder, örnek olarak; “Güzel yazı melekesini elde ettikten sonra dahi yazı yazma sanatımızda olgunluk ve üstünlük görülür. Nefsin bu üstünlükten duyduğu zevk arttıkça yazı sanatına olan aşkı da artar.” (Farabi M. Fazıla 96) Öğrenme gerçekleşmiştir ama gelişmeye açık haldedir ve devam eder. Üstünlük duygusu bundan duyulan hoşnutluğun artışına eş zamanlı olarak eğilimi artırır. Bu durumda üstünlük ve hoşnutluk tamamen ferdi kaynaklı bir isteklendirme olma özelliğini taşımaktadır.

Öğrenmenin konusu olan şeyleri hangi melekeler vasıtasıyla öğrenebiliriz? Bu öğrenmenin özellikleri nelerdir?

a) “Eğer öğrenmek istediğimiz bir şeyi duyum vasıtasıyla öğrenmek istiyorsak, bu hareketimiz iki ayrı fiilden mürekkep olur ki, biri cismanîdir, diğeri nefsanîdir. Meselâ görmek istediğimiz bir şeye gözlerimizi açıp bakmak, uzaksa ona doğru yürümek gibi hareketler cismanî fiillerdir. Duymanın bizzat kendisi ise, nefsanî bir fiildir...” (Farabi M. Fazıla 47)

Öğrenmeyi gerçekleştirirken fizikî engelleri kaldırmak için gösterilen davranış ile bunun sonucu duyu organlarında ortaya çıkan algılama aynı şey değildir. Fizikî olan, ‘öğrenmeye hazır hale gelmeyi, nefsanî olan da algılamayı ifade eder. Her ikisi de öğrenme fiilini oluşturur. Öğrenmenin konusu olan şey duyu organlarına hitap eder ve öğrenme, duyma kuvvetiyle gerçekleşir.

b) “Bir şeyi nâtik kuvvet vasıtasıyla öğrenmek istediğimiz zaman bu isteğimizin gerçekleşmesine yardım eden, bilfiil nâtik kuvvetin içinde yer alan başka bir kuvvetten doğar ki, buna fikir kuvveti denir. Düşünme, görme ve istinbat onunla olur.” (Farabi M. Fazıla 57) Nâtik kuvvetle öğrenme tamamen bir iç olaydır. Fikir kuvveti derin bir tetkik ile bağıntılar kurup öğrenilecek konunun tamamıyla anlaşılabilir olmasını sağlar.

c) “Bir şeyi muhayyile kuvveti ile öğrenmek istiyorsak, muhtelif vasıtalara müracaat ederiz. Bu vasıtalarından birisi muhayyile kuvvetinin fiili ile istediğimiz ve umduğumuz şeyi tahayyül etmemiz veya geçmiş bir şeyi tahayyül etmemiz veyahut muhayyilenin eseri olan bir şeyi dileyişimizdir. Diğer bir vasıta da, muhayyile kuvvetinin üzerine duygularımızın bıraktıkları korkunç veya sevinçli tesirlerdir. Bu hal nâtik kuvvetin fiili ile de hâsıl olur.” (Farabi M. Fazıla 57)

Muhayyile veya nâtik kuvvetle öğrenme aynı özellikleri taşıyabilir. İkisini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak zordur. Sadece en temel özelliklerle ayrılabilir. Nâtik kuvvette temel özellik düşünme, bağlantı kurarak kavrama olduğu halde, muhayyile kuvvetinde hafıza, hayal etme veya duygusal etkiler ön plandadır. Yani muhayyile kuvveti ile öğrenmede daha yoğun süreç gerçekleşir.

Muhayyile kuvveti ile öğrenmede:

- a. İstenilen veya umulan şeyin tahayyülü,
- b. Geçmiş bir şeyin tahayyülü,
- c. Muhayyilenin eseri olan bir şeyin tahayyülü
- d. Muhayyile üzerinde duyguların etkileri gibi zihin işlemleri ön plandadır.

Bu açıklamaların ışığı altında Farabi'nin düşünme ile öğrenmeyi birbirinden çok farklı görmediği kabul edilebilir. Bilgi düşünme temeline bağlı olarak, hafızada saklananların veya duygusal durumların etkisini taşımaktadır.

Kişilik:

Farabi kişiliği ahlâkî değer ve davranışlar açısından ele alsa da, insanın kendine has temel özellik ve eğilimlerini kişiliğin dışında görmemektedir. Ahlâkî davranışlarla insanın kişilik özelliklerini bir arada değerlendirmektedir. İnsan dünyaya kişiliği ile beraber gelmez. Fakat tıpkı yeteneklerin temellerinin doğuştan getirilen eğilimlerde saklı oluşu gibi, bazı kişilik niteliklerinin temelleri de doğuştan getirilen eğilimlerde mevcuttur. Bir insanın, tabii olarak doğuştan bir fazilet veya eksikliğe sahip olarak yaratılması da mümkün değildir. Farabi'ye şu şekilde ifade kullanmıştır: “Fazilet veya aşağılıkla ilgili fiillerin, ona, başka herhangi bir şeyle ilgili fiillerden daha kolay olmasından dolayı, onun, fazilet veya aşağılık durumlarına tabii olarak mütemayil olması da mümkündür.” (Farabi M. Fazıla 31) Burada sözü edilen ahlâkî anlamdaki eğilimler olumlu ya da olumsuz nitelikler taşıyabilir. Doğuştan tümüyle iyi veya tümüyle kötü eğilimlere sahip insanların var olması uzak ihtimal olmakla beraber, imkânsız değildir. Tıpkı yetenek dağılımında olduğu gibi, insanların çoğu belirli ölçüde iyi eğilimlere sahiptir. Eğilimlerin kişilik niteliği şeklini alabilmesi alışkanlık veya çevre ile bağlantılıdır. “Ahlâk lî faziletler ve (ahlâkî) aşağılıklar (ahlâk bozuklukları), ancak belirli bir mizaç (el-hulk)tan

doğan fiillerin belli bir zamanda defalarca tekrar edilmesi ve ona alışık hale gelmesiyle nefste meydana gelir ve yerleşir. Eğer bu fiiller iyi iseler nefste meydana gelen şey, bir fazilet; kötü iseler, bir aşığılık olacaktır.” (Farabi M. Fazıla 3)

Kişilik niteliklerinin oluşumu ve değişmesi nasıl olur? İnsanın kişilik niteliklerinin, eğilimleri doğrultusunda onlara paralel veya uygun olması zorunlu değildir. Ferdi etkileyen uyarıcıların eğilimlere uygunluğu veya aykırılığı, kişilik niteliklerini belirleyici olabilir. Tabii bir durum, olan eğilimlere “...kendilerine benzeyen ahlâkî nitelikler ilâve edilir ve onlar adet halinde yerleşirlerse, insan onların içerisinde olgunlaşır ve ister iyi, ister kötü olsun, bir defa insanda yerleşmiş olan böyle durumlar (hey’at)ın ortadan kalkması zor olur.” (Farabi M. Fazıla 31).

Kişilik niteliklerinin zor değişmesi, yerleşmiş nitelikler için geçerlidir. Oluşum aşamasında, mevcut eğilimlerin yerine “...onlara zıt olan durumlar konulmak, suretiyle, âdet ile tamamen yok edilebilir ve değiştirilebilirler. Bazılarının gücü tamamen yok olmaksızın kırılabilir, zayıflatılabilir, azaltılabilir. Bazılarının ise yok edilmesi ve değiştirilmesi, ne de kuvvetinin azaltılması mümkündür.” (Farabi M. Fazıla 31)

Kişiliğin oluşmasında önemli olan eğilimlerin yanında, bu eğilimlere etki eden faktörler vardır ve bunlar dış çevreyi oluşturur. “Eğilimlere uygun veya zıt durumlar konulması’ dış çevre etkisini ifade etmektedir. Bir şeyi öğrenirken yanlış yol takip edilirse, öğrenilen şey kötü öğrenilir. Yapılan işler kötü olursa, kazanılan eğilimler de kötü olur”. (Farabi M. Fazıla 97) Eğilimler iki bölümde düşünölmektedir: Dıştan etkilenenler ve etkilenmeyenler. Dış faktörden etkilenmeyen eğilimlerin gücü, onların yerine yenilerini koyarak değiştirilemeyeceğinden, kişi ancak kendisi isterse bu tür eğilimlere karşı durabilir. Başka bir faktör eğilimleri etkileyemez. Kişi karşı durmadığı takdirde varlıklarını sürdürür; yani, kişilik niteliklerinin bir kısmını, değişmeyen özellikler oluşturur. İkinci tür eğilimler dıştan etkilenenlerdir. Farabi, yeni alışkanlıklar (âdetler) ile bazı eğilimlerin etkilenebileceğini şu şekilde ifade eder. “...psikolojisinde alışkanlığın önemli bir yeri vardır. Birçok fiil alışkanlıkların neticesidir, alışkanlıkla kazanılmıştır.” (Farabi ve İbn Miskeveyh, Ruh Beden İlişkisi M. Meder, 40) Bir fiil defalarca tekrar edilerek yerleşirse alışkanlık olur. Alışkanlık da eğilimleri etkilediğinden, eğilimlerin yerleşmesi

dış etkilere bağlı olmuş olmaktadır. Bu görüşleri ile Farabi kişiliğin çevreden kaynaklanan yönlerine işaret etmektedir.

Acaba kişi kendini nasıl algılayacaktır? Kendisince doğru bir amacı belirlemek, vasıtayı doğru seçerek bu amaca ulaşabilmek için birtakım özellikleri kazanmış olmak gerekir. “Bu, iyi ve kötü insan için de böyledir. Amaç ile amaca ulaştıracak vasıtaları ayırabilmek gerekir. İnsan arzu ettiği ve özlediği amacı sadece ortaya koyar ve sonra, kendisini o amaca ulaştıracak şeylerin ne olduğu üzerine düşünür. Meselâ zekilik, kurnazlık, hile gibi vasıflar amaç değildir, sadece insandaki farklı nitelikte güç olup amaca götüren vasıtaadır.” ((Farabi M. Fazıla, 44-45) Kişi hedeflediği noktaya ulaşabilmek için, öncelikle ile yol haritasına ihtiyacı vardır. Yolda kişinin yolculuğunu kolaylaştırabilecek araç ve gerekli olan diğer ihtiyaçları üzerinde iyi düşünmek gerekir. En önemlisi yolda kendisine rehberlik edecek, bilirkişinin gerekliliğidir. Tüm bunlar yola talip olanın düşünce boyutu ile ilgilidir. Kendisine yönelen kişi, kendisini tanımlayacak farkındalığının olması ile başlar. Öz benlik, algı, irade, düşünce aşamaları, kişinin yapmış olduğu seçimlerinin göstergesidir.

Farklı Kişilik Tipleri:

Psikolojik, özel olarak kişilik nitelikleri bakımından kadın ve erkek özelliklerinin farklılarını incelemek gerekir. Farabi’ye göre kadınlarla erkekler arasında en önemli fark sadece cinsiyetin fizikî yapı özellikleridir. Cinsiyet uzuvları dışındaki “...diğer uzuvlarda (erkek-kadın) müşterektirler. Onlar diğer ruhî kuvvetlerinde de müşterektirler. Ancak müşterek buldukları uzuvlar, erkeklerde daha sıcak olurlar: Hareket ve çalışma uzuvları erkeklerde daha kuvvetli olur. Fakat öfke ve şiddet gibi kuvvet ifade eden ruhî hususiyetler kadınlarda daha silik, erkeklerde, daha kabarıktır. Buna mukabil (başkasına) acıma ve acınma gibi za’f ifade eden hususiyetler kadınlarda daha kabarık, erkeklerde daha siliktir.” (Farabi M. Fazıla 65-66) Zihinsel süreçler olarak “duyma, muhayyile ve natıka kuvvetlerinde iki taraf arasında fark yoktur. Her ikisinde de dıştan duyulan resimler, talî duyma kuvvetleri vasıtasıyla, hakini duyma kuvvetinde toplanır.” (Farabi M. Fazıla 65)

Farabi insanları düşünce yapısı veya ahlâkî eğilimlere bağlı olarak birkaç sınıfa ayırmıştır. Olumlu ya da olumsuz niteliklerine göre insan tiplerini şöyle belirlemiştir:

a) Basit İnsan: Bu kategoriye oluşturan insanlar sağlam bir zihin yapısına, “nazarî akıl’a sahiptir. Fakat tecrübe gerektiren hayat olayları konusunda yeterli tecrübeleri yoktur. Bu eksiklikten dolayı basit sayılan bu insanlar her konuda değil, sadece bazı durumlarda basittir, fakat başka bir durumda, basit olmaz.” (Farabi M. Fazıla 46-47)

b) Şaşkın İnsan: “Bu insanların tutumları genel kanaatlere aykırı olur. Toplumda kaçınılması veya tercih edilmesi gereken yaygın tavırlar vardır. Şaşkın insan bunlara zıt tutumu benimser. Bu aykırılık algılanan şeylerde olduğu gibi, daha genel çerçevede de olabilir.” (Farabi M. Fazıla 47)

c) Ahmak insan: Zihin yapısı tutarlı, hayat olaylarında tecrübeli, amaçlarını zihinsel plânda belirlemiş olmakla beraber kararlarında yanılğı içindedir. Zira “o, devamlı, kendisini bu amaca ulaştırmayan şeyin ona ulaştıracağını zannetmesine sebep olan bir görüşe sahiptir.” (Farabi M. Fazıla 31) Bu yanlışlarına bağlı olarak, kendisine problem teşkil edecek seçimlerini fark etmeden devam ettirir. Davranışlarındaki amacı doğrudur. Fakat seçimlerinde yanılığa düşer.

d) Mutedil Kişi: Yaşamın bilgi ve sistemi üzerindeki denge noktaların farkındalığı ile davranışlarını gösterir. Aşırı uç noktaları gözlemleyebilen, ifrat ve tefrit noktalarının orta noktasında itidal seçimini kullanabilir. Olumlu ve olumsuz niteliklilerin davranışlarının ortasında olan mutedil davranışları gösterir. Kendisinin bilinç özellikleri ve programına göre bu davranışı tabii olarak açığa çıkarır.

Davranış Bozuklukları:

Sıkıntı, çatışma:

Farabi’nin, insanın psikolojik olarak yaşadığı sıkıntı ve çatımlar için şu şekilde ifadesine başvurabiliriz. “Kendisini frenleyen kişi iyi işler yapmakla, faziletli fiiller yaptığı halde kötü fiilleri de sever; onları da arzular, dolayısıyla o, arzusuyla çarpışır ve (fiillerinde) durumunun ve arzusunun kendisini teşvik ettiği şeyin zıddını yapar, fakat onları yaparken eziyet çeker.” (Farabi F.Medeni 33)

Farabi’nin insan “faziletli” olarak anılır ifadesinde; zıt eğilimleri olmayan, veya insanın içinde bulunduğu sıkıntı ve çatışmaları olumlu duruma dönüştüren özellikleri de bulunur. İç çatışmanın başka kaynakları da olabilir. Yaşam koşulları içerisinde de kişilerin davranış

özelliklerini değerlendirmek gerekir Kişinin genetik, kültür ve inanç olarak zihin dünyasını şekillendiren bilgi düzeyinde de bakmak gerekir. Bu duruma göre tüm değerler iç sıkıntı sebebidir. “Rezil işlerden kazandıkları nefsanî kötü haller, önceki halleri ile çarpışarak onları bulandırır, onlara aykırı bir duranı alır. Bu aykırı durumdan nefis büyük eziyet duyar. İyi haller dahi kötü hallere karşı aykırı bir durum aldıkları için, nefis yine eziyet çeker.” (Farabi M. Fazıla 98-99) Farabi’nin düşüncesine göre sadece iç çatışmalar değil, olumsuz, kötü işler de insana gerçekten eziyet verebilir. Burada zıt duyguların olması gerekmez, kötü işler ile meşguliyet insana kötü şeyler (alışkanlık, düşünce vs.) kazandırır; bu da sıkıntının diğer bir kaynağıdır, olarak açıklaması bulunmaktadır.

Diğer Anormal Davranışlar:

İnsanın iradî fiilleri kişiliğinin niteliklerini yansımasıdır. Kötü fiiller insana kötü temayüller kazandırır. Burada Farabi’nin açıklaması şu açıklaması bize yeterli olacaktır. “Onlar ruhunda bir hastalık şekline girer ve bu kötü temayüllerden zevk almaya başlar..

Ruhen mariz olanlar -irade ve alışkanlıkla kazandıkları bozuk tahayyüller yüzünden- kötü işlere ve kötü temayüllere teşnedirler; güzel ve üstün şeylerden tiksindir, hatta onları tasavvur edemez olurlar.” (Farabi M. Fazıla 99) Burada kişinin yaşam ve sistemini değerlendirememesi, olumsuz tüm hallere göre yaşam bilgisi üzerinde seçimlerini yapabileceğini ve kişinin kendisinin yapmış olduğu tüm olumsuz seçimlerinin sonucunu olumsuz haller ile yaşayacağını anlıyoruz. “Kötü ve kusurlu kimseler de, nefsleri hastalandığında, kötü fiilleri iyi, iyi fiilleri kötü zannederler. Kötü kişi ise, daima gerçekten kötü olan amaçları arzular, fakat nefsinin hastalandığından dolayı onların iyi olduğunu zanneder.” (Farabi M. Fazıla 45) Zihin dünyasında bazı olumsuz karmaşa içerisinde bulunan, kişilik yapılarının temelindeki dengede olmayan kimyasal işleyiş sistemi burada önem taşımaktadır. Beynin hafıza bölümündeki bir kimyasalın, düşünce kontrol mekanizmasında kilit rol oynadığı bilimsel yönü ile kanıtlanmıştır. Bu çalışmalar, bazı kişilerin ısrarcı ve fayda sağlamayan düşüncelere takılı kalmasının sebeplerini tespit etmiştir. Cambridge Üniversitesi’nden Profesör Michael Anderson, “Bu kabiliyet çöktüğü zaman, psikiyatrik hastalıkların en zayıflatıcı belirtileri ortaya çıkmaya başlıyor - davetsiz düşünceler, hatıralar görüntüler, halüsinasyonlar, patolojik ve sürekli endişeler...” olarak ifade ediyor.

Bu çalışmaları kısaca gözden geçirir isek, Farabi'nin burada açıklama getirdiği davranış bozukluklarının bilimsel karşılığı olabileceğini düşünüyoruz. Araştırmada katılımcılardan çile/hamam böceği, yosun/kuzey gibi birbiriyle bağlantısız ama eşleştirilmiş kelime öbeklerini ezberlemeleri istenmiştir. Daha sonra katılımcılara yeşil ya da kırmızı sinyaller verilerek, davranış yansımaları gözlemlenmiştir. Yeşil ışıkta kelimenin eşini hatırlamaları, kırmızıda ise kendilerini bunu yapmaktan alıkoymaları istenmiştir. Bunu yaparken katılımcıların beyinlerindeki kan akışı ve kimyasal değişimler, fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRG) yöntemi ile takip edilirken elde edilen sonuç : 'Araştırmacılar bu süreçte beyindeki GABA (Gamma-aminobütirik asit) adlı sinir iletilici (nörotransmitter) kimyasalın, kilit rolde olduğunu görmüştür.'

"Hastalar arasında derdini bilmediği için kendisini sıhhatli zanneden ve bu zannın kuvvetlenmesiyle tabibin sözlerine asla kulak asmayan kişiler bulunduğu gibi, ruh hastaları arasında da hastalığını bilmeyen, bilâkis kendini üstün ve ruhunu sahih zanneden ve herhangi bir müşdidin, bir muallimin veya mürebbinin sözlerine kulak asmayan kimseler vardır." (Farabi, M.Fazıla 97) Kişi kendisini sağlıklı olarak düşünmesi ve bu durumda tüm dışarıdan gelen uyarılara kendini kapalı tutması konusu da tüm beyin kimyasallarının dengesi ve zihin yapısını sağlıklı olmamasına işarettir. Kişinin kendisindeki bu durumu farketmemesine yol açan, algısını önündeki engeller düzensiz beyin işlevselliği ve kimyasallarına bağlıdır. Farabi, kadın ve erkekleri anlatırken, her iki cinsin kendine has psikolojik özelliklerine bir açıklama getirmiştir. "mamafih bu hususlarda, kadına benzeyen erkekler ve erkeğe benzeyen kadınlar yok değildir" (Farabi F.Medeni 45). Yine burada işaret edilen, beyin kimyasal, hormon düzeyleri ve buna bağlı tüm sinir siseminin işleyişidir.

Davranış bozukluklarının sebepleri:

Farabi'nin kişinin özelliklerinin, seçimlerini ve davranış bozukluklarını, zihinsel süreçlerin fonksiyonel bozukluğu veya dış tesirlerin olumsuz etkilerini eserinin farklı bölümlerde de açıklama çabasını gösterdiğini okuyoruz. Farabi'nin vücut sistemini ve sistemsel özelliklerinin yansımalarını, yaşamı anlamlandıran merkezi bir konu olarak görmektedir. Bu incelemelerini metafizik alanının dışındaki

deneyim ve çalışmaları ile olduğunu görebiliriz. Kendisinin ifadesine göre; kötü eğilimlerin alışkanlık hali ile yaşamını sürdürmesi, “İnsanın iradesini yitirmesi... onun hareketlerinde birtakım anormallikler doğurur... her hangi bir şeyin üzerinde çok durma, vesvese, vehim etme, aşırı titizlik gösterme de insan için zararlıdır.” (Farabi M.Fazıla 97).

Davranış bozukluklarına, yol açan ikinci sebep şudur:

“Birtakım tesirler altında, bir kimsenin mizaç ve tahayyülleri bozulabilir. Dolayısıyla, muhayyile kuvvetinin terkip eseri olan öyle’ tuhaf şeyler görür ki, gerçekte ne mevcuttur, ne mevcut olan şeylere benzer. Abdallar,-deliler ve mümasilleri bu zümredendirler.” (Farabi M.Fazıla 65).

Zihin yapısının işleyişini etkileyen, herkese göre farklı olabilecek dış tesirler vardır ve bunlar muhayyilenin terkip sürecini ve yapısallığını bozabilir. Sisteme fazlası ile farklı olarak yansıyan bu terkipler, davranış -.bozukluğunun- sebebini oluşturur. Normal süreçte muhayyilenin gerçekliğine aslına uygun bir biçimde veya doğruluğa ters düşen terkipler oluşturabilirler. Ancak önemli husus, zihinde olan bu terkipler algı niteliğine işaret eder. Tüm bu tepkisel yansımalarını kendisinde gözlemleyebilir, algılayabilir ancak belli açıklama getiremeyecek, anlamlandıramayacağı hali yaşar.

Davranış bozukluklarının tedavi yolları;

Farabi, davranış bozukluklarının tedavisi konusunda, kendisinin yaşadığı dönem ve coğrafi koşullara göre, önemli ve ilgi çekici çözümlere ulaşmıştır. Zihnin yaşadığı iç sıkıntı, çatışma durumunda öncelik ile ;”Duyguların getirdikleri tesir ile meşgul olunca zihin bu eziyeti duymaz. Nitekim kederli insan, duyguların kendisine getirdikleri şeylerle avunarak kederlerini unuttur ve onları duymaz olur. Onun tekrar mustarip olması için duygularının tesirinden bir daha kurtulması lâzımdır.” (Farabi M.Fazıla 99).

Burada Farabi’nin düşüncesine göre, hasta birinin duyduğu acıyı unutmaması için, farklı şeylere odaklanmasının gerekliliğini belirtir. Aslında Farabi’nin buradaki önermiş olduğu yöntem şudur: Beyin acı veren duygudan, farklı bir noktaya yönelmek, zihindeki değişim mekanizmasını kullanarak iyileşme yöntemidir. Odaklandığı noktayı

değiştirerek, oradaki beyin kimyasallarının oranının değişimini sağlamayı amaçlamıştır. Bu değişim yöntemi sağlıklı uygulanmaz ise, kişi tekrar acı veren duygularına yönelecektir. Farabi'nin bu yöntemi; beyin işlevselliği ve zihin dünyasındaki sağlığını yitirmiş bir kişinin, iç sıkıntılar, çelişkiler, yaşamın içerisindeki çatışmalar gibi geçirdiği olumsuz sürecin, psikolojik yansımalarını dönüştürmeyi sağlayabilir. Ancak yalnızca odaklanma noktası değiştirerek, bir süreliğine acı duygusunu yenebilmiş kişi tam bu dönüşümü sağlayamamış ise, acının başladığı noktaya geri dönebilir. Burada, anlatılan meşguliyet algılama merkezindeki dönüşüme işaret etmiştir. Bu yöntemde odak noktasındaki değişim ilk basamaktır, farklı odak noktalarında algının güçlenmesi ve bu acının dönüşümü nihai hedef ve tam anlamı ile kurtuluştur. Bu yöntemdeki dönüşüm işlemi sağlıklı gerçekleşmediğinde, farklı bir tedavi yolu olarak “telkin-ikna” yöntemi kullanılır. İkna etmek, kişinin kendisinin tasdik ettiği olumlu seçimi kullanmasını ve uygulamasını sağlamaktır. Telkin veya ikna yöntemi kişi üzerinde hedeflenen dönüşüm etkisi oluşturulabilir. Hayal gücüne dayalı bir etki meydana getirmek de mümkündür. Bu durumda kişi tasdik etmek istediği seçimin gerçekliğine o an ulaşmasa bile bu gerçekliği kabul etmesi ile yöneliş seçimini kullanır. Aslında bir diğer yönü ile telkin yöntemi; kişinin kalbindeki tasdik edebilme olasılığına tam ulaşabilmek gerekir. “Hayal gücüne dayalı bir etki meydana getirmede mükemmellik, öfke ve zevke, korku ve güvene sebep olan, nefsi yumuşatan ve sertleştirilen hususlarda ve nefsin bütün tutkularında kullanılır.” (Farabi F.Medeni 48) Yaşamın dili olan, telkin ve ikna yöntemi psikolojik yapı üzerinde etkili bir yöntemdir. Çünkü yaşam kişinin kendi gerçekliğidir.

Al Farabi'nin psikoloji bilimi ile ilgili değinmiş olduğu konuları okumaya, incelemeye çalıştık. Ancak Farabi'nin eserlerinin her bir cümlesini okumadan önce, kendisinin kurmuş olduğu sistemin niteliğini öncelik ile çok iyi anlayabilmek gerekir. Farabi sistemindeki sınıflandırmanın amacı ve bilginin bu sistem içerisindeki hangi özellikler ile yansıtıldığını da okuyabilmek başlangıç noktasıdır. Eserlerinde altını çizmeye çalıştığımız, ‘Bilgi, Zihin felsefesi ve Psikoloji bilimi’ ile ilgili ve hatta şu ana kadar bu eserlerde görebildiğimiz satırları çözümlenmeyi hedefledik. Buradaki hedefimiz kendimize olan merakımız. Kendimizi, yaşamı, evrensel gerçekliği öğrenmek istiyoruz. Öğrenmek ve bilmenin temelinde, şüphe etmek,

sorgulamak ve merak vardır. Öğrenmek, bilmek, sorgulamak aslında merak etmez isek, yaşamın vortexine kapılarak olumsuz noktalarda tükenip gideriz. İnsan yaşam için en güzel armağan, yaşam insanın en gerçeklik hali varoluşudur.

PSİKOLOJİ’NİN TARİHSEL İZLERİNDE AL FARABİ

Bilimsel araştırma yöntemlerinde, felsefe ve bilimin ayrıldığı dönemleri ve sebeplerini daha önceki bölümlerimizde yer vermiş idik. Bilimsel eğitim, öğretim ve araştırma metotlarının, uygulama alanlarına göre değişkenlik göstermektedir. Bu sistemlerdeki konuların sınıflandırılması, nihai hedefler ve hedeflenen çalışmaların süreçleri de değerlendirerek, felsefenin dışarıda kalmasının sebeplerini çok net görebileceğiz. Psikoloji biliminden de felsefenin uzaklaşma sebeplerini ise, psikoloji tarihi inceleyerek anlayabiliriz.

İnsanoğlu kendisinin ve birlikte yaşadığı kişilerin tepkilerini tahmin etmek istemiş, bunları anlamaya çalışmıştır. Çünkü uyum ve varkalım bunu gerektirir. Antik Çağda, insanı anlama çabaları felsefe içinde yerini aldı. Yunan mitolojisindeki Psişe’nin adına ithafen bu dal “psikoloji” olarak adlandırıldı. Bu dal Yunan alfabesindeki “psi” harfiyle (Ψ) gösterilir. “Felsefi psikolojinin inceleme konusu da “ruh” olarak belirtildi. İlkçağlarda “ruh” adı verilen, insan bedeninde bulunan gizli ve metafizik güce, varlığa inanılmaktadır. O dönemde psikoloji olarak niteleyebileceğimiz bilgilerin karakteristiği, bu temel üzerine kurulu olmalarıdır. Daha sonraki çağlarda da psikolojik yorumların konusu, ruh adı verilen mistik bir varlıktır. Beden, ruh ve bunların ilişkisi, çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Ortaya konulan bilgiler “rah felsefesi” niteliği taşıdığı için, bu dönemlerde bilimsel bir psikolojiden bahsedilemeyeceği kabul edilmektedir.” (Genel Psikoloji F.Beymur) Aristoteles’in psikoloji alınıdaki -De Anıma ya da İslâm dünyasındaki adıyla Kitab el-Nefs- eseri antikçağ psikoloji anlayışını yansıtmaktadır ve modern psikolojinin ortaya çıkışına kadar etkili olmuştur. Ancak, Aristoteles’teki ruh kavramı bugün bizim anladığımızdan çok farklı bir konu başlığında incelenmektedir. Bu bakış açısı ile Aristoteles’in eserinin fizyoloji alanına giren konularını kapsadığını ifade edebiliriz. Aristoteles düşüncesine göre; “ruh yaşama kabiliyetindeki bir cismin fiil haline geçmesidir. Meselâ beden kuvve ise ruh onun fiili fonksiyonudur. Başka bir deyişle; hissetmek, görmek,

istemek onun kuvveleri ise, duyum, idrak ve irade de bu kuvvelerin fiilleridir.” Aristoteles ve Felsefesi M.Kaya 181).

Ortaçağ batı filozoflarında, özellik ile Descartes ruh-beden ilişkisinin detayı ön plandadır ve kendisi bu konuya olabildiğince geniş yer vermiştir. Descartes ruh-beden bilgisi ve ilişkilendirdiği tespitlerinde ise; sadece varlık felsefesi yönü ile değil, insanın zihin dünyasını sorgulayabilecek alana yönlendirmiştir. Descartes; bedende bulunan ama madde olmayan ruhun bilgisini işlemiştir. Son yılların bakış açılarında pek yer bulamamış fizyoloji yönü ile olan açıklamalarında, psikolojinin durumsallığını da görebiliriz.

Çünkü Farklı anlamlar kazanan ‘Ruh felsefesi’ kapsamında, fizyolojinin inceleme alanı değişerek gelişir. Bu süreç içerisinde, batı düşüncesi ile kurulan sistemde; ruh kavramı davranış bilimleri alanından alınıp, metafizik alanı gibi farklı bir konu başlığı olarak çalışmalar sınıfında bırakılır. Bu noktaya Hume’un görüşleri ile geldiği kabul edilir. “Hume: ilâhî ve canlı bir cevher olarak ruhun varlığına ilişkin hiçbir yaşantının, hiçbir kanıtın bulunmadığını ileri sürer. Ona göre ruh adı verilen şey içsel yaşantılardır.” (Genel Psikoloji F.Baymur).

Böylece “İç yaşantılar ruh sözü ile değil, beden bir fonksiyonu olarak görülen düşünme ve duyma olayları olarak açıklanmıştır.” (Genel Psikoloji F.Baymur) Bu açıklamalar ışığında, Hume’un, modern psikolojide yapılandırma niteliğindeki etkilerini de söylenebilir. Psikolojinin bağımsız bir bilim alanı olabilmesi için atılan en önemli adımın, klâsik bakış açısı temellerinin dışında, bilimsel bakış açısını kaymış olması ve bu alanda geliştiğini söyleyebiliriz. Klasik bakış açısında insan, metafizik bağlantıları içinde ele alınmaktadır. Yeni bakış açısında ise, ‘davranışlarının dinamizmi kendi içinde olan nesnel bir varlık’ olarak nitelenmektedir.

Bu bakış açısı değişikliğini, paradigmatik bir değişim kabul etmek mümkündür. İnsanı, sadece metafizik bağlantıları yönündeki bilgi ile tanımamız ve anlamamız mümkün değildir. Düşünceden maddeye dönüşen, insanın yansıttığı özellikleri ile davranışlarının oluştuğunu anlayabilmemiz gerekir. Psikoloji bilim alanının davranışları inceleyen olgular sahası olarak algılamak, psikolojinin bağımsızlığı için önemli olmaktadır. Bu nokta, insanın metafizik bağlantılarının, inanç özelliği olmadığı anlamına gelmemelidir.

Al Farabi eserlerinden anlayabildiğimiz kadarı ile Psikoloji bilimi kapsamında yaptığımız çıkarımlar şu şekilde ifade edebiliriz.

Farabi ile ilgili yazılarda onun psikoloji çalışmalarından söz edilmektedir.

Öncelik ile kendimize şu sormalıyız? Farabi'nin düşüncesi ile Bilimlerin Tasnifi Niçin Gereklidir? Farabi insanın ilimler hakkında bilgi sahibi olmadan önce ilimler tasnifinin/ sayımının gerekli olduğunu belirtir. Farabi'ye göre bu, sadece ilim öğrenmek isteyenlerin okuyacağı bir kaynak değildir; aynı zamanda kendileri ilim sahibi olmadıkları halde ilim ehlinde görünmek isteyenler de İlimlerin Sayımı'nı okuyabilirler, olarak bize açıklama getirir. Biz de okuma çalışmalarımızdan aldığımız sonuç ile Psikoloji gibi diğer bilimlere de sınıflandırmış, her birimi kendi alanlarında çözümlemiş olduğunu görebiliyoruz. Bütün içerisinde, bağlantıları sistemleştirerek, felsefe ve bilim hakkındaki detaylandırma yöntemini de net olarak anlayabiliyoruz. "Ruh, kuvvetlerini ve görevlerini bedenden ayrı tutmadığı, psikolojiden fizyoloji ve tıba geçişini, nefis ve beden hakkındaki görüşlerinde metafizik ile psikoloji arasındaki sınırı da gösterdiği" (İslam'da Felsefe ve Farabi C. Sunar 64) belirtilmektedir. Tıp, psikoloji, fizyoloji konularının geçişlerinde, felsefe sisteminden soyutlanmış olarak değil, sisteminin bir parçası şeklinde incelendiği görülmektedir. Sonuç olarak, Farabi'nin psikoloji bilimi alanındaki çalışmalarını daha detaylı incelediğimizde, bugünün modern çağ psikoloji bilimi alanının temelini Hume'dan önce Farabi'de okumak mümkündür. Modern psikoloji ve pozitif psikoloji konu başlıklarındaki bu bilim alanlarını temelinden öğrenmek ve anlamak istiyor isek; öncelik ile Farabi'nin eserlerine başvurmak gerekecektir.

FARABİ PSİKOLOJİSİNİN BİLİM VE FELSEFE YANSIMALARI

"Ben" bilgisinin nasıl oluştuğu sorunu, Hume'un insan bilimi projesinin odağında yer alır. İncelemenin ana bölümlenmesine koşut olarak "ben idesini", "düşünce ya da "imgelem" ve "tutku ya da ilgi" bakımından olmak üzere iki farklı açıdan soruşturur. Dolayısıyla "ben", bir yandan "düşünce ve imgelemimizin nesnesi" iken, diğer yandan da "tutku ve istencin öznesi"dir.

Hume'un zihne ilişkin bu çözümlemesi, sırasıyla "ben'in zihinsel yanı" ve "ben'in eyleyen yanı"na karşılık gelmektedir. Bu yazıda, ben idesinin bilgi kuramsal temelleri soruşturulduğu için özellikle ben'in

zihinsel yanına odaklanılacaktır. Hume, zihinsel bir birlik olarak ben idesiyle ilgili genel kurallar belirlemeye çalışırken, öncelikle filozofların genellikle ruh ya da benliğe ilişkin bir bilince sahip olmalarına rağmen, bunun için herhangi bir görgül kanıt sunamamış olduklarını göstermeyi amaçlar. Buna rağmen Hume “ben” idesi diye adlandırdığımız bir şeyin var olduğunu, bunun “kavranamayacak bir hızla birbirini takip eden ve sürekli bir akış ve hareket içinde olan farklı algıların bir demetinden ya da derleminden başka bir şey olmadıklarını” (Hume 2009: 174) ifade etmiştir. Bu konuya özellik ile Hume’un yaklaşımı ile başlamak istedik. Farabi’nin zihin felsefesi bölümünde incelediğimiz detaylar ile Hume’un aynı düşünce temeline bağlı bilgileri olduğunu görebiliriz.

On yedinci yüzyılda bilen özne ile bilinen nesne arasındaki uyumu gözetken akılcılık on sekizinci yüzyıla gelindiğinde, bu iki unsur arasında bir ayırımı gitmiştir. Artık bu tarihten itibaren özne nesne arasındaki ayırım dönem felsefesi için temel dayanak özelliği taşıyor hale gelmiştir. Dış dünyanın ancak deneyimsel bilgisine ulaşılabilirliğini varsayan bu yeni olgucu tavır, deneyci gelenek içinde yer alan John Locke (1632-1704) ve özellikle de David Hume (1711-1776)’un yaklaşımlarına çok büyük önem vermiştir. Algıyı, kesin bilginin tek kaynağı sayma, bu iki filozoftan biri olan Locke’un görüşlerinin özünü oluşturur. O, akılcılığın kabul ettiği “akıl kavramları ile doğanın işleyişi arasında tam bir uygunluk vardır, bu nedenle başka hiçbir şeye gerek duymadan doğayı akılla bilebiliriz” kabulüne karşı çıkar.

İnanç kökten reddedilmemekle birlikte, bilgi alanıyla kesişen yönü bulunmaması dolayısıyla ancak bilginin askıya alınması neticesinde kendisine yer açılabilirliği düşüncesi öne çıkmaya başladığı düşünce dönemine bakmamız gerekir. Bu düşüncenin evrilmesi XIX. Yüzyılla birlikte din, metafizik ve ahlaka ait konuların bütünüyle bilgi sisteminin dışına atılması neticesini doğurdu. Pozitivist dönem olarak da adlandırılacak ve daha çok olguya dayalı bilgi sistemini önceleyen bu süreç din ve ona ait konular hakkında ciddi tartışmaların yaşanmasına neden Pozitivist anlayışı sistemleştiren

Bilimsel bir yöntemin felsefeye uygulanması anlamında ilk kez Saint-Simon (1760-1825) tarafından kullanılmıştır. Felsefi bir sistem haline ise on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Saint-Simon’un sıkı bir izleyicisi olan Auguste Comte (1798-1857) tarafından getirilmiştir. Bu yüzyılda bilimin hızlı yükselişi, diğer alanlarda

etkisini gösterdiği gibi felsefi düşünüş noktasında da önemli birtakım değişimlere neden olmuştur. Zira Comte ile birlikte bilimsel yöntemin felsefeye uygulanması anlamında “pozitivizm” ilk kez bu dönemde ortaya çıkmıştır. Pozitivizmin temel özelliği bilgi türü olarak sadece bilimsel bilgiyi esas alması ve tek bilinebilecek olanı olgulardan ibaret saymasıdır. Auguste Comte felsefi ilgisini metafizik unsurlardan ziyade çok daha reel ve pratik alana yöneltmiştir.

Farabi psikolojinin, deneyimler üzerinden giderek kesin bilgiye dayanan yönü ile idealist olduğu, Aristo duyumculuğundan hareket ettiği ve İskenderiye Mektebi'nin ruhi, deruni aydınlanmaya ulaştığı belirtilmektedir. Öncelikle; Farabi'nin, psikolojinin olgular alanındaki temel yaklaşımını, psikolojinin tecrübe edilen bilgi özelliğinin üzerinde durmasından anlayabiliriz. Aristoteles duyumculuğundan hareket etmesi ise, duyumların realite olması ve bugün bile psikolojide algı temellerini oluşturması dolayısıyla, gerçeklikten hareket etmesi anlamına gelir.

Farabi, psikolojisi alanındaki çalışmalarını, sadece kendisinin eserlerinde var olan ilimlerin sınıflandırması, bu sisteme ait kendisine özel yapının farklılığında bulabiliriz. Daha önce de belirtildiği gibi, Farabi'nin psikoloji görüşleri genellikle, sadece kurduğu sistemde var olan bir unsur olarak incelenmiştir. Bu durumda orada çizilen çerçeve, sistem içindeki fonksiyon olarak değil, kendi başına içerdiği anlam alanı olarak değerlendirilebilir.

Farabi'nin psikoloji alanındaki açıklamalarında, İnsan bilgisini temel alarak, ‘ruh’u değil, insanın davranışları ve iç yapısı ile nesnel anlamda ifadeler kullanmıştır. O, ruhun varlığını kabul eder ve onu, insanın madde ötesi yönü anlamında, ilâhî öz olarak düşünür. Ruh dış etkilerden (uyarıcılardan) etkilenen konumdadır. Bedenle de ilişki içindedir. Ancak Farabi, insan davranışlarının yansımalarının iç yaşantısının sebebi olarak ruha işaret etmez. Kendisine göre ‘faal akıl ve ruh’ tamamen metafizik niteliktedir. Etkileri vardır ama doğrudan doğruya bütün davranışların temelini oluşturmadığını düşünür. Farabi burada sadece konuya netlik kazandırabilmek için, ruh felsefesi davranışların temeli anlamında olmadığını, insan varlığının bir yönü anlamı ile yaklaşabilmemizi tavsiye eder. Nitekim ruhun bedenden ayrılmasını “...bedenin herhangi bir melekesini kullanmaya muhtaç olmaması...” (Farabi F.Medeni 64) şeklinde tanımlaması, melekeleri ruhun belirtileri değil, vücuda gelen insanı oluşturan fonksiyonlar

ve işlevselliği olarak kabul ettiğini ifade eder. Psikoloji alanı ile ilgili açıklamalarının temelinde melekeleri açıklanmaktadır. Farabi, felsefesinin bütünü içinde nefis ile ruh terimlerini genellikle eşdeğer olsa da, özellikle psikoloji alanının açıklamalarında ‘nefs’i, özbenlik, içyapı, ya da ‘bizatihi insanın kendisi’ anlamında kullanmıştır. “Nefsin cüzleri ve kuvvetlerini açıklarken, “Vücuda gelen insanın ilk vücut bulan kuvveti...” (Farabi M.Fazıla 54) ifadesini kullanması, bu sonuca varmayı gerekli kılar. Zira vücuda gelen insan, yani şu fert vardır ve onda birtakım kuvvetler oluşur. Bu kuvvetler onun ruhunda değil, bedeninde barınırlar.

Farabi insandaki kuvvetlere, ruhun kuvvetleri veya beden kuvveti olarak değil, nefis kuvvetleri olarak isimlendirmiştir. Bunlar maddi ya da ruhî nitelik taşımazlar. Daha doğrusu maddî veya ruhî olmaları mümkün değildir. Çünkü varlık değildirler. Bedende barınan güç olup, uzuvların işleyişinden ziyade, uzuvlara dayalı işleyiştir. Farabi insanı kuvvetlerden oluşan bir sistem olarak düşünmektedir. Kuvvetlerin tek bir nefis oluşuna ilişkin değerlendirmesi; modern çağın bilim insanının bütünüün parçası veya her bir parçanın ayrı niteliği gibi benimsenemeyecek bakış açısına karşılık, ‘Tek’ bir bütünüün açığa çıkış özelliklerini ve bağlantısallık bilgisinin yaklaşımına yönlendirmiştir.

Farabi’nin bilim felsefesi sınıflandırmadan ibaret görülmemelidir. Mantığı, epistemolojisi ve bilim sınıflaması iç içe girmiş biçimdedir. Sadece nesnel alana yönelip metafiziği yok sayan ve sadece nesneye göre belirlenmiş modern çağ batı sistematığının dışında; özneye, nesneye ve ilahi varlık alanına göre belirlenmiş fakat alanları ayrılmış, bütüncü yaklaşım taşıyan bir bilim felsefesi anlayışına sahip olduğu düşünülebilir. Bu sebeple, çalışmaları ve fikirlerinin karakteristiği doğrultusunda onun bilim felsefesi anlayışı sistematik tarzda yorumlanmalıdır.

Prof. Mehmet Bey’in derslerinde; Farabi’nin bilgi ve zihin felsefesi, psikoloji başlıkları altında çalışmalarımızın neticesi, Farabi’de İnsan Tasavvuru temelini daha iyi anlamamızı sağladığına inanıyorum.

Farabi’nin insan tasavvurunda, her şeyden önce, insan için bir gaye olarak belirlediği kemâle gidiş vardır.

Farabi’nin kemal amaçlı insan tasavvurunun temelinde, ilk dönem eserlerinde tasavvufi/dini düşünce, son dönem eserlerinde onu Muallim-i sani yapan mantık/akıl anlayışı vardır. Farabi düşüncesinde insan, birisi madde, ikincisi suret olmak üzere iki esastan meydana

gelmektedir. O nedenle insan nefis ve maddeden oluşan bir bir bileşiktir. Nefis, bu bileşiğin bir ilkesidir ve bu ilke ay üstü âleme aittir. Yine nefis unsurlarda/maddede var olan bir varlık türüdür, bu yönüyle o altı âleme aittir. Yani bir ilke olarak nefis, kendisi cisim olmadığı halde cisimde bulunan bir ilkedir. Bu açıdan nefis, doğal ve bilkuvve bir yetenektir.

Doğal yetenek/varlık olarak nefis, bitkisel, hayvansal, insani güçlere sahiptir. Canlı olmak, bitkisel nefsin niteliğidir, organları beş duyudur. Canlılık ve hareket hayvani nefsin niteliğidir, organları beş duyuya ilaveten hayal gücüdür. Canlılık, hareket ve düşünme ise insanî nefsin niteliğidir, beş duyu ve hayal gücüne ilaveten akıldır. İnsan bu güç ve yetenleriyle soyutlamalar yaparak tümel yargılara ulaşır. Aklın akletmede hareket noktası a priori bilgilerdir. İlk dönem eserleri bakımından ise insan üçlü bir ruhtur (akıl-ruh-nefis). Akıl ruhun, ruh nefsin, ruh ve akıl kalbin ışığıdır, formudur. Hepsisi birlikte bir nişte (mişkat) inci gibi parlayan bütün bir lambadır. Lambada parlayan/yanan ışık, Tanrısal sıfatlardır, yani Tanrı'nın ilim, irade ve kudret sıfatlarıdır. Bu sıfatlar artık, Tanrı'dan insana intikal etmiştir. Son dönem eserleri bakımından ise Bilkuvve akıl önce Bilfil akıl, sonra Müstefad akıl olmuş, Faal akılla bitmiştir. O, artık bir adıyla Nebi, diğer adıyla Filozoftur. Mutluluğu elde etmiştir. Filozof-Nebinin Faal akılla bitmesi kökeni Eftun'a kadar giden insanın ideaya 'uruc'udur. Bu tür insan, artık düşünme fiili bakımından akılların fiiline benzer bir düşünmeye sahiptir. Bu düşünme fiilini elde etmek, ancak teorik ve pratik hikmetle mümkündür. Farabi düşüncesinde filozof-nebi, teorik ve pratik hikmeti ortaya koyan, en yüksek iyiyi elde eden kimsedir.

Başka bir ifade ile Nebi-Filozof, Bitkisel nefsin besleyici (gaziye), destekleyici (nâmiye/münemmiye), oluşturucu (müvellide) güçleri; Hayvansal yahut duyusal nefsin bilgi güçleri, beş duyu ile muhayyile ve hafıza ve değerlendirici (müdrike) güçleri ile eylem güçleri ise arzu, öfke ve hareketlendirici (muharrike) güçleri; Akılî nefsin iki gücünden bilgi güçleri (kuvve-i âlîme) ile eylemi gerçekleştiren gücündeki (kuvve-i âmîle 'irade') gelişimle bir tekâmül gerçekleştiren kimsedir.

En yüksek iyiyi gerçekleştiren nebi-filozof, şehre/topluma döner. Şehir, insanların kemale gitmek için gerekli olan ihtiyaçlarını temin için bir araya geldikleri yerdir. Bu açıdan Farabi iki tür toplumdandır/şehir halkından söz eder. Mükemmel ve mükemmel olmayan toplum. Mükemmel toplum nebi-filozofun koyduğu yasalarla yönettiği

toplumdur. Kemale gitmek ve mutluluğu elde etmek ancak böyle mümkündür. Nebi-filozof, organizmadaki merkezi organı olan kalbin şehirdeki karşılığıdır. Organizmanın şehirdeki diğer karşılıkları, diğer toplumsal sınıflardır. Her birisinin vazifesi ve sınıflar arasında yardımlaşma vardır, sevgi bağıyla birbirlerine bağlıdırlar. Yapılan yasaların sağladığı adalet ve adil fiillerle kontrol edilir ve muhafaza edilirler.

Yaşamın ‘dilini’ anlayıp, ona yaşantılar oluşturarak, seçimler yaparak yanıt veren, bilinci ve zihni oluşturan enformasyon işleme ve üretmenin açıklamalarını sosyal sistemlerin anlaşılması ya da tasarlanması anlayabiliriz. Sosyal sistemler, doğal sistemlerden farklı olarak insanlar tarafından belirlenen bir amaca göre tasarlanırlar. Amaç ya da anlamın belirlenebilmesi için de sorgulama sisteminde iletişimin yüksek özellikleri önemlidir. Çünkü davranışlarımızın koordinasyonunu ve anlamını yaratan iletişimdir. Dolayısıyla bir organizasyonun tasarımı, özünde iletişimin sağlanması demektir. Yaşam Kendiliğinden Mükemmel olan evrensel sistemin işleyişi ve bu işleyişin iletişimidir. Yaşamın içerdiği, bu mükemmelliği oluşturan Farabi’nin felsefesi ve içeriğinde temel olarak incelediğimiz bilimdir.

Bilimsel bir sorgulama, çok değişik biçimlerde, yani değişik yöntemlerle gerçekleştirilebilir. Bu nedenle hangi yöntemin uygulanacağı konusunda yöntembilime (metodolojiye) başvurulur. Yöntembilime göre, yöntem belirlendikten sonra, seçilen yöntemde hangi tekniklerin kullanılacağı belirlenir. Tüm bunların üstünde yöntembilime rehberlik edecek bir felsefeye, yani dünyaya bakış açısına ihtiyacımız vardır. Bakış açılarımızdaki değişiklik, diğer tüm seçimlerimizi etkileyecektir. Bu çalışmada, düşüncelerimizi şekillendiren bakış açısı olarak sistem düşüncesi benimsenmiştir.

Sistem düşüncesini, diğer düşünce biçimlerinden ayıran temel fark, bütüne odaklanmasından kaynaklanır. Ancak sistem düşüncesiyle disiplinler arası yaklaşım çoğu kez birbirleriyle karıştırılmaktadır. “Sistem yaklaşımı denince ilk akla gelen kavramlardan biri de disiplinler arası ya da çok disiplinli yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre; hiçbir sorun fizik, kimya, psikoloji gibi tek bir disiplinin tekelinde değildir.

Her sorun birden çok disiplini ilgilendirir. Bu nedenle, aynı sorunu değişik disiplinlerin bakış açısıyla incelemek gerekir. Bu yaklaşım yaygın inanışın aksine, bütünün anlamlı bir şekilde algılanmasını

sağlamaz. Gerçekte, farklı bulguları anlamlı bir bütün olacak şekilde birleştirmek, farklı açılardan bilgi yaratma yeteneğinden daha önemlidir. Bütünlüğü sağlayacak yöntem biliminin seçimi için bir felsefeye ihtiyacımız vardır. Bu neden ile; Farabi'nin felsefesinde, yöntem bilimin, disiplinler arası yaklaşımı değil, bütünselliği sağlamaya yönelik çalışmalarını her bir eserinde incelemeye ve anlamaya çalışıyoruz.

Prof. Mehmet Bey, dördüncü dersimizi bu değerlendirmeler ile sonlandırmış idi. Rüzgâr ile ders sonunda derin biraz nefes alarak, dördüncü ders değerlendirebilme sürecini düşünemeyecek kadar yorgun düşmüştük. Rüzgâr bu yorgunluğumuzu şu şekilde özetleyerek: “Al Farabi'nin kurmuş olduğu bu sistem, sistem kurulumundaki konular, boyutları, her aşamanın boyutsal geçişleri ve kendisinin düşünce derinliğini anlamak için çok çalışmak gerekiyor. Biliyorum gerçekten ‘Farabi’nin öğretilerinde bilgi ve zihin felsefesi, psikoloji’ konuları seni biraz zorladı. Mehmet Bey bu derslerin XIX. Yüzyıl’a göre değerlendirmelerini bizden birkaç güne kadar hazırlamamızı istedi. Bu ev ödevini yapabilmemiz için biraz zamanın olacak. Bizim en kıymetli bilgi kaynağımız ‘Güneş.’ Kendisi bizi şu an dışarıda bekliyor. Bu konularda yapılan araştırmaları ve yazılan eserleri bizim için hazırladığını düşünüyorum. Her zaman sonsuz bilgi kaynağını hiç esirgmeden tüm şefkati ile sunmaya hazırdır. Yalnızca talep etmek yeterlidir, Hakikat Bilgisinin talibi olarak Güneş’e yüzünü dönmen gerekir. Bırak dünyanın arkanda kalsın, gömleği arkadan yırtılmış olan Yusuf gibi”. Hiç gecikmek istemedim, hemen dışarıya attım kendimi, Güneş ile biran evvel kucaklaşmak ve ona sınıksız sarılmak istiyordum.

RÜZGÂR İLE DÖRDÜNCÜ DERSİMİZİN DEĞERLENDİRMESİ

FARABİ BİLGİ VE ZİHİN FELSEFESİ İŞİĞİNDA “MUTLULUK BİLİMİ”

Son yılların bilim çalışmalarını yakından takip edebilmek ve kendi veri tabanımızdaki bilgiye göre kapasitemizce anlayabildiğimiz kadarı ile okuyabilmek için teknoloji, internet bu sistemin merkezi olmuştur. Çağımızın bilime olan bakış açısı, kullanılan yöntem ile içinde barındırdığı kavramların nitelik ve nicelik açısından incelenen olguları açıklık ile ortaya koyabilmektedir. Burada yeni dönemin bilim insanlarının, Eski Yunan ve İslam felsefelerinde dile gelen bütünsellik kavrayışını tekrar gözden geçirdiklerini anlayabiliyoruz.

Kısacası, Kartezyen ayırıştırma yönteminin mekanistik dünya görüşü olarak farklı noktaya götürülmesi, mavi gezegen dünyamız için hem olumlu ve hem de olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Klasik fizik ve teknoloji alanında olağanüstü başarılı bir süreç kazandırmış, özellik ile bilim çalışmalarının alt yapısındaki en büyük etken olan teknolojinin yükselişini sağlamıştır. Ancak aynı süreç içerisinde, insanın gerçekliğini unutturacak derece toplumsal yaşam üzerinde en olumsuz etkiyi bırakmıştır. Ancak ayırıştırmacı bakış açısı ve mekanistik dünya görüşünden yola çıkmış olan yirminci yüzyıl biliminin, bu olumsuzlukları nasıl aştığına şahit olmak ise büyük heyecan vermek vermektedir. Önemli olan şudur ki, bilim anlayışında eski Yunan ve İslam felsefelerinde okuyabildiğimiz bütünsellik kavrayışı tekrar yaşamımızda işlevsel hale gelmesidir. Son yıllarda halen daha tutunmaya çaba gösterilen Batının mekanist dünya görüşüne zıt düşen Antik Çağ Yunan felsefesi ve İslam Coğrafyasında var olan Felsefe görüşü tamamı ile hakikat bilgisine “Mutlak Bilgi” ye, orijin noktaya işaret eder. Bu felsefe görüşünün işaret ettiği bilgi ise; duyularımız ile algılanan bütün nesne ve olayların birbirlerine bağdaşık evrensel sisteme bağlı olarak ve aynı gerçekliğin farklı özellikleri ile açığa çıkmasının yansımalarıdır. Algıladığımız dünyayı bireysel ve ayrışık nesnelere bölme eğilimimiz, ölçen ve sınıflandıran

ussal, akl özelliğimizden kaynaklanmaktadır. Aslında nesnelere bölme eğilimi aklın hayali olarak görüldüğünü de ifade edilebilir.

İnsanın içsel dünyasındaki çokluk anlayışı ile ayrıştırma özelliği, dışsal dünyaya bakış açısı ile yansır. Çünkü dışsal dünya da, birbirinden ayrı ve farklı nesnelere ve olayların bir bileşkesi olarak görülmektedir. Bu anlayışa göre bütün evren, farklı çıkar gruplarına hitap eden ayrışık bölümlerden meydana gelmiş gibidir. Önce insanı, sonra da evreni birbirinden ayrı bölümlere ayıran bu görüş daha sonra toplumsal yapıyı da kapsayacak biçimde genişletilmiş, böylece farklı ulusların, ırkların, dinlerin ve siyasal grupların varlıkları da açıklanmaya çalışılmıştır, içimizde, çevremizde ve toplumumuzda meydana gelen bu ayrıştırma ve farklılaştırmanın gerçek bir yapıyı yansıttığı konusundaki inanış, aslında günümüzdeki toplumsal, çevreyle ilgili ve kültürel krizlerimizin ana nedenini oluşturmaktadır. Çünkü bu ayrışık dünya görüşü, insanı hem doğaya ve hem de kendisine karşı yabancılaştırmıştır. Bunun neticesinde doğal kaynakların dağılımı hiç de adil olmayan bir biçimde gerçekleşmiş ve böylece büyük ekonomik ve siyasal sorunlar meydana gelmiştir. Hem kişisel ve hem de organize suçlarda ortaya çıkan sürekli artış ve buna ilâveten kirlenmiş bir çevre, hayatı çekilmez bir hale getirmiştir.

Evrensel sistem olarak ifadesi ile karşılaştığımız zaman ne anlamamız gerektiğini öncelik ile bilmemiz gerekir. Mutlak bilginin açığa çıkış özelliklerinin yansıması olarak, evrendeki nesnelere bütünselliğini ve karşılıklı etkileşimlerini idrak etmek, bireysel düşünme yaklaşımını aşmak önceliklidir. Çünkü nihâi yani, ulaşılabilecek en son gerçeklik “Mutluluktur”. Kişiyi içsellığe yönlendiren bu idrak, ‘Aydınlanma’ olarak ifade edilen, zihinsel bir kavrayışı taşıyan bir gelişme ve dönüşümdür.

Antik çağ ve İslam felsefesi olarak açıklama getirdiğimiz hakikat bilgisi öğretilerinde, doğayı birbirinden ayrı nesnelere bölmek üzere evrensel bir anlayış mevcuttur. Nesnelere dünyası akışkan ve değişken bir yapıya sahiptirler. Felsefede ‘Metafizik’ olarak karşımıza çıkan, Evrensel sistemin bakış açısı ile kozmos, tek ve bölünmez bir gerçeklik olarak algılanmaktadır. Kozmosun açığa çıkış özellikleri; hareketli, canlı, organik ve aynı zamanda da ruhanî ve maddesel olarak yansımaları görülmektedir. Temel özellikler olarak ifade edilen, maddenin içsel bir niteliği olarak algılanan, hareket ve değişim, nesnelere dünyasını oluşturan kuvvetlerin açıklaması felsefenin merkezindedir.

Burada ilk dört dersimizde kullanmış olduğumuz metot, çağdaş bilim ve bilim insanların görüşleri ile felsefede son derece özverili çalışmalar gerçekleştirmiş filozofların ‘yaşam nedir’ sorusuna verdikleri yanıtlarıdır. Bu karşılaştırmada genel ve bütünsel bilgiyi, yani Antik çağ Yunan Felsefesi ile İslam Felsefesini uzlaştıran çalışmaları ile hakikat bilgisine dünyamızda geniş yer verebilecek sistemi öncelik ile iyi anlamamız gerekiyor. Bu çalışmanın öncüsü Muallim el sani Al Farabi ışığında yapabilmek bizler için büyük bir şans. Sebebi ise, bu çağın bize kazandırmış olduğu algısı ile daha hızlı, kolay bu yolda ilerlememizi ve gerçek bilginin ne anlama geldiğini öncelikle ile sağlayan bir sistemdir Al Farabi öğretisi. Al Farabi; deneysel verilerin, denklemlerin ve kuramların hangi unsurlarını alıp, teoloji yönleri ile de tarihî mitosların ve felsefî denemelerin hangi bölümleriyle karşılaştırmamız gerektiğinin sistem kurucusudur. Bilginin kavramsal, felsefesini açıklamaları ile metafizik, tıp ve diğer tüm konuların detayını rahatlıkla okuyabilmemizi de sağlamaktadır.

Derslerimizde işlediğimiz bilgi felsefesi ile başlayan, zihin felsefesi ve psikoloji ile detaylandırdığımız, İnsan aklının iki tür bilgiye ulaşabileceği üzerinde durulmuştur. Bilincimizin iki kutbu olarak da isimlendirilen bu iki bilgi türü, akıl yoluyla ve sezgi yoluyla ‘akılcı bilgi ve ‘sezgisel bilgi’ temel konu olarak ele alınmıştır.

Akıl yolu ile edinilen bilgi, çevremizde her gün görebileceğimiz nesne ve olaylarla ilgili yaşadığımız deneyimler neticesinde oluşmaktadır. Akıl yolu ile edinilen bilginin görevi; ayırmak, ayırtmak, karşılaştırmak, ölçmek ve sınıflandırmak olan zihnin yönetimi altında gerçekleşmektedir. Yaşam dediğimiz, zihinsel farklılaşmalarına dayanan bir dünyanın yansımaları bu işleyişten kaynaklanmaktadır. Bu sistem ile oluşturulan bu dünyada var olan karşıtlıklar, yalnızca karşılıklı olarak var oldukları sürece canlı kalabilmekte, bu nedenle karşıtlıklar arasındaki bağın mutlak bir öneme sahip olduğu yanılığısı ortaya çıkmaktadır.

Bu bilgi türünde; şekillerin, yapıların ve sayısız özelliklerin yansımalarını karşılaştırabilmek ve sınıflandırabilmek için, soyutlama yöntemini anlamamız gerekir. Bu noktada akılcı bilgi, soyut kavram ve tasarımların sistemsel niteliği, aklımızın işleyişinin dışarı vurumu olarak ‘dil’ dediğimiz lineer ve kesikli yapı ile karşılaşıyoruz. Yani bir başka deyiş ile yaşamın dili olarak; sonsuz sayıdaki biçimlerin ve karmaşıklıkların dünyasının farkındalığına

varmış oluruz. Mavi gezegen özelliği olarak doğal dünyada, olaylar ve fenomenler bölümler halinde, tek tek ve sırasıyla değil, hepsi aynı anda ve bir bütünsellik içinde gerçekleşmektedirler. Bir başka deyiş ile; çağımızın modern fizikçilerinin ifadesi ile; bu dünyada boş uzay bile eğik bir biçimdedir. Elde edilen bu bilgiler çerçevesinde, kelime ve kavram temeline dayanan düşünme yeteneğimizin böyle bir gerçekliği hiçbir zaman tamamıyla açıklayamayacağı ya da anlayamayacağı ortaya çıkmaktadır. Doğru bilginin ışığında akıl yürütme ile gerçeğe sadece yaklaşabiliriz. Ancak bu sistem ile elde ettiğimiz bütün akılcı bilgiler her zaman sınırlı bir biçimde kalacaktır. Bu bilgiler ile yalnızca başkalaşım ve değişim gibi yansımaları gözlemleyebiliriz. Akıl yürütme ile elde edilen bilginin gücü; ölçen, tartan, sınıflandıran ve analiz eden bilimin gücü demektir. Ancak bu yöntem aracılığı ile elde edilen bilgilerin sınırlılığı ve kısıtlılığı modern fizik alanında gün geçtikçe artan bir biçimde belirginleşmektedir. Werner Heisenberg'in ifadesi ile; "Modern fizik, bize her ne kadar açık ve net olsalar da, her tasarımın ya da her kavramın sınırlı bir uygulanma alanına sahip olduğunu göstermiştir". Kuantum kuramının atom yapısının belirlenmesinde ilk kez kendi adıyla anılan atom modelini oluşturan olarak tanıdığımız Niels Bohr ise; "Son yıllarda yaşadığımız büyük tecrübeler bize, sahip olduğumuz basit mekaniksel kavramlarımızın yetersizliğini göstermiş ve bunun sonucu olarak da, alışageldiğimiz gözleme temellerimizi bütünüyle yerinden oynatmıştır". Niels Bohr bu sözü ile düşünce dünyamızda bir pencere açar isek; klasik mekaniksel dünya görüşünün nasıl değiştirildiği ve Kuantum kuramı ile izafiye kuramının bu değişimde ne gibi bir rol oynadığı görebiliriz. Modern fizik alanında gelişen bu iki temel kuram aracılığı ile evrensel sistem içeriği ile doğayı açıklamaya çalışan, parçaları birbiriyle ilintili, bütünsel bir dünya görüşünün açığa çıkmış olduğunu anlarız. Buradaki öncelik ile fark etmemiz gereken nokta 'Felsefe' dünyasını tekrar yaşamımızın merkezine almamızın gerekliliğidir. Eğer yeniçağımızın ve sonraki çağlara açılan kapılarının kuantum fiziği temelinde işlediğinin farkındalığını varabilir isek!

Bizim duyumsal algı alanımızı aşan -bir dördüncü boyutun varlığından söz eden ve zaman ile uzayın, aslında birbirinden ayrılamayacağını ve bazen de birbirlerine dönüştüklerini bize gösteren, böylece de maddenin aslında bir enerji biçimi olduğunu kanıtlayan,

Einstein'ın «İzafiyet Kuramı». Atom-altı dünyaya inerek, oradaki gerçekliğin, bizim kendi algı dünyamızdan çok farklı olduğunu keşfeden, böylece evrende bağımsız ve tek tek nesnel olmadığını bize anlatarak, evrendeki her şeyin birbiriyle bağlı ve birbirine özdeş olduğunu ortaya koyan «Kuantum Fiziği». Bütün varedilmişlerin aynı bütünün parçaları olduğunu, dolayısı ile hepsinin özlerinin bir ve birbirine eş bulunduğunu, her birimin bütünün bilgisini içinde taşıdığını ve ona uygun gelişme sağlanırsa, bütünün tam görüntüsünü yansıtılabileceğini ileri süren, bütün bilgilerin her an ve her yerde kullanıma hazır bulunduğunu söyleyen, böylece de bütün evrenin birbirinin kardeşi, hatta insanın kendisi olduğu bilgisini sembolize eden «Hologram Teorisi».

Bu üç dev keşif de, aslında tek bir şeyi göstermektedir: Evrendeki tekliği ve birliği.

Her kavramın birbirinin açılımı olarak ele alır isek; modern çağın biliminde ve felsefenin temel sistemi olan, varoluş, maddenin ve sürecinin sorgulanmasının nereden başlanacağına öğretisine ulaşabilmenin önemi açığa çıkmaktadır. Her kavramın birbirini etkilemesi, klasik anlamda doğrusal düşünce ya da neden-sonuç ilişkisinde kullanılamayacağını bize gösterir. Neden-sonuç ilişkisi çok alışık olduğumuz bir düşünce biçimidir ve bize kolay gelir. Ancak İnsan'ın nihai hedefine “Mutluluğa” asla ulaştırmaz. Sistemin kendi kendini değerlendirebilmesi için, kendisini daha yukarıdan gözleme yeteneğine sahip olması gerekir. Al Farabi'nin kurmuş olduğu sistem ve ilimlerin sınıflandırmasının özelliği olan; hedef, misyon, açık görüşlülüğe sahip, uzlaştırıcı, evrensel sistemde açığa çıkan her bir bilginin boyutsal değerlendirmesi ve birbirini kuşatıcı olarak bütünsel yapının yansımalarına yaklaşım göstermesidir. Bu sistem ile felsefe ve bilim alanında yapılan gözlem sonucunda farkların farkına varılır ve gerçeklik anlaşılır. Sorunların farkına varılması, sosyal sistemi tetikleyen en önemi özelliğidir. Sorunlar karmaşık süreçlerin birbirleriyle etkileşimlerinden doğar. Her sorunun çözümü en azından bir üst düzeyde yeni sorun ya da sorunların doğmasına neden olur. Bu açıdan bakınca, sorunların sürekli olduğu görülecektir. Bir sorunun çözümü de ancak öğrenmeyle gerçekleşebilir. Bu da sosyal sistemlerin değişimi, gelişimi, dönüşümü için sürekli öğrenmeyi gerektiğini gösterir. Bu biliş süreci aynı zamanda sosyal sistemin yaşam sürecidir. Yaşamın dilini, sürecini, kendi kendisini değerlendirebildiğini, işlevini,

yapısını ve açığa çıkan özelliklerini, ilk dört dersimizin bütünlüğü ile kavramamız gerekir.

Bilgi sorumluluktur. Yaşam, evrensel sistemin açığa çıkış özelliklerinin yansıması ise biz de bu özelliklerin birer yansımasıyız. Hepimiz birbirimize, bağlı olduğumuz tüm köklerimize, gelecek nesillere ve tüm evrene karşı sorumluyuz. İnsanlık büyük bir hızla yok olma sürecine girmiştir. Evrensel sistemi en doğru şekilde algılamak ve bu mavi gezegenimizi en iyi koşullarda anlamak için Farabi öğretisini yaşamımızın merkezine almak durumundayız. Dili, dini, yaşı, eğitim seviyesi koşulu aranmadan, kâğıt üzerindeki mezuniyet diplomalarını bir tarafa bırakarak, Muallim El Sani Evrensel Sistemin ikinci öğretmenin eğitim çatısının altında buluşalım ve buluşturalım.

Mutluluğun kazanımı olan Erdemli Şehir’de yaşamak üzere...
Mutluluk ile kalın...

DERSLERİMİZ İÇİN YARDIM ALDIĞIMIZ KAYNAKLARIMIZ:

Alper, Ömer Mahir. (2012). “İslam Felsefesine Giriş”, İslam Felsefesi Tarihi.

Arıcı, Murat. (2011). Physicalism and The Phenomenal-Physical Gap: Can A

Aristoteles, 1975. Politika, Çev: Mete Tuncay, Remzi

Armstrong, David. (1999). The Mind-Body Problem. USA: Westview Press.

Arslan, Ahmet. (2006). İlkçağ Felsefe Tarihi 1 Sokrates Öncesi Yunan

Bennett, Karen. (2007). “Mental Causation”, Philosophy Compass. Sayfa: 316-337.

Chomsky, Noam. (2001). Dil ve Zihin. Çev: Ahmet Kocaman.

Birinci baskı. Ankara: Ayraç yayınevi. Churchland, Paul. (2012).

Madde ve Bilinç Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış. Çev: Berkay Ersöz. Birinci baskı. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Crane, Tim. (2001). Elements of Mind. Birinci baskı. USA, New York: Oxford University Press.

Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni (2017, 10 Cilt Takım)
Kollektif Editor: Bayram Ali Çetinkaya

Ebu Bekir. (2016) Alan Kindi, Razi ve Farabi’de çağdaş zihin felsefesi problemleri izleri “Tez Çalışması”

Ebû Nasr El-Farabi 10 Ciltli Eserler Serisi, I.Cilt. Metafizik. Astana: “Lotos - Astana”, 2007”

“Kültürel Miras” Devlet Programı “Felsefe, eğitim bilimleri ve psikoloji” bölümü “Ebû Nasr El-Farabi 10 Ciltli Eserler Serisi” A. Nısanbayev(genel başkan), J. Abdildin, T. Abcanov, K. Abişev, (başkan yardımcıları), G. Esim, T. Gabitov, D.Kenjetay, G.Kurmangaliyeva, J.Moldabekov, A.Nurmatov, M. Sabit, A. Taycanov. Editör A.N. Nısanbayev; Hazırlayanlar: A. Nısanbayev, G. Kurmangaliyeva, N. Seyitahmetova, Çevirmenler: T. Gabitov, M. Cangalin, K. Zatov, M. İşmuhametov, A. Kulsariyev, A. Kurmanaliyeva, G. Nurişeva, C.Mutalipov, M.sagındıkov, C.sandıbayev, Felsefi Arapça-Kazakça Açıklamalı Sözlüğünü Hazırlayan: Sandıbayev, Uzman: S. Nurmuratov, Ed: Bayram Ali Çetinkaya. Sayfa: 13-51. Grafiker yayınları. Ankara.

Elisabeth of Bohemia, Princess Palatine ve Descartes, Rene. (2007). The Correspondence Between Princess Elisabeth of Bohemia and Rene Descartes. Ed., and Transl: Lisa Shapiro. USA: The University of Chicago Press.

Eric R. Kandel. (2011) Belleğin Peşinde: Yeni Bir Zihin Biliminin Boğaziçi Üniversitesi Yayını Çeviri: Mehmet Doğan.

Farabi. (1986). Kitabı Arai Ehli’l-Medineti’l-Fazıla. Hazırlayan: Elbir Nasri Nadir. İkinci baskı. Lübnan: Daru’l-Meşrik.

Farabi. (1987). Risale Et-Tenbih Ala Sebili’s-saade. Tahkik: Sehban Halifat. Birinci baskı. Umman: Ürdün Üniversitesi Yayınları.

Farabi. (1998). “Mufarık Varlıkların İspatı Hakkında Risale”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı: 2. Sayfa: 94-97.

Farabi. (2001). El-Medinetü’l-Fazıla. Çev: Nafiz Danışman. İstanbul: MEB.

Farabi. (2005a). Siyaset Felsefesine Dair Görüşler. “Farabi’nin İki Eseri” içinde. Çev: Hanifi Özcan. Sayfa: 45-138. İstanbul: İFAV yayınları.

Farabi. (2005b). Mutluluk Yoluna Yönelme. “Farabi’nin İki Eseri” içinde. Çev: Hanifi Özcan. Sayfa: 159-190. İstanbul: İFAV yayınları.

Farabi. (2012a). İdeal Devlet. Çev: Ahmet Arslan. Dördüncü baskı. İstanbul: Divan Kitap.

Farabi. (2012b). Es-Siyasetü'l-Medeniyye. Çev: Mehmet S. Aydın, Abdülkadir Şener, Rami Ayas. İkinci baskı. İstanbul: Büyüyenay yay.

Farabi. (2014). "Aklın Anlamları", İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri. Çev: Mahmut Kaya. Sayfa: 127-137. İstanbul: Klasik.

Farabi'de Psikoloji, Milay Göktürk PAÜ. Eğitim Fak. Derg. 1997, Sayı:2

Felsefesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Fritjof Capra Fiziğin Tao'su Çevirmen: Kaan H. Ökten Derleyici: Aydın Arıtan "The Tao of Physics"

Kitabevi, İstanbul Baymur, Feriha, 1983,

Milay Göktürk "Farabi'de Psikoloji Tez çalışması

Modern Psikolojinin Gelişimi Çeviren: Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar

Phenomenal Subjecthood?. Doktora tezi. ODTÜ Felsefe Bölümü.

Posteriori Necessary Physicalism Adequately Respond to The Problem of

Prof. Dr. Mihaly Csikszentmihalyi (2018) Çevirmen: Barış Satılmış Flow: The Psychology of Optimal Experience

İÇİNDEKİLER

Teşekkür Sunumu.....	3
Önsöz	5
Giriş	7
EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE BİRİNCİ DERSİMİZ	30
HAKİKAT DÜŞÜNCESİ	43
EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE İKİNCİ DERSİMİZ FARABİ’NİN BİLGİ ANLAYIŞINA GENEL BİR BAKIŞ	70
RÜZGÂR İLE İKİNCİ DERSİMİZİN DEĞERLENDİRİLMESİ FARABİ’DE BİLGİ FELSEFESİ	85
EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE ÜÇÜNCÜ DERSİMİZ ...	119
FARABİ’DE ZİHİN FELSEFESİNİN ÖNEMİ	120
NEDENSELLİK BİLİM VE METAFİZİK	125
RÜZGAR İLE ÜÇÜNCÜ DERSİMİZİN DEĞERLENDİRMESİ	140
KALP İLE BEYİN ARASINDAKİ KÖPRÜ - BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR YIL 2020	152
EVRENSEL AL FARABİ AKADEMİSİNDE DÖRDÜNCÜ DERSİMİZ MUTLULUK BİLİMİ	159
FİZYOLOJİK YAPI SİSTEMİNDE PSİKOLOJİK YAPI	169
PSİKOLOJİ’NİN TARİHSEL İZLERİNDE AL FARABİ	186
FARABİ PSİKOLOJİSİNİN BİLİM VE FELSEFE YANSIMALARI ...	188
RÜZGÂR İLE DÖRDÜNCÜ DERSİMİZİN DEĞERLENDİRMESİ.....	195

RÜZGARIN SESLENİŞİ
«AL FARABI»

Nurfer Tercan

Компьютерная верстка и дизайн обложки *А. Калиева*

ИБ №13405

Подписано в печать 20.02.2020. Формат 60x84/16.

Печать цифровая. Объем 12,75 п.л. Заказ №2169. Тираж 150 экз.

Издательский дом «Қазақ университеті»

Казахского национального университета имени аль-Фараби.

050040, г. Алматы, пр. аль-Фараби, 71, КазНУ.

Отпечатано в типографии издательского дома «Қазақ университеті».